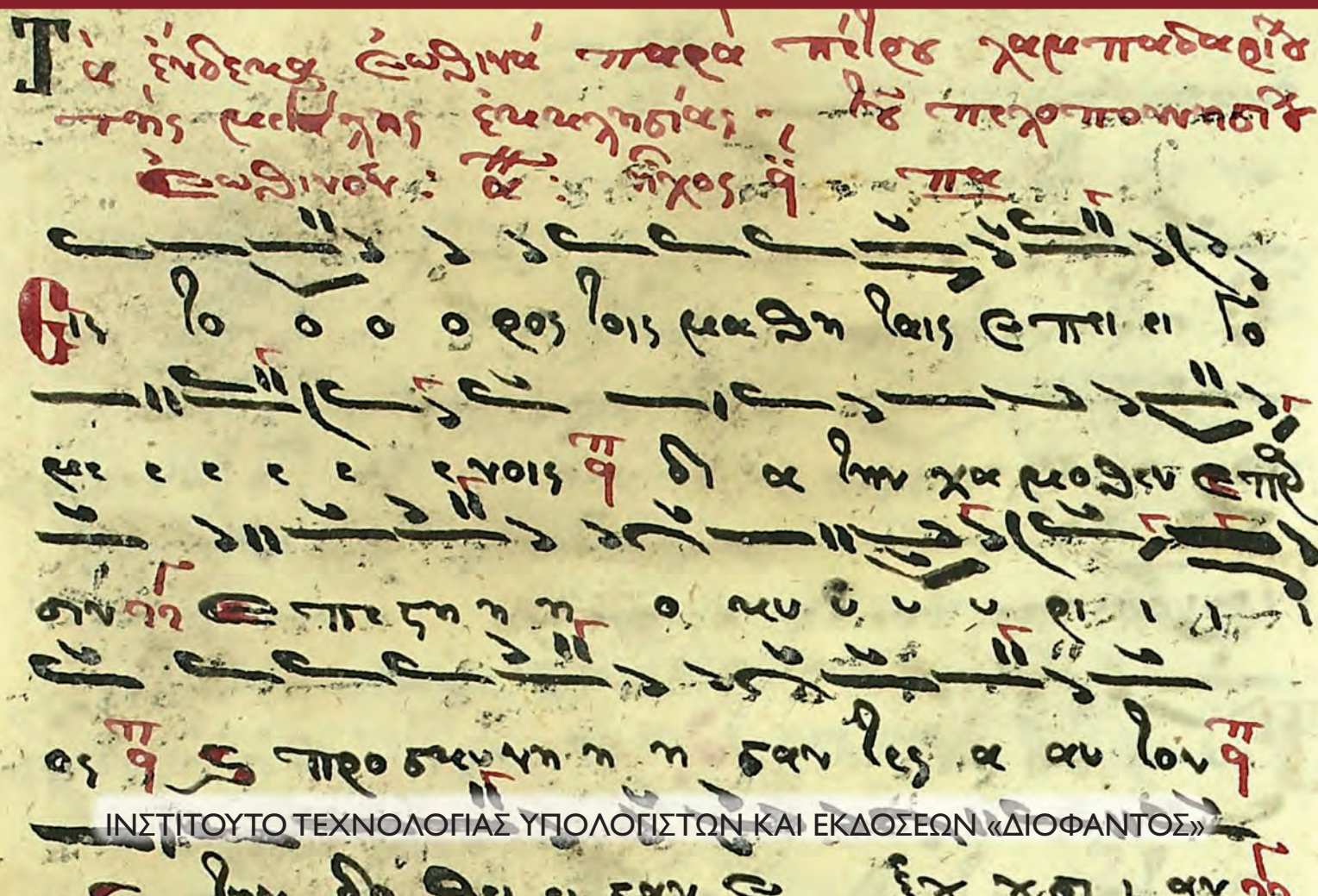

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Νικόλαος Ανδρικός, Δημοσθένης Σπανουδάκης, Σταύρος Σαραντίδης

Εκκλησιαστική Μουσική

Α', Β' & Γ' ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΛΥΚΕΙΟΥ

**ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ
ΟΜΑΔΑ**

Νικόλαος Ανδρικός, Επίκ. Καθηγητής Τμήματος Μουσικών Σπουδών Πανεπιστημίου
Ιωαννίνων

Δημοσθένης Σπανουδάκης, Εκπαιδευτικός Μουσικής ΠΕ 79.01

Σταύρος Σαραντίδης, Εκπαιδευτικός Μουσικής ΠΕ 79.01

**ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΟΥ**

Κωνσταντίνος Κορναράκης, Αναπληρωτής Καθηγητής Θεολογικής Σχολής, ΕΚΠΑ
(πρόεδρος)

Γεώργιος Ζήσιμος, Καθηγητής Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής (μέλος)

Ελευθέριος Βεκρής, Σύμβουλος Α΄ του ΙΕΠ (μέλος)

Ευστράτιος Ψάλτου, Σύμβουλος Β΄ του ΙΕΠ (μέλος)

**ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ-
ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ**

Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ

Το παρόν εκπονήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) στο πλαίσιο της Πράξης με τίτλο «Αναβάθμιση της Εκκλησιαστικής Εκπαίδευσης», MIS 5007907, η οποία εντάσσεται στο Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020» και συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο).

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Ιωάννης Αντωνίου
Πρόεδρος του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνος Υλοποίησης Έργου
Ευστράτιος Ψάλτου
Σύμβουλος Β΄ του ΙΕΠ

Εικόνα Εξωφύλλου: απόσπασμα μουσικού χειρογράφου (Α΄ Εωθινό Δοξαστικό), Αναστασιματάριο Πέτρου Λαμπαδαρίου, σε εξήγηση Γρηγορίου Πρωτοψάλτου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

**Νικόλαος Ανδρικός, Δημοσθένης Σπανουδάκης,
Σταύρος Σαραντίδης**

Εκκλησιαστική Μουσική

Α', Β' & Γ'

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ	
1. Εκκλησιαστική μουσική (χαρακτήρας & περιεχόμενο)	19
2. Το Σημειογραφικό σύστημα	26
3. Το Σύστημα της Οκταηχίας	29
4. Ο α΄ ήχος. Βασικά χαρακτηριστικά	33
5. Χαρακτήρες ποσότητας – Α	37
6. Χαρακτήρες ποσότητας – Β	40
7. Χαρακτήρες ποσότητας – Γ	45
8. Χαρακτήρες ποσότητας – Δ	48
9. Χαρακτήρες ποσότητας – Ε	51
10. Χαρακτήρες ποσότητας – ΣΤ	54
11. Ο α΄ ήχος – Α	58
12. Ο α΄ ήχος – Β	60
13. Ο α΄ ήχος – Γ	63
14. Ο α΄ ήχος – Δ	66
15. Ο πλ. α΄ ήχος – Α	69
16. Ο πλ. α΄ ήχος – Β	72
17. Ο πλ. α΄ ήχος – Γ	74
18. Ο πλ. α΄ ήχος – Δ	76
19. Ο πλ. α΄ ήχος – Ε	81
20. Ο πλ. δ΄ ήχος – Α	84
21. Ο πλ. δ΄ ήχος – Β	87
22. Ο πλ. δ΄ ήχος – Γ	90
23. Ο πλ. δ΄ ήχος – Δ	93
24. Ο πλ. δ΄ ήχος – Ε	96

Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

1. Ο δ΄ ήχος – Α	101
2. Ο δ΄ ήχος – Β	104
3. Ο δ΄ ήχος – Γ	107
4. Ο δ΄ ήχος – Δ	110
5. Ο γ΄ ήχος – Α	113
6. Ο γ΄ ήχος – Β	117
7. Ο βαρύς ήχος – Α	120
8. Ο βαρύς ήχος – Β	123
9. Ο πλ. β΄ ήχος – Α	126
10. Ο πλ. β΄ ήχος – Β	130
11. Ο πλ. β΄ ήχος – Γ	133
12. Ο β΄ ήχος – Α	137
13. Ο β΄ ήχος – Β	141
14. Ο β΄ ήχος – Γ	145
15. Ο β΄ ήχος – Δ	147
16. Ο α΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Α	151
17. Ο α΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Β	155
18. Ο α΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Γ	157
19. Ο πλ. α΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Α	162
20. Ο πλ. α΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Β	167
21. Ο πλ. α΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Γ	171
22. Ο πλ. δ΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Α	174
23. Ο πλ. δ΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Β	178
24. Ο πλ. δ΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Γ	181

Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

1. Ο δ΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Α	187
2. Ο δ΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Β	190
3. Ο δ΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Γ	193
4. Ο γ΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Α	196
5. Ο γ΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Β	200
6. Ο βαρύς ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Α	203
7. Ο βαρύς ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Β	206
8. Ο πλ. β΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Α	208
9. Ο πλ. β΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Β	212
10. Ο πλ. β΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Γ	214
11. Ο β΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Α	217
12. Ο β΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Β	220
13. Ο β΄ ήχος στο σύντομο στιχηραρικό είδος – Γ	224
14. Ο α΄ ήχος στο αργό ειρμολογικό είδος – Α	227
15. Ο α΄ ήχος στο αργό ειρμολογικό είδος – Β	230
16. Ο πλ. α΄ ήχος στο αργό ειρμολογικό είδος	235
17. Ο πλ. δ΄ ήχος στο αργό ειρμολογικό είδος	237
18. Ο δ΄ ήχος στο αργό ειρμολογικό είδος	240
19. Ο γ΄ ήχος στο αργό ειρμολογικό είδος	243
20. Ο βαρύς ήχος στο αργό ειρμολογικό είδος	246
21. Ο β΄ ήχος στο αργό ειρμολογικό είδος	248
22. Το παπαδικό είδος – Α	251
23. Το παπαδικό είδος – Β	255
24. Το παπαδικό είδος – Γ	259
ΕΠΙΜΕΤΡΟ	263
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	267
Σχεδιαγράμματα ακολουθιών εσπερινού, όρθρου και Θείας Λειτουργίας	268
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ	275
ΠΗΓΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	277
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	282

Αγαπητοί συνάδελφοι,

η συγγραφή του παρόντος βιβλίου καθώς και του υλικού το οποίο το συνοδεύει (Πρόγραμμα Σπουδών, Οδηγός Εκπαιδευτικού) σε πρώτο επίπεδο, αποτελεί μια ιστορικά σημαντική στιγμή για τον χώρο της Εκκλησιαστικής Εκπαίδευσης, καθώς είναι η πρώτη φορά από την ίδρυση Εκκλησιαστικών Σχολείων (1830), όπου καθίσταται δυνατή η συγγραφή εγχειριδίου σε σχέση με την Εκκλησιαστική μουσική. Σε δεύτερο όμως επίπεδο, το συγκεκριμένο γεγονός φέρει ιδιαίτερη σημασία αναφορικά με την εν γένει διδακτική-παιδαγωγική διαχείριση της Εκκλησιαστικής μουσικής, καθώς -όπως θα γίνει σαφές παρακάτω- κατέστη η αφορμή ώστε να συνταχθεί και να κατατεθεί μια εναλλακτική πρόταση αναφορικά με την εκμάθηση του εν λόγω μουσικού είδους, που συνδυάζει τη βιωματική διαδικασία (προφορικότητα, αναφορά σε πρόσωπα και περιβάλλοντα, συμμετοχή στην καθ' αυτή επιτέλεση κ.ά) με την χρήση των σύγχρονων τεχνολογικών εργαλείων και μέσων επικοινωνίας.

Το εγχείρημα

Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα συγγραφή:

α). προορίζεται-απευθύνεται σε μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και πιο συγκεκριμένα σε εκείνους του Λυκείου, και όχι σε ενεργούς ψάλτες, μουσικολόγους, κ.τ.λ. Το γεγονός αυτό καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τόσο την διάρθρωση όσο και τη διαχείριση της ύλης με τρόπο τέτοιο που να λαμβάνει υπ' όψιν τις σύγχρονες μεθόδους της Μουσικής Παιδαγωγικής.

β). δεν έχει τον χαρακτήρα μεθόδου εκμάθησης σημειογραφίας ούτε μιας πλήρους Θεωρητικής συγγραφής, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει στην θεωρητική ενδυνάμωση ενός σπουδαστή Εκκλησιαστικής μουσικής ή ακόμα και ενός ενεργού ψάλτη. Άλλωστε, τέτοιες μέθοδοι -πλαισιωμένες και σύγχρονες- είναι διαθέσιμες και εύκολα προσβάσιμες για κάθε ενδιαφερόμενο, και ενδεχομένως να μπορούσαν να λειτουργήσουν επικουρικά κατά τη συγκεκριμένη διδακτική διαδικασία.

γ). παρά την επιστημονική της χροιά αναφορικά με την επαρκή τεκμηρίωση και τη λειτουργικότητά της σε επίπεδο παιδαγωγικό, δεν αποτελεί μια αυτόνομη ακαδημαϊκού τύπου μελέτη. Σκοπός υπήρξε το υλικό να αποδοθεί με τρόπο άμεσο, συνοπτικό και εύληπτο, υποστηρίζοντας τον παιδαγωγικό του προσανατολισμό ακόμη και με το κόστος της μη εξάντλησης -επιστημονικά- ευρύτατων και άλλωστε ανοιχτών προς περαιτέρω επιστημονική διερεύνηση θεμάτων (θεωρητικών, μορφολογικών, αισθητικών, ιστορικών).

δ). πρόκειται για πρακτικό οδηγό (*Guide*) που στοχεύει στο να παρέχει τις απαραίτητες βάσεις σε μαθητές Λυκείου ώστε να ενταχθούν συμμετοχικά στη Λειτουργική Πράξη. Έτσι, ο εν λόγω οδηγός δεν είναι δυνατό να λειτουργήσει αυτόνομα και ανεξάρτητα, αλλά προϋποθέτει την άμεση-βιωματική σχέση Δασκάλου-μαθητή όχι μόνο μέσα στην τάξη αλλά και στον χώρο της Λατρείας. Ο Δάσκαλος έχοντας ως γνώμονα και σημείο αναφοράς το εν λόγω εγχειρίδιο (*Handbook-manual*) καλείται να καθοδηγήσει και να εμπνεύσει τον μαθητή, ώστε ο ίδιος με τη σειρά του να αποκτήσει βιωματικό ρόλο στην καθαυτή επιτέλεση της Εκκλησιαστικής μουσικής, η οποία και λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο των εκάστοτε ακολουθιών.

ε). πρόκειται για πρακτικό εργαλείο που δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην προφορική διάσταση της εν λόγω μουσικής κουλτούρας χωρίς βέβαια να παραθεωρεί τη σημαντική διάσταση της λόγιας *κειμενικότητας* (μουσική φιλολογία χειρόγραφη-έντυπη, θεωρητικές συγγραφές κ.ά) η οποία τη συνοδεύει. Η *προφορικότητα* αποτελεί το πλέον αναγνωρίσιμο χαρακτηριστικό των μουσικών Πολιτισμών της Ανατολής, μέρος των οποίων αποτελεί και η Εκκλησιαστική μουσική. Στο πλαίσιο δηλαδή των εν λόγω μουσικών ειδών, η μουσική γραφή λειτουργεί απλά ως

Περιεχόμενο
και
χαρακτήρας

εργαλείο καταγραφής της μουσικής πληροφορίας, προϋποθέτοντας ωστόσο την προφορική ερμηνευτική διάσταση του ρεπερτορίου.

στ). πρόκειται για μια συγγραφή η οποία καταθέτει μια μεθοδολογική πρόταση όχι μόνο αναφορικά με την μελέτη ρεπερτορίου αλλά και την εν γένει διαχείριση των εκάστοτε επιτελεστικών αναγκών στη Λατρεία. Έτσι, ο μαθητής εφαρμόζοντας τη συγκεκριμένη μέθοδο αναφορικά με τον τρόπο προσέγγισης του ρεπερτορίου, σε ένα δεύτερο στάδιο μπορεί να καταστεί ικανός -αυτονομημένος πλέον- να εφαρμόσει το ίδιο μοντέλο σε αντίστοιχες περιπτώσεις οι οποίες θα προκύπτουν σε συνάρτηση με τις εκάστοτε πρακτικές λειτουργικές ανάγκες.

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΥΛΗΣ-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Ορολογία

Κατ' αρχάς θα πρέπει να διευκρινισθεί πως σε όλο το εύρος του παρόντος *project* (Πρόγραμμα Σπουδών, Βιβλίο Μαθητή, Οδηγός Εκπαιδευτικού) χρησιμοποιήθηκε ο γενικός όρος *Εκκλησιαστική μουσική* με σκοπό να περιλάβει επιμέρους διαδικασίες, όπως είναι εκείνες της πρωτογενούς συνθετικής δημιουργίας, της εξήγησης, της κωδικογραφίας, της διδακτικής, της ψαλτικής επιτέλεσης, της θεωρητικής συγγραφής, της εκδοτικής δραστηριότητας, κ.ά. Ωστόσο, όπου κρίθηκε σκόπιμο ο παραπάνω όρος συνοδεύτηκε με ανάλογο προσδιορισμό χρονολογικής ή ειδολογικής φύσεως.

Εισαγωγικές
Ενότητες

Στο εγχειρίδιο αφιερώνονται τρεις απαραίτητες εισαγωγικές Ενότητες αναφορικά με τον χαρακτήρα-περιεχόμενο της Εκκλησιαστικής μουσικής, τον τρόπο λειτουργίας του Σημειογραφικού Συστήματος καθώς και με το Τροπικό Σύστημα της *Οκταηχίας*. Στις εν λόγω Ενότητες προσφέρεται αρκετή πληροφορία -κυρίως ιστορικού και θεωρητικού χαρακτήρα- σε πυκνή διατύπωση, με σκοπό περισσότερο την ανά περίπτωση αναγωγή των μαθητών σε αυτή και σε καμιά περίπτωση την στείρα απομνημόνευσή της. Έτσι, για παράδειγμα στις περιοδολογήσεις ο μαθητής καλείται απλώς να αντιληφθεί το ευρύτερο ιστορικό σχήμα εντός του οποίου εξελίσσονται τα γεγονότα, και όχι να απομνημονεύσει μηχανιστικά πλήθος κύριων ονομάτων, όρων και χρονολογιών.

Προφορικά μέλη

Αμέσως μετά οι μαθητές καλούνται να έρθουν σε επαφή με τα πρώτα μέλη τα οποία θα μελετήσουν πρακτικά βάσει του μοντέλου της συνεχούς επιμέρους φρασεολογικής επανάληψης με σκοπό την απομνημόνευσή τους. Για τα εν λόγω μέλη τα οποία θα διδαχθούν πρακτικά δίνεται -για αποκλειστική χρήση εκ μέρους του εκπαιδευτικού- μια ενδεικτική περίπτωση ειλημμένη από τα έντυπα μουσικά βιβλία του 19^{ου} αιώνα. Κάτι τέτοιο κρίθηκε σκόπιμο απλά και μόνο στο να λειτουργήσει ως σημείο αναφοράς για τον εκπαιδευτικό, χωρίς προφανώς να αποκλείει την χρήση αντίστοιχων προφορικών-ιδιωματικών εκδοχών. Έτσι, οι μαθητές προτού έρθουν σε επαφή με τη σημειογραφία θα έχουν ήδη διδαχθεί σύντομα-συλλαβικά, κατά βάση δημοφιλή προφορικά μέλη, χρήσιμα κατά την προσπάθεια δόμησης μιας πρώτης επαφής με το φαινόμενο της *τροπικότητας* της Εκκλησιαστικής μουσικής. Τα εν λόγω μέλη άλλωστε θα πρέπει να θεωρηθούν απαραίτητα καθώς αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του ενεργού ρεπερτοριακού *corpus* κατά την επιτέλεση. Στις επόμενες Ενότητες κι ενώ οι μαθητές θα αρχίσουν να έρχονται σε μια πρώτη επαφή με τα *σημαδόφωνα* θα συνεχιστεί η περαιτέρω εκμάθηση πρακτικών μελών, με σκοπό την εμπέδωση του γενικότερου διαστηματικού-φθογγικού υλικού. Στην θεωρητική παρουσίαση του εκάστοτε ήχου θα αναφερθούν μόνο τα απαραίτητα στοιχεία που αφορούν στην έκφραση του εκάστοτε ήχου σε σχέση με το κάθε είδος μελοποιίας, ενώ ως εποπτικά μέσα θα χρησιμοποιηθούν αντίστοιχα παραδείγματα ειλημμένα από καθαυτό ρεπερτόριο. Στο μέρος αυτό δεν θα αφιερωθεί εκτενής λόγος για θέματα διαστηματικής θεωρίας -κάτι πολύ χρήσιμο μεν αλλά εκτός των προτεραιοτήτων του παρόντος εγχειρήματος-,

Σημειογραφία

αλλά αντιθέτως θα δοθεί έμφαση στην αναγκαιότητα κατανόησης του στερεοτυπικού φρασεολογίου (επιμέρους μελωδικές κινήσεις, χαρακτηριστικές θέσεις, παγιωμένες καταλήξεις κ.ά). Αντίθετα δε με παλαιότερες και σύγχρονες μεθόδους, η παρουσίαση των σημαδιών θα γίνεται σταδιακά με παράλληλη μελέτη κατάλληλου ρεπερτορίου το οποίο και τα εμπεριέχει. Με άλλα λόγια, οι μαθητές δεν θα χρειαστεί να αναμένουν να διδαχθούν σχολαστικά όλα τα σημάδια ώστε να έρθουν σε πρώτη επαφή με το ρεπερτόριο αλλά θα αφομοιώνουν τη χρήση των εκάστοτε χαρακτήρων μέσα από το ίδιο το καταγεγραμμένο υλικό. Επίσης, μία ακόμη καινοτόμος πρόταση της συγκεκριμένης συγγραφής σχετίζεται με την απουσία σχολαστικών ασκήσεων -κατά το πρότυπο των συμβατικών μεθόδων εκμάθησης ευρωπαϊκής μουσικής- με αποκλειστικό στόχο την εκγύμναση σε σχέση με την εκμάθηση των σημαδιών. Αντί λοιπόν της χρήσης ασκήσεων οι οποίες θα καταστρώνονταν αποκλειστικά και μόνο με σκοπό την συμπερίληψη των προς διδασκαλία σημαδιών, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται μελωδικά και ρυθμικά μοτίβα ανοίκεια με το καθαυτό ρεπερτόριο, προτιμήθηκε η απομόνωση και χρήση κατάλληλου φρασεολογίου από το ίδιο το ιστορικό υλικό. Έτσι, π.χ. στο πλαίσιο της εκμάθησης σημαδιών του α΄ ήχου αποκόπτεται στερεοτυπικό φρασεολογικό υλικό από συλλαβικά μέλη του εν λόγω ήχου, τα οποία εμπεριέχουν τα συγκεκριμένα σημάδια των οποίων τη χρήση καλούνται οι μαθητές να κατανοήσουν. Έτσι, το καθαυτό ρεπερτόριο εισάγεται στη διδακτική διαδικασία από πολύ νωρίς -με τη μορφή εναλλακτικών ασκήσεων-, και σε συνδυασμό με την εκμάθηση αντίστοιχων πρακτικών μελών.

Για την επιλογή του ρεπερτορίου χρησιμοποιήθηκαν οι εξής Πηγές:

Γεώργιος Ραιδεστινός, *Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς*, εκδ. Σ. Ι. Βουτυράς, Κωνσταντινούπολη 1884.

Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμοι α΄, β΄, εκδ. Τυπογραφία Κάστρου, Κωνσταντινούπολη 1834.

Ιωάννης Λαμπαδάριος-Στέφανος Α΄ Δομέστικος, *Πανδέκτη της ιεράς εκκλησιαστικής υμνωδίας του όλου ενιαυτού*, τόμοι α΄, β΄, δ΄, εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Κωνσταντινούπολη 1850 και 1851.

Ιωάννης Πρωτοψάλτης, *Αναστασιματάριον νέον, αργόν και σύντομον*, εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Κωνσταντινούπολη 1905.

Ιωάννης Πρωτοψάλτης, *Ειρμολόγιον των Καταβασιών*, εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Κωνσταντινούπολη 1903.

Μανουήλ Πρωτοψάλτης, *Συλλογή Ιδιομέλων και Απολυτικών*, Τυπογραφία Ισαάκ δε Κάστρο και Υιοί, Κωνσταντινούπολη 1831.

Πέτρος Πελοποννήσιος, *Ειρμολόγιον των Καταβασιών*, Βρετανική Τυπογραφία Κάστρου, Κωνσταντινούπολη 1825.

Πέτρος Πελοποννήσιος, *Νέον Αναστασιματάριον*, Βουκουρέστι 1820.

Πέτρος Πελοποννήσιος, *Σύντομον Δοξαστάριον*, Βουκουρέστι 1820.

Πέτρος Πελοποννήσιος, χειρόγραφο *Αναστασιματάριον* σύντομο, Βιβλιοθήκη Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Χάλκης, αρ. χειρ. 1.

Πρωγάκης Γεώργιος, *Μουσική Συλλογή*, τόμοι α΄, β΄, γ΄, εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Κωνσταντινούπολη 1909.

Στέφανος Λαμπαδάριος, *Μουσική Κυψέλη*, τόμος α΄, εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Κωνσταντινούπολη 1883.

Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας, *Ταμείον Ανθολογίας*, τόμοι α΄, β΄, Τυπογραφία Κάστρου, Κωνσταντινούπολη 1824.

Είδη μελοποιίας
και ρεπερτόριο

Η ύλη η οποία κατανέμεται στις τρεις τάξεις του Λυκείου καλύπτει το σύνολο των συλλαβικών μελών της *Οκταηχίας*, σε επιμέρους υμνογραφικές και μελωδικές φόρμες (απολυτικά, Κοντάκια, προσόμοια, προκείμενα, ευλογητάρια, στιχολογίες εσπερινού-όρθρου, στιχηρά, αναβαθμούς, κανόνες, δοξολογίες, κ.τ.λ.). Καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια ώστε έστω και ενδεικτικά να περιληφθούν κατά το δυνατόν περισσότερες φόρμες σύντομων μελών, ώστε οι μαθητές να έχουν μια όσο το δυνατόν ευρύτερη και πληρέστερη εικόνα συλλαβικών εκδοχών από το εν γένει ρεπερτόριο. Από τα μέσα της Β΄ Λυκείου ξεκινάει η μελέτη του σύντομου *στιχηραρίου*, μέσα και πάλι από διάφορες εκδοχές όπως *στιχηρά* (εσπερινού, λιτής, του Ν΄ Ψαλμού, των αίνων, των Μεγάλων Ωρών) και *δοξαστικά* (εσπερινού, αποστίχων και αίνων, των Μεγάλων Ωρών, δογματικά θεοτοκία, εωθινά κ.τ.λ.). Ένα σημαντικό μέρος της Γ΄ Λυκείου αφιερώνεται στο είδος του αργού *ειρμολογίου*, του οποίου ωστόσο η κατανομή δεν είναι δυνατόν να είναι ισομερής ανά ήχο, καθώς ορισμένοι ήχοι (π.χ ο α΄, δ΄) καλύπτουν μεγάλο μέρος του ρεπερτορίου ενώ κάποιοι άλλοι ελάχιστα (πλ. α΄, βαρύς). Τέλος, αφιερώνονται εντελώς ενδεικτικά τρεις Διδακτικές Ενότητες για την παπαδική μελοποιία, ώστε οι μαθητές να εξασφαλίσουν ρεπερτορικά έστω τα αναγκαία αργά μέλη της Θείας Λειτουργίας (χερουβικά σε τρεις ήχους, ένα κοινωνικό Κυριακών, το κοινωνικό της Τετάρτης και των Θεομητορικών εορτών και το αντίστοιχο της Τρίτης το οποίο ψάλλεται και σε μνήμες Αγίων). Στο *ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ* μάλιστα του εγχειριδίου προσφέρονται τα κατά την παράδοση της Μ.Χ.Ε εκφωνητικά λειτουργικά σε κλιτόν, καθώς και τα τρία καθιερωμένα Άξιον εστί σε α΄, β΄ και πλ. δ΄ ήχο. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί, πως τα μέλη της Λειτουργίας μπορούν κάλλιστα να αποτελέσουν διδακτικό υλικό ήδη από την Α΄ Λυκείου, με σκοπό την όσο το δυνατόν γρηγορότερη πρακτική ένταξη των μαθητών στο αναλόγιο κατά την τέλεση της Θείας Λειτουργίας.

Χρήση
οπτικοακου-
στικού υλικού

Πέρα όμως από τη μελέτη -πρακτική και από σημειογραφία- του ρεπερτορίου, απαραίτητο μέσο θα πρέπει να θεωρηθεί η χρήση κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας οπτικοακουστικού υλικού το οποίο αναμφίβολα θα μπορούσε να συμβάλει στον εμπλουτισμό και στο ζητούμενο της αμεσότερης «προώθησης» της νέας πληροφορίας από τον εκπαιδευτικό στον μαθητή. Έτσι, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν *power point* με οπτικό υλικό, όπως διάφορες εκδοχές χειρογράφων σε αντιπαραβολή (π.χ ίδιο μουσικό κείμενο από δύο διαφορετικούς συνθέτες, ίδιο κείμενο από δύο διαφορετικούς γραφείς, ίδιο κείμενο σε παλαιά και σε νέα σημειογραφία, κείμενο στην παλαιά σημειογραφία και δύο διαφορετικές εξηγήσεις στη Νέα κ.ά), εντύπων (αντιπαραβολή χειρόγραφης και έντυπης εκδοχής, προμετωπίδες εντύπων, τύποι χαρακτήρων από διαφορετικές εκδοχές εντύπων, κ.ά), προσωπογραφίες συνθετών, φωτογραφίες ερμηνευτών, συγκεντρωτικοί πίνακες (π.χ σημαδιών, ήχων), σχεδιαγράμματα (ιστορικά, μορφολογικά) κ.τ.λ. Ωστόσο εκείνο που προέχει είναι το γεγονός της ακρόασης ιστορικών ηχογραφήσεων με την παράλληλη καθοδήγηση του εκπαιδευτικού. Έτσι, προτείνεται η επιλογή τόσο ζωντανών ηχογραφήσεων όσο και αντίστοιχων νεότερων στουντιακών από τους βασικότερους εκπροσώπους της Εκκλησιαστικής μουσικής στον 20ό αιώνα. Ενδεικτικά θα μπορούσε να σταθεί κανείς στους δίσκους του Ιακώβου Ναυπλιώτου (όλοι διαθέσιμοι στο διαδίκτυο από την έκδοση της *KALAN Musik* 2008 https://www.youtube.com/watch?v=UXz1Z4s_7-Q&list=PLOP8MwvFE7nOS5GrRVzzeYxGjoMZXeV_W, τελευταία προσπέλαση 22/10/2018), ζωντανές ηχογραφήσεις των μεγάλων Πρωτοψαλτών, Λαμπαδαρίων και Δομεστίκων του Πατριαρχείου, Κωνσταντίνου Πρίγγου, Θρασύβουλου Στανίτσα, Αναστασίου Μιχαηλίδη «Σόμπατζη», Ανδρέα Πετρόχειλου, Δημοσθένη Παϊκόπουλου, Νικολάου Δανηλίδη, Βασιλείου Νικολαΐδη, Ελευθέριου Γεωργιάδη, Βασιλείου Εμμανουηλίδη, Ιωάννου Χαριατίδη και Λεωνίδα Αστέρη. Επίσης, των σημαντικών Κωνσταντινουπολιτών ψαλτών και κληρικών, Δημητρίου Μαγούρη, Γεωργίου Καρακάση, Σάβ-

βα Αβραμίδη, Αθανασίου Παναγιωτίδη, Αλέξανδρου Μουτάογλου, Κωνσταντίνου Ρουσινόπουλου, Στεφάνου Μπρούσαλη, Λυκούργου Πετρίδη, Μητροπολίτου Σάμου Ειρηναίου, π. Νικολάου Μαυρόπουλου, π. Νικολάου Ιωσηφίδη, π. Αθανασίου Τσούμαρη, π. Παναγιώτου Τσινάρα, π. Γεωργίου Τσέτση, κ.ά. Επίσης, των Αγιορειτών π. Διονυσίου Φιρφιρή, π. Γαβριήλ Μακαβού, π. Δοσιθέου Κατουνακιώτου, Επισκόπου Ροδοστόλου Χρυσοστόμου, π. Παναρέτου Φιλοθεΐτου, των Αδελφοτήτων του Όρους, όπως εκείνων των Δανιηλαίων, (π. Δανιήλ, π. Ακάκιος, π. Γρηγόριος, π. Στέφανος), των Θωμαδών (π. Κυπριανός, π. Θωμάς, π. Φίλιππος), κ.ά. Από ψάλλτες με χώρο δράσης την Θεσσαλονίκη, ηχογραφήσεις των Αθανασίου Καραμάνη, Χρύσανθου Θεοδοσόπουλου, Χαρίλαου Ταλιαδώρου, Αστέριου Δεβρελή, Δημητρίου Σουρλαντζή κ.ά. Από ερμηνευτές με προέλευση την περιφέρεια και εκπροσώπους επιμέρους τοπικών ιδιωμάτων, θα μπορούσε κανείς να σταθεί σε ηχογραφημένο υλικό των Πέτρου Μανέα, Εμμανουήλ Βαμβουδάκη, Σεραφείμ Γεροθόδωρου, Κωνσταντίνου Θωμαΐδη, Δημητρίου Μήτρου, Γεωργίου Τσατσαρώνη, Γεωργίου Σύρκα, Ματθαίου Τσαμκιράνη, Σπυρίδωνος Μαϊδανόγλου, Γεωργίου Γέμελου, Λεωνίδα Σφήκα, Νικολάου Χατζησταμάτη, Μιχαήλ Καρύκα, Μητροπολίτου Πατρών Νικοδήμου Βαλληνδρά, Στάικου Χατζή, κ.ά. Μεγάλο μέρος του εν λόγω ηχογραφημένου υλικού βρίσκεται διαθέσιμο στο διαδίκτυο όπως π.χ στο <https://www.youtube.com/>, ή σε ιστοσελίδες και Forum με αντικείμενο την Εκκλησιαστική μουσική-Ψαλτική πρακτική όπως π.χ <http://analogion.com/forum/>, <http://www.cmkon.org/>, κ.ά. Ειδική μνεία θα πρέπει να γίνει για την μεγάλη επιστημονική σειρά του Δρ. Μανόλη Χατζηγιακουμή *Μνημεία Εκκλησιαστικής Μουσικής, Σύμμεικτα Εκκλησιαστικής Μουσικής και Αρχείων Εκκλησιαστικής Μουσικής*, και συγκεκριμένα *Σώμα I, Πατριαρχικά Μουσικά Αρχεία, -Ζωντανές ηχογραφήσεις στον Πατριαρχικό Ναό και σε άλλους Ναούς της Κωνσταντινούπολης- 1956-66*, (<http://e-kere.gr/>, Κέντρον Ερευνών και Εκδόσεων). Στο εν λόγω έργο μπορεί ο εκπαιδευτικός να εντοπίσει και να αξιοποιήσει διδακτικά ένα τεράστιο σε ευρύτητα (το σύνολο ουσιαστικά τόσο των ενεργών σήμερα μελών όσο και των αντίστοιχων φιλολογικών-ιστορικών) ηχογραφημένο υλικό από τους σημαντικότερους εν ζωή ερμηνευτές (αρχές δεκαετίας 1980 έως σήμερα). Η ακρόαση μελών από ερμηνείες ψαλτών δεν είναι αναγκαίο να περιορίζεται μόνο στο διδακτέο υλικό αλλά προτείνεται να επεκτείνεται και σε περιπτώσεις ευρύτερες της συγκεκριμένης ύλης του εγχειριδίου. Κάτι τέτοιο, θα εξασφαλίσει μια διαμεσολαβημένη επαφή των μαθητών με ένα σημαντικό ιστορικό-αρχαιολογικό υλικό ηχογραφήσεων, η ακρόαση και μελέτη του οποίου αναμφίβολα θα μπορούσε να λειτουργήσει ευεργετικά κατά τη διαδικασία της βιωματικής σύνδεσης-αναφοράς των μαθητών με την εν λόγω προφορική μουσική κουλτούρα.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ένα μεγάλο κομμάτι του όλου εγχειρήματος σχετίζεται με τη σημασία που δίνεται στις βιωματικές δραστηριότητες και ειδικά σε εκείνες που στοχεύουν στην αναπαραστατική προσομοίωση των συνθηκών επιτέλεσης εντός της τάξης. Έτσι, οι μαθητές δεν θα κληθούν απλώς και μόνο να μελετήσουν ένα συγκεκριμένο ρεπερτόριο, αλλά επιπλέον να το διαχειριστούν με τρόπο αντίστοιχο με εκείνον που απαιτείται στο πλαίσιο της λατρευτικής πράξης. Έτσι, εξασκούνται σε ζητήματα λειτουργικής τάξης-Τυπικού, διακριτών ρόλων στο αναλόγιο (ξεχωριστοί χοροί με Πρωτοψάλτη, Λαμπαδάριο, Δομεστικούς κ.τ.λ), επιμέρους τεχνικών (ισοκράτημα, κανονάρχημα, εμμελής απαγγελία, εκφώνηση στίχων), με απώτερο στόχο την εφαρμογή όλων των παραπάνω στην καθαυτή λειτουργική Πράξη. Ωστόσο, εκείνο που θα πρέπει να τονισθεί emphaticά είναι το γεγονός της σημαντικότητας τέλεσης τόσο των καθημερινών Ακολουθιών (Όρθρος, Εσπερινός, Απόδειπνο) όσο και των αντίστοιχων περιοδικών (Θεία Λειτουργία, Μέγα Απόδει-

Προσομοίωση
επιτέλεσης

πνο, Χαιρετισμοί, Λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων, Κατανυκτικός Εσπερινός, Ιερά Παράκληση, κ.ά) στο ναό του εκάστοτε σχολείου και της αναγκαίας συμμετοχής των μαθητών σε αυτές. Η Εκκλησιαστική μουσική ως πολιτισμικό-ιστορικό μέγεθος φέρει την εξής ιδιαιτερότητα: Ουσιαστικά ο χώρος διδακτικής να ταυτίζεται με τον χώρο επιτέλεσης. Το περιβάλλον δηλαδή της πράξης (*performance*) λειτουργεί ως το κατ' εξοχήν πλαίσιο βιωματικής μαθητείας του εν λόγω μουσικού είδους. Έτσι, οι ακολουθίες δεν θα πρέπει να γίνουν αντιληπτές απλά και μόνο ως το πεδίο εφαρμοσμένης απόδοσης των όσων έχουν διδαχθεί οι μαθητές στην τάξη, αλλά και ως μια βασική, απαραίτητη θα έλεγε κανείς προέκταση της διδακτικής διαδικασίας σε πραγματικές μάλιστα συνθήκες επιτέλεσης. Η συγγραφή και ένταξη του παρόντος εγχειριδίου στο πλαίσιο του αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών των Εκκλησιαστικών Λυκείων θα ήταν ευχής έργον να συνοδευτεί με την αντίστοιχη διάθεση για οργάνωση της Λειτουργικής ζωής των εν λόγω Σχολών.

Μια ακόμη εξαιρετικά χρήσιμη διαδικασία η οποία θα μπορούσε να λειτουργήσει επικουρικά στο πλαίσιο της διδακτικής, ως επιμέρους βιωματική δραστηριότητα είναι εκείνη της ηχογράφησης. Η χρήση των σύγχρονων ψηφιακών μέσων ηχογράφησης με σκοπό την καταγραφή του διδασκόμενου υλικού από πλευράς του εκπαιδευτικού θα μπορούσε να λειτουργήσει ως σημείο αναφοράς σε σχέση με τη μελέτη των μελών εκ μέρους των μαθητών. Μια επίσης ενδιαφέρουσα διαδικασία από την οποία θα μπορούσαν να προκύψουν μια σειρά από διαπιστώσεις-συμπεράσματα είναι εκείνη της ηχογράφησης εκ μέρους των μαθητών. Η διαδικασία μπορεί να γίνει είτε σε ατομικό είτε σε ομαδικό επίπεδο κατά το πρότυπο των ολιγομελών-ευέλικτων χορών. Επίσης, η διαδικασία μπορεί να πραγματοποιηθεί σε ένα είτε σε περισσότερα επίπεδα. Δηλαδή είτε ηχογράφηση ταυτόχρονη (μέλος, ισοκράτημα, κανονάρχημα -όπου είναι αναγκαίο-), είτε σε διαβαθμίσεις. Και στις δύο περιπτώσεις το κρίσιμο είναι να αναπτυχθεί κατόπιν ένας αναστοχαστικού τύπου προβληματισμός σε σχέση με την απόδοση τόσο σε τεχνικό (φωνητική εκφορά, τονικότητα, διαστήματα, χρόνος, αναλύσεις) όσο και σε υφολογικό επίπεδο (έκφραση, τονισμός, ρυθμός). Μετά την ηχογράφηση, θα μπορούσαν αφού εντοπιστούν οι όποιες ενδεχόμενες αδυναμίες να επιχειρηθεί μια δεύτερη απόπειρα με σκοπό τη βελτίωση του τελικού αποτελέσματος αλλά και την εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων αναφορικά με τα κρίσιμα εκτελεστικά και υφολογικά σημεία. Θα είχε ενδιαφέρον οι μαθητές σε μια συζήτηση στην τάξη να μοιραστούν τις σκέψεις τους αναφορικά με το αποτέλεσμα αλλά και να προβληματιστούν αναφορικά με τα σημεία εκείνα τα οποία χρήζουν περαιτέρω βελτίωσης. Ιδιαίτερη προσοχή χρήζει εκ μέρους του εκπαιδευτικού ο τρόπος διαχείρισης σε παιδαγωγικό επίπεδο του αποτελέσματος, καθώς τα παιδιά μη όντας εξοικειωμένα με τον ήχο τους, το προϋόν ενδεχομένως να μην τους ικανοποιήσει. Σε καμιά περίπτωση κάτι τέτοιο, δεν θα πρέπει να σταθεί αιτία αποθάρρυνσης, αλλά αντίθετα κίνητρο περαιτέρω μελέτης, και τριβής με διάφορες απαιτητικές αλλά ωφέλιμες συνθήκες επιτέλεσης, όπως είναι και αυτή του *studio*.

Οι δραστηριότητες οι οποίες περιγράφονται στο Πρόγραμμα Σπουδών, εξυπακούεται πως φέρουν ενδεικτικό χαρακτήρα και σε καμιά περίπτωση απόλυτο σε σχέση με τις Ενότητες στις οποίες έχουν συμβατικά τοποθετηθεί. Άρα, ο εκπαιδευτικός είναι εκείνος ο οποίος θα κρίνει το αν μια δραστηριότητα θα ήταν σκόπιμο να επαναληφθεί και άλλες φορές -για περαιτέρω εμπέδωση και παρακολούθηση της προόδου-, με τον ίδιο ή και ελαφρώς παραλλαγμένο τρόπο, προσαρμοσμένο δηλαδή στις εκάστοτε ανάγκες. Αναφορικά με το ρεπερτόριο το οποίο έχει επιλεγεί θα πρέπει να ειπωθούν τα εξής: Βασικό ρόλο έπαιξε αρχικά το κριτήριο της περιεκτικότητας και σε δεύτερο επίπεδο εκείνο της ενδεικτικότητας. Με άλλα λόγια, ανά περίπτωση επιλέχθηκαν εκείνα τα κομμάτια τα οποία κρίθηκαν επαρκή αναφορικά με την δυνατότητα

Η Ηχογράφηση
ως παιδαγωγικό
εργαλείο

Η ευελιξία
σε σχέση με
τη διδακτική
διαχείριση του
υλικού

τους να περιλάβουν το βασικό θεωρητικό, τεχνικό ή υφολογικό ζήτημα το οποίο αποτελεί την κύρια θεματική της εκάστοτε Διδακτικής Ενότητας. Από εκεί και πέρα η τελική επιλογή υπήρξε εντελώς ενδεικτική γι αυτό και κατατίθεται ως πρόταση, η οποία δεν μπορεί να είναι σε καμιά περίπτωση δεσμευτική για τον διδάσκοντα. Για παράδειγμα, από τα στιχηρά που επιλέγεται να διδαχθούν σε κάποια Ενότητα, ο καθηγητής μπορεί να χρησιμοποιήσει κάποιο αντίστοιχο σε περιεχόμενο με αυτά τα οποία δίνονται, να επιλέξει να διδάξει κάποια από αυτά ή αν χρειαστεί αφού τα διδάξει να προσθέσει και κάποιο ακόμα για περαιτέρω εξάσκηση και εμπάθυνση. Σε κάθε περίπτωση η διαδικασία της αντιπαραβολικής παράθεσης-παρουσίασης του ρεπερτορίου θα πρέπει να θεωρηθεί αναμφίβολα απαραίτητη αναφορικά με την σφαιρικότερη αντίληψη εκ μέρους των μαθητών του ιστορικού υλικού.

Στο σημείο αυτό θα ήταν ίσως χρήσιμο να γίνουν κάποιες επισημάνσεις σε σχέση με ορισμένα κρίσιμα ζητήματα, που αφορούν τόσο στη Θεωρία όσο και την Πράξη της Εκκλησιαστικής μουσικής. Όπως συμβαίνει γενικότερα με τις πολυτροπικές-ασυγκέραστες μουσικές κουλτούρες της Ανατολής, έτσι και στην Εκκλησιαστική μουσική παρουσιάζεται μια έντονη διαστηματική ποικιλομορφία. Επιπλέον μάλιστα, ως καθαρά φωνητική μουσική χρησιμοποιεί την ευρύτατη αυτή γκάμα διαστημάτων με μια μεγάλη ευελιξία, η οποία εξαρτάται από παράγοντες υφολογικούς, τεχνικούς, αισθητικούς, ειδολογικούς, κ.ά. Συνήθως, σε θεωρητικά συγγράμματα και πραγματείες προτιμάται ο διαστηματικός προσδιορισμός των μελωδικών προτύπων, είτε μέσω ενός αριθμητικού υπολογισμού βάσει μιας μονάδας μέτρησης (μόρια, τμήματα, κ.τ.λ), είτε ενός λόγου συχνοτήτων που προκύπτει μετά την κατάτμηση της χορδής. Στο παρόν εγχειρίδιο προτιμήθηκε να μην ακολουθηθεί καμία από τις δύο παραπάνω παγιωμένες πρακτικές όχι μόνο για λόγους καθαρά παιδαγωγικούς αλλά και για αντίστοιχους επιστημονικούς. Η κάθε προσπάθεια προσδιορισμού με απόλυτο τρόπο ενός διαστήματος όσο και ενδιαφέρουσα να είναι σε επίπεδο θεωρητικό, είναι εξαιρετικά σχετική έως και επισφαλής, καθώς μπορεί να ποικίλλει σημαντικά ανάλογα τον ερμηνευτή, το επιμέρους φρασεολόγιο, το είδος μελοποιίας, το ύφος, την ταχύτητα απόδοσης της σύνθεσης, κ.ά. Έτσι, αν για παράδειγμα γίνει αποδεκτή η τιμή των 10 μορίων ανάμεσα στον ΠΑ και στο ΒΟΥ του διατονικού γένους, κάτι τέτοιο μπορεί να μην ισχύει όχι απλά από ερμηνευτή σε ερμηνευτή, ή από εκτέλεση σε εκτέλεση του ίδιου ψάλτη, αλλά είναι εξαιρετικά πιθανό να μεταβληθεί πολλαπλά στην πορεία του ίδιου μέλους από τον ίδιο ερμηνευτή. Οι εν λόγω δηλαδή αποστάσεις είναι εξαιρετικά ρευστές ακόμα κι αν συμβατικά λάβουμε ως βασικές σταθερές κάποιες τιμές, καθαρά για διδακτικούς λόγους. Έτσι, στο παρόν εγχειρίδιο αν και καθορίζεται ο τύπος ενός διαστήματος, αποφεύγεται ο απόλυτος προσδιορισμός της τιμής του, ακριβώς εξαιτίας της εν λόγω ρευστότητας κατά την μελωδική του διατύπωση. Με άλλα λόγια το κάθε διάστημα δεν αποτελεί αυθύπαρκτο μέγεθος αλλά η τιμή του καθορίζεται από τα ευρύτερα μελωδικά συμφραζόμενα. Έτσι, μπορεί να αυξομειώνεται ανάλογα με την κίνηση-πορεία της μελωδίας, την ανάδειξη των τονικών κέντρων, και γενικότερα βάσει του βαθμού ρευστότητας-κινητικότητας που φέρει.

Το ίδιο ζήτημα αφορά και στην πρακτική διατύπωση των διαστημάτων και πιο συγκεκριμένα βάσει του γνωστού φαινομένου της θεωρίας των έλξεων. Βάσει αυτής, στο εκάστοτε μελωδικό μόρφωμα ισχύει το φαινόμενο της Ιεράρχησης των βαθμίδων, ανάλογα με τη σημαντικότητα που φέρουν εκείνες σε επίπεδο τροπικής ανάπτυξης, αλλά και βάσει του κριτηρίου της τονικής τους σταθερότητας. Έτσι, ως γνωστόν μια ισχυρή, δεσπόζουσα βαθμίδα δύναται να έλξει προς το μέρος της αντίστοιχες «αδύναμες» βαθμίδες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από κινητικότητα-ρευστότητα. Κάτι τέτοιο ωστόσο δεν θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ως μια απλή αντικατάσταση της φυσικής εκδοχής ενός διαστήματος από ένα αντίστοιχο με διαφορετική -οξύτε-

Έλξεις και
διαστηματική
ρευσιτότητα

ρη ή βαρύτερη- τιμή. Η εκάστοτε έλξη αποτελεί τονική απόληξη της δυναμικής αυξομείωσης που φέρει ένα ευέλικτο διάστημα. Έτσι, όταν ένα ευέλικτο διάστημα κινείται καταληκτικά προς μία ισχυρή τονική βαθμίδα, τότε δίνει την αίσθηση πως «λιώνει» μέσω ενός *glissando*. Άρα, οι έλξεις εντάσσονται στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης εκτελεστικής τεχνικής, όπως είναι π.χ το *glissando*, το *vibrato*, ποικίλματα όπως οι μονές ή οι διπλές *τρίλιες*, οι *αποτζατούρες* κ.ά. Επίσης, σημαντικός είναι ο τρόπος εκφοράς της έλξης, ο οποίος θα πρέπει να είναι διακριτικός χωρίς ειδικό τονισμό, αλλά ενταγμένος με φυσικότητα στο ευρύτερο «νόημα» της μουσικής φράσης, όπως αυτό είναι αποτυπωμένο βιωματικά σε επίπεδο ερμηνευτικό.

Διαποίκιση και
αναλύσεις

Κάτι αντίστοιχο αφορά και στις αναλύσεις, οι οποίες δεν θα πρέπει να γίνονται αντιληπτές ως επιπρόσθετες «νότες», αλλά ως το αποτέλεσμα της ανάδειξης της εσώτερης δυναμικής που φέρει ο βασικός μελωδικός κορμός σε επίπεδο ερμηνευτικό. Με άλλα λόγια στο εκάστοτε μελωδικό θέμα ενυπάρχουν μια σειρά από ενδεχόμενες αναλυτικές προσεγγίσεις, οι οποίες μπορούν να ποικίλουν ανάλογα με το ύφος-αισθητική του ερμηνευτή, το είδος της σύνθεσης, την χρονική αγωγή κ.ά. Οι εν λόγω λοιπόν αναλύσεις, καλό είναι να γίνονται αντιληπτές ως ποικίλματα τα οποία αποδίδονται εμφανώς πιο διακριτικά σε σχέση με το βασικό μελωδικό σχήμα. Έτσι, δεν υπάρχει κάποια αυτονόμησή τους σε εκτελεστικό επίπεδο αλλά αντίθετα εντάσσονται ολιστικά στο ευρύτερο πλαίσιο διατύπωσης του φρασσεολογικού υλικού. Σε καθαρά πρακτικό επίπεδο, τα εν λόγω ποικίλματα αποδίδονται με τρόπο που να δίνει την αίσθηση πως βρίσκονται «κρυμμένα» μέσα στον απόηχο της βασικής μελωδικής ατάκας. Η δε πολυμορφικότητά τους είναι τόσο μεγάλη ώστε δεν είναι δυνατό να εξαντληθεί μέσω μιας σχολαστικού τύπου μηχανιστικής απόδοσής τους με αφορμή απλώς και μόνο τη συμβατική ενέργεια των σημαδιών.

Η μη χρήση
της οκταβικής
κλίμακας ως
θεωρητικού
εργαλείου

Σε θεωρητικό επίπεδο, άλλο ένα ζήτημα το οποίο χρήζει διευκρίνισης σχετικά με το θεωρητικό μοντέλο το οποίο ακολουθήθηκε κατά την παρούσα συγγραφή, είναι εκείνο της μη πρόταξης της οκταβικής κλίμακας ως σημείου θεωρητικής αναφοράς. Πιο συγκεκριμένα, το εκάστοτε τροπικό φαινόμενο, όπως π.χ ο Ήχος, δεν ταυτίζεται απλά και μόνο με μια στατική διαστηματική ακολουθία η οποία βρίσκεται εγκλωβισμένη εντός του κλειστού οκταβικού μοντέλου, το οποίο θα πρέπει μάλιστα να επαναλαμβάνεται και πανομοιότυπα μετά την ηχητική του εξάντληση. Ο εκάστοτε ήχος καλό θα ήταν να γίνει κατανοητός ως ένα διαστηματικό μόρφωμα το οποίο διακρίνεται από συγκεκριμένες τροπικές συμπεριφορές, μελωδικές αναπτύξεις, κινησιολογικές εκδοχές, παγιωμένο-στερεοτυπικό φρασσεολόγιο κ.ά. Όλα τα παραπάνω συντελούν στην δόμηση του ιδιαίτερου ηχοχρώματος, δηλαδή στην γενικότερη αίσθηση του ήχου. Αυτός ακριβώς είναι και ο λόγος επιλογής περισσότερο ευέλικτων υπομονάδων όπως τα τετράχορδα, τα πεντάχορδα κ.τ.λ., η παρακολούθηση των οποίων σε ένα περιορισμένο πλαίσιο καθιστά ευκολότερη την αντίληψη των φαινομένων σε τροπικό επίπεδο. Βέβαια, ακόμη και κάτι τέτοιο δεν παύει να αποτελεί μια θεωρητική σύμβαση, καθώς στην πραγματικότητα ακόμη και στο πλαίσιο των υπομονάδων οι βαθμίδες είναι κινούμενες και τα διαστήματα ρευστά με αποτέλεσμα όλο το δομικό τους υλικό να αναπροσαρμόζεται ανά περίπτωση. Πάντως, η απομόνωση και μελέτη φαινομένων σε πιο περιορισμένους από την οκταβική κλίμακα χώρους, σαφώς και λειτουργεί επικουρικά στην προσπάθεια κατανόησης του ιδιαίτερου δομικού και αισθητικού προφίλ του εκάστοτε ήχου.

Η Παραλλαγή ως
διδακτικό μέσο

Η τελευταία παρατήρηση έχει περισσότερο παιδαγωγικό χαρακτήρα και αφορά στην χρησιμότητα της παραλλαγής. Κατά τη διαδικασία της μελέτης ενός νέου υλικού η παραλλαγή πράγματι μπορεί να βοηθήσει σημαντικά, ειδικά στο ζήτημα της εκμάθησης του βασικού μελωδικού κορμού. Από ένα σημείο όμως και έπειτα δεν θα πρέπει να θεωρηθεί πανάκεια, καθώς η απόλυτη εξάρτηση από τη διαδικασία της παραλλαγής μπορεί να καταστεί τροχοπέδη για την

περαιτέρω εξέλιξη της μουσικής αντίληψης του μαθητή, ειδικά σε σχέση με την αφομοίωση του φρασσεολογίου. Η αγκίστρωση στην παραλλαγή από ένα σημείο και μετά όπου το ρεπερτόριο γίνεται περισσότερο απαιτητικό, μπορεί να εγκαθιδρύσει ένα τρόπο προσέγγισης-απόδοσης της μελωδίας κατά τα πρότυπα της μετροφωνίας. Έτσι, ο μαθητής αντί να αρχίζει να ψάλλει σκεπτόμενος κατά μουσικές φράσεις και θέματα, να παραμένει εγκλωβισμένος σε μια νότα προς νότα εκφορά. Παρόλο αυτά, η μέθοδος της παραλλαγής μπορεί να χρησιμοποιείται σε ειδικές περιπτώσεις δύσκολων φράσεων με πυκνή αναλυτική σημειογράφηση ή σε αντίστοιχες που εμπεριέχουν μετατροπές, όπως μεταβολές κατά γένος, κατά τόνο ή και παραχορδές.

Κλείνοντας, θα πρέπει να ειπωθεί πως η συγγραφή του παρόντος βιβλίου κλήθηκε να ανταποκριθεί σε μια ιστορική πρόκληση τόσο για τον χώρο της εκπαίδευσης, και δη της Εκκλησιαστικής, όσο και γενικότερα του γνωστικού αντικείμενου της μουσικολογίας που σχετίζεται με την παιδαγωγική-διδασκτική διαχείριση της Εκκλησιαστικής μουσικής. Το διακύβευμα σχετιζόταν με τη δυνατότητα καταρτισμού ενός συνοπτικού εγχειριδίου το οποίο να μπορεί να παρέχει τα βασικά γνωστικά και μεθοδολογικά εργαλεία στον μαθητή που επιθυμεί να συμμετάσχει ενεργά ως εκτελεστής-ψάλτης στο λατρευτικό πεδίο. Εσκεμμένα ακολουθήθηκε ένα μοντέλο συγγραφής που να μην στοχεύει στον απόλυτο-δογματικό προσδιορισμό των μουσικών φαινομένων, αλλά αντίθετα να σέβεται το χαρακτηριστικό της ρευστότητας που συνοδεύει τους μεγάλους φωνητικούς-προφορικούς μουσικούς πολιτισμούς της Ανατολής. Η πρακτική διάσταση του παρόντος εγχειριδίου, η αναγωγική του διάθεση προς την καθαυτή μουσική επίτευση καθώς και ο σαφής προσανατολισμός του προς την ανάγκη μελέτης του προφορικού υλικού, είναι τα κύρια χαρακτηριστικά που καθορίζουν το προφίλ του συγκεκριμένου βιβλίου. Θα ήταν ευχής έργον αν η παρούσα προσπάθεια καθίστατο αρωγός στο έργο των εκπαιδευτικών αναφορικά με το ζητούμενο της δυνατότητας έμπρακτης-συμμετοχικής παρουσίας των μαθητών στη λειτουργική ζωή των Εκκλησιαστικών Σχολών, με τρόπο που να συνδυάζει τη γνώση (θεωρητική, ρεπερτοριακή, τεχνική) με την βιωματική αναφορά (άμεση και διαμεσολαβημένη) στην προφορική διάσταση της Εκκλησιαστικής μουσικής.

Δρ Νίκος Ανδρικός
Επίκουρος Καθηγητής
Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

A' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ο ρι ε ρι ρι η παρο οβυ χη μερ εν τωις δυο οει
αις αυ τωι **Α** ρειε λε παο θησαν ε χο με νε **ψ**

με ρειος οι ρειοι τωι αυ τωι **ψ**

Ω ρει ον τωι τωι εν με τα α με ο τα η
θου θη ον **Α** ρει ον παο χος τωι ερ οει τωι ε

πα τωι τωι **Α** ρει ε ομοο πα τωι τωι ο ρει αυ

τωι παο ρει τωι α θη **ψ**

Ο πα παο οει αυ ο ρει ε αυ οι ε οι ο ρει

τωι **Α** ρει ον παο οει η η πα οει ρει ον τωι νε ρει

τωι οει χη μερ **ψ**

Φ ο ρει ον με α πα οει η ο ρει ον ον
ε ρει ον τωι τωι **Α** ρει ον πα οει οει ρει τωι

ερ τωι οει με ρει τωι α νε τωι οει **ψ**

Π ε ον τωι εν αει οει οει αυ τωι οι α

1^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Χαρακτήρας & περιεχόμενο

α) Χαρακτήρας και περιεχόμενο της Εκκλησιαστικής μουσικής

Η Εκκλησιαστική μουσική αποτελεί μια μορφή έκφρασης και δημιουργίας με άμεση αναφορά στην λειτουργική πράξη της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Με άλλα λόγια, πρόκειται για ένα μουσικό είδος το οποίο επιτελείται στον χώρο της λατρείας και καλείται να επενδύσει μουσικά τα εκάστοτε λειτουργικά κείμενα. Έτσι, η Εκκλησιαστική μουσική χαρακτηρίζεται από την άρρηκτη σχέση της με τον λόγο. Πρόκειται για καθαρά φωνητική μουσική, η οποία αποδίδεται χωρίς τη συνοδεία οργάνων. Είναι δε μονοφωνική, καθώς το εκάστοτε μουσικό θέμα αναπτύσσεται αυτόνομα χωρίς τη συνήχηση άλλων φωνών, όπως συναντάται για παράδειγμα σε αντίστοιχες πρακτικές της δυτικής πολυφωνικής μουσικής. Παράλληλα, η Εκκλησιαστική μουσική ανήκει στο ευρύ πλαίσιο των πολυτροπικών συστημάτων της Ανατολής, τα οποία δίνουν ειδική έμφαση στη μελωδία και μάλιστα στην εξαιρετικά εκλεπτυσμένη -διαστηματικά και διαποικιλματικά- απόδοσή της. Ο απόλυτα φωνοκεντρικός της χαρακτήρας είναι και εκείνος που την καθιστά επί της ουσίας προφορική. Έτσι, ως φωνητική μουσική εδράζεται στη βιωματική αναφορά του κάθε ερμηνευτή σε πρόσωπα και περιβάλλοντα, και κατά συνέπεια στο ποσοστό στο οποίο ο ίδιος εφαρμόζει κατά την εκτέλεση την πληροφορία την οποία εκείνα φέρουν. Στην ιστορική πορεία της η Εκκλησιαστική μουσική έχει παραδώσει σημαντικά φιλολογικά τεκμήρια, όπως πολλές χιλιάδες χειρογράφων με συνθετικό έργο, αντίστοιχες έντυπες μουσικές εκδόσεις, θεωρητικά κείμενα-πραγματείες, κλπ. Όλα τα παραπάνω πιστοποιούν το λόγιο χαρακτήρα της, καθώς συναντάμε επώνυμους, εγγράμματους δημιουργούς σε τομείς όπως η σύνθεση, η εξήγηση, η κωδικογραφία, η θεωρητική συγγραφή, η διδασκαλία και τέλος η καθαυτή επιτέλεση. Σε πολλές περιπτώσεις ένα πρόσωπο μπορεί να συνδυάζει περισσότερες από μία δραστηριότητες, καθώς είναι δυνατό να αναδειχθεί παράλληλα π.χ ως συνθέτης, εξηγητής, συντάκτης ή αντιγραφέας χειρόγραφων κωδίκων, κ.ά. Συγχρόνως όμως με το λόγιο της χαρακτήρα η Εκκλησιαστική μουσική φέρει και ένα προφίλ περισσότερο λαϊκό, το οποίο εδράζεται στο ότι απευθύνεται κοινωνικά σε ευρύτερες ομάδες και όχι σε ένα κλειστό περιβάλλον μιας συγκεκριμένης ελίτ. Στο γεγονός αυτό οφείλεται και η διάθεση της Εκκλησιαστικής μουσικής στο να εγκολπώνει και να αξιοποιεί εναλλακτικά εκφραστικά-ιδιωματικά πρότυπα προερχόμενα από τον ευρύτερο λαϊκό μουσικό πολιτισμό.

Ανακεφαλαιώνοντας, κανείς θα στεκόταν στα εξής χαρακτηριστικά της Εκκλησιαστικής μουσικής αναφορικά με τον εν γένει χαρακτήρα της:

Πρόκειται για μουσική,

- Λατρευτική-Λειτουργική
- Φωνητική

- Μη οργανική
- Μονοφωνική
- Τροπική
- Λόγια και συγχρόνως λαϊκή

β) *Είδη μελοποιίας*

Η μελοποιία της Εκκλησιαστικής μουσικής διακρίνεται για την ειδολογική της ποικιλομορφία. Η εξαντλητική αναφορά των ειδών μελοποιίας θα ξεπερνούσε κατά πολύ τους στόχους της πρώτης Ενότητας. Έτσι, εντελώς ενδεικτικά θα μπορούσε κανείς να ακολουθήσει την εξής συμβατική κατηγοριοποίηση:

Ειρμολογικό είδος, στο οποίο ανήκουν οι ειρμοί και οι καταβάσεις των κανόνων, όπως και διάφορα σύντομα τροπάρια όπως π.χ τα αυτόμελα, τα προσόμοια, τα καθίσματα, τα απολυτίκια, τα κοντάκια, τα εξαποστειλάρια κ.ά.

Στιχηρικό είδος, στο οποίο ανήκουν τα στιχηρά ιδιόμελα και οι διάφοροι τύποι δοξαστικών.

Παπαδικό είδος, στο οποίο ανήκουν τα κεκραγάρια, τα πασαπνοάρια, οι δοξολογίες, τα χερουβικά, τα κοινωνικά κ.ά.

Αρκετά από τα προαναφερθέντα είδη θα τα προσεγγίσουμε αναλυτικώς στις επόμενες Ενότητες.

γ) *Σύντομη ιστορική αναδρομή-περιοδολόγηση*

Από τα πρωτοχριστιανικά χρόνια έως τον 10^ο αι.

Όσο περισσότερο κινούμαστε αναδρομικά στην μελέτη της Εκκλησιαστικής μουσικής, τόσο δυσκολότερη γίνεται η προσπάθειά μας να αντλήσουμε πληροφορίες. Οι γραπτές πηγές είναι σπάνιες. Μία από αυτές, είναι ο πάπυρος της Οξυρύγχου 1786, (β' μισό του 3^{ου} αι. μ.Χ.), όπου καταγράφεται ένα απόσπασμα ύμνου προς την Αγία Τριάδα με αρχαιοελληνική αλφαβητική φωνητική σημειογραφία. Ο πάπυρος αυτός φέρει το τελευταίο μνημείο αρχαιοελληνικής μουσικής και παράλληλα το πρώτο χριστιανικής μουσικής.

Σε μία άλλη πηγή, ένα κείμενο του Μεγάλου Βασιλείου (Περί Αγίου Πνεύματος, κεφ. 29^ο), αναφέρεται η επιλύχνιος ευχαριστία «Φῶς Ἰλαρόν» ως *αρχαία φωνή*. Καθώς ο Μέγας Βασίλειος έζησε τον 4^ο αι. μ.Χ., μπορεί να υποθέσει κανείς πως ο εν λόγω ύμνος -ο οποίος ψάλλεται καθημερινώς στους εσπερινούς μέχρι σήμερα- απηχεί μία μουσική πρακτική αναγόμενη στους πρώτους Χριστιανικούς αιώνες.

Τέλος, κατά τον 8^ο αι. συστηματοποιείται η οκταηχία από τον Ιωάννη Δαμασκηνό. Η διαμόρφωση της οκταηχίας πάντως συντελείτο ήδη από τους προηγούμενους αιώνες, ενώ η πλήρης δόμηση του θεωρητικού συστήματος της εκκλησιαστικής μουσικής αποτελεί διαρκή δυναμική διαδικασία έως και σήμερα.

Οι πρώτες αυτόνομες χειρόγραφες Πηγές Εκκλησιαστικής μουσικής (10^{ος} - 13^{ος} αι.).

Από τη περίοδο αυτή σώζονται χειρόγραφα εκκλησιαστικής μουσικής, εκ των οποίων ορισμένα ιδιαιτέρως σημαντικά, όπως το χειρόγραφο Λαύρα Γ 67 (10^ο - 11^ο αι.) κ.ά. Τα χειρόγραφα της περι-

όδου κατατάσσονται σε τέσσερις τύπους, οι οποίοι είναι εν μέρει πρόδρομοι των μεταγενέστερων μουσικών βιβλίων: Ειρμολόγιο, Στιχηράριο, Ψαλτικό και Ασματούκιον.

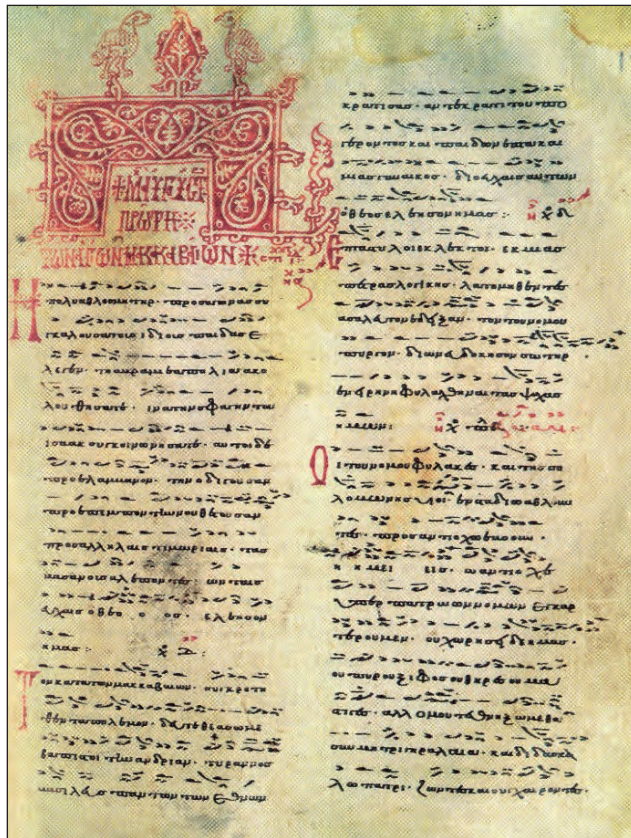
Όψιμη Βυζαντινή περίοδος.

Κατά τον 13^ο-15^ο αι. η Εκκλησιαστική μουσική παρουσιάζει αξιοσημείωτη ακμή, καθώς η μελοποιητική παραγωγή είναι ευρύτατη ποσοτικά και ενδιαφέρουσα ποιοτικά. Ειδικότερα, ο 14^{ος} αι. θεωρείται κομβικό σημείο για την εξέλιξη της Εκκλησιαστικής μουσικής, ειδικά στο κομμάτι της πρωτογενούς συνθετικής δημιουργίας. Αξιοσημείωτοι είναι οι μελοποιοί, όπως ο Ιωάννης ο Κουκουζέλης, ο Ιωάννης ο Κλαδάς, ο Μανουήλ Χρυσάφης, ο Γρηγόριος Μπούνης Αλυάτης κ.ά.

Διατήρηση του ιστορικού υλικού (1453-1580).
 Αμέσως μετά την Άλωση η ενασχόληση με την Εκκλησιαστική μουσική μεταφέρεται στην περιφέρεια και συγκεκριμένα στη Σερβία, στη Μολδαβία, στην Κρήτη και στην Κύπρο. Αντιγράφεται πλήθος χειρογράφων το οποίο διασώζει το κλασικό ρεπερτόριο. Η πλέον εξέχουσα φυσιογνωμία της περιόδου είναι ο Μανουήλ Δούκας Χρυσάφης ο παλαιός, κυρίως λόγω της ενασχόλησής του με το Στιχηράριο. Σημαντικές προσωπικότητες είναι επίσης, ο Γεράσιμος Χαλκιόπουλος, ο Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος, ο Ιερώνυμος ο «Τραγωδιστής» (Κύπρος) και τέλος οι Ιωάννης Πλουσιαδηνός και Ακάκιος Χαλκαίοπουλος (Κρήτη), κυρίως για το θεωρητικό τους έργο.

Η προπαρασκευή για την ανανέωση (1580-1650).

Κατά τη συγκεκριμένη περίοδο θα ξεχώριζε κανείς τις περιπτώσεις του Δημητρίου Νταμιά (Κρήτη), του Πατριάρχη εξ Αθηνών Θεοφάνη Καρύκη, κυρίως λόγω της σύνθεσης από τον ίδιο του Ειρμολογίου,

Μουσικό χειρόγραφο 13ου αι.

Ιωάννης Κουκουζέλης

Μανουήλ Δούκας Χρυσάφης

Χρυσάφης ο νέος

Γερμανός Νέων Πατρών

Μπαλάσιος ιερέυς και νομοφύλαξ

Αυτόγραφο Ιωάννου Πρωτοψάλτου (1769)

του Κωνσταντίνου εξ Αγκιάλου, του Κλήμεντος του Μυτιληναίου, του Ιωάσαφ του νέου Κουκουζέλη (Άγιον Όρος), του Αρσενίου του μικρού και τέλος του Γεωργίου Ραιδεστηνού (Κωνσταντινούπολη), ο οποίος έθεσε τις βάσεις αναφορικά με την ανανέωση του Στιχηραρίου, η οποία θα πραγματοποιηθεί απ' τον μαθητή του Χρυσάφη τον νέο.

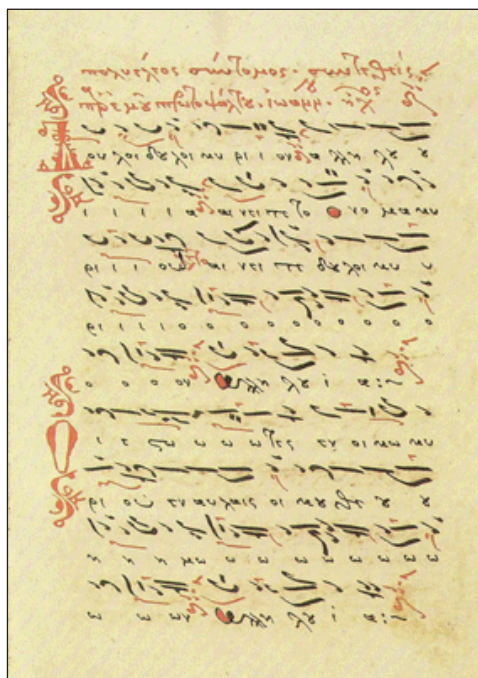
Η πρώτη μεγάλη ακμή (1650-1720).

Κατά την πρώτη αυτή μεγάλη ακμή δεσπόζει η περίπτωση του Χρυσάφη του νέου, ο οποίος ανανέωσε το Στιχηράριο και μελοποίησε το Αναστασιματάριο. Με το Στιχηράριο ασχολήθηκε επίσης ο Γερμανός Νέων Πατρών ο οποίος θεωρείται και ο εισηγητής του είδους των Καλοφωνικών Ειρμών.

Ο δε Μπαλάσιος ιερεύς και Νομοφύλαξ παρέδωσε εκ νέου το Στιχηράριο ενώ συνέθεσε το Ειρμολόγιο, Καλοφωνικούς Ειρμούς και μέλη της Παπαδικής, επιχειρώντας μάλιστα και εξηγήσεις με πλέον αναλυτική σημειογράφηση. Τέλος, ως εμβληματική για την εποχή του θα πρέπει να θεωρηθεί η περίπτωση του Πέτρου Μπερεκέτη ο οποίος συνέθεσε πλήθος Καλοφωνικών Ειρμών, μελών της Παπαδικής και Οκτάχηα μέλη.

Στασιμότητα και ανάκαμψη - Η νέα προετοιμασία (1720-1770).

Κατά τη συγκεκριμένη μεταβατική περίοδο θα μπορούσε κανείς να σταθεί στις περιπτώσεις του Παναγιώτη Χαλάτζογλου, με τον οποίο εγκαινιάζεται η μεγάλη γενεαλογία Πρωτοψαλτών του Πατριαρχείου, του Ιωάννου Τραπεζούντιου, λόγω του εξηγητικού του έργου, του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, του Κύριλλου Μαρμαρηνού για το θεωρητικό του έργο σε σχέση με το τροπικό σύστημα του Οθωμανικού *makam* και τέλος του Δημητρίου Λώτου, που έδρασε στη Σμύρνη.

Ιωάννης Πρωτοψάλτης ο Τραπεζούντιος

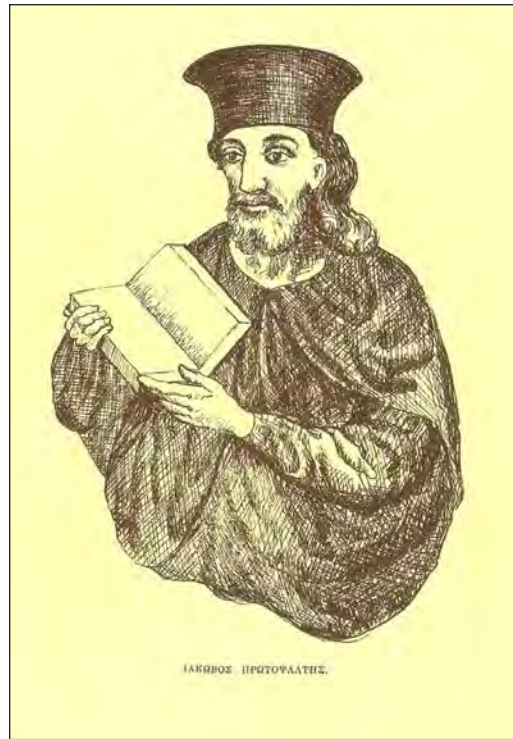
Η δεύτερη μεγάλη ακμή (1770-1820).

Κατά τη δεύτερη μεγάλη ακμή αναμφίβολα κυριαρχεί η εμβληματική προσωπικότητα του Πέτρου Λαμπαδαρίου για το ευρύ συνθετικό και εξηγητικό του έργο. Επίσης, θα στεκόταν κανείς στις σημαντικές περιπτώσεις του Πέτρου Βυζαντίου του «Φυγά», του Ιακώβου Πρωτοψάλτου, που θα παραδώσει την τελευταία ιστορικά εκδοχή του αργού Δοξασταρίου σε πλέον σύντομη και εμπλουτισμένη εκδοχή, του Γεωργίου του Κρητός, του Αποστόλου Κώνστα για το θεωρητικό και εξηγητικό του έργο και τέλος των Πρωτοψαλτών του Πατριαρχείου Μανουήλ και Κωνσταντίνου.

Η μεταρρύθμιση του 1814 και η Επιτροπή του 1881.

Το 1814 αποτελεί ιστορικό ορόσημο για την εξέλιξη της Εκκλησιαστικής μουσικής, καθώς συντελείται η Μεταρρύθμιση του σημειογραφικού συστήματος από τους «Τρεις Δασκάλους», Χρυσάνθο «εκ Μαδύτων», Γρηγόριο Πρωτοψάλτη και Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα. Εκείνοι, όπως θα δούμε και στην επόμενη Ενότητα, απλοποίησαν το σημειογραφικό σύστημα μεταφέροντας παράλληλα (ο Γρηγόριος και κυρίως ο Χουρμούζιος) από την παλαιά γραφή στο νέο σύστημα το μεγαλύτερο μέρος του ρεπερτορίου. Η μεταφορά αυτή από το παλαιό στενογραφικό σύστημα, στο αρκετά αναλυτικότερο νέο, ονομάστηκε εξήγηση.

Η μεταρρυθμιστική διαδικασία ολοκληρώνεται το 1881, όταν ο Πατριάρχης Ιωακείμ ο Γ΄ θα

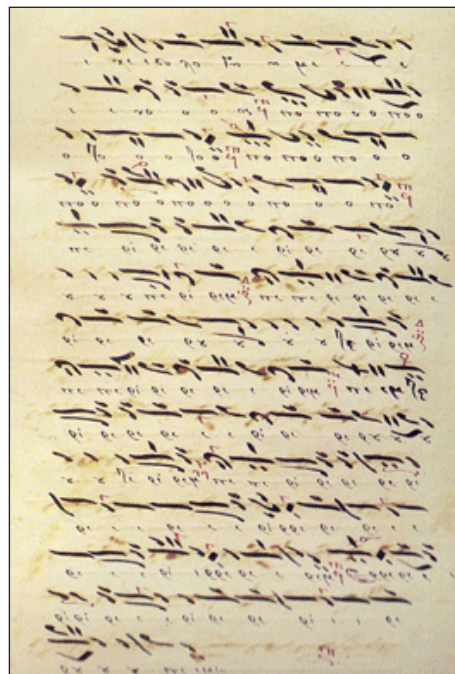
Ιάκωβος Πρωτοψάλτης

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ ΜΕΓΑ
 ΤΗΣ
ΜΟΥΣΙΚΗΣ
 ΣΥΝΤΑΧΘΕΝ ΜΕΝ ΠΑΡΑ
 ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΔΙΡΡΑΧΙΟΥ
 ΤΟΥ ΕΚ ΜΑΔΥΤΩΝ
 ΕΚ ΛΟΓΩΝ ΔΕ
 ΥΠΟ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Γ. ΠΕΛΟΠΠΙΟΥ
 ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΥ
 ΔΙΑ ΦΙΛΟΤΙΜΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΩΝ ΟΜΟΓΕΝΩΝ.

Κήμοι δὲ διὰ τῆσα φαίνεται φιλοσοφικὸν εἶναι περὶ Μουσικῆς καὶ γὰρ Πρωτοψάλτης ὁ Σάμιος, τῆλακτικῶν ὄψαν ἔχων ἐπὶ φιλοσοφίᾳ, καιροφυρτὸς ἔστιν ἐκ πολλῶν ἢ σφαιρῶν ἀνόμενος Μουσικῆς ὅσῃ καὶ τῶν ἐκ Παννῶν εἶναι διὰ Μουσικῆς ἀποστάσεως ἀμετρήτην ΠΛΥΣ. 9^ο. 432.

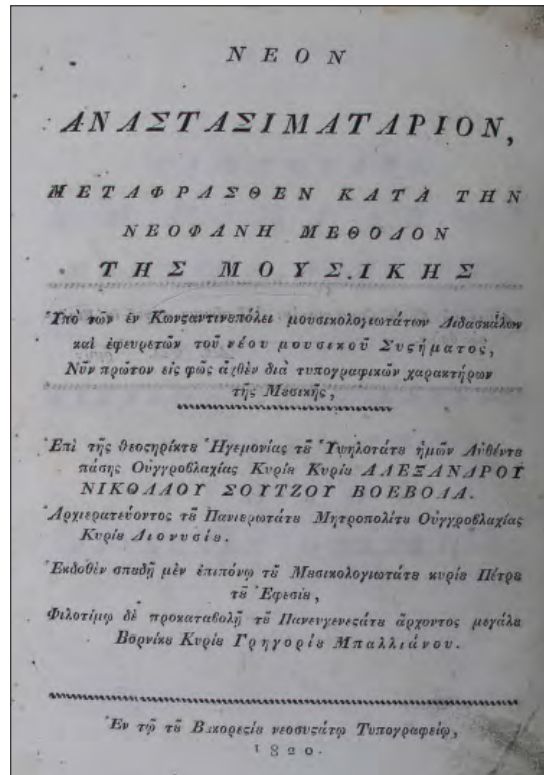
ΕΝ ΤΕΡΡΕΣΤΗ,
 ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΜΙΧΑΗΛ ΒΑΪΣ
 (MICHELE WEIS)
 1832.

Δείγμα από χειρόγραφο του Γρηγορίου

Θεωρητικό του Χρυσάνθου

συγκαλέσει ειδική επιτροπή με στόχο την επανεξέταση μιας σειράς θεωρητικών ζητημάτων, όπως ο επαναπροσδιορισμός του συνολικού μήκους της φυσικής κλίμακας και των επιμέρους διαστημάτων της ανά ήχο.

Αναστασιματάριο Πέτρου Πελοποννησίου (1820)

Τα πρώτα έντυπα και η ανανεωτική δράση στην Οθωμανική περιφέρεια τον 19^ο αιώνα.

Λίγο αργότερα εκδίδεται στο Βουκουρέστι, από τον Πέτρο Εφέσιο, το Αναστασιματάριο και το Δοξαστάριο του Πέτρου Πελοποννησίου (1820), ενώ στο Παρίσι ο Θάμυρης εξέδωσε τα Δοξαστικά του όλου Ενιαυτού του Πέτρου και την Εισαγωγή του Χρυσάνθου (1821). Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα στο Άγιον Όρος θα δραστηριοποιηθούν στον τομέα τόσο της εξήγησης (Στιχηράριο Γερμανού και όχι μόνο) όσο και της σύνθεσης, προσωπικότητες όπως ο Θεοφάνης ο Παντοκρατορινός, οι Δοχειαρίτες Νικόλαος και Κοσμάς, ο Ιωάσαφ ο Διονυσιάτης και ο Ματθαίος ο Βατοπαιδινός. Το γεγονός ωστόσο που κυριαρχεί από τα μέσα του 19^{ου} και μέχρι την ανταλλαγή των πληθυσμών στις αρχές της δεκαετίας του 1920, είναι η ανάπτυξη περιφερειακών κέντρων δράσης (συνθετικής, θεωρητικής, εκδοτικής, διδακτικής) στην ευρύτερη Οθωμανική επικράτεια και κυρίως στη Σμύρνη (Νικόλαος Πρωτοψάλτης, Μισαήλ Μισαηλίδης), στην Προποντίδα (Γεώργιος Ρύσιος, Παναγιώτης Κηλιτζανίδης, Κοσμάς Μαδυτινός, Πέτρος Φιλανθίδης) και στην Ανατολική Θράκη (Χριστόδουλος Γεωργιάδης Κεσσανιεύς, Γεώργιος Σαρανταεκκλησιώτης, Συμεών Μανασσείδης). Επίσης, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα δομεΐται το λεγόμενο εξωπατριαρχικό-κοινοτικό ιδίωμα στην Κωνσταντινούπολη με βασικούς του εκπροσώπους αρχικά τον Νηλέα Καμαράδο και στη συνέχεια τους Μιχαήλ Χατζηθανασίου, Μιχαήλ Μουρκίδη, Ιωάννη Παλάσση, κ.ά.

Οι μεγάλοι Πρωτοψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον 20ό αιώνα.

Κλείνοντας, αναμφίβολα θα άξιζε κανείς να σταθεί στη μεγάλη γενεαλογία Πρωτοψαλτών και Λαμπαδαρίων του Πατριαρχείου που ξεκινάει ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα με τον Γεώργιο Ραιδεστηνό και περιλαμβάνει τις περιπτώσεις των Γεωργίου Βιολάκη, Ιακώβου Ναυπιώτου, Ευστάθιου Βιγγόπουλου, Κωνσταντίνου Πρίγγου, Θρασύβουλου Στανίτσα, Νικολάου Δανηλίδη, Βασιλείου Νικολαΐδη, Βασιλείου Εμμανουηλίδη, Λεωνίδα Αστέρη κ.ά.

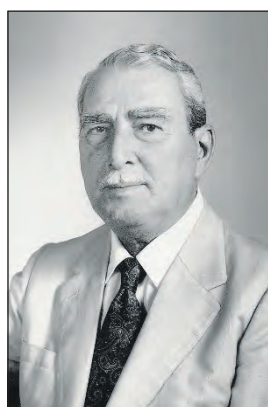
Γεώργιος Βιολάκης

Ιάκωβος Ναυπιώτης

Κωνσταντίνος Πρίγγος

Θρασύβουλος
Στανίτσα

Λεωνίδας
Αστέρης

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

Θα παρακολουθήσουν μουσικά παραδείγματα, από ακουστικά και οπτικά μέσα, ιστορικές ερμηνείες εκκλησιαστικών μελών.

Θα κληθούν να σχολιάσουν τον τρόπο απόδοσης των μελών, να καταθέσουν στην τάξη τυχόν προσωπικές τους εμπειρίες από την συμμετοχή τους σε κάποιο αναλόγιο ή την γενικότερη λατρευτική τους ζωή.

Θα ψάλουν ομαδικά ή και ατομικά κάποιο γνωστό τροπάριο, ως μια πρώτη μουσική γνωριμία, τόσο με τον καθηγητή της μουσικής, όσο και με την υπόλοιπη τάξη.

2^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟ ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

α) *Σύντομη ιστορική αναδρομή-περιοδολόγηση*

Το σύστημα γραφής, γνωστό και ως Παρασημαντική, το οποίο χρησιμοποιείται στην Εκκλησιαστική μουσική έως και σήμερα, έχει διαμορφωθεί μέσα από διάφορες φάσεις εξέλιξης, ανάλυσης και απλοποίησης. Βάσει των μέχρι τώρα επιστημονικών ευρημάτων, έχουν παρατηρηθεί αρκετές εκδοχές σημειογραφικών συστημάτων από τη Βυζαντινή περίοδο, μεταξύ των οποίων εντοπίζονται κοινά, όπως επίσης και διαφορετικά στοιχεία.

Η σημειογραφία η οποία εντοπίζεται στις πρώιμες χειρόγραφες πηγές περιέγραφε την κύρια πορεία της μελωδίας, χωρίς όμως να προσδιορίζει τα ακριβή διαστήματα μεταξύ των φθόγγων, ούτε τα επιμέρους στολίδια τα οποία συνοδεύουν τον μελωδικό κορμό σε επίπεδο εκτελεστικό. Επιπλέον, η γραφή ήταν στενογραφική-μνημοτεχνική, αφού μία ομάδα σημαδιών υποδήλωνε τη βασική δομή μίας μικρής ή μεγαλύτερης μουσικής φράσης, την οποία έπρεπε ο εκτελεστής να γνωρίζει από μνήμης ώστε να είναι σε θέση να την αποδώσει μέσω ανάκλησής της. Αξίζει να σημειωθεί επίσης, πως ακόμα κι ο ρυθμός όπως και αντίστοιχα στοιχεία μετρικής δομής δεν παρασημαίνονταν με ακρίβεια στην παλαιά σημειογραφία.

Ήδη από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα ξεκινά η λεγόμενη εξηγητική διαδικασία αρχικά από τον Μπαλάσιο τον Ιερέα και Νομοφύλακα και έπειτα από τον Πατριάρχη Αθανάσιο. Η διαδικασία αυτή είχε ως στόχο την ανάλυση με περισσότερους χαρακτήρες των δύσκολων φράσεων που έως τότε καταγράφονταν με την χρήση περιορισμένων συμβόλων. Από τότε και στο εξής η εξήγηση, η αναλυτικότερη δηλαδή καταγραφή του ρεπερτορίου με περισσότερους χαρακτήρες, θα αποτελέσει βασική ενασχόληση σπουδαίων δασκάλων από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και πλέον. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν οι περιπτώσεις του Ιωάννου Τραπεζούντιου, του Πέτρου Πελοποννησίου, του Πέτρου Βυζαντίου, του Γεωργίου του Κρητός και του Απόστολου Κώνστα του Χίου.

Η παραπάνω εξηγητική διαδικασία θα κορυφωθεί το 1814, όταν οι «Τρεις Δάσκαλοι», Χρυσάνθος «εκ Μαδύτων», Γρηγόριος Πρωτοψάλτης και Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας θα εφεύρουν τη Νέα Μέθοδο ή αλλιώς το Νέο Σύστημα Γραφής. Ουσιαστικά οι Τρεις Δάσκαλοι απλοποίησαν το σημειογραφικό σύστημα και μετέφεραν παράλληλα (ο Γρηγόριος και κυρίως ο Χουρμούζιος) από την παλαιά γραφή στο νέο σύστημα, το μεγαλύτερο μέρος του ρεπερτορίου.

Πέτρος ο Βυζάντιος

Μία από τις σημαντικότερες αλλαγές τις οποίες επέφερε η Μεταρρύθμιση του Νέου Συστήματος ήταν πως η σημειογραφία έγινε πολύ αναλυτικότερη. Έτσι, το κάθε σημάδι μεταφέρει συγκεκριμένη πληροφορία για την κίνηση της μελωδίας εντός ενός καθορισμένου ηχητικού περιβάλλοντος. Ουσιαστικά τα σημάδια πλέον δίνουν μια αντίστοιχη «εντολή» αναφορικά με το προς τα πού και με ποιο τρόπο θα κινηθεί η μελωδία. Η Νέα Μέθοδος καθιέρωσε επίσης ονομασίες για τον κάθε φθόγγο **Πα - Βου - Γα - Δι - Κε - Ζω - Νη**, προσδιόρισε τις τιμές των διαστημάτων και κατέστησε πιο συγκεκριμένη τη ρυθμική υποδομή των μελών. Οι μεταρρυθμιστές, κατήργησαν μέρος των σημαδιών της παλιάς γραφής, ενέταξαν με αναθεωρημένο τρόπο την χρήση ορισμένων παλαιών, ενώ εφηύραν και μια σειρά από νέα.

Ένα άλλο στοιχείο το οποίο παρέμεινε σταθερό ακόμη και μετά την καθιέρωση του Νέου Συστήματος είναι η σημαντικότητα της προφορικότητας. Παρά την αναλυτικότητά της Νέας Μεθόδου, η ερμηνεία ενός μέλους εξαρτάται από την προφορικότητα, η οποία θεωρείται ως προαπαιτούμενη βιωμένη γνώση-εμπειρία. Σύμφωνα με τον καθηγητή Δημήτρη Γιαννέλο, το εν λόγω σημειογραφικό σύστημα φέρει έναν ιδεογραφικό χαρακτήρα, καθώς λειτουργεί ως μνημονικός κώδικας. Άρα ο ερμηνευτής με αφορμή το μουσικό κείμενο καλείται να ανασύρει από τη μνήμη του την υπονοούμενη πληροφορία, η οποία βρίσκεται στο επίπεδο της προφορικότητας. Με άλλα λόγια, μια παρτιτούρα από μόνη της, όσο αναλυτική κι αν είναι, δεν φέρει απόλυτη αυτονομία, καθώς εξαρτάται από την προφορική-ερμηνευτική οντότητα του κομματιού το οποίο απεικονίζει σημειογραφικά. Άρα, στην Εκκλησιαστική μουσική υπάρχει μια έντονα δυναμική σχέση μεταξύ κειμενικότητας και προφορικότητας, καθώς η πρώτη προϋποθέτει την δεύτερη.

β) Τα σημάδια της παρασημαντικής

Τα σημάδια-χαρακτήρες της παρασημαντικής χωρίζονται στις τρεις παρακάτω κατηγορίες και είναι:

Χαρακτήρες ποσότητας

Χαρακτήρες ποιότητας

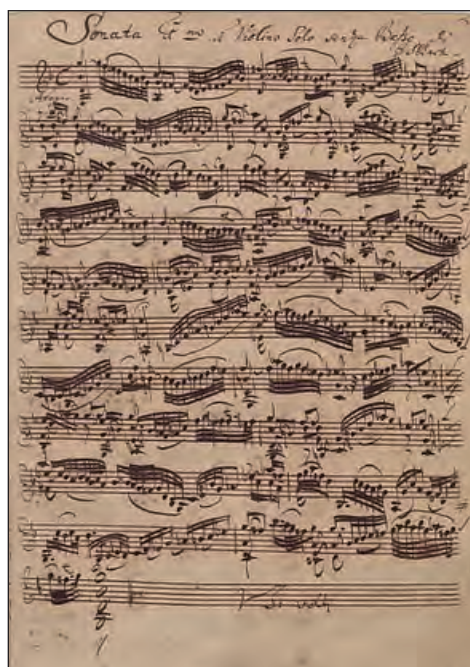

Χαρακτήρες χρόνου

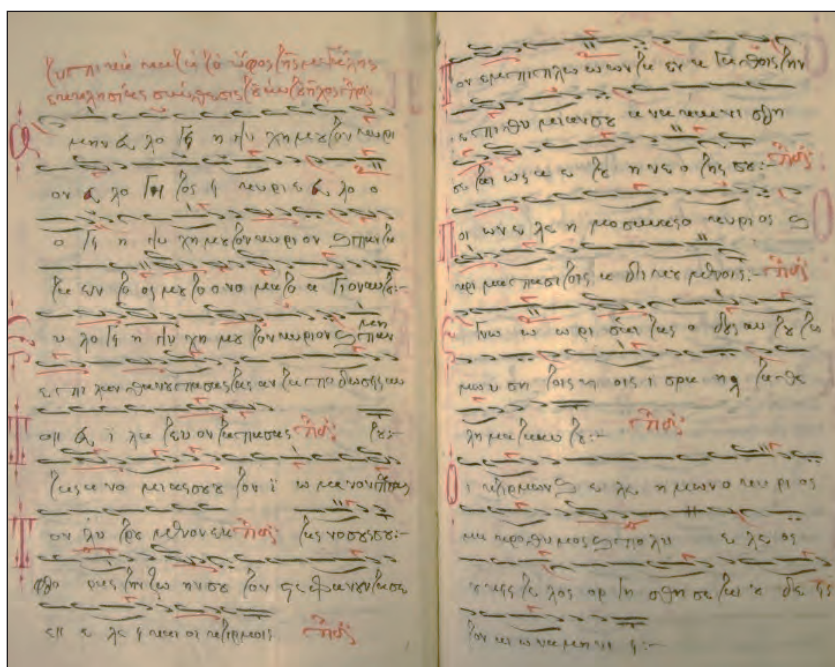

Μία ειδοποιός διαφορά της παρασημαντικής με τη δυτική σημειογραφία είναι ότι, ενώ στο δυτικό πεντάγραμμο προσδιορίζονται απόλυτα τονικά ύψη (συγκεκριμένη ηχητική συχνότητα), στο σύστημα γραφής της Εκκλησιαστικής μουσικής δηλώνεται ο τρόπος ανάπτυξης της μελωδίας.

Στο πρώτο σύστημα η εκάστοτε νότα στο πεντάγραμμο ισούται με μια ηχητική συχνότητα

J.S.Bach, Σονάτα -adagio- για βιολί
BWV 1001 αυτόγραφο του 1720

Πέτρος Λαμπαδάριος, α' στάση τυπικών σε χειρόγραφο του 18^{ου} αι.

(απόλυτο τονικό ύψος), ενώ στο δεύτερο τα σημάδια δείχνουν μελωδική πορεία.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα έρθουν σε επαφή με τους χαρακτήρες του σημειογραφικού συστήματος, μέσω εποπτικών παραδειγμάτων (χειρόγραφα, έντυπα).
- Θα κληθούν να αναγνωρίσουν αρχικά τα σημαδόφωνα, μέσα από την παρακολούθηση μουσικών κειμένων από παλαιά χειρόγραφα και νεότερες έντυπες εκδόσεις,
- Θα σχεδιάσουν στο τετράδιο τα σημαδόφωνα που διδάχθηκαν.

3^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΟΚΤΑΗΧΙΑΣ

α) Η θέση της Εκκλησιαστικής μουσικής στο πλαίσιο των μουσικών πολιτισμών της Ανατολής

Η Εκκλησιαστική μουσική ιστορικά αλλά και δομικά ανήκει στον χώρο των τροπικών μουσικών πολιτισμών της Ανατολής. Πρόκειται για μουσικές κουλτούρες οι οποίες γεωγραφικά εντοπίζονται κατά βάση στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, της Βαλκανικής Χερσονήσου, της Βόρειας Αφρικής, της Εγγύς αλλά και της Μέσης Ανατολής. Παρά τις επιμέρους, αναμφίβολα σημαντικές διαφορές τους σε επίπεδο λειτουργικό, εκφραστικό και αισθητικό, οι εν λόγω μουσικές παραδόσεις χαρακτηρίζονται από το φαινόμενο της μονοφωνίας. Έχουμε να κάνουμε δηλαδή, με μουσικές κουλτούρες (θρησκευτικές και κοσμικές, λαϊκές και λόγιες, αστικές και δημώδεις) οι οποίες δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη μελωδία. Η μελωδία δε, εκφέρεται με τρόπο εξαιρετικά εκλεπτυσμένο χάρη στα εξής δύο χαρακτηριστικά:

α) τη διαστηματική ποικιλομορφία και β) την έντονη χρήση στολιδιών-ποικιλμάτων.

Διαστηματική ποικιλομορφία

Το πρώτο χαρακτηριστικό αφορά στη χρήση μιας ευρύτατης γκάμας διαστημάτων, τα οποία μάλιστα πέρα από την αυτοτελή τους χρήση, παρουσιάζουν το φαινόμενο της ρευστότητας αναφορικά με τη διατύπωση του τονικού τους ύψους. Έτσι, ένα διάστημα μπορεί να διευρύνεται ή αντίστοιχα να συρρικνώνεται ανάλογα με την πορεία της μελωδίας και τα τονικά κέντρα τα οποία διαμορφώνονται.

Έντονη χρήση μελωδικών ποικιλμάτων

Το δεύτερο χαρακτηριστικό αφορά στον τρόπο με τον οποίο η μελωδία μπορεί να αποδοθεί σε ερμηνευτικό επίπεδο. Έτσι, ενώ σε πρώτη φάση ένα μελωδικό θέμα μπορεί να φαντάζει απλοϊκό, στην πραγματικότητα κρύβει εντός του ένα σημαντικό όγκο πληροφορίας αναφορικά με την απόδοσή του. Όλη αυτή η πληροφορία αφορά στον τρόπο εμπλουτισμού του βασικού μελωδικού κορμού μέσω στολιδιών, ποικιλμάτων δηλαδή και αναλύσεων. Η χρήση όλου αυτού του λεπτομερούς στην υφή του υλικού -με τη διαστηματική ποικιλία και τη μελωδική διαποικίλση-, το οποίο και υπονοείται πίσω από τη βασική μελωδική γραμμή, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ερμηνευτικής διαδικασίας. Στα εν λόγω μονοφωνικά-φωνοκεντρικά μουσικά είδη, ειδοποιό χαρακτηριστικό αποτελεί το φαινόμενο της προφορικότητας, της διαδικασίας δηλαδή αναγωγής του ερμηνευτικού-αισθητικού μοντέλου σε πρόσωπα και περιβάλλοντα, τα οποία θεωρούνται βιωματικοί φορείς της εκάστοτε μουσικής κουλτούρας.

β) Η Οκταπχία ως θεωρητικό τροπικό σύστημα

Αναφορικά με το δομικό περιεχόμενο των παραπάνω μουσικών πολιτισμών της Ανατολής, συχνή είναι η κατάστρωση αντίστοιχων θεωρητικών συστημάτων. Τα εν λόγω θεωρητικά μοντέλα καλούνται να κατηγοριοποιήσουν, να συστηματοποιήσουν και να αναλύσουν φαινόμενα τα

Τροχός
του Ιωάννου Μαΐστορος
Κουκουζέλη (1336)

Ιωάννης Κουκουζέλης

οποία συναντώνται στο ρεπερτόριο και στην καθαυτή μουσική επιτέλεση. Αναφορικά με την Εκκλησιαστική μουσική, το ισχύον θεωρητικό σύστημα είναι εκείνο της Οκταπχίας. Ενός μοντέλου που κατατάσσει δηλαδή μελωδικά πρότυπα και συμπεριφορές σε οκτώ ήχους. Έτσι, αναγνωρίζονται τέσσερις κύριοι ήχοι και οι αντίστοιχοι τέσσερις πλάγιοί τους. Πολλές φορές η έννοια του ήχου ταυτίζεται υπεραπλουστευμένα με το μέγεθος μιας κλίμακας και μάλιστα στην οκταβική της εκδοχή, κατά το πρότυπο δηλαδή της δυτικής μουσικής θεωρίας. Ωστόσο, ο ήχος ως τροπικό φαινόμενο δεν είναι δυνατό να περιχαρακωθεί εντός ενός οκταβικού μοντέλου, το οποίο μάλιστα επαναλαμβάνεται και πανομοιότυπα. Έτσι, ήχος δεν σημαίνει απλώς και μόνο μια συγκεκριμένη διαστηματική ακολουθία αλλά ένα σύνολο ποιοτικών χαρακτηριστικών, όπως π.χ. θέσεις και συγκεκριμένο φρασεολόγιο, μελωδικές κινήσεις, ανάδειξη δεσποζόντων φθόγγων, στερεοτυπικές καταλήξεις, συγκεκριμένη τροπική ανάπτυξη και συμπεριφορά. Όλα τα παραπάνω συντελούν καθοριστικά στη δόμηση του ιδιαίτερου ηχοχρώματος του κάθε ήχου, της ιδιότητας δηλαδή ηχητικής ατμόσφαιρας που δημιουργείται κατά την απόδοσή του. Οι εν λόγω μάλιστα συνιστώσες είναι τόσο καθοριστικές, ώστε ακόμα και αν δύο ήχοι ταυτίζονται σε επίπεδο διαστηματικό, αν διαφέρουν σε επίπεδο μελωδικής συμπεριφοράς και ανάπτυξης, να δημιουργείται ένα εντελώς αυτόνομο-διακριτό ηχητικό περιβάλλον σε κάθε ήχο.

γ) Διαστηματικός πλουραλισμός και Γέννη της Εκκλησιαστικής μουσικής

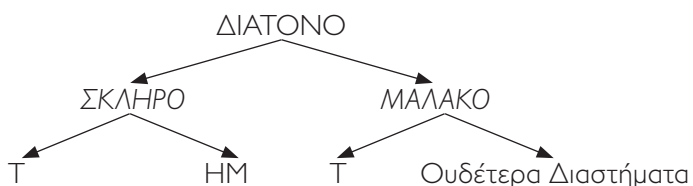
Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, οι μουσικές κουλτούρες της Ανατολής χαρακτηρίζονται από έντονο διαστηματικό πλουραλισμό. Με άλλα λόγια, οι αποστάσεις ανάμεσα στους φθόγγους ποικίλλουν, και επιπλέον είναι δυνατό να αυξομειωθεί το ύψος τους ανάλογα με τη μελωδική πορεία. Το θεωρητι-

κό σύστημα το οποίο έχει δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα στην αντίληψη του εν λόγω φαινομένου είναι εκείνο της Οκταηχίας, όπως συναντάται στην Εκκλησιαστική μουσική. Έτσι, οι εν λόγω διαστηματικές διαβαθμίσεις περιγράφονται ανάλογα με το μέγεθός τους. Σε ένα δεύτερο δε επίπεδο, το εκάστοτε μουσικό υλικό κατηγοριοποιείται ανάλογα το διαστηματικό του περιεχόμενο σε αντίστοιχο γένος.

Έτσι, είναι δυνατό να αναγνωρισθούν τα παρακάτω διαστηματικά πρότυπα:

Διατονικό γένος

Ακολουθεί ως βασικό βηματικό του διάστημα εκείνο του Τόνου. Η μέγιστη διαστηματική τιμή η οποία μπορεί να εντοπιστεί στο πλαίσιο του είναι εκείνη του Ακέραιου Τόνου, ενώ η μικρότερη είναι εκείνη του Ημιτονίου. Χωρίζεται σε *σκληρό* και *μαλακό*. Το σκληρό εμπεριέχει Τόνους και Ημιτόνια, ενώ το μαλακό Τόνους και *Ουδέτερα* διαστήματα, μεγαλύτερα δηλαδή του Ημιτονίου και μικρότερα του Τόνου. Τα εν λόγω ουδέτερα διαστήματα χαρακτηρίζονται από εξαιρετική πλαστικότητα αναφορικά με την προσαρμοστικότητα του μεγέθους τους σε σχέση με την μελωδική πορεία.

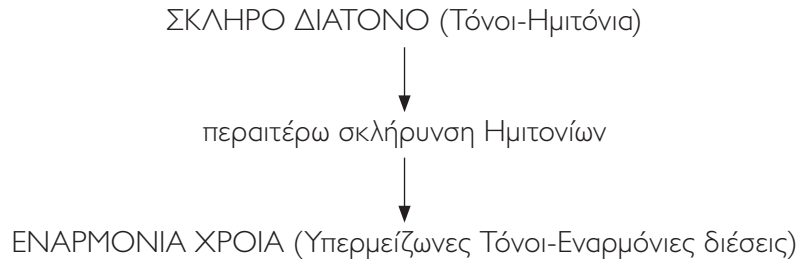

Χρωματικό γένος

Βασικό του χαρακτηριστικό είναι η ύπαρξη ενός διευρυμένου διαστήματος με αναφορά στο *τριημιτόνιο*. Στην Εκκλησιαστική μουσική το εν λόγω διάστημα παρουσιάζεται ελαφρώς συρρικνωμένο σε σχέση με το τριημιτόνιο και σε κάποιες σπανιότερες περιπτώσεις επιπλέον διευρυμένο. Εκατέρωθεν ενός τέτοιου διευρυμένου χώρου βρίσκονται δύο διαστηματικά μεγέθη ελαφρώς μεγαλύτερα του ημιτονίου. Όσο τα ακραία διαστήματα πλησιάζουν στην τιμή ενός Ημιτονίου τόσο ο ενδιάμεσος χώρος εκτείνεται πλησιάζοντας την εκδοχή του τριημιτονίου. Η εν λόγω εκδοχή χρώματος θα μπορούσε συμβατικά να γίνει αντιληπτή ως *σκληρή*. Ωστόσο, τα χρωματικά μορφώματα μπορούν να απομακρυνθούν επιπλέον από την σκληρή τους εκδοχή, καθώς όσο διαστέλλονται τα δύο ακραία διαστήματα αντιστοίχως συρρικνώνεται και το ενδιάμεσο μεγάλο διάστημα. Έτσι, δημιουργούνται μαλακές διατυπώσεις του χρώματος που εκτός από την διεύρυνση των ακραίων διαστημάτων και την παρελκόμενη μείωση της τιμής του ενδιάμεσου χώρου, χαρακτηρίζονται και από μια γενικότερη τονική ρευστότητα ανάλογα με τη μελωδική κίνηση. Μάλιστα, σε ερμηνευτικό επίπεδο εξαιρετικά συχνή είναι η συνύπαρξη μαλακών και σκληρών χρωματικών διατυπώσεων μέσα στην ίδια σύνθεση, ανάλογα με το φρασολογικό υλικό και τη μελωδική πορεία.

Παράλληλα, με το διατονικό και το χρωματικό γένος θα μπορούσαν να αναγνωρισθούν και διάφορες εκδοχές λεπτών διαστημάτων τα οποία φέρουν *εναρμόνια* χροιά και προκύπτουν μετά την περαιτέρω συρρίκνωση των Ημιτονίων του σκληρού διατόνου. Έτσι, προκύπτουν διαστηματικές τιμές που χαρακτηρίζονται ως *εναρμόνιες διέσεις* και θα μπορούσαν να γίνουν αντιληπτές αναφορικά με την τιμή τους ως *τριτημόρια* ή *τεταρτημόρια* του Ακέραιου Τόνου. Η χρήση δε τόσο μικρών διαστημάτων συμπαρασύρει και τους αντίστοιχους Τόνους του σκληρού

διατόνου, οι οποίοι λαμβάνουν τιμές μεγαλύτερες του ακέραιου Τόνου και θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως αυξημένοι-υπερμείζωνες.

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

Μαλακά διατονικά: Ακέραιοι Τόνοι, Ουδέτερα διαστήματα

Σκληρά Διατονικά: Ακέραιοι Τόνοι, απόλυτα Ημιτόνια

Σκληρά Χρωματικά: ελαφρώς διευρυμένα χρωματικά Ημιτόνια, ελαφρώς συρρικνωμένο τριημιτόνιο

Μαλακά Χρωματικά: εμφανώς διευρυμένα χρωματικά Ημιτόνια, έντονα συρρικνωμένο τριημιτόνιο

Εναρμόνια: Υπερμείζωνες Τόνοι, Εναρμόνιες διέσεις

Όπως έγινε αντιληπτό από τα παραπάνω, η Εκκλησιαστική μουσική ανήκει στην ευρύτερη κατηγορία των μονοφωνικών προφορικών μουσικών πολιτισμών της Ανατολής. Διακρίνεται για τη διάθεση εκλεπτυσμένης απόδοσης της μελωδίας, τόσο σε επίπεδο διαστηματικό όσο και ερμηνευτικό. Έτσι, ο εκάστοτε μελωδικός κορμός εμπλουτίζεται με ποικίλματα τα οποία εντοπίζονται στο επίπεδο της προφορικότητας της εν λόγω μουσικής κουλτούρας. Σε διαστηματικό δε επίπεδο παρατηρείται μια τεράστια γκάμα από τονικές διαβαθμίσεις, οι οποίες μάλιστα χαρακτηρίζονται από έντονη ρευστότητα και διάθεση αυξομείωσης της τιμής τους ανάλογα με το φρασεολόγιο, το ύφος, τη μελωδική πορεία, κ.ά.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα ακροαστούν παραδείγματα γνωστών τροπαρίων από διαφορετικούς ήχους όπως το «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου» σε α' ήχο, «Ὁ Μονογενὴς Υἱὸς» σε β' ήχο, «Τὴν ὡραϊότητα τῆς παρθενίας σου» σε γ' ήχο κλπ.
- Προτείνεται να ακούσουν αντιπαραβολικά κάποιο μουσικό έργο Δυτικής κλασικής μουσικής και ένα αντίστοιχο μονοφωνικό-τροπικό από το μουσικό πολιτισμό (λαϊκό-λόγιο) της Ανατολής.

4^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Α΄ ΗΧΟΣ. ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

α) Πρακτική εκμάθηση προφορικών μελών (α΄ μέρος)

Η αξία της πρακτικής εκμάθησης μελών - βιωματικής γνώσης

Στις προφορικές μουσικές κουλτούρες -εντός των οποίων κατατάσσεται και η Εκκλησιαστική μουσική- η πρακτική-προφορική εκμάθηση του ρεπερτορίου αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της διδακτικής διαδικασίας. Άρα, μέσω της διαδικασίας της ακρόασης, της επανάληψης και της απομνημόνευσης στερεοτυπικών μοτίβων και φράσεων καθίσταται δυνατή η εμπέδωση των εκάστοτε μελωδικών και υφολογικών ιδιαιτεροτήτων.

Η θεωρητική γνώση φυσικά και αποτελεί ένα εργαλείο για τη βαθύτερη κατανόηση της μουσικής εμπειρίας. Ωστόσο, έπεται της πράξης την οποία και καλείται να υπομνηματίσει, αναλύσει και εν τέλει να συστηματοποιήσει. Η όποια αυτονομημένη θεωρητική γνώση χωρίς βιωματική αναφορά στο πρόσωπο του δασκάλου καθώς και συμμετοχή στην καθαυτή επιτέλεση, δεν είναι αρκετή να καταστήσει κατηρτισμένους εκτελεστές και εμπνευσμένους εκφραστές του εκάστοτε μουσικού είδους.

Θεός Κύριος, αναστάσιμο απολυτίκιο-θεοτοκίο

Το «Θεός Κύριος» και τα απολυτίκια ψάλλονται στην αρχή του Όρθρου μετά τον εξάψαλμο και τη μεγάλη συναπτή. Τα απολυτίκια ψάλλονται και στον Εσπερινό μετά το Νυν απολύεις και το Τρισάγιο και πριν από την Απόλυση.

Ήχος α΄

Θεός Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Ήχος α΄ Πα

Ⓜ ε ος Κυ ρι ος και ε πε φανεν η μιν εὐ λο γη με νος ο ερ χο με νος εν
ο νο μα τι Κυ ρι ο

Εκλογή στίχων από τον ψαλμό 117:

- Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθὸς, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος Αὐτοῦ.
- Πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἠμυνάμην αὐτούς.
- Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν.

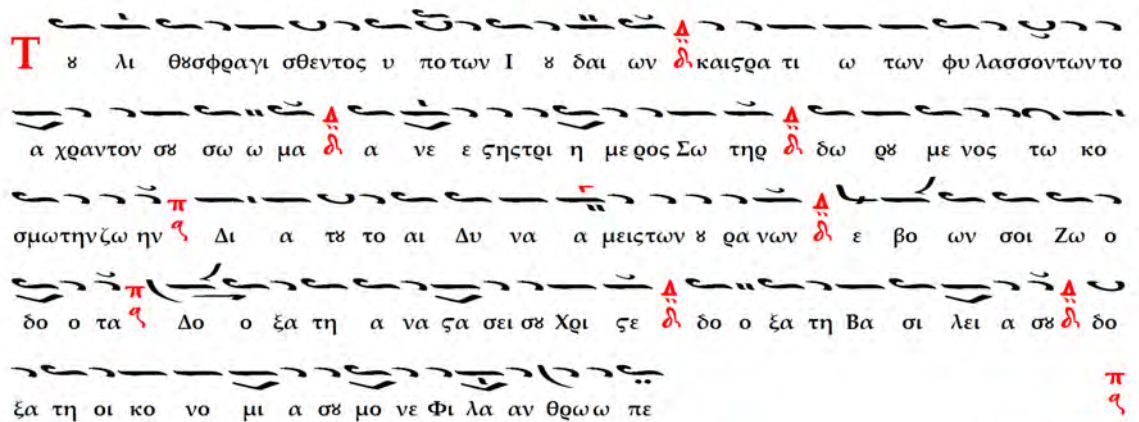
Ήχος α΄

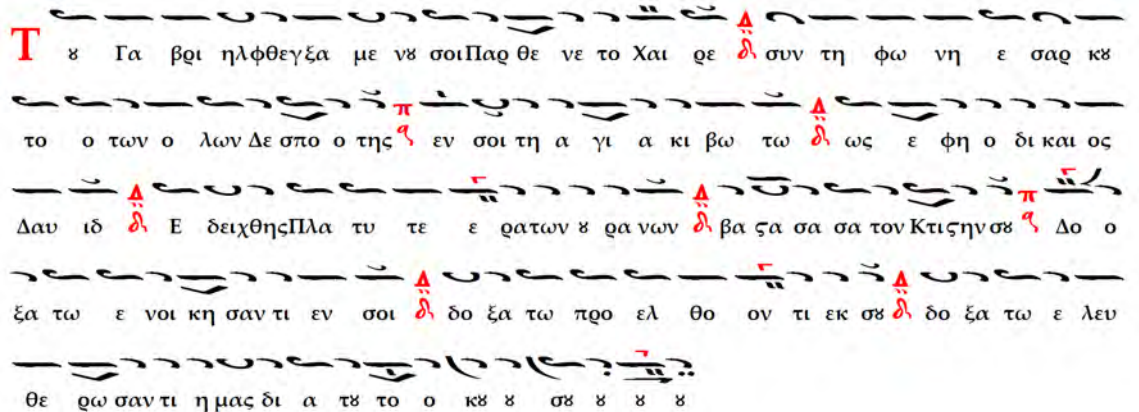
Τοῦ λίθου σφραγισθέντος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ στρατιωτῶν φυλασσόντων τὸ ἄχραντόν σου Σῶμα, ἀνέστης τριήμερος Σωτήρ, δωρούμενος τῷ κόσμῳ τὴν ζωὴν· διὰ τοῦτο αἱ Δυνάμεις τῶν οὐρανῶν ἐβόων σοὶ ζωοδότα. Δόξα τῇ Ἀναστάσει σου Χριστέ, δόξα τῇ βασιλείᾳ σου, δόξα τῇ οἰκονομίᾳ σου, μόνε φιλόνηρωπε.

Θεοτοκίον

Τοῦ Γαβριὴλ φθεγξαμένου σοὶ Παρθένε τὸ Χαῖρε, σὺν τῇ φωνῇ ἐσαρκοῦτο ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, ἐν σοὶ τῇ ἁγίᾳ κιβωτῷ, ὡς ἔφη ὁ δίκαιος Δαυῖδ, ἐδείχθης πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν, βασιτάσασα τὸν Κτίστην σου. Δόξα τῷ ἐνοικήσαντι ἐν σοὶ, δόξα τῷ προελθόντι ἐκ σοῦ, δόξα τῷ ἐλευθερώσαντι ἡμᾶς διὰ τοῦ τόκου σου.

Ήχος α΄ Πα

Τ ὀ λι θσφραγι σθεντος υ ποτων Ι ὀ δαι ων **Δ** καισρα τι ω των φυλασσοντωντο
 α χραντον σσ σω ω μα **Δ** α νε εσηστρι η μερος Σω τηρ **Δ** δω ρσ με νος τω κο
 σμωτηνζω ην **Π** Δι α τσ το αι Δυ να α μειστων ὀ ρα νων **Δ** ε βο ων σοι Ζω ο
 δο ο τα **Π** Δο ο ξα τη α να ζα σει σσ Χρι σε **Δ** δο ο ξα τη Βα σι λει α σσ **Δ** δο
 ξα τη οι κο νο μι α σσ μο νε Φι λα αν θρωω πε **Π**

Τ ὀ Γα βρι ηλφθεγξα με νσ σοι Παρ θε νε το Χαι ρε **Δ** συν τη φω νη ε σαρ κσ
 το ο των ο λων Δε σπο ο της **Π** εν σοι τη α γι α κι βω τω **Δ** ως ε φη ο δι και ος
 Δαυ ιδ **Δ** Ε δειχθης Πλα τυ τε ε ρα των ὀ ρα νων **Δ** βα ζα σα σα τον Κτισην σσ **Π** Δο ο
 ξα τω ε νοι κη σαν τι εν σοι **Δ** δο ξα τω προ ελ θο ον τι εκ σσ **Δ** δο ξα τω ε λευ
 θε ρω σαν τι η μας δι α τσ το ο κσ ὀ σσ ὀ ὀ ὀ

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

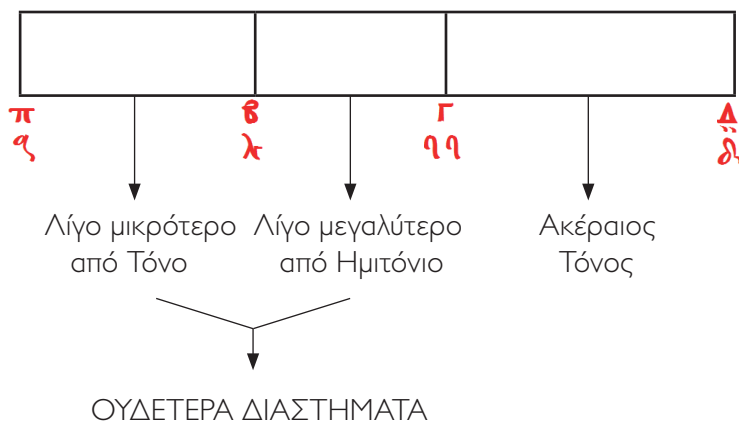
Ο α΄ ήχος θεμελιώνεται στον φθόγγο **Πα** και στα συλλαβικά μέλη κινείται κατά βάση εντός του χώρου **Πα-Δι**. Αυτόν τον χώρο θα μπορούσαμε να τον αντιληφθούμε ως ένα 4χορδο με

σταθερά άκρα. Έτσι, αν προσπαθήσουμε να αποδώσουμε μελωδικά το συγκεκριμένο ηχητικό περιβάλλον του α΄ ήχου θα χρησιμοποιούσαμε τους εξής φθόγγους: **Πα-Βου-Γα-Δι**

Οι αποστάσεις ωστόσο μεταξύ αυτών των φθόγγων δεν είναι παντού ίσες. Πιο συγκεκριμένα ο α΄ ήχος ανήκει στο λεγόμενο διατονικό γένος, το οποίο χαρακτηρίζεται από μια πλούσια γκάμα διαστημάτων. Έτσι, αν συμβατικά λάβουμε ως μεγέθη αναφοράς τον ακέραιο Τόνο και τη μισή του τιμή που είναι το Ημιτόνιο, ο α΄ ήχος χρησιμοποιεί Τόνους και διαστήματα μικρότερα του Τόνου αλλά και μεγαλύτερα του Ημιτονίου (ουδέτερα διαστήματα).

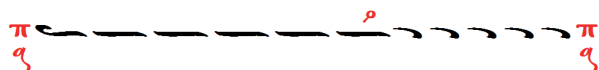
Έτσι, στο 4χορδο του α΄ ήχου έχουμε τις εξής αποστάσεις:

Σε μεγάλο ποσοστό λοιπόν τα συλλαβικά μέλη του α΄ ήχου κινούνται μέσα στον συγκεκριμένο αυτόν χώρο. Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό του α΄ ήχου και γενικότερα του διατονικού γένους είναι και το εξής: Τα εν λόγω ουδέτερα διαστήματα είναι ρευστά και η τιμή τους μεταβάλλεται ανάλογα με την πορεία της μελωδίας. Ειδικά στον α΄ ήχο ως σημαντική θα πρέπει να χαρακτηριστεί η ελαφρά βάρυνση του **Βου**, στις περιπτώσεις τις οποίες η μελωδία κατέρχεται από τον **Βου**, ειδικά πριν από καταλήξεις. Έτσι, ο **Πα** ως βάση του ήχου έλκει διακριτικά προς το μέρος του τον **Βου** μέσω ενός χαρακτηριστικού «γλιστρήματος» (*glissando*) **Δι - Γα - Βου** ~ **Πα**

Τέλος, ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί αναφορικά με την μελωδική κίνηση που φθάνει μέχρι τον **Ζω** και αμέσως επιστρέφει καθοδικά. Σε αυτήν την περίπτωση ο **Ζω** αποδίδεται με βάρυνση, χαμηλότερος δηλαδή της φυσικής του θέσης. Άρα, αν το μέλος αναπτυχθεί και πάνω από τον **Δι**, θα έχουμε **Δι-Κε** ως Ακέραιο Τόνο και αμέσως μετά **Ζω** χαμηλωμένο ως εξής: **Πα-Βου-Γα-Δι-Κε-Ζω** (χαμηλό)-**Κε-Δι-Γα-Βου-Πα**

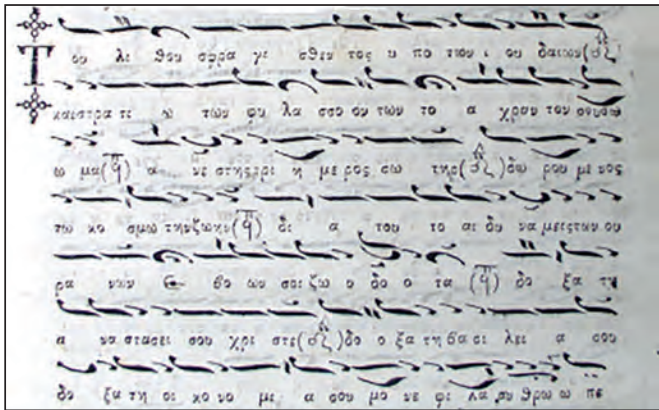

Η ύφεση στον **Ζω** ζητά βάρυνση της συγκεκριμένης βαθμίδας. Για τις υφέσεις-διέσεις θα γίνει εκτενέστερη αναφορά σε παρακάτω Ενότητα.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα δώσουν έμφαση στα παραπάνω μελωδικά σχήματα.
- Θα απομονώσουν, με τη βοήθεια του καθηγητή, τις χαρακτηριστικές καταληκτικές φράσεις των παραπάνω συλλαβικών μελών.
- Αφού ψάλλουν ομαδικά τα παραπάνω συλλαβικά μέλη θα χωριστούν σε δύο ομάδες (δεξιός και αριστερός χορός), ώστε να τα αποδώσουν αντιφωνικά προσομοιάζοντας τη λειτουργική πράξη, ενώ κάποιος μαθητής θα αναλάβει τον ρόλο του κανονάρχου απαγγέλοντας τους ανάλογους στίχους «Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, Πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν με, Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, Δόξα..., Καὶ νῦν...».

Δείγμα από το Αναστασιματάριο του Πέτρου Εφεσίου (1820)

Αναστασιματάριο Χουρμουζίου (1832)

5^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ – Α

α) Ίσον, ολίγον, απόστροφος και πεταστή

Από τα σηματοδρόμια που χρησιμοποιούνται για την σημειογράφηση της Εκκλησιαστικής μουσικής υπάρχουν κάποια, τα οποία δηλώνουν την πορεία της φωνής. Τα εν λόγω σημάδια ονομάζονται χαρακτήρες ποσότητας. Οι χαρακτήρες αυτοί δίνουν μία συγκεκριμένη εντολή αναφορικά με το αν η φωνή θα ανέβει ή θα κατέβει -και πόσο-, ή επίσης αν θα πρέπει να μείνει στο ίδιο ύψος.

Χαρακτήρες Ποσότητας

Ίσον		παραμένουμε στο ίδιο ύψος
Ολίγον		ανεβαίνουμε μία φωνή
Απόστροφος		κατεβαίνουμε μία φωνή

Υπάρχει και ένα ακόμη σημάδι το οποίο ονομάζεται πεταστή και ενώ έχει την ίδια ποσοτική ενέργεια με το ολίγον -ανεβαίνει δηλαδή μία φωνή-, φέρει και ποιοτικό-ερμηνευτικό περιεχόμενο. Έτσι, ενώ και σε αυτή την περίπτωση ανεβαίνουμε μία φωνή, παράλληλα εκτελούμε και ένα μικρό-διακριτικό ποίκιλμα. Το εν λόγω στολίδι ποικίλλει ανάλογα με τη φράση, το ρεπερτόριο, το ύψος και την ταχύτητα με την οποία αποδίδεται το μέλος. Κατά κανόνα μετά από την χρήση της πεταστής ακολουθεί κατάβαση ή και συνεχείς καταβάσεις.

Πεταστή		ανεβαίνουμε μία φωνή με ποίκιλμα
---------	---	----------------------------------

β) Χαρακτήρες Χρόνου - αυξάνοντες: κλάσμα

Σε ρυθμικό επίπεδο κάθε χαρακτήρας ισούται με έναν χρόνο. Ωστόσο, ορισμένοι χαρακτήρες μπορούν να αυξήσουν τον χρόνο ενός φθόγγου. Ο πλέον συνηθής χαρακτήρας είναι το κλάσμα το οποίο προσθέτει έναν επιπλέον χρόνο στο φθόγγο στον οποίο τίθεται. Διπλασιάζει δηλαδή την χρονική του διάρκεια, χωρίς όμως να ζητά επανάληψή του. Έτσι, εάν μονάδα μέτρησης είναι το ίσον = 1 χρόνος, τότε ίσον με κλάσμα = = 2 χρόνοι.

 = τα, δηλαδή ένας χρόνος

 = τα-α, δηλαδή 2 χρόνοι

γ) Μελωδικές «Σπουδές» ισότητας, ανάβασης και κατάβασης μίας φωνής

Οι παραπάνω σχηματισμοί π και δ ονομάζονται μαρτυρίες. Το επάνω μέρος τους μαρτυρεί το φθόγγο δίπλα στον οποίο τίθεται ενώ το κάτω μέρος υποδηλώνει το ηχητικό περιβάλλον στο οποίο κινείται το μέλος.

δ) Πρακτική εκμάθηση προφορικών μελών α' ήχου (β' μέρος)

Τιμιωτέρα - Ωδή της Θεοτόκου

Πρόκειται για τροπάριο το οποίο ψάλλεται ως εφύμνιο στην Ωδή της Θεοτόκου, τη στιχολογία δηλαδή της θ' ωδής η οποία προέρχεται από την Καινή Διαθήκη και συγκεκριμένα από το Ευαγγέλιο του Λουκά (Κεφ. α', 46-55). Η Τιμιωτέρα ψάλλεται πριν την Καταβασία της θ' ωδής του κανόνα.

Ήχος α'

Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ, καὶ ἔνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφίμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον Σὲ μεγαλύνομεν.

Ήχος α Πα

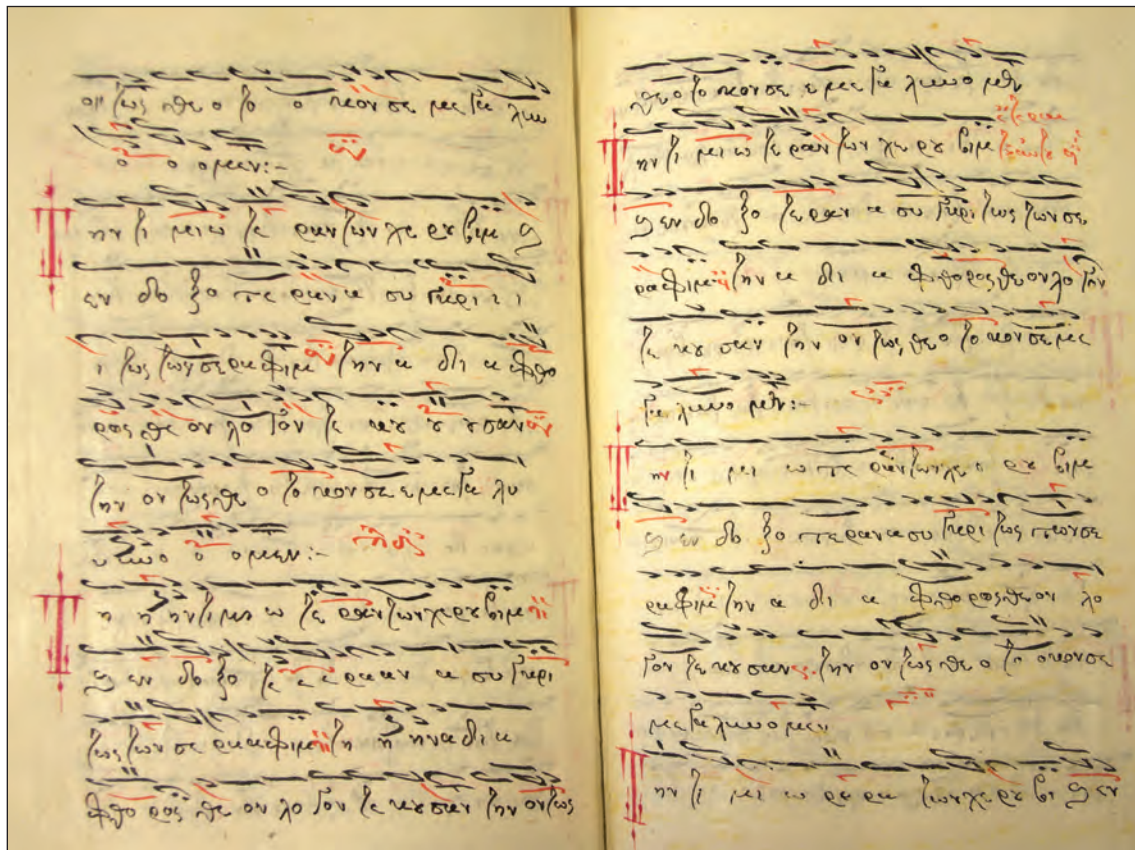
Τὴν τιμιωτέραν των Χερουβιμ και ενδοξοτεραν ασυγκριτως των
 Σεραφιμ την αδιαφθορωσθεον Λογον τεκοσαν την οντωςθεοτο
 κον σε μεγαλυνομεν

- Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι μου.
- Ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης Αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί.
- Ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα Αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔλεος Αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν τοῖς φοβουμένοις Αὐτόν.
- Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι Αὐτοῦ, διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν.
- Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς· πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς.
- Ἄντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς Αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους, καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι Αὐτοῦ ἕως αἰῶνος.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα χωριστούν σε δύο χορούς ὥστε να ψάλλουν το τροπάριο «Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ» αντιφωνικά. Στη λογικὴ των ρόλων του αναλογίου θα επιλεγεί ἕνας μαθητὴς ὡς κανονάρχης ὁ ὁποῖος θα αποδώσει τους ἀνάλογους στίχους.

Αργές και σύντομες τιμιωτέρες

6^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ – Β

α) Κεντήματα, ελαφρόν και συμπλέγματα δίφωνης ανάβασης και κατάβασης

Ένας ακόμη χαρακτήρας ανάβασης είναι εκείνος των κεντημάτων. Τα κεντήματα ζητούν και εκείνα ανάβαση μίας φωνής, αλλά με διακριτικό τρόπο, χωρίς δηλαδή εκφραστικό τονισμό. Μάλιστα τα κεντήματα τίθενται σε περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει αλλαγή συλλαβής στο μέλος, άρα ουσιαστικά έχουμε να κάνουμε με «διαστολή» του βασικού φθόγγου προς το οξύ. Κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται με «δεμένη» (*legato*) εκφορά.

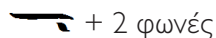
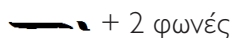
Για να γίνει κάτι τέτοιο αντιληπτό στην πράξη, μπορεί πειραματικά κατά την παραλλαγή να μην προφέρεται το σύμφωνο του φθόγγου που αντιστοιχεί στα κεντήματα ως εξής:

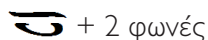
= αντί για Πα-Βου, μπορεί να ειπωθεί ως Πα-(Β)ου, με στόχο να γίνει αντιληπτή η διακριτική και δεμένη με τον προηγούμενο φθόγγο εκφορά των κεντημάτων. Επίσης, για να γίνει κατανοητή η μη αλλαγή συλλαβής στο μέλος, μπορεί να προφερθεί ως εξής:

Το κέντημα ως χαρακτήρας θεωρείται πνεύμα, άρα χρειάζεται ένα αντίστοιχο σώμα για να σταθεί. Έτσι, συνδυάζεται με το ολίγον, το οποίο παίζει το ρόλο στηρίγματος χάνοντας την ποσοτική του αξία, ώστε να δημιουργήσει σχηματισμούς που να δηλώνουν δίφωνη ανάβαση. Έτσι, ολίγον με κέντημα στη δεξιά πλευρά ή κάτω από αυτό δηλώνουν ανάβαση 2 φωνών

Επίσης δίφωνη ανάβαση μπορούμε να έχουμε με συνδυασμό πεταστής και ολίγου ως εξής:

Η εν λόγω εκδοχή προτιμάται σε περιπτώσεις ανάβασης 2 φωνών και παράλληλης χρήσης του ποικίλματος της πεταστής.

Το ελαφρόν είναι ο αντίστοιχος χαρακτήρας που δηλώνει υπερβατή κατάβαση 2 φωνών.

Ελαφρόν

- 2 φωνές

Η κατάβαση θεωρείται υπερβατή, καθώς κατεβαίνουμε 2 φωνές χωρίς να χρησιμοποιήσουμε τον ενδιάμεσο φθόγγο. Άρα αν π.χ. βρισκόμαστε στον **Δι** και βρούμε \curvearrowright θα κατέβουμε απευθείας στον **Βου** παρακάμπτοντας τον **Γα**.

Η πεταστή \curvearrowleft τίθεται σε ορισμένες περιπτώσεις ως στήριγμα \curvearrowright , χωρίς δηλαδή να προσμετράται η ποσοτική της αξία. Ωστόσο, παραμένει η ποιοτική της ενέργεια που αφορά στην απόδοση του ανάλογου ποικίλματος.

β) Μελωδικές «Σπουδές» με κεντήματα και δίφωνες αναβάσεις και καταβάσεις

The image displays 15 musical staves, each representing a melodic exercise. The notes are written in a stylized, handwritten font. Red accents are placed above or below the notes to indicate specific melodic features. Curved arrows are used to show the direction of the melodic line, such as ascending or descending. The exercises involve various combinations of notes and accents, demonstrating the concepts of double-voice ascensions and descensions.

γ) Πρακτική εκμάθηση προφορικών μελών α' ήχου (γ' μέρος)

Το Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε ψάλλεται ἀντὶ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου τὴν πρώτη καὶ δεύτερη μέρα τῶν Χριστουγέννων, κατὰ τὴν εορτὴ τῶν Θεοφανείων, τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου, τὸ Μεγάλο Σάββατο, τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς διακαιησίου εβδομάδας, καθὼς καὶ τὴν Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς.

Ἦχος α'

Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἀλληλούϊα. (τρὶς)
Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.
Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.
Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἀλληλούϊα.

Ἦχος α' Πα

Ο σοὶ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε **Δ** Χριστὸν ἐνεδύσασθε **π**
 ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ **α**

Ο σοὶ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε **Δ** Χριστὸν ἐνεδύσασθε **π**
 ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ **α**

Δ οξὰ Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι **Δ**
α

Κ αὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων Ἀμήν **Δ**
α

Χ ριστὸν ἐνεδύσασθε **π**
 ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ **α**

Ὁ ὕμνος τῶν Τριῶν Παίδων ἀποτελεῖ δείγμα τῆς πρώτης ὑμνογραφικῆς περιόδου (α'-δ' αι.) καὶ ψάλλεται τὸ πρωτὶ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου. Το γεγονός τῆς θαυματουργικῆς διάσωσης τῶν Τριῶν Παίδων «ἐν μέσω τῆς φλογός», προσεγγίζεται ὡς προεικόνιση τῆς θριαμβευτικῆς νίκης τοῦ σταυρωμένου Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ Ἄδη. Το παρακάτω μέλος εἶναι καταγραφή τοῦ Γεωργίου Ραιδεστηνοῦ τοῦ Β' καὶ ψάλλεται ἀντιφωνικὰ ὡς ἐφύμνιο-επωδὸς στὴν ἀκόλουθη στιχολογία.

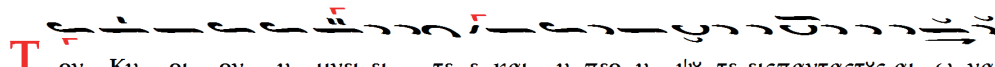
Ἦχος α' Πα

Τ ὸν Κυριὸν ὑμνεῖτε ἐκαὶ ὑπερουψθε εἰς πανταστῶν αἰῶνας **π**
α

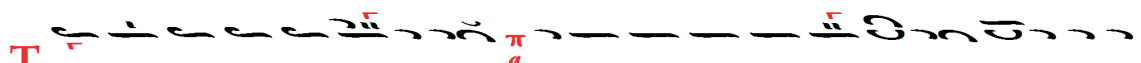
Τ ὸν Κυριὸν ὑμνεῖτε ἐκαὶ ὑπερουψθε εἰς πανταστῶν αἰῶνας **π**
α

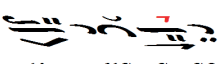
Τ ὸν Κυριὸν ὑμνεῖτε ἐκαὶ ὑπερουψθε εἰς πανταστῶν αἰῶνας **π**
α

Τ ὸν Κυριὸν ὑμνεῖτε ἐκαὶ ὑπερουψθε εἰς πανταστῶν αἰῶνας **π**
α

π ρ
Τον Κυ ρι ον υ μνει ει τε ε και υ περ υ ψη τε εις παντας τας αι ω νας

π ρ
Τον Κυ ρι ον υ μνει ει τε ε και υ πε ρυ ψη τε εις παντας τας αι ω νας

π ρ
Τον Κυ ρι ον υ μνει ει τε και υ πε ρυ ψη ς τε εις παντας τας αι

 ω να α ας

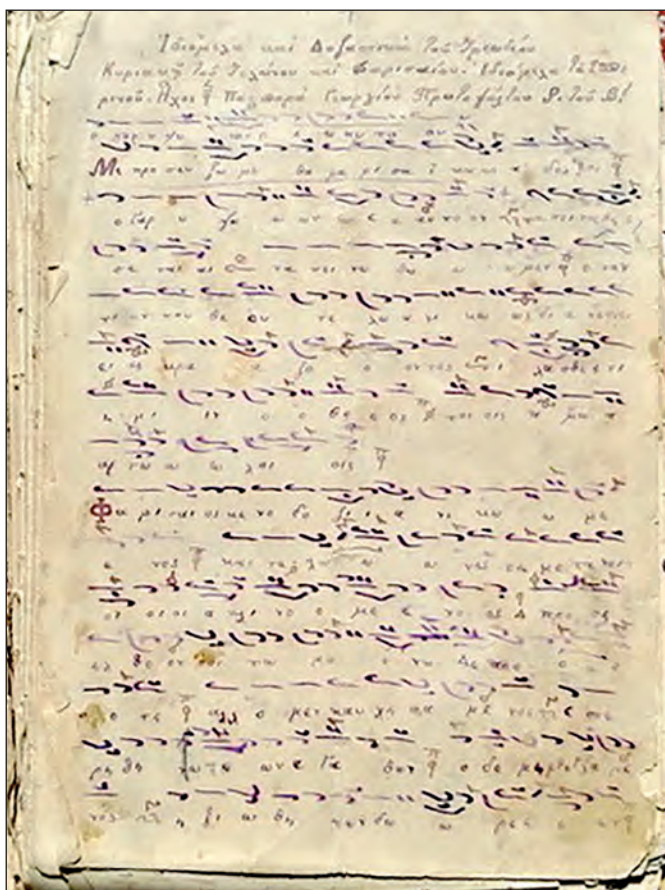
Ήχος α΄

- Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.**
- Εὐλογεῖτε, Ἄγγελοι Κυρίου, οὐρανοὶ Κυρίου, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, ὕδατα πάντα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, πᾶσαι αἱ Δυνάμεις Κυρίου, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, ἥλιος καὶ σελήνη, ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, φῶς καὶ σκότος, νύκτες καὶ ἡμέραι, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, πᾶς ὄμβρος καὶ δρόσος, πάντα τὰ πνεύματα, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, πῦρ καὶ καῦμα, ψῦχος καὶ καύσων, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε δρόσοι καὶ νιφετοί, πάγοι καὶ ψῦχος, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, πάχνη καὶ χιόνες, ἀστραπαὶ καὶ νεφέλαι τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, γῆ, ὄρη καὶ βουνοί, καὶ πάντα τὰ φυόμενα ἐν αὐτῇ, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, πηγαί, θάλασσα, καὶ ποταμοί, κήτη, καὶ πάντα τὰ κινούμενα ἐν τοῖς ὕδασι, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, εὐλογεῖτω Ἰσραὴλ τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, Ἱερεῖς Κυρίου, δοῦλοι Κυρίου, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, πνεύματα καὶ ψυχαὶ Δικαίων, ὅσοι καὶ ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, Ἀνανία, Ἀζαρία, καὶ Μισαήλ, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογεῖτε, Ἀπόστολοι, Προφῆται, καὶ Μάρτυρες Κυρίου, τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Εὐλογοῦμεν Πατέρα Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. **Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε...**
- Αἰνοῦμεν, εὐλογοῦμεν, καὶ προσκυνοῦμεν τὸν Κύριον. **Τὸν Κύριον ὑμνοῦμεν, καὶ δοξολογοῦμεν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.**

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα διδαχθούν εξ ακοής τους παραπάνω ύμνους και θα τους ψάλλουν αντιφωνικά. Προτείνεται η απόδοση της στιχολογίας του ύμνου των Τριών Παίδων από τον εσπερινό του Μ. Σαββάτου να αποδοθεί διαδοχικά από δύο μαθητές,

Χειρόγραφο Τριώδιο
Γεωργίου Ραιδεστηνού του Β΄

Γεώργιος Ραιδεστηνός ο Β

7^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ – Γ

α) Χαρακτήρες Χρόνου - διαιρούντες: γοργόν

Όπως υπάρχουν χαρακτήρες που αυξάνουν τον χρόνο έτσι υπάρχουν και οι αντίστοιχοι που τον διαιρούν. Το γοργόν Γ ζητά να ληφθεί σε έναν χρόνο (μία κίνηση) ο φθόγγος στον οποίον έχει τεθεί μαζί με εκείνον ο οποίος προηγείται. Έτσι:

$\text{—} = 1$ χρόνος $\text{—}\text{Γ} = 1$ χρόνος

άρα: $\text{—} = \text{τα}$ σε ένα χρόνο, $\text{—}\text{Γ} = \text{τα-τα}$ στην ίδια χρονική αξία

β) Χαρακτήρες δίφωνης κατάβασης: υπορροή και συνεχές ελαφρόν

Η υπορροή , είναι το σημάδι το οποίο δηλώνει διαδοχική κάθοδο δύο φωνών -όχι υπερβατά δηλαδή- χωρίς αλλαγή συλλαβής στο μέλος. Άρα:

$\text{,} = \text{~}$ χωρίς αλλαγή συλλαβής στο μέλος.

Για παράδειγμα αν βρισκόμαστε στο $\Delta\iota$ και ακολουθεί υπορροή , ως $\overset{\Delta}{\delta\iota}\text{,}\overset{\beta}{\lambda}$, τότε θα πούμε **Δι-Γα-Βου**. Αν θέλουμε να αντιληφθούμε την χρήση της υπορροής χωρίς αλλαγή συλλαβής, μπορούμε να προφέρουμε **τα-α-α**.

Ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον σύμπλεγμα κατάβασης είναι το συνεχές ελαφρόν ~ . Ο εν λόγω σχηματισμός ζητά κατάβαση μίας + μίας φωνής με χρήση γοργού στην πρώτη υπονοούμενη απόστροφο. Άρα αν υποθέσουμε πως βρισκόμαστε στο $\Delta\iota$, τότε έχουμε:

$\overset{\Delta}{\delta\iota}\text{~}\overset{\beta}{\lambda} = \overset{\Delta}{\delta\iota}\text{Γ}\overset{\beta}{\lambda}$

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται στην ορθογραφική χρήση του εν λόγω συμπλέγματος ώστε να μην συγχέεται με το αντίστοιχο της υπορροής με γοργό. Το συνεχές ελαφρόν χρησιμοποιείται σε αλλαγή συλλαβής αντίθετα με την υπορροή. Έτσι στη μία περίπτωση θα είχαμε

$\overset{\Delta}{\delta\iota}\text{~}\overset{\beta}{\lambda} = \text{τα-α-τα}$, ενώ στην άλλη $\overset{\Delta}{\delta\iota}\text{Γ}\overset{\beta}{\lambda} = \text{τα-α-α}$.

γ) Μελωδικές «Σπουδές» με υπορροή, συνεχές ελαφρόν και γοργό

π ς π
 π ς Δ δ
 Δ δ Δ δ
 π ς π ς
 Δ δ π ς
 π ς π ς
 Δ δ Δ δ
 π ς Δ δ

δ) Πρακτική εκμάθηση προφορικών μελών α' ήχου (γ' μέρος)

Αυτόμελο στιχηρό του ήχου

Ήχος α'

Τῶν οὐρανίων ταγμάτων τὸ ἀγαλλίαμα, τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, κραταιὰ προστασία, ἄχραντε Παρθένε, σῶσον ἡμᾶς, τοὺς εἰς σὲ καταφεύγοντας, ὅτι ἐν σοὶ τὰς ἐλπίδας μετὰ Θεόν, Θεοτόκε ἀνεθέμεθα

Ήχος α' Πα

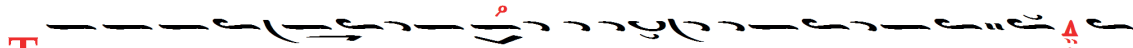
Τ ῶ ν ὄ ρ α ν ι ῶ ν τ α γ μ ᾶ τ ῶ ν τ ο ἰ ἀ γ α λ λ ι ἄ μ α τ ῶ ν ἐ π ι γ ῆ σ ἀ ν θ ρ ῶ π ῶ ν κ ρ α
 τ α ἰ ἀ π ρ ο σ ἰ ἄ α χ ρ ᾶ ν τ ε Π α ρ θ ε ν ε σ ῶ σ ο ν ἡ μ ᾶ σ τ ῆ σ εἰ σ ἐ κ α τ α φ ε υ γ ο ν τ ᾶ s
 ο τ ι ἐ ν σ οἰ τ ᾶ σ ἐ λ π ῖ δ ᾶ σ μ ε τ ᾶ θ ε ὄ ν Θε ο τ ο κ ε ἀ ν ε θ ε μ ε θ ᾶ

Μαρτυρικό τροπάριο του ήχου

Ήχος α΄

Τῆ πρεσβεΐα Κύριε, πάντων τῶν Ἁγίων, καὶ τῆς Θεοτόκου, τὴν σὴν εἰρήνην δὸς ἡμῖν, καὶ ἐλέησον ἡμᾶς, ὡς ὁ μόνος οἰκτίρμων.

Ήχος ᾠ Πα

Τ ἡ πρε σβει α Κυ υ ρι ε παντωντων Α γι ω ν και της Θε ο το ο κς **Α** την

 σην ει ρη η νην δος η μιν και ε λε η σον η μας ως μο νος οι κτιρμων

ε) *Αυτόμελα – προσόμοια*

Τα αυτόμελα είναι σύντομα τροπάρια με πρωτότυπη μουσική δομή και χρησιμοποιούνται ως μουσικά πρότυπα για την απόδοση άλλων τροπαρίων, τα προσόμοια. Προσόμοια τροπάρια συναντούμε στις ακολουθίες του εσπερινού (στιχηρά-απόστιχα), του όρθρου (καθίσματα, κανόνες, εξαποστειλάρια, αίνους), της θείας λειτουργίας (μακαρισμοί), αλλά και άλλων ακολουθιών όπως ο Ακάθιστος ύμνος, μικρός και μεγάλος παρακλητικός κανόνα κ.ά.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα διδαχθούν το αυτόμελο στιχηρό «Τῶν οὐρανίων ταγμάτων» κατά φράση, αφού πρώτα θα το έχουν ακροασθεί από τον καθηγητή και από ηχητικά παραδείγματα. Έπειτα θα κληθούν με τη βοήθεια του καθηγητή, να προσαρμόσουν στο πρότυπο, αντίστοιχα μέλη διαφόρων εορτών από τα Μηναία ή την Παρακλητική.

8^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ – Δ

α) Συμπλέγματα τρίφωνης ανάβασης και κατάβασης

Από τους χαρακτήρες ποσότητας ενδιαφέρον - ειδικά για την περίπτωση των συλλαβικών μελών του α΄ ήχου που κινούνται σε σχέση με την 4^η βαθμίδα **Δι** - φέρουν τα συμπλέγματα ανάβασης τριών φωνών.

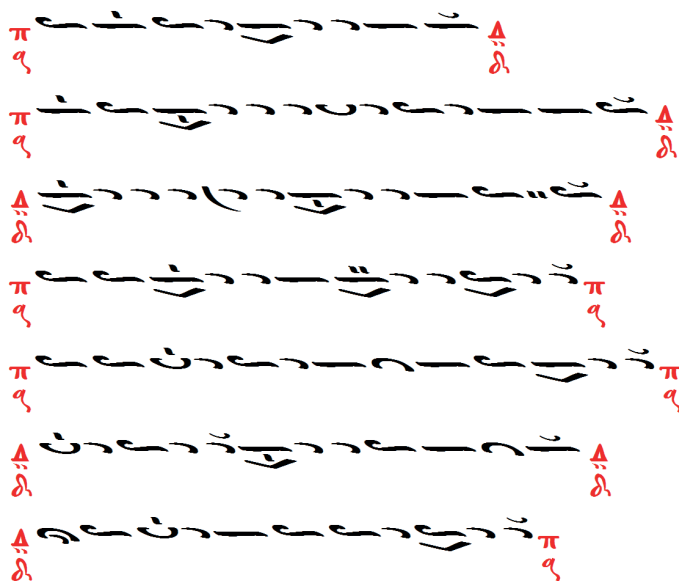
Ολίγον με κέντημα από πάνω +3 φωνές,

Πεταστή και κέντημα από πάνω +3 φωνές μαζί με το ποίκιλμα της πεταστής.

Αντίστοιχα για την κατάβαση τριών φωνών χρησιμοποιείται το σύμπλεγμα

Ελαφρόν και απόστροφος -3 φωνές.

β) Μελωδικές «Σπουδές» με τρίφωνες αναβάσεις και καταβάσεις

The image displays seven musical staves, each representing a melodic exercise. Each staff begins with a treble clef and ends with a bass clef. The exercises are marked with 'π α' (three-note ascension) and 'Δ δι' (three-note descension). The exercises are as follows:

- Staff 1: π α (treble clef), Δ δι (bass clef)
- Staff 2: π α (treble clef), Δ δι (bass clef)
- Staff 3: Δ δι (treble clef), Δ δι (bass clef)
- Staff 4: π α (treble clef), π α (bass clef)
- Staff 5: π α (treble clef), π α (bass clef)
- Staff 6: Δ δι (treble clef), Δ δι (bass clef)
- Staff 7: Δ δι (treble clef), π α (bass clef)

γ) Πρακτική εκμάθηση προφορικών μελών α' ήχου (δ' μέρος)

Αυτόμελο στιχηρό του ήχου

Ήχος α'

Ὁ τοῦ παραδόξου θαύματος! Ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἐν μνημείῳ τίθεται, καὶ κλιμαξ πρὸς οὐρανόν, ὁ τάφος γίνεται, Εὐφραίνου Γεθσημανῆ, τῆς Θεοτόκου τὸ ἅγιον τέμενος, βοήσωμεν οἱ πιστοί, τὸν Γαβριὴλ κεκτημένοι ταξίαρχον, Κεχαριτωμένη χαίρε, μετὰ σοῦ ὁ Κύριος, ὁ παρέχων τῷ κόσμῳ διὰ σοῦ τὸ μέγα ἔλεος.

Ήχος ξ Πα

Ω τσ πα ρα δο ξσ θαυ μα τος η πη γη της ζω ης εν μνη μει ω τι θε ται και
 κλι ι μαξπρο σ ρα νον ο τα φος γι νε ται Ευ φραι νσ Γεθση μα νη της Θε
 ο το κσ το α α γι ον τε με νος βο η σωμεν οι πι σοι τον Γα βρι ηλ κε κτη
 με ε νοι τα ξι αρ χον Κε χα ρι τω με νη χαι αι ρε με τα σσ ο Κυ ρι ος ο
 πα ρε χων τω κο ο σμω δι α σσ το με γα ε λε ος

Απολυτίκιο της εορτής της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού

Ήχος α'

Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς βασιλεῦσι, κατὰ βαρβάρων δωρούμενος, καὶ τὸ σὸν φυλάττων, διὰ τοῦ Σταυροῦ σου πολίτευμα.

Ήχος ξ Πα

Σ ω σον Κυ ρι ε τον λα ον σσ και ευ λο γη σοντη κλη ρο νο μι αν σσ νι κας
 τσι βσ σι λευ σι κα τα βα ρ βα ρων δω ρσ με νος και το σον φυ λα αττων δι α τσ Σταυ
 ρσ σσ πο λι ι τε ευ μα

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

- Οι μαθητές/τριες:
- Θα διδαχθούν το αυτόμελο στιχηρό «Ὁ τοῦ παραδόξου θαύματος» κατά φράση, αφού πρώτα θα το έχουν ακροασθεί από τον καθηγητή και από ηχητικά παραδείγματα. Ἐπειτα θα κληθούν με τη βοήθεια του καθηγητή, να προσαρμόσουν στο πρότυπο,

αντίστοιχα μέλη διαφόρων εορτών από τα Μηναία ή την Παρακλητική.

- Θα ψάλλουν τρεις φορές αντιφωνικά το απολυτίκιο «Σῶσον Κύριε τὸν λαὸν Σου» προτάσσοντας το «Θεὸς Κύριος» (Εν. 4) με τους ανάλογους στίχους κατά την τυπική διάταξη του ὄρθρου.

218 ΠΡΟΣΟΜΟΙΑ .

Ω τε παραδοξοθαυμαστος Δ η πη
 γη η η της ζωωης ε ε ε εν μνη η μει ει
 ω ω τι ι θε ε ε ται αι π και κλι ι ι μαξ
 προς ε ρα ανου ο ο τα α φο ος γι ι ι ι ι
 νε ε ε ται π ευφραι νε ε Γεθ σι μα α , α νη
 η Δ της θε ε ο το ο κβ το α α α γι ο ον
 τε ε ε με ε ε νο ος π βο η σω ω μεν αι πι ι ι
 σοι αι Δ τον Γα α θρι η ηλ κε κτη η με ε ε ε νοι αι
 τα α ξι ι ι α αρ χο ον π κε χα ρι ι τω με
 ε ε νη χαι αι ρε Δ με τα σε ε ο ο ο Κυ υ
 ρι ι ι ος π ο πα ρε ε χων τω ω κο ο

Αυτόμελο (αργό) σε α΄ ήχο

9^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ – Ε

α) Συμπλέγματα τετράφωνης ανάβασης και κατάβασης

Αναφορικά με τους χαρακτήρες ποσότητας θα πρέπει να σταθεί κανείς και στη χρήση της υψηλής η οποία ζητάει ανάβαση 4 φωνών. Ωστόσο, η υψηλή θεωρείται «πνεύμα» και χρειάζεται ένα «σώμα» για να σταθεί. Έτσι συνδυάζεται με ολίγον και τοποθετείται στη δεξιά του πλευρά. Επίσης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με πεταστή όταν θεωρηθεί σκόπιμη η χρήση της ποιοτικής ενέργειας της τελευταίας. Έτσι,

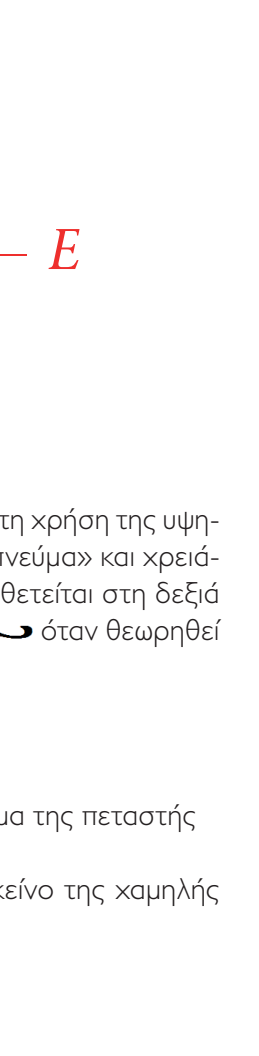
Ολίγον και υψηλή από δεξιά +4 φωνές

Πεταστή και υψηλή από δεξιά +4 φωνές μαζί με το ποίκιλμα της πεταστής

Το αντίστοιχο σημάδι το οποίο χρησιμοποιείται κατά την κάθοδο είναι εκείνο της χαμηλής , η οποία μπορεί να σταθεί μόνη της χωρίς στήριγμα.

Χαμηλή - 4 φωνές

β) Μελωδικές «Σπουδές» με τετράφωνες αναβάσεις και καταβάσεις

The image shows four musical staves illustrating melodic exercises. Each staff begins with a red Greek letter π (pi) and ends with a red Greek letter δ (delta). The notes are represented by horizontal lines with various symbols above them, including the high note symbol (↖) and the low note symbol (↙). The exercises demonstrate four-part melodic movements: ascending and descending tetrads, and combinations of these with other symbols like the 'pedal' symbol (⤵).

γ) Πρακτική εκμάθηση προφορικών μελών α' ήχου (ε' μέρος)

Αυτόμελο στιχηρό του ήχου

Ήχος α'

Πανεύφημοι μάρτυρες ὑμᾶς, οὐκ ἡ γῆ κατέκρυψεν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο, ὑμῖν ἠνοίγησαν, Παραδείσου πύλαι, καὶ ἐντὸς γενόμενοι, τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀπολαύετε, Χριστῷ πρεσβεύοντες, δωρηθῆναι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, τὴν εἰρήνην καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Ήχος α' Πα

Π α νευ φημοιΜαρ τυ ρες η μας εχ η γη κα τε κρυψεν ^π αλλ ε ρα νος υ πε δε ξα
 το η νοι γησαν η μιν ^π Πα ρα δει σα πυ υ λαι και εν τος γε νο με νοι ^π τ ε ξυ λω της
 ζω ης α πο λου ε τε Χρι ζω πρεσβευσα τε ^π δω ρη θη ναι ται αις ψυ χαις η μωντην ει
 ρη νη και το με γα ε λε ος

Απολυτίκιο των Θεοφανείων

Ήχος α'

Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένη σου Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερῶθη προσκύνησις· τοῦ γὰρ Γεννήτορος ἡ φωνὴ προσεμαρτύρει σοι, ἀγαπητὸν σε Υἱὸν ὀνομάζουσα· καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἶδει περισσεῶς, ἐβεβαίω τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές. Ὁ ἐπιφανείς Χριστέ ὁ Θεός, καὶ τὸν κόσμον φωτίσας δόξα σοι.

Ήχος α' Πα

Ε ν Ι ορ δα νη βα πτι ζο με ν ε σα Κυ ρι ε ^Δ η της Τρι α δος ε φα νε
 ρω θη προσκυ νη σις ^π τ ε γαρ Γεν νη το ρος η φωνη προσε μαρ τυ ρει σοι ^Δ α γα
 πη τον σε Υι ο ον ο νο μα ζε σα ^π και το Πνευμα εν ει δει πε ρι σε ρας ^Δ ε βε βαι
 ε τ ε λο γω το α σφα λες ^Δ ο ε πι φα νεις Χρι σε ε ο Θε ος ^Δ και τον κο σμον φω
 τι σας δο ο ξα α σοι

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα διδαχθούν το αυτόμελο στιχηρό «Πανεύφημοι μάρτυρες ύμᾶς» κατά φράση, αφού πρώτα θα το έχουν ακροασθεί από τον καθηγητή και από ηχητικά παραδείγματα. Έπειτα θα κληθούν με τη βοήθεια του καθηγητή, να προσαρμόσουν στο πρότυπο, αντίστοιχα μέλη διαφόρων εορτών από τα Μηναία ή την Παρακλητική.
- Θα ψάλλουν τρεις φορές αντιφωνικά το απολυτίκιο «Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου Κύριε» προτάσσοντας το «Θεός Κύριος» (Ἐν. 4) με τους ανάλογους στίχους κατά την τυπική διάταξη του ὄρθρου.

ΠΡΟΣΟΜΟΙΑ 451

γε σω ω σον η μας τεςεις σε κα τα φου τοντας π ο τι εν σοι

τας ελ πι:δας με πα θε ον ρη θε ο το κε α νε σε ε με ε πα π

Π α νευ φη μοι μαρ τυ ρες η μας ηχ η Γη κα τε κρυ φεν η αλ ε

ρα νος υ πε δε ζα το η νοι Γη σαν η μιν η πα ρα δει σε πυ υ

λαι και εν τος Γε νο με νοι τε ξυ λε της ζω ης α πο λυ ε τε Χρι σω

πρε σβου σα τε η δω ρη θη η ναι αι ταις ψυ χαις ημων ρη την ει ρη

νην και το με πα ε ε λε ε ος π η

Ω τε πα ρα δο ξη θου μα τος ρη η πη Γη η της ζω ης εν μνη

μει ω τει θε ται η και κλι με νς προς ε ρα νον ο τα φος ει ε νε ε ται η

ευ φραι νε Γε θ σι μα νη ρη της θε ο το κε το α α Γε ον τε

με νος η βο η σω μεν οι πι σοι ρη τον Γα θρι ηλ κε κτη με ε νοι τα

ξι αρχον η και χη ρι τω με νη χαι αι ρε με τα σε ο Κυ ρι ος η π

56

Προσόμοια σε α΄ ήχο από το Ειρμολόγιο του Ιωάννου (1903)

10^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ – ΣΤ

α) Συμπλέγματα πεντάφωνης ανάβασης και κατάβασης

Αναφορικά με την ανάβαση 5 φωνών χρησιμοποιείται και πάλι η υψηλή τοποθετούμενη σε αυτήν την περίπτωση από τα αριστερά του ολίγου ως εξής:

Ολίγον και υψηλή από αριστερά + 5 φωνές

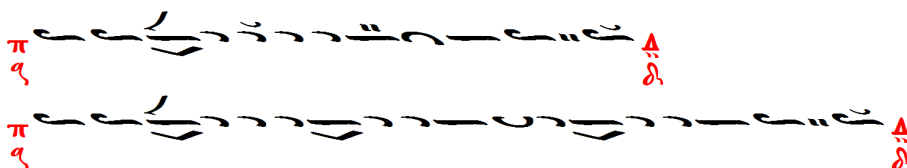
Επίσης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με πεταστή όταν θεωρηθεί σκόπιμη η χρήση της ποιοτικής ενέργειας της τελευταίας. Έτσι,

Πεταστή και ολίγον από αριστερά + 5 φωνές μαζί με το ποίκιλμα της πεταστής

Για αντίστοιχη κατάβαση πέντε φωνών χρησιμοποιείται το σύμπλεγμα χαμηλής με απόστροφο ώστε αθροιστικά (4 φωνές από την χαμηλή και 1 από την απόστροφο) να ζητείται κάθοδος πέντε φωνών. Έτσι,

Χαμηλή με απόστροφο - 5 φωνές

β) Μελωδικές «Σπουδές» με πεντάφωνες αναβάσεις

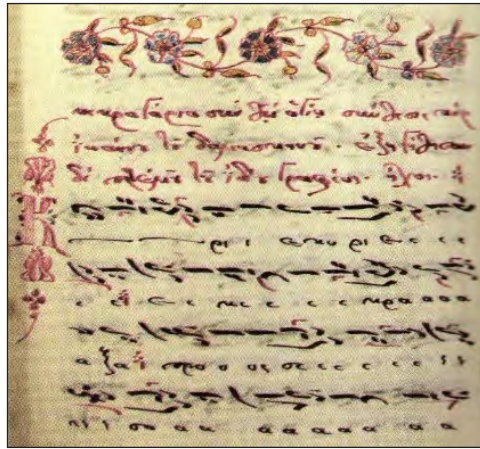

γ) Τα συλλαβικά μέλη του α' ήχου (α' μέρος)

Κεκραγάριο του ήχου

Τα κεκραγάρια είναι οι δυο πρώτοι στίχοι του 140^{ου} ψαλμού του Δαβίδ και ανήκουν στο παπαιδικό είδος μελοποιίας. Ψάλλονται στην ακολουθία του εσπερινού στον ήχο της εβδομάδας ή των στικηρών της τυχούσης εορτής. Τα παλαιότερα μελοποιημένα κεκραγάρια αποδίδονται κατά παράδοση στον Ιωάννη Δαμασκηνό. Επώνυμα κεκραγάρια παραδίδουν ο Ιωάννης ο Γλυ-

κύς, ο Μανουήλ Χρυσάφης ο νέος, ο ιερέας Μπαλάσιος, ο Ιάκωβος Πρωτοψάλτης, ο Δανιήλ Πρωτοψάλτης, ο Πέτρος Πελοποννήσιος κ.ά.

Αργό κεκραγάριο του α΄ ήχου (αρχές 19^{ου} αι.)

Ήχος α΄ Πα

Κ υ ρ ι ε ε κε κραξαπροσε ει σα κς σον μς δει σα κς σον μς Κυ ρι ε Κυ ρι ε

ε κε κραξαπροσε ει σα κς σον μς προσχεστη φω νη της δε η σε ω ως μς εν τω

κε κρα γε ναι μετρος σε ει σα κς σον μς Κυ υ ρι ι ε

Κ α τευ θυν θη τω η προσευ χη μς ως θυ μι α μα ε νω πι ον σα ε ε παρσις

των χειρων μς θυ σι α ε σπε ρι νη Ει σα κς σον μς Κυ ρι ε

δ) Εκφωνητική ανάγνωση Ψαλμών

Εξαιρετικά χρήσιμη για την τέλεση των ακολουθιών θα πρέπει να θεωρηθεί η ορθή ανάγνωση των Ψαλμών και των Αναγνωσμάτων. Ουσιαστικά η εκφορά της ανάγνωσης έχει εκφωνητικό χαρακτήρα. Αυτό σημαίνει πως γίνεται σε ένα συγκεκριμένο τονικό ύψος και όχι ως απλή ανάγνωση ενός οποιουδήποτε κειμένου. Άρα, θα πρέπει να επιδιωχθεί,

- α) η διατήρηση της βάσης,
- β) η ρυθμικότητα στην ανάγνωση,
- γ) η καθαρή άρθρωση και τέλος,
- δ) ο σωστός τονισμός.

Ψαλμός 140 (ρμ')

Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ, εἰσάκουσόν μου· πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου ἐν τῷ κεκραγένοι με πρὸς σέ. Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου, ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπερινή. Θεοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου. Μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις σὺν ἀνθρώποις ἐργαζομένοις τὴν ἀνομίαν, καὶ οὐ μὴ συνδυάσω μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῶν. Παιδεύσει με δίκαιος ἐν ἐλέει καὶ ἐλέγξει με, ἔλαιον δὲ ἁμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλὴν μου· ὅτι ἔτι καὶ ἡ προσευχή μου ἐν ταῖς εὐδοκίαις αὐτῶν· Κατεπόθησαν ἐχόμενα πέτρας οἱ κριταὶ αὐτῶν· ἀκούσονται τὰ ρήματά μου ὅτι ἠδύνθησαν. ὡσεὶ πάχος γῆς ἐρράγη ἐπὶ τῆς γῆς, διεσκορπίσθη τὰ ὀστᾶ αὐτῶν παρὰ τὸν ἄδην. ὅτι πρὸς σέ, Κύριε, Κύριε, οἱ ὀφθαλμοί μου· ἐπὶ σοὶ ἤλπισα, μὴ ἀντανέλης τὴν ψυχὴν μου. Φύλαξόν με ἀπὸ παγίδος, ἧς συνεστήσαντό μοι, καὶ ἀπὸ σκανδάλων τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν. Πεσοῦνται ἐν ἀμφιβλήστρω αὐτῶν οἱ ἁμαρτωλοί· κατὰ μόνας εἰμὶ ἐγὼ ἕως ἂν παρέλθω.

Ψαλμός 141 (ρμα')

Φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐδεήθην. ἐκκεῶ ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν δέησίν μου, τὴν θλίψίν μου ἐνώπιον αὐτοῦ ἀπαγγεῶ. ἐν τῷ ἐκλείπειν ἐξ ἐμοῦ τὸ πνεῦμά μου, καὶ σὺ ἔγνωσ τὰς τρίβους μου· ἐν ὁδῷ ταύτῃ, ἧ ἔπορευόμην, ἔκρυσαν παγίδα μοι. Κατενόουν εἰς τὰ δεξιὰ καὶ ἐπέβλεπον, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιγινώσκων με· ἀπώλετο φυγὴ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὴν ψυχὴν μου. ἐκέκραξα πρὸς σέ, Κύριε, εἶπα· σὺ εἶ ἡ ἐλπίς μου, μερίς μου εἶ ἐν γῆ ζώντων. Πρόσχες πρὸς τὴν δέησίν μου, ὅτι ἐταπεινώθην σφόδρα· ρῦσαί με ἐκ τῶν καταδικόντων με, ὅτι ἐκραταιώθην ὑπὲρ ἐμέ. ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου τοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματί σου· ἐμὲ ὑπομενοῦσι δίκαιοι, ἕως οὗ ἀνταποδῶς μοι.

ε) *Εμμελής απαγγελία Αποστολικῶν Αναγνωσμάτων*

Αντίστοιχα, στις περιπτώσεις των Αποστολικῶν Αναγνωσμάτων αυτό που κυριαρχεῖ εἶναι ἡ εμμελής απαγγελία. Ειδικὴ βαρύτητα θα πρέπει να δοθεῖ,

- α) στη διατήρηση τῆς βάρους
- β) στη ροὴ τῆς απαγγελίας, πράγμα που απαιτεῖ συνέπεια αναφορικὰ με τὴν ρυθμικὴ διάθεση,
- γ) στὴν καθαρὴ ἀρθρωση,
- δ) στὴν χρῆση τῶν στερεοτυπικῶν φράσεων καὶ καταλήξεων που παρατηροῦνται στα ἀναγνώσματα καὶ συνδέονται με τὰ σημεῖα στίξης τοῦ κειμένου καὶ τέλος,
- ε) στὴν ἀπόδοση τῆς εκτενοῦς μελισματικῆς φράσης κατὰ τὴν κατάληξη τοῦ ἀναγνώματος.

Αποστολικὸ Ἀνάγνωσμα τῆς Παραμονῆς τῶν Θεοφανίων -Στον Ἀγιασμό- (Πρὸς Κορινθίους Α΄ Ἐπιστολή, Κεφ. Ι΄. 1)

Ἀδελφοί, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ὅτι οἱ Πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον. Καὶ πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο, ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ. Καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον. Καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπιον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός.

Αποστολικὸ Ἀνάγνωσμα τῆς εορτῆς τῶν Χριστουγέννων (Γαλ. κεφ. δ΄: 4-7)

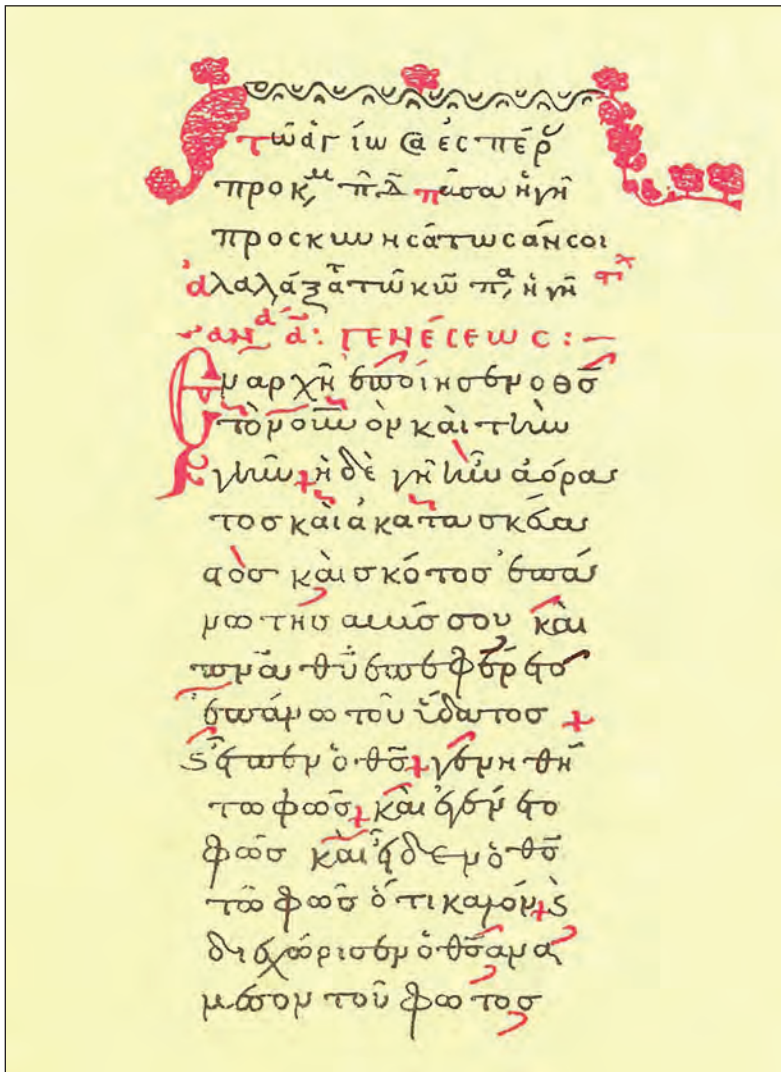
Ἀδελφοί, ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον

ἐκ γυναικός, γινόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν. Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κρᾶζον· ἄββᾶ ὁ πατήρ. ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλ' υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα προσεγγίσουν σιχηρά προσόμοια κάποιας εορτής από τα Μηναία ή την Παρακλητική σε α΄ ήχο και θα τα αποδώσουν αντιφωνικά με τους ανάλογους στίχους, προτάσσοντας το παραπάνω κεκραγάριο.

Δείγμα από Ευαγγέλιο με εκφωνητική σημειογραφία

11^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Α΄ ΗΧΟΣ – Α

α) Βασικό ρεπερτόριο του α΄ ήχου (α΄ μέρος)

Πασαπνοάριο του ήχου

Το πασαπνοάριο είναι οι δυο πρώτοι στίχοι του 148^{ου} ψαλμού του Δαβίδ και ανήκει στο παπαδικό είδος μελοποιίας. Ψάλλεται στην ακολουθία του όρθρου στον ήχο της εβδομάδας ή των σιχηρών της τυχούσης εορτής. Πασαπνοάρια έχουν μελοποιήσει ο Ιωάννης Κουκουζέλης, ο Γεώργιος Ραιδεστινός, ο Μανουήλ Χρυσάφης ο νέος, ο μητροπολίτης νέων Πατρών Γερμανός, ο Ιάκωβος Πρωτοψάλτης, ο Πέτρος Πελοποννήσιος κ.ά.

Πέτρος Λαμπαδάριος
ο Πελοποννήσιος

Ήχος α΄ Πα

Π α σαπνο η αι νε σα τω τον Κυ ρι ον **π** αι νει τε τον Κυ ρι ον εκ των υ ρα νων αι
 νει ει τε αυ τον εντοις υ ψι ζοις **Δ** Σοιπρε πει υ μνοστω Θε ω **π**
Α ι νει τε αυ τον πα αντες οι αγ γε λοι αυ τσ **π** αι νει τε αυ τον πασαι αι
 δυ να α μεισαν τσ **Δ** Σοιπρε πει υ μνοστω Θε ω

Το ψηφιστόν \curvearrowright ανήκει στους λεγόμενους χαρακτήρες ποιότητας και ζητά να εκφέρεται ο φθόγγος όπου τίθεται με ειδική έμφαση και τονισμό. Σε επίπεδο δε ορθογραφίας μετά την χρήση του έπονται ισόχρονες καταβάσεις. Ο ειδικός ανά περίπτωση τρόπος απόδοσης του ψηφιστού όπως και όλων των χαρακτήρων ποιότητας, εξαρτάται αποκλειστικά από την προφορικότητα και ποικίλλει ανάλογα με την φράση, το συνθετικό είδος, την ταχύτητα απόδοσης, τα επιμέρους ιδιωματικά χαρακτηριστικά, κ.ά.

β) Εκφωνητική απαγγελία ψαλμών

Ψαλμός 148 (ρμη')

Αινείτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν· αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις. Αἰνεῖτε αὐτόν, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ· αἰνεῖτε αὐτόν, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἥλιος καὶ σελήνη, αἰνεῖτε αὐτὸν πάντα τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς. Αἰνεῖτε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου, ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. ἔστησεν αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· πρόσταγμα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται. Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι· Πῦρ, χάλαζα, κίων, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος, τὰ ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ· Τὰ ὄρη καὶ πάντες οἱ βουνοί, ξύλα καρποφόρα καὶ πᾶσαι κέδροι· Τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη, ἔρπετὰ καὶ πετεινὰ πτερωτά· Βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ πάντες λαοί, ἄρχοντες καὶ πάντες κριταὶ γῆς· Νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων· Αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου, ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ μόνου· ἡ ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐπὶ γῆς καὶ οὐρανοῦ. καὶ ὑψώσει κέρας λαοῦ αὐτοῦ· ὕμνος πᾶσι τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ, τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, λαῷ ἐγγίζοντι αὐτῷ.

Ψαλμός 149 (ρμη')

Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ᾄσμα καινόν, ἡ αἴνεσις αὐτοῦ ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίων. Εὐφρανθήτω Ἰσραὴλ ἐπὶ τῷ ποιήσαντι αὐτόν, καὶ οἱ υἱοὶ Σιών ἀγαλλιάσθωσαν ἐπὶ τῷ βασιλεῖ αὐτῶν. Αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν χορῷ, ἐν τυμπάνῳ καὶ ψαλτηρίῳ ψαλάτωσαν αὐτῷ, ὅτι εὐδοκεῖ Κύριος ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ καὶ ὑψώσει πρᾶεῖς ἐν σωτηρίᾳ. Καυχῆσονται ὅσοι ἐν δόξῃ καὶ ἀγαλλιάσονται ἐπὶ τῶν κοιτῶν αὐτῶν. Αἱ ὑψώσεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν, καὶ ῥομφαῖα δίστομοι ἐν ταῖς χερσίν αὐτῶν. Τοῦ ποιῆσαι ἐκδίκησιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐλεγμοὺς ἐν τοῖς λαοῖς. Τοῦ διῆσαι τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν ἐν πέδαις καὶ τοὺς ἐνδόξους αὐτῶν ἐν χειροπέδαις σιδηραῖς. Τοῦ ποιῆσαι ἐν αὐτοῖς κρῖμα ἔγγραπτον· δόξα αὕτη ἔσται πᾶσι τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ.

Ψαλμός 150 (ρνη')

Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν στερεώματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐπὶ ταῖς δυναστεαῖς αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν κατὰ τὸ πλῆθος τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ἤκῳ σάλπιγγος, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρα· Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν χορδαῖς καὶ ὄργάνῳ· Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις εὐήχοις, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις ἀλαλαγοῦ. πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον. ἀλληλουῖα.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Με την εκμάθηση του Πασαπνοαρίου θα προσεγγίσουν στιχηρά προσόμοια κάποιας εορτής (Τῶν οὐρανίων ταγμάτων, Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος, Πανεύφημοι μάρτυρες ὑμᾶς) ἀπὸ τα Μηναῖα ἢ την Παρακλητικὴ καὶ θα τα αποδώσουν αντιφωνικὰ με τους ἀνάλογους στίχους.

12^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Α΄ ΗΧΟΣ – Β

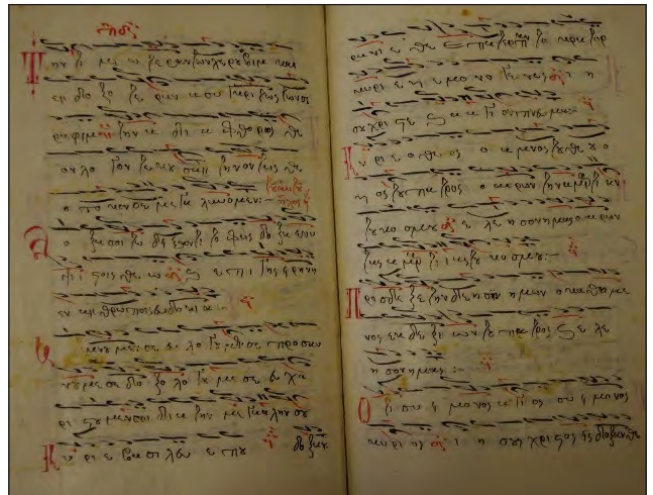
α) Βασικό ρεπερτόριο του α΄ ήχου (β΄ μέρος)

Σύντομη δοξολογία Πέτρου Πελοποννησίου

Η Δοξολογία είναι πολύστιχος ύμνος που ψάλλεται αντιφωνικώς από τους δύο χορούς στο τέλος του Όρθρου. Τις Κυριακές αποδίδεται στον ήχο της εβδομάδας ενώ τις καθημερινές στον ήχο του Δοξαστικού της ημέρας. Σε ορισμένες περιπτώσεις απλώς αναγιγνώσκεται, ενώ παραλείπεται κατά τη διακαινήσιμο εβδομάδα. Οι πρώτοι στίχοι 1-6 έχουν δοξολογικό χαρακτήρα, οι στίχοι 7-9 έχουν ευχολογικό περιεχόμενο και οι στίχοι 10-15 είναι παρακλητικοί.

Πέτρος Λαμπαδάριος ο Πελοποννήσιος

Σύντομη δοξολογία Πέτρου Πελοποννησίου σε α΄ ήχο (18^{ος} αι.)

Ο Πέτρος Πελοποννήσιος (1730-1778) κατατάσσεται στους κορυφαίους συνθέτες Εκκλησιαστικής μουσικής της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Έδρασε στη Σμύρνη και έπειτα στη Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία. Είχε πλούσιο μελοποιητικό έργο, έντονη εξηγητική δράση σε όψιμη εξηγητική γραφή, αλλά και σημαντικό συνθετικό έργο στον χώρο της Λόγιας Οθωμανικής μουσικής.

Ήχος α΄ Πα

Δ ο ξ α σοι τω δει ξαν τι το φως Δο ξα εν υ ψι ζοις Θε ω Δ και ε πι γης ει

η ν η εν αν θρωποιεω δο κι α π Υ μ ν θ μ εν σε ευ λο γ θ μ εν σε Δ προσκυ

ν8 μεν σε δο ξο λο γ8 μεν σε ευ χα ρι ζ8 μεν σοι δι α την με γα α λην σε δο ξα ^π
Κ υ ρι ε βα σι λευ ε π8 ρα νι ε Θε ε Πα τερ παν το κρα τωρ ^Δ Κυ ρι ε Υι
 ε μο νο γε νες Ι η σ8 Χρι ζε και α α γι ον Πνευμα ^π **Κ** υ ρι ε ο Θε ος
 ο α μνος τ8 Θε 8 ο Υι ος τ8 Πα τρος ^Δ ο αι αι ρων την α μαρ τι αν τ8 κο σμ8
 ε λε η σον η μας ο αι αι ρωντας α μαρ τι ι ας τ8 κο σμ8 ^π **Π** ρο σδε ξαι την
 δε η σιν η μων ο κα θη με νος εν δε ξι α τ8 Πα τρος και ε λε η σον η μα ας ^π
Ο τι συ ει μο νος α γι ος συ ει μο νος Κυ ρι ος ^Δ Ι η σ8ς Χρι ζος εις
 δο ο ξαν Θε 8 Πα τρος Α μην ^π **Κ** αθ ε κα ζην η με ραν ευ λο γη σω σε και αι
 νε σω το ο νο μα σε εις τον αι ω να ^π και εις τον αι ω να τ8 αι ω νος ^π **Κ** α
 τα ξι ω σον Κυ ρι ε εν τη η με ρα τα αυ τη α να μαρ τη τ8ς φυ λα χθη η ναι
 η μα ας ^π **Ε** υ λο γη τος ει Κυ ρι ε ο Θε ος των πα τε ρων η μων ^Δ και
 αι νε τον και δε δο ξα σμε νον το ο νο μα σε εις τους αι ω ω νας Α μην ^π
Γ ε νοι το Κυ ρι ε το ε λε ος σε εφ η μας κα θα πε ρηλ πι ι σα μεν ε πι σε ε ^π
Ε υ λο γη τος ει ει Κυ ρι ε ε ε ε ε ε δι δα ξο ν με τα δι και ω μα
 τα σε ^π **Κ** υ ρι ε κα τα φυ γη ε γε νη θης η μιν εν γε νε α και γε νε
 α ^Δ ε γω ει πα Κυ ρι ε ε λε η σον με ^Δ ι ασαι την ψυ χην μ8 ο τι η μαρ τον σοι
Κ υ ρι ε προς σε κα τε ε φυ γον δι δα ξον με ^Δ τ8 ποι ει ν το θε λη μα σε ο
 τι συ ει ο Θε ος μ8 ^π **Ο** τι πα ρα σοι πη γη ζω ης εν τω φω τι σε ο ψο
 ο με θα φω ως ^π **Π** α ρα τει νον το ε λε ος σε 8 τοις γι νω σκ8 σι σε ^Δ Α

γιος ο Θεος Αγιος ισχυρος Αγιος αθανάτος ελεησον ημας
 Δοξα Πατρι και Υιω και αγιω Πνευματι Και νυν και α
 ει και εις τας αιωνων αιωνων Αμην Αγιος αθανάτος ελεη
 σον ημας

Το ομαλόν \rightarrow είναι ποιοτικός χαρακτήρας και ζητά έντονη εκφορά του φθόγγου μέσω πυκνής χρήσης της οξύτερης βαθμίδας.

Η βαρεία \curvearrowright ως ποιοτικός χαρακτήρας τίθεται πριν από ίσον, απόστροφο ή δύο αποστροφους χωρίς αλλαγή συλλαβής, ζητά emphatic εκφορά του φθόγγου σε ορισμένες περιπτώσεις με τρόπο που προσομοιάζει με εκείνον της πεταστής.

Η απλή • και η διπλή •• είναι χρονικοί χαρακτήρες και προσθέτουν αντίστοιχα έναν ή δύο χρόνους στο φθόγγο όπου τίθενται, χωρίς να απαιτείται κάποια περαιτέρω ερμηνευτική απόδοση.

β) Αντιφωνική ψαλμώδηση

Ήδη από τον δ' αι. η αντιφωνική ψαλμώδηση εισάγεται ως νέο είδος στη λατρεία μετά τον καθ' υπακοή τρόπο απόδοσης των μελών και καθιερώνεται σταδιακά η δημιουργία των δυο χορών η οποία υφίσταται μέχρι τις μέρες μας. Η δοξολογία, όπως και τα περισσότερα εκκλησιαστικά μέλη, ψάλλεται αντιφωνικώς από τους δυο χορούς.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Αφού μελετήσουν την σύντομη Δοξολογία του Πέτρου Πελοποννησίου, τόσο ομαδικά όσο και ατομικά, θα σχηματίσουν δύο ομάδες (χορούς) και θα την αποδώσουν αντιφωνικά.

13ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Α΄ ΗΧΟΣ – Γ

α) Βασικό ρεπερτόριο του α΄ ήχου (γ΄ μέρος)

Στιχολογία του εσπερινού (εκλογή στίχων)

Η στιχολογία του εσπερινού ψάλλεται μετά τα κεκραγάρια και αποτελείται από τον 140^ο και 141^ο ψαλμό του Δαβίδ.

Ἦχος ᾠ Πα

Ⲑ Ⲅ Ⲙ ⲙ ⲣ ⲓ ⲉ ⲫ ⲥ ⲱ ⲗ ⲁ ⲕ ⲛ ⲉ ⲧ ⲱ ⲥ ⲟ ⲙ ⲁ ⲧ ⲓ ⲙ ⲃ ⲕ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲣ ⲁ ⲛ ⲧ ⲉ ⲣ ⲓ ⲟ ⲕ ⲓ ⲥ ⲱ ⲡ ⲉ ⲣ ⲓ ⲧ ⲁ ⲕ ⲣ ⲓ ⲗ ⲉ ⲗ ⲓ ⲙ ⲃ

Ⲙ ⲛ ⲉ ⲕ ⲕ ⲓ ⲛ ⲉ ⲥ ⲧ ⲛ ⲉ ⲕ ⲁ ⲣ ⲁ ⲧ ⲓ ⲁ ⲛ ⲙ ⲃ ⲉ ⲓ ⲗ ⲟ ⲕ ⲱ ⲥ ⲟ ⲛ ⲛ ⲉ ⲣ ⲓ ⲁ ⲥ ⲁ ⲧ ⲱ ⲡ ⲣ ⲟ ⲫ ⲁ ⲥ ⲓ ⲗ ⲉ ⲥ ⲱ ⲗ ⲓ ⲁ ⲣ ⲟ

ⲫ ⲁ ⲁ ⲥ ⲓ ⲉ ⲛ ⲁ ⲙ ⲁ ⲣ ⲧ ⲓ ⲁ ⲓ ⲗ ⲱ ⲡ ⲓ ⲟ ⲩ ⲥ ⲱ ⲛ ⲁ ⲛ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ ⲉ ⲛ ⲟ ⲓ ⲧ ⲛ ⲁ ⲛ ⲟ ⲙ ⲓ

ⲁ ⲛ ⲁ ⲕ ⲁ ⲓ ⲗ ⲱ ⲡ ⲓ ⲟ ⲩ ⲥ ⲱ ⲛ ⲁ ⲛ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ ⲉ ⲛ ⲟ ⲓ ⲧ ⲛ ⲁ ⲛ ⲟ ⲙ ⲓ ⲡ ⲁ ⲓ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ

ⲁ ⲛ ⲁ ⲕ ⲁ ⲓ ⲗ ⲱ ⲡ ⲓ ⲟ ⲩ ⲥ ⲱ ⲛ ⲁ ⲛ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ ⲉ ⲛ ⲟ ⲓ ⲧ ⲛ ⲁ ⲛ ⲟ ⲙ ⲓ ⲡ ⲁ ⲓ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ

ⲛ ⲁ ⲁ ⲧ ⲱ ⲧ ⲛ ⲕ ⲉ ⲫ ⲁ ⲗ ⲛ ⲛ ⲙ ⲃ ⲟ ⲩ ⲧ ⲓ ⲉ ⲧ ⲓ ⲕ ⲁ ⲓ ⲛ ⲡ ⲣ ⲟ ⲥ ⲉ ⲗ ⲓ ⲕ ⲁ ⲓ ⲛ ⲉ ⲛ ⲧ ⲁ ⲓ ⲉ ⲛ ⲟ ⲙ ⲓ

ⲕ ⲓ ⲁ ⲓ ⲁ ⲛ ⲧ ⲱ ⲛ ⲁ ⲕ ⲁ ⲧ ⲉ ⲡ ⲟ ⲧ ⲛ ⲁ ⲛ ⲉ ⲕ ⲟ ⲙ ⲉ ⲛ ⲁ ⲡ ⲉ ⲧ ⲣ ⲁ ⲥ ⲟ ⲓ ⲕ ⲣ ⲓ ⲧ ⲁ ⲓ ⲁ ⲛ ⲧ ⲱ ⲛ ⲁ ⲕ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ

ⲕ ⲱ ⲥ ⲟ ⲛ ⲧ ⲁ ⲣ ⲓ ⲙ ⲁ ⲧ ⲁ ⲁ ⲙ ⲟ ⲧ ⲓ ⲛ ⲁ ⲕ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ ⲉ ⲛ ⲟ ⲓ ⲧ ⲛ ⲁ ⲛ ⲟ ⲙ ⲓ ⲡ ⲁ ⲓ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ

ⲡ ⲓ ⲧ ⲛ ⲉ ⲕ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ ⲉ ⲛ ⲟ ⲓ ⲧ ⲛ ⲁ ⲛ ⲟ ⲙ ⲓ ⲡ ⲁ ⲓ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ ⲉ ⲛ ⲟ ⲓ ⲧ ⲛ ⲁ ⲛ ⲟ ⲙ ⲓ ⲡ ⲁ ⲓ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ

ⲡ ⲣ ⲟ ⲥ ⲉ ⲕ ⲱ ⲥ ⲱ ⲧ ⲓ ⲉ ⲕ ⲱ ⲣ ⲓ ⲉ ⲟ ⲓ ⲟ ⲫ ⲧ ⲁ ⲗ ⲙ ⲟ ⲓ ⲙ ⲃ ⲉ ⲡ ⲓ ⲥ ⲟ ⲓ ⲛ ⲉ ⲗ ⲓ ⲕ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ ⲉ ⲛ ⲟ ⲓ ⲧ ⲛ ⲁ ⲛ ⲟ ⲙ ⲓ ⲡ ⲁ ⲓ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ

ⲫ ⲱ ⲕ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ ⲉ ⲛ ⲟ ⲓ ⲧ ⲛ ⲁ ⲛ ⲟ ⲙ ⲓ ⲡ ⲁ ⲓ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ ⲉ ⲛ ⲟ ⲓ ⲧ ⲛ ⲁ ⲛ ⲟ ⲙ ⲓ ⲡ ⲁ ⲓ ⲁ ⲓ ⲧ ⲱ ⲡ ⲟ ⲓ ⲥ ⲉ ⲣ ⲕ ⲁ ⲗ ⲟ ⲙ ⲉ

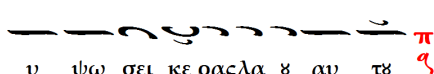
πο σκαν δα λωντων ερ γα ζο με ε νωντην α νο μι ι αν ^π **Π** ε σөнται εν αμ
 φι βλησρωαυτων οι α μαρ τω λοι ^Δ **Δ** κα τα μο νας ει μι ε γω ε ως αν πα ρε ελ
 θω

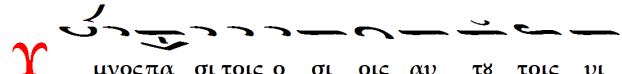
Στιχολογία του όρθρου (εκλογή στίχων)

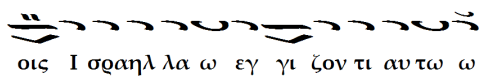
Οι ψαλμοί 148^{ος} , 149^{ος} και 150^{ος} του Δαυίδ αποτελούν τη στιχολογία των αίνων η οποία ψάλλεται στον ήχο των πασαπνοαρίων.

Ήχος ^π **Π**α

Α ι νει τε αυ τον η λι ος και σε λη νη αι νει τε αυ τον παν τα τα α ζρα και το φω
 ως ^π **Α** ι νει τε αυ τον οι ς ρα νοι των ς ρα νων ^Δ **Δ** και το υ δωρο τυ πε ρα
 νων ς ρα νων ^Δ **Δ** αι νε σα τωσαντο ο νο μα Κυ ρι ^π **Ο** τι αυ τος ει πε
 και ε γε νη θη σαν ^Δ **Δ** αυ τος ε νε τει λα το και ε κτισθησαν ^π **Ε** ση σεν
 αυ τα εις τον αι ω να και εις τον αι ω να τσ αι ω νος ^Δ **Δ** προ ο ζαγμα ε θε το και ς
 πα ρε λευ σε ται ^π **Α** ι νει τε τον Κυ ρι ον εκ της γης ^Δ **Δ** δρα κοντες και πα σαι α
 βυσσοι ^π **Π** υρ χα λα ζα χι ο ον κρουσαλλοσπνευμα και ται γι δος ^Δ **Δ** τα ποι ον τα
 τον λο ο γον αυ τσ ^π **Τ** α ο ροι και παν τες οι βσ νοι ^Δ **Δ** ξυ λα καρ πο φο ο ο
 ρα και πα σαι κε δροι ^π **Τ** α θη ρι α και παν τα τα κτη νη ^Δ **Δ** ερ πε τα και πε τει να α
 πτε ρω τα ^π **Β** α σι λεις της γης και παν τες λα οι αρ χον τες και παν τες κρι
 ται γης ^π **Ν** ε α νι σοι και πα ρ θε νοι πρε σβυ τε ροι με τα νε ω τε ρων ^Δ **Δ** αι
 νε σα τωσαν το ο ο νο μα Κυ ρι ^Δ **Δ** ο τι υ ψωθη το ο ο νο μα αυ
 τσ μο νσ ^π **Η** ε ξο μο λο γη σις αυ τσ ε πι γης και ς ρα νσ ^Δ **Δ** και

π ρ
 υ ψω σει κε ραελα 8 αυ τε

Υ

 μνοςπα σι τοις ο σι οις αυ τε τοις υι

 οις Ι σραηλ λα ω εγ γι ζον τι αυτω ω

Ο σύνδεσμος είναι ποιοτικός χαρακτήρας που συνδέει τα μέρη ενός μελωδικού σχήματος μεταξύ τους, ζητώντας παράλληλα έναν διακριτικό κυματισμό της φωνής.

Σημεία αλλοιώσεως:

Η ύφεση βαραίνει, χαμηλώνει δηλαδή το τονικό ύψος ενός φθόγγου, ενώ αντίθετα η δίεση το οξύνει. Η αλλοίωση είναι αντίστοιχη με την καταρχήν τιμή του φθόγγου, την κίνηση της μελωδίας, και τα εκφραστικά «συμφραζόμενα» του ευρύτερου μελωδικού περιβάλλοντος εντός του οποίου τίθεται.

Το ολίγον ως στήριγμα:

Το ολίγον χρησιμοποιείται και ως στήριγμα ενός μελωδικού θέματος χάνοντας την ποσοτική του ενέργεια.

Εξήγηση γραφής υπορροής με γοργό =

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα ψάλλουν τη στιχολογία του εσπερινού και του όρθρου αντιφωνικά. Παράλληλα προτείνεται να συνδέσουν τις στιχολογίες με το αντίστοιχο Κεκραγάριο και Πασαπνο-άριο των προηγούμενων Ενοτήτων, όπως και να επισυνάψουν προσόμοια του ήχου από τα Μηναία.

Δαβίδ ο προφήτης

14ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Α΄ ΗΧΟΣ – Δ

α) Βασικό ρεπερτόριο του α΄ ήχου (δ΄ μέρος)

Ειρμολογίες (επιλογή)

Μετά από την τάξη του Εωθινού Ευαγγελίου ψάλλεται αντιφωνικώς ο Κανόνας, ο οποίος αποτελείται από εννέα ωδές. Ιστορικώς, ο κανόνας διαμορφώθηκε κυρίως κατά τον 8^ο αι. και αντικατέστησε το κοντάκιο. Κάθε ωδή περιλαμβάνει ένα αυτόμελο τροπάριο τον ειρμό, τα ακόλουθα τροπάρια τα οποία προσομοιάζουν στον αντίστοιχο ειρμό κάθε ωδής και τέλος την καταβασία, την αργή-μελισματικότερη εκδοχή του ειρμού. Συνήθως παραλείπεται η β΄ ωδή, ενώ κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Τεσσαρακοστής οι κανόνες ψάλλονται ως τριώδια, δηλαδή μόνο με τρεις ωδές. Τα μέλη των ειρμών περιλαμβάνονται στα Ειρμολόγια. Οι πιο σημαντικοί κανονογράφοι είναι ο Ανδρέας ο Κρης, ο Ιωάννης Δαμασκηνός, ο Κοσμάς ο Μελωδός και ο Ιωσήφ ο Υμνογράφος.

Σύντομο ειρμολόγιο Πέτρου Βυζαντίου

ΕΙΡΜΟΙ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ.

ΚΑΤ' ΗΧΟΝ.

Ωδή. α. ἤχος. ἦ. Πα.

Σ Ου η τροπαι ηχος θε ξι α δει θε ο πρε πως εν ι
σχυ ι δε δο ξασαι η αυ τη γαρ α θα να τε δει
ως παν σθε νης υ πε ναν τι ης ε θρου σε η ταις Ι στρα
ι λη ταις ο θου θυ θου και νουρ γη η σα σα η
Χρι σος γεν να ται δο ξα σα τε η Χρι σος εξ η ρα
γων α παν τη σα τε η Χρι σο ος ε πι γης υ ψω θη
τε δει α σα τε τω Κυ ρι ω πα σα η γη και εν ευ
φρο συ υ νη δει α νυ μνη σα τε λα αι ο τι θε
δο ο ξα α σαι η

Ο ειρμός της α' ωδής του κανόνα της Οκτωήχου, της Κυριακής του α' ήχου.

Ἦχος ᾠ Πα

Σ ἡ τροπαὶ ἄχος δεξιὰ θεοπρεπῶς ἐν ἰσχυρίδεδοξαῖται αὐτῆ
 γὰρ Ἀθανάτω ὡς πάνθενης ὑπενάντιος ἐθαύσατο ἰσραηλιταῖς ο
 δονβυθὸς καινῶν γῆσασα

Ο ειρμός της α' ωδής του κανόνα των Χριστουγέννων.

Ἦχος ᾠ Πα

Χριστογενναὶ δόξασατε Χριστοῦ ἐξ ἁρῶν ἀπαντήσατε Χριστοῦ ἐ
 πίτης ὑψώθητε Ἀσατέτω Κυριώ πασα γῆ καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἁ
 ννμῆσατε λαοὶ ὅτι δεδοξαῖται

Ο ειρμός της α' ωδής του κανόνα του Πάσχα.

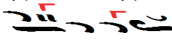
Ἦχος ᾠ Πα

Ανάστασε ἡ μερλαμπρυνθωμέναι οὐ Πάσχα Κυριῦ Πάσχα
 ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς ἁρῶν Χριστοῦ ὁ Θεὸς ἡ μα
 ἀς διέβη βασεν ἐπιβικίον ἀαδόντας

Ο ειρμός της α' ωδής του κανόνα της κοιμήσεως της Θεοτόκου.

Ἦχος ᾠ Πα

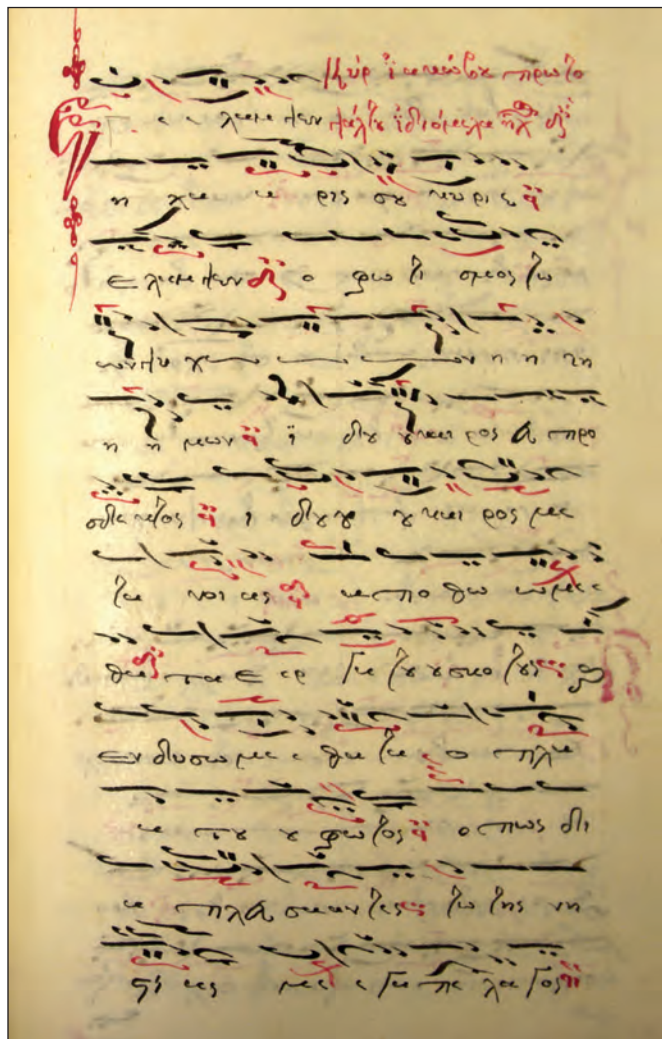
Πεποικίλμνηθηθαι ἀδοξίῃ ἡ ἰερακαὶ ἐκλεησ Παρθενεμνη
 μησῶ πάντας σὺν γαγγετοπρὸς εὐφροσύνῃν τῶν πύσως ἐξαρχῆς Μαριὰμ
 μετὰ χορῶν καὶ τυμπανῶν τῶσάδοντας Μονογενεὶ ἐνδοξῶς ὅτι δεδο
 οξαῖται

Το αντικένωμα — ανήκει στους χαρακτήρες ποιότητας και ζητά άλλοτε έντονη και άλλοτε διακριτική κίνηση της φωνής αρχικά με ανοδική κατεύθυνση και στη συνέχεια επιστροφή στον κύριο φθόγγο. Η καταληκτική φράση προκύπτει από το στενογραφικό σύμπλεγμα το οποίο συναντήσαμε στον ειρμό της α΄ ωδής του κανόνα της Οκτώηχου . Ωστόσο, μπορεί να εξηγηθεί και αναλυτικότερα . Η συγκεκριμένη ανάλυση φυσικά και δεν είναι η μοναδική είναι ωστόσο ενδεικτική λόγω της συχνότητάς της.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Με τη βοήθεια του καθηγητή θα κληθούν να αναζητήσουν και να προσομοιάσουν αναλογα τροπάρια από την Παρακλητική και τα Μηναία στους παραπάνω ειρμούς των κανόνων (Αναστάσιμος Κυριακών, Πάσχα, Χριστουγέννων, Κοιμήσεως Θεοτόκου).

Αργό ιδιόμελο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής Ιακώβου Πρωτοψάλτου

15ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Α' ΗΧΟΣ – Α

α) Πρακτική εκμάθηση προφορικών μελών (α' μέρος)

Θεός Κύριος-αναστάσιμο απολυτίκιο

Ήχος πλ. α΄

Θεός Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Τὸν συνάναρχον Λόγον Πατρὶ καὶ Πνεύματι, τὸν ἐκ Παρθένου τεχθέντα εἰς σωτηρίαν ἡμῶν, ἀνυμνήσωμεν πιστοὶ καὶ προσκυνήσωμεν· ὅτι ἠὺδόκησε σαρκί, ἀνελθεῖν ἐν τῷ Σταυρῷ, καὶ θάνατον ὑπομεῖναι· καὶ ἐγειραὶ τοὺς τεθνεώτας, ἐν τῇ ἐνδόξῳ Ἀναστάσει αὐτοῦ.

Ήχος λ ρ̃ ρ̃ — Κε

Θ ε ο ς Κυ ρι ο ς και ε πε φα νεν η μιν εὐ λο γη με νος ο ερ χο με νος εν
ο νο μα τι Κυ ρι ι ι σ

Τ ον συ να ναρχον Λο γον Πα τρι και Πνευ μα τι τον εκ Παρ θε ν ε τε χθε εν τα ει ς
σω τη ρι ι αν η μων α νυ μνη σω μεν πι σοι και προ σκυ νη σω μεν ο τι ην
δο κη σε σαρ κι α νελ θειν εν τῷ Σταυ ρῷ και θα να τον υ πο μει να ι και ε γει
ραι τ ε ς τε θνε ω ω τας εν τη εν δο ξω α να στα σει αυ τ ε

Αναστάσιμα καθίσματα του ήχου

Τα καθίσματα είναι τροπάρια τα οποία ψάλλονται στην ακολουθία του ὄρθρου μετὰ το «Θεός Κύριος» καὶ τα απολυτίκια. Ὁ ὄρθρος τῆς Κυριακῆς περιλαμβάνει δύο στάσεις καθισμάτων μια για κάθε στιχολογία τοῦ Ψαλτηρίου. Ἡ κάθε στάση αποτελείται ἀπὸ τρία καθίσματα. Τα παρακάτω καθίσματα εἶναι προσόμοια καὶ ψάλλονται κατὰ το μουσικό πρότυπο του αναστάσιμου απολυτικίου του πλ.α΄.

Ήχος πλ. α΄

Χαίρε πύλη Κυρίου ἡ ἀδιόδευτος, χαίρε τείχος καὶ σκέπη τῶν προστρεχόντων εἰς σέ, χαίρε ἀχείμαστε λιμὴν καὶ Ἀπειρόγαμε, ἡ τεκοῦσα ἐν σαρκὶ τὸν Ποιητὴν σου καὶ Θεόν, πρεσβεύουσα μὴ ἑλλείπης, ὑπὲρ τῶν ἀνυμνούντων, καὶ προσκυνούντων τὸν Τόκον σου.

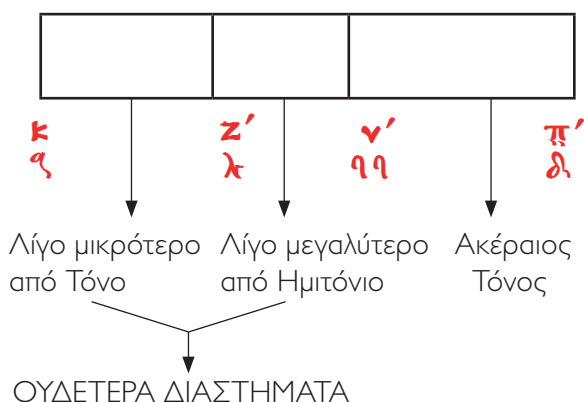
Τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου ἐγκωμιάσωμεν, τὴν Ταφὴν τὴν ἁγίαν ὕμνοις τιμήσωμεν, καὶ τὴν Ἀνάστασιν αὐτοῦ ὑπερδοξάσωμεν, ὅτι συνήγειρε νεκροὺς ἐκ τῶν μνημάτων ὡς Θεός, σκυλεύσας κράτος θανάτου καὶ ἰσχὺν Διαβόλου καὶ τοῖς ἐν Ἄδῃ φῶς ἀνέτειλε.

Χαίρε ἅγιον ὄρος, καὶ θεοβάδιστον, χαίρε ἔμψυχε βάτε, καὶ ἀκατάφλεκτε, χαίρε ἡ μόνη πρὸς Θεὸν κόσμου γέφυρα, ἡ μετάγουσα θνητούς, πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν, χαίρε ἀκήρατε Κόρη, ἡ ἀπειράνδρως τεκοῦσα, τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἀπειρόγαμε Νύμφη θεογεννήτρια, ἡ τῆς Εὐσας τὴν λύπην χαροποίησασα, ἀνυμνοῦμεν οἱ πιστοὶ καὶ προσκυνοῦμέν σε, ὅτι ἀνήγαγες ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς, καὶ νῦν δυσώπει ἀπαύστως, πανύμνητε Παναγία, εἰς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς.

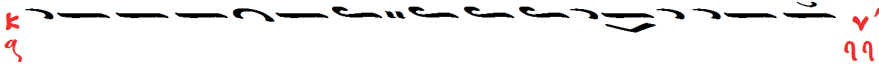
β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Ο πλ. α΄ των συλλαβικών μελών θεμελιώνεται στον $\overset{\text{κ}}{\underset{\text{α}}{\text{α}}}$ αλλά δανείζεται το διαστηματικό υλικό του α΄ ήχου. Άρα και εκείνος χρησιμοποιεί τα λεγόμενα μαλακά διατονικά διαστήματα, δηλαδή Τόνους και ουδέτερα διαστήματα. Για την κατάδειξη του παραπάνω φαινομένου τίθεται, στον **Κε** της αρκτικής μαρτυρίας ή απευθείας στο μέλος, η διατονική φθορά του **Πα** α . Έτσι, ακριβώς η ίδια διαστηματική διαδοχή που συναντάται στον α΄ ήχο μεταφέρεται στον **Κε** ως εξής:

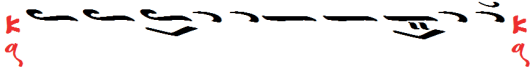

Αυτό που διαφοροποιεί τον πλ. α΄ από τον αντίστοιχο κύριό του είναι η κίνηση προς την 3^η βαθμίδα, δηλαδή τον $\overset{\text{ν}}{\underset{\text{αα}}{\text{αα}}}$. Έτσι, ενώ στον α΄ ήχο ως δεσπόζουσα θα πρέπει να θεωρηθεί η 4^η βαθμίδα, δηλαδή ο $\overset{\text{α}}{\underset{\text{αα}}{\text{αα}}}$, στον πλ. α΄ η μελωδία κινείται με αναφορά στον $\overset{\text{ν}}{\underset{\text{αα}}{\text{αα}}}$ κάνοντας μάλιστα και ενδιάμεσες καταλήξεις στην εν λόγω βαθμίδα. Γι' αυτό ακριβώς σε πρακτικό επίπεδο, θα πρέπει να δοθεί ειδική βαρύτητα στην εξάσκηση αυτής της απόστασης από τον $\overset{\text{κ}}{\underset{\text{α}}{\text{α}}}$ στο $\overset{\text{ν}}{\underset{\text{αα}}{\text{αα}}}$. Επίσης, ο **Δι** βρίσκεται σε απόσταση ακέραιου Τόνου από τη βάση και σε πολλές περιπτώσεις

σχετίζεται μελωδικά με τον **Νη** μέσω αναβάσεων και καταβάσεων.

Χρήσιμο είναι επίσης, να επισημανθούν οι στερεοτυπικές καταλήξεις του ήχου στα συλλαβικά μέλη μέσω χρήσης του οξυμένου **Γα**.

Επίσης, θα πρέπει να τονιστεί η ρευστότητα που χαρακτηρίζει τον **Ζω** κατά την κάθοδο και είναι αντίστοιχη με την χαρακτηριστική βάρυνση του **Βου** στον α΄ ήχο. Έτσι, ενώ α΄ και πλ. α΄ ταυτίζονται όσον αφορά στο διαστηματικό τους περιεχόμενο, η διαφορετική βαθμίδα αναφοράς (4^η στον α΄ και 3^η στο πλ. α΄), το διαφορετικό φρασεολόγιο καθώς και οι διακριτές στερεοτυπικές τους καταλήξεις, δημιουργούν για τον καθέναν ένα ξεχωριστό τροπικό περιβάλλον και μια εν γένει διαφορετική ηχοχρωματική ατμόσφαιρα.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα διδαχθούν εξ ακοής το «Θεός Κύριος» με τους ανάλογους στίχους και το αναστάσιμο απολυτίκιο «Τὸν συνάναρχον Λόγον». Έπειτα θα προσαρμόσουν στο πρότυπο, το αντίστοιχο θεοτοκίο «Χαῖρε πύλη Κυρίου», όπως και τα υπόλοιπα προσόμοια καθίσματα.

Κανόνιο από χειρόγραφο του Δημητρίου Λώτου (1767)

16ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Α' ΗΧΟΣ – Β

α) Πρακτική εκμάθηση προφορικών μελών (β' μέρος)

Τα νεκρώσιμα ευλογητάρια

Τα ευλογητάρια είναι τα τροπάρια στα οποία προτάσσεται ο στίχος «Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου». Στη λατρευτική πράξη υπάρχουν δύο ομάδες ευλογηταρίων. Η μία είναι τα νεκρώσιμα ευλογητάρια, τα οποία ψάλλονται στον ὄρθρο του Σαββάτου, κατά την εξόδιο ακολουθία και τα μνημόσυνα και η ἄλλη τα αναστάσιμα ευλογητάρια, τα οποία ψάλλονται στον ὄρθρο της Κυριακῆς και τη Μεγάλη Παρασκευή σε αργό μέλος.

Ἦχος πλ. α'

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Τῶν Ἁγίων ὁ χορὸς, εὔρε πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ θύραν Παραδείσου, εὔρω κἀγώ, τὴν ὁδὸν διὰ τῆς μετανοίας. Τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον ἐγὼ εἰμι, ἀνακάλεσάι με, Σωτήρ, καὶ σῶσόν με.

Ἦχος πλ. α' Κε

Εὐλογητὸς εἶ Κυριε διδαξὸν με τὰ δικαιώματά σου

Τῶν Ἁγίων ὁ χορὸς εὔρε πηγὴν ζωῆς καὶ θύραν Παραδείσου εὔρω κἀγώ τὴν ὁδὸν διὰ τῆς μετανοίας το ἀπολωλὸς πρόβατον ἐγὼ εἰμι

ἀνακάλεσαι με Σωτήρ καὶ σῶσον με

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Ὅ πάλοι μὲν, ἐκ μὴ ὄντων πλάσας με, καὶ εἰκόνι σου θεῖα τιμήσας, παραβάσει ἐντολῆς δὲ πάλιν με ἐπιστρέψας εἰς γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθην, εἰς τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἐπανάγαγε, τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀναμορφώσασθαι.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Εἰκὼν εἰμι, τῆς ἀρρήτου δόξης σου, εἰ καὶ στίγματα φέρω πταισμάτων, οἰκτεῖρησον τὸ σὸν πλάσμα, Δέσποτα, καὶ καθάρισον σὴ εὐσπλαγχνία, καὶ τὴν ποθεινὴν πατρίδα παράσχου μοι, Παραδείσου πάλιν ποιῶν πολίτην με.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Ἀνάπαυσον, ὁ Θεὸς τοὺς δούλους σου, καὶ κατάταξον αὐτοὺς ἐν Παραδείσῳ, ὅπου χοροὶ τῶν Ἁγίων, Κύριε, καὶ οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς φωστῆρες, τοὺς κεκοιμημένους δούλους σου ἀνάπαυσον, παρορῶν αὐτῶν πάντα τὰ ἐγκλήματα.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Τὸ τριλαμπές τῆς μιᾶς Θεότητος, εὐσεβῶς ὑμνήσωμεν βοῶντες· Ἅγιος εἶ, ὁ Πατὴρ ὁ ἄναρχος, ὁ συνάναρχος Υἱὸς καὶ θεῖον Πνεῦμα. Φώτισον ἡμᾶς πίστει σοὶ λατρεύοντας, καὶ τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἐξάρπασον.

Καὶ νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Χαῖρε σεμνή, ἡ Θεὸν σαρκὶ τεκοῦσα, εἰς πάντων σωτηρίαν, δι' ἧς γένος τῶν ἀνθρώπων εὗρατο τὴν σωτηρίαν· διὰ σοῦ εὔροιμεν Παράδεισον, Θεοτόκε, ἀγνή εὐλογημένη.

Ἀλληλουΐα. Ἀλληλουΐα. Ἀλληλουΐα. Δόξα σοὶ ὁ Θεός. (ἐκ γ΄).

Τα αναστάσιμα ευλογητάρια.

Ἦχος πλ. α΄

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Τῶν Ἀγγέλων ὁ δῆμος, κατεπλάγη ὀρῶν σε, ἐν νεκροῖς λογισθέντα, τοῦ θανάτου δὲ Σωτήρ, τὴν ἰσχὺν καθελόντα, καὶ σὺν ἑαυτῷ τὸν Ἀδὰμ ἐγείραντα, καὶ ἐξ Ἄδου πάντας ἐλευθερώσαντα.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Τί τὰ μύρα, συμπαθῶς τοῖς δάκρυσιν, ὦ Μαθήτριάι κιρνᾶτε; ὁ ἀστράπτων ἐν τῷ τάφῳ Ἄγγελος, προσεφθέγγετο ταῖς Μυροφόροις· Ἴδετε ὑμεῖς τὸν τάφον καὶ ἦσθητε· ὁ Σωτὴρ γὰρ ἐξανεστή τοῦ μνήματος.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Λίαν πρῶτῃ, Μυροφόροι ἔδραμον, πρὸς τὸ μνήμά σου θρηνολογοῦσαι· ἀλλ' ἐπέστη, πρὸς αὐτὰς ὁ Ἄγγελος, καὶ εἶπε· θρήνου ὁ καιρὸς πέπαυται, μὴ κλαίετε, τὴν Ἀνάστασιν δέ, Ἀποστόλοις εἶπατε.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Μυροφόροι γυναῖκες, μετὰ μύρων ἐλθοῦσαι, πρὸς τὸ μνήμά σου, Σῶτερ, ἐνηχοῦντο. Ἀγγέλου τρανῶς, πρὸς αὐτὰς φθεγγομένου· Τί μετὰ νεκρῶν, τὸν ζῶντα λογίζεσθε; ὡς Θεὸς γάρ, ἐξανεστή τοῦ μνήματος.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Προσκυνοῦμεν Πατέρα, καὶ τὸν τούτου Υἱόν τε, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ἐν μιᾷ τῇ οὐσίᾳ, σὺν τοῖς Σεραφεῖμ, κράζοντες τό· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ, Κύριε.

Καὶ νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ζωοδότην τεκοῦσα, ἐλυτρώσω Παρθένε, τὸν Ἀδὰμ ἁμαρτίας, χαρμονὴν δὲ τῇ Εὐᾷ, ἀντὶ λύπης παρέσχες, ρεύσαντα ζωῆς, ἴθυνη πρὸς ταύτην δέ, ὁ ἐκ σοῦ σαρκωθεὶς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

Ἀλληλουΐα, Ἀλληλουΐα, Ἀλληλουΐα. Δόξα σοὶ ὁ Θεός (ἐκ γ΄).

Ενδεικτικὲς Δραστηριότητες

Οἱ μαθητές/τριες:

- Θα ψάλλουν τα παραπάνω Ευλογητάρια αντιφωνικά. Προτείνεται η επιλογή ενός μαθητή στο ρόλο του κανονάρχου για την απόδοση των στίχων.

17^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Α΄ ΗΧΟΣ – Γ

α) Πρακτική εκμάθηση προφορικών μελών (γ' μέρος)

Τα απολυτίκια των Κατανυκτικών Εσπερινών.

Τα παρακάτω απολυτίκια ψάλλονται στο τέλος των κατανυκτικών εσπερινών, οι οποίοι τελούνται κάθε Κυριακή το απόγευμα κατά την περίοδο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής. Η ιδιαίτερη ονομασία αυτής της ακολουθίας προέρχεται από τα κατανυκτικά τροπάρια του τριωδίου. Το περιεχόμενο των μελών όλης της ακολουθίας διαποτίζεται από βαθιά συναίσθηση της αμαρτωλότητας, πένθος, συντριβή, μετάνοια και θερμή ικεσία για άφεση των αμαρτιών.

Ήχος πλ. α΄

Θεοτόκε Παρθένε, χαίρε, κεχαριτωμένη Μαρία, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου, ὅτι Σωτῆρα ἔτεκες τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Βαπτιστὰ τοῦ Χριστοῦ, πάντων ἡμῶν μνήσθητι, ἵνα ῥυσθῶμεν τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν· σοὶ γὰρ ἐδόθη χάρις, πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἰκετεύσατε ὑπὲρ ἡμῶν, ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ ἅγιοι πάντες, ἵνα ῥυσθῶμεν κινδύνων καὶ θλίψεων· ὑμᾶς γὰρ θερμοὺς προστάτας, πρὸς τὸν Σωτῆρα κεκτήμεθα.

Ὑπὸ τὴν σὴν εὐσπλαχνίαν, καταφεύγομεν, Θεοτόκε. Τὰς ἡμῶν ἰκεσίας, μὴ παρίδης ἐν περιστάσει, ἀλλ' ἐκ κινδύνων λύτρωσαι ἡμᾶς, μόνη Ἄγνή, μόνη εὐλογημένη.

Ήχος πλ. α΄ Κε

Ⲙ ⲉ ⲟ ⲧⲟ ⲕⲉ Ⲡⲁⲣ ⲑⲉ ⲉ ⲛⲉ ⲭⲁⲓ ⲣⲉ ⲕⲉ ⲭⲁ ⲣⲓ ⲧⲱ ⲙⲉ ⲛⲑ Ⲙⲁ ⲣⲓ ⲁ ⲟ Ⲕⲩ ⲣⲓ ⲟⲥ ⲙⲉ

ⲧⲁ ⲥⲰ ⲉⲩ ⲛⲟ ⲑⲓ ⲙⲉ ⲉ ⲛⲑ ⲥⲩ ⲉ ⲛ ⲑⲩ ⲛⲁⲓ ⲭⲓ ⲕⲁⲓ ⲉⲩ ⲛⲟ ⲑⲓ ⲙⲉ ⲛⲟⲥ ⲟ ⲕⲁⲣⲑⲟⲥ ⲧⲑⲥ ⲕⲟⲓ

ⲕⲁⲥ ⲟ ⲧⲓ ⲥⲱⲧⲑⲁ ⲉ ⲧⲉ ⲕⲉⲥⲧⲱⲛ ⲑⲩ ⲭⲱⲛ ⲑⲓ ⲙⲱⲛ

Ⲙ ⲁ ⲡⲓ ⲥⲁ ⲧⲥ ⲭⲣⲓ ⲥⲰ ⲡⲁ ⲁ ⲛⲧⲱⲛ ⲑⲓ ⲙⲱⲛ ⲙⲛⲑ ⲥⲑⲑⲓ ⲧⲓ ⲓ ⲛⲁ ⲣⲩ ⲥⲑⲱ ⲙⲉ ⲛⲧⲱⲛ ⲁ ⲛⲟ ⲙⲓ

18ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Α' ΗΧΟΣ – Δ

α) Τα συλλαβικά μέλη του πλ. α' ήχου (α' μέρος)

Αναβαθμοί του ήχου (εκλογή)

Οι αναβαθμοί είναι μικρά τροπάρια με κατασκευαστικό και τριαδολογικό περιεχόμενο και αποδίδονται στον Θεόδωρο Στουδίτη. Ψάλλονται στον όρθρο της Κυριακής, μετά την υπακοή, κατά τον ήχο της εβδομάδας.

Ηχος π' α' — Κε

Ε ν τω θλι βε σθαιαι με Δαυ ι τι κω ως α δω σοι Σω τηρ μθ Ρυ σαι μθ την ψυ
χην εκγλωσσης δο λι ασ

Τ οισ ε ρη μι κοις ζω η μα κα ρι α ε ςι θε ι κω ε ρω τι πτε ρθ
με νοις

Α γι ω Πνευ μα τι πε ρι κρα τει ται παν τα τα ο ρα τα τε ε συντοις α ο
ρα τοις αυ το κρα τεσ γαρ ον της Τρι α α δος εν ε ςιν α ψε ε ε ευ ζως

Ε ις τα ο ρη ψυχη αρ θω ω μεν δευ ρο ε κει σε ο θεν βο η η θει α η η κει

Δ ε ξι α σ χειρ κα με Χρι ςε ι πτα με ε νη σκαι ω ρι ασ πασης πε ρι φυ
λα ξα τω

Α γι ω Πνευ μα τι θε ο λο γων τεσ φω μεν Συ ει Θε ος ζω η ε ε ρως φως
νθς συ ρη ςο της συ βα σιλευ εις εις τς αι ω ω ω ω νας

Στους παραπάνω στίχους παρατηρείται συχνά το ολίγον μαζί με ίσον και κεντήματα . Το ολίγον σε αυτή τη περίπτωση δεν ψάλλεται γιατί είναι στήριγμα, όπως αναφέρθηκε και στην Ενότητα 13.

Πεταστή ως στήριγμα σε συνδυασμό με κλάσμα:

Το αντίστοιχο ισχύει και για την πεταστή ως στήριγμα, πχ ή με τη διαφορά πως παραμένει η εκφραστική της ενέργεια. Η ενέργεια αυτή είναι δε εμφαντικότερη σε περιπτώσεις όπου συνοδεύεται και με κλάσμα, καθώς ο επιπρόσθετος χρόνος από το κλάσμα προσμετράται κανονικά. Έτσι, υπάρχει μεγαλύτερη «πίστωση χρόνου» για να αποδοθεί το αντίστοιχο ποίκιλμα της πεταστής.

β) Προοιμιακός και Εξάψαλμος

Ο Προοιμιακός και ο Εξάψαλμος είναι συστήματα εκλογής ψαλμών τα οποία αναγιγνώσκονται εκφωνητικά στην αρχή των ακολουθιών του εσπερινού και του όρθρου αντίστοιχα.

Ο Προοιμιακός

Ψαλμός 103 (ργ')

Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον. Κύριε ὁ Θεὸς μου, ἐμεγαλύνθης σφόδρα, ἐξομολόγησιν καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐνεδύσω ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον, ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν· ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ, ὁ τιθεὶς νέφη τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ, ὁ περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἶψα τοῦ αἰῶνος. ἄβυσσος ὡς ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν ὁρέων στήσονται ὕδατα· ἀπὸ ἐπιτιμῆσεώς σου φεύξονται, ἀπὸ φωνῆς βροντῆς σου δειλιάσουσιν. ἀναβαίνουσιν ὄρη καὶ καταβαίνουσι πεδία εἰς τὸν τόπον ὃν ἐθεμελίωσας αὐτά· ὄριον ἔθου, ὃ οὐ παρελεύσονται, οὐδὲ ἐπιστρέψουσι καλύψαι τὴν γῆν. ὁ ἐξαποστέλλων πηγὰς ἐν φάραγξιν, ἀνὰ μέσον τῶν ὁρέων διελεύσονται ὕδατα· ποτιοῦσι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, προσδέξονται ὄναγροι εἰς δίψαν αὐτῶν· ἐπ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει, ἐκ μέσου τῶν πετρῶν δώσουσι φωνήν. ποτίζων ὄρη ἐκ τῶν ὑπερώων αὐτοῦ, ἀπὸ καρποῦ τῶν ἔργων σου χορτασθήσεται ἡ γῆ. ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς· καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου τοῦ ἰλαρῦναι πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ, καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει. χορτασθήσονται τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου, αἱ ἐφύτευσας, ἐκεῖ στρουθία ἐννοσσεύσουσι, τοῦ ἐρωδιοῦ ἡ οἰκία ἡγεῖται αὐτῶν. ὄρη τὰ ὑψηλὰ ταῖς ἐλάφοις, πέτρα καταφυγὴ τοῖς λαγωῖς. ἐποίησε σελήνην εἰς καιροῦς, ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ. ἔθου σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ. σκύμνοι ὠρυόμενοι τοῦ ἀρπάσαι καὶ ζητῆσαι παρὰ τῷ Θεῷ βρῶσιν αὐτοῖς. ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, καὶ συνήχθησαν καὶ εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν κοιτασθήσονται. ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἐσπέρας. ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου. αὐτὴ ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ ἔρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων· ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύονται, δράκων οὔτος, ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῇ. πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφήν αὐτῶν εἰς εὐκαιρον. δόντος σου αὐτοῖς συλλέξουσιν, ἀνοιξαντός σου τὴν χεῖρα, τὰ σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος. ἀποστρέψαντος δέ σου τὸ πρόσωπον ταραχθήσονται· ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν κοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται,

καὶ ἀνακαινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἦτω ἡ δόξα Κυρίου εἰς τοὺς αἰῶνας, εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ· ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, ὁ ἀπτόμενος τῶν ὀρέων καὶ καπνίζονται. ὄσω τῷ Κυρίῳ ἐν τῇ ζωῇ μου, ψαλῷ τῷ Θεῷ μου ἕως ὑπάρχω· ἡδυνθείη αὐτῷ ἡ διαλογία μου, ἐγὼ δὲ εὐφρανθήσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. ἐκλείπειον ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἄνομοι, ὥστε μὴ ὑπάρχειν αὐτούς, εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον.

Ο Εξάψαλμος

Ψαλμός 3 (γ')

Κύριε, τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με; πολλοὶ ἐπανάστανται ἐπ' ἐμέ· πολλοὶ λέγουσι τῇ ψυχῇ μου οὐκ ἔστι σωτηρία αὐτῷ ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ. σὺ δέ, Κύριε, ἀντιλήπτωρ μου εἶ, δόξα μου καὶ ὑψῶν τὴν κεφαλὴν μου. φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσέ μου ἐξ ὄρους ἁγίου αὐτοῦ. ἐγὼ ἐκοιμήθην καὶ ὑπνωσα· ἐξηγέρθην, ὅτι Κύριος ἀντιλήψεταιί μου. οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ μυριάδων λαοῦ τῶν κύκλω συνεπιθεμένων μοι. ἀνάστα, Κύριε, σῶσόν με, ὁ Θεός μου, ὅτι σὺ ἐπάταξας πάντας τοὺς ἐχθραίνοντάς μοι ματαιῶς, ὀδόντας ἁμαρτωλῶν συνέτριψας, τοῦ Κυρίου ἡ σωτηρία, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου ἡ εὐλογία σου.

Ψαλμός 37 (λζ')

Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με. ὅτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι, καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμέ τὴν χειρὰ σου· οὐκ ἔστιν ἴσας ἐν τῇ σαρκί μου ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου, οὐκ ἔστιν εἰρήνη ἐν τοῖς ὀστέοις μου ἀπὸ προσώπου τῶν ἁμαρτιῶν μου. ὅτι αἱ ἄνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν μου, ὥσει φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. προσώξεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μάλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου· ἐταλαιπώρησα καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους, ὄλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην. ὅτι αἱ ψοαὶ μου ἐπλήσθησαν ἐμπαιγμάτων, καὶ οὐκ ἔστιν ἴσας ἐν τῇ σαρκί μου· ἐκακώθην καὶ ἐταπεινώθην ἕως σφόδρα, ὠρυόμην ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου. Κύριε, ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου, καὶ ὁ στεναγμός μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύβη. ἡ καρδιά μου ἐταράχθη, ἐγκατέλιπέ με ἡ ἰσχύς μου, καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ αὐτὸ οὐκ ἔστι μετ' ἐμοῦ. οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν καὶ ἔστησαν, καὶ οἱ ἔγγιστά μου ἀπὸ μακρόθεν ἔστησαν· καὶ ἐξεβιάζοντο οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν μου, καὶ οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι ἐλάλησαν ματαιότητος, καὶ δολιότητος ὄλην τὴν ἡμέραν ἐμελέτησαν. ἐγὼ δὲ ὥσει κωφὸς οὐκ ἤκουον καὶ ὥσει ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ· καὶ ἐγενόμην ὥσει ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς, ὅτι ἐπὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα· οὐ εἰσακούση, Κύριε ὁ Θεός μου. ὅτι εἶπα· μήποτε ἐπιχαρῶσί μοι οἱ ἐχθροί μου· καὶ ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου ἐπ' ἐμέ ἐμεγαλορρημόνησαν. ὅτι ἐγὼ εἰς μάστιγας ἔτοιμος, καὶ ἡ ἀληθῶν μου ἐνώπιόν μου ἔστι διαπαντός· ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ ἀναγγεῶ καὶ μεριμνήσω ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας μου. οἱ δὲ ἐχθροί μου ζῶσι καὶ κεκραταίνονται ὑπὲρ ἐμέ, καὶ ἐπληθύνθησαν οἱ μισοῦντές με ἀδίκως· οἱ ἀνταποδιδόντες μοι κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἐνδιέβαλλόν με, ἐπεὶ κατεδίωκον ἀγαθωσύνην. μὴ ἐγκαταλίπης με, Κύριε· ὁ Θεός μου, μὴ ἀποστῆς ἀπ' ἐμοῦ· πρόσχες εἰς τὴν βοήθειάν μου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου.

Ψαλμός 62 (ξβ')

Ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω· ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου, ποσαπλῶς σοι ἡ σὰρξ μου ἐν γῇ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ. οὕτως ἐν τῷ ἀγίῳ ὤφθην σοι τοῦ ἰδεῖν τὴν δυνάμιν σου καὶ τὴν δόξαν σου· ὅτι κρεῖσσον τὸ ἔλεός σου ὑπὲρ ζωάς· τὰ χεῖλη μου ἐπαινέσουσί σε. οὕτως εὐλόγησά σε ἐν τῇ ζωῇ μου καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀρῶ τὰς χεῖράς μου. ὡς ἐκ στέατος καὶ πίο-

τητος ἐμπλησθεῖ ἡ ψυχὴ μου, καὶ χεῖλη ἀγαλλιάσεως αἰνέσει τὸ στόμα μου. εἰ ἐμνημόνευόν σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, ἐν τοῖς ὄρθροισ ἐμελέτων εἰς σέ· ὅτι ἐγενήθης βοηθὸς μου, καὶ ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου ἀγαλλιάσομαι. ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου, ἐμοῦ δὲ ἀντελάβετο ἡ δεξιὰ σου. αὐτοὶ δὲ εἰς μάτην ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν μου, εἰσελεύσονται εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς· παραδοθήσονται εἰς χεῖρας ρομφαίας, μερίδες ἀλμπέκων ἔσσονται. ὁ δὲ βασιλεὺς εὐφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ, ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὀμνύων ἐν αὐτῷ, ὅτι ἐνεφράγη στόμα λαλούντων ἄδικα.

Ψαλμός 87 (πζ')

Κύριε ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐκέκραξα καὶ ἐν νυκτὶ ἐναντίον σου· εἰσελθέτω ἐνώπιόν σου ἡ προσευχή μου, κλῖνον τὸ οὖς σου εἰς τὴν δέησίν μου. ὅτι ἐπλήσθη κακῶν ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἡ ζωὴ μου τῷ ᾄδῃ ἤγγισε· προσελογίσθην μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον, ἐγενήθην ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, ὡσεὶ τραυματῖαι καθεύδοντες ἐν τάφῳ, ὧν οὐκ ἐμνήσθης ἔτι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἀπώσθησαν. ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου. ἐπ' ἐμὲ ἐπεστηρίχθη ὁ θυμὸς σου, καὶ πάντας τοὺς μετεωρισμούς σου ἐπήγαγες ἐπ' ἐμέ. ἐμάκρυνας τοὺς γνωστούς μου ἀπ' ἐμοῦ, ἔθεντό με βδέλυγμα ἑαυτοῖς, παρεδόθην καὶ οὐκ ἐξεπορευόμην. οἱ ὀφθαλμοί μου ἠσθένησαν ἀπὸ πτωχείας· ἐκέκραξα πρὸς σέ, Κύριε, ὅλην τὴν ἡμέραν, διεπέτασα πρὸς σέ τὰς χεῖράς μου· μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια; ἢ ἰατροὶ ἀναστήσουσι, καὶ ἐξομολογήσονται σοι; μὴ διηγῆσεται τις ἐν τῷ τάφῳ τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἐν τῇ ἀπωλείᾳ; μὴ γνωσθήσεται ἐν τῷ σκότει τὰ θαυμάσιά σου καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ἐν γῆ ἐπιλελησμένη; κἀγὼ πρὸς σέ, Κύριε, ἐκέκραξα, καὶ τὸ πρῶτ' ἡ προσευχή μου προφθάσει σε. ἰνατί, Κύριε, ἀπώθη τὴν ψυχὴν μου, ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ; πτωχὸς εἰμι ἐγὼ καὶ ἐν κόποις ἐκ νεότητός μου, ὑψωθείς δὲ ἐταπεινώθην καὶ ἐξηπορήθην. ἐπ' ἐμὲ διήλθον αἱ ὀργαί σου, οἱ φοβερισμοί σου ἐξετάραξάν με, ἐκύκλωσάν με ὡσεὶ ὕδωρ ὅλην τὴν ἡμέραν, περιέσχον με ἄμα. ἐμάκρυνας ἀπ' ἐμοῦ φίλον καὶ πλησίον καὶ τοὺς γνωστούς μου ἀπὸ ταλαιπωρίας.

Ψαλμός 102 (ρβ')

Κύριε ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐκέκραξα καὶ ἐν νυκτὶ ἐναντίον σου· εἰσελθέτω ἐνώπιόν σου ἡ προσευχή μου, κλῖνον τὸ οὖς σου εἰς τὴν δέησίν μου. ὅτι ἐπλήσθη κακῶν ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἡ ζωὴ μου τῷ ᾄδῃ ἤγγισε· προσελογίσθην μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον, ἐγενήθην ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, ὡσεὶ τραυματῖαι καθεύδοντες ἐν τάφῳ, ὧν οὐκ ἐμνήσθης ἔτι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἀπώσθησαν. ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου. ἐπ' ἐμὲ ἐπεστηρίχθη ὁ θυμὸς σου, καὶ πάντας τοὺς μετεωρισμούς σου ἐπήγαγες ἐπ' ἐμέ. ἐμάκρυνας τοὺς γνωστούς μου ἀπ' ἐμοῦ, ἔθεντό με βδέλυγμα ἑαυτοῖς, παρεδόθην καὶ οὐκ ἐξεπορευόμην. οἱ ὀφθαλμοί μου ἠσθένησαν ἀπὸ πτωχείας· ἐκέκραξα πρὸς σέ, Κύριε, ὅλην τὴν ἡμέραν, διεπέτασα πρὸς σέ τὰς χεῖράς μου· μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια; ἢ ἰατροὶ ἀναστήσουσι, καὶ ἐξομολογήσονται σοι; μὴ διηγῆσεται τις ἐν τῷ τάφῳ τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἐν τῇ ἀπωλείᾳ; μὴ γνωσθήσεται ἐν τῷ σκότει τὰ θαυμάσιά σου καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ἐν γῆ ἐπιλελησμένη; κἀγὼ πρὸς σέ, Κύριε, ἐκέκραξα, καὶ τὸ πρῶτ' ἡ προσευχή μου προφθάσει σε. ἰνατί, Κύριε, ἀπώθη τὴν ψυχὴν μου, ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ; πτωχὸς εἰμι ἐγὼ καὶ ἐν κόποις ἐκ νεότητός μου, ὑψωθείς δὲ ἐταπεινώθην καὶ ἐξηπορήθην. ἐπ' ἐμὲ διήλθον αἱ ὀργαί σου, οἱ φοβερισμοί σου ἐξετάραξάν με, ἐκύκλωσάν με ὡσεὶ ὕδωρ ὅλην τὴν ἡμέραν, περιέσχον με ἄμα. ἐμάκρυνας ἀπ' ἐμοῦ φίλον καὶ πλησίον καὶ τοὺς γνωστούς μου ἀπὸ ταλαιπωρίας.

Ψαλμός 142 (ρμβ')

Κύριε, εισάκουσον τῆς προσευχῆς μου, ἐνώτισαι τὴν δέησίν μου ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, εισάκουσόν μου ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου καὶ μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν. ὅτι κατεδίωξεν ὁ ἐχθρὸς τὴν ψυχὴν μου, ἐταπείνωσεν εἰς γῆν τὴν ζωὴν μου, ἐκάθισέ με ἐν σκοτεινοῖς ὡς νεκροὺς αἰῶνος· καὶ ἠκηδίασεν ἐπ' ἐμὲ τὸ πνεῦμά μου, ἐν ἐμοὶ ἐταράχθη ἡ καρδίᾳ μου. ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων, ἐμελέτησα ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου, ἐν ποιήμασι τῶν χειρῶν σου ἐμελέτων. διεπέτασα πρὸς σὲ τὰς χεῖράς μου, ἡ ψυχὴ μου ὡς γῆ ἄνυδρός σοι. ταχὺ εἰσάκουσόν μου, Κύριε, ἐξέλιπε τὸ πνεῦμά μου· μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ὁμοιωθῆσομαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον. ἀκουστὸν ποιήσόν μοι τὸ πρωτὶ τὸ ἔλεός σου, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἠλπισα· γνῶρισόν μοι, Κύριε, ὁδόν, ἐν ᾗ πορεύσομαι, ὅτι πρὸς σὲ ἦρα τὴν ψυχὴν μου· ἐξελοῦ με ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου, Κύριε, ὅτι πρὸς σὲ κατέφυγον. δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά σου, ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός μου· τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ. ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, Κύριε, ζήσεις με, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ἐξάξεις ἐκ θλίψεως τὴν ψυχὴν μου· καὶ ἐν τῷ ἐλέει σου ἐξολοθρεύσεις τοὺς ἐχθρούς μου καὶ ἀπολεῖς πάντας τοὺς θλίβοντας τὴν ψυχὴν μου, ὅτι ἐγὼ δοῦλός σου εἰμι.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οἱ μαθητές/τριες:

- Θα ψάλλουν τους αναβαθμούς του πλ. α' αντιφωνικά.
- Θα εξασκηθούν στην εκφωνητική ανάγνωση του προοιμιακού και του εξάψαλμου.

Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης

19ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Α΄ ΗΧΟΣ – Ε

α) Τα συλλαβικά μέλη του πλ. α΄ ήχου (β΄ μέρος)

Στιχηρά των αίνων του Πάσχα.

Τα παρακάτω στιχηρά των αίνων ψάλλονται στον όρθρο της Αναστάσεως και τον εσπερινό της Αγάπης, καθ' όλη τη διακαινήσιμο εβδομάδα (εσπερινό-όρθρο) και τις ακόλουθες Κυριακές του Πεντηκοσταρίου έως την απόδοση του Πάσχα, την Τετάρτη της έκτης εβδομάδας (Τυφλού).

Ηχος λ̣ ᾠ̣ — — — — — Κε̣

Π α σ χ α ι ε ρ ο ν η μ ι ν σ η μ ε ρ ο ν α ν α δ ε δ ε ι κ τ α ι Πα σ χ α κ α ι ν ο ν Α γ ι ο ν Πα σ χ α μ υ
 ρ ι κ ο ν Πα σ χ α π α ν σ ε β α σ μ ι ο ν Πα σ χ α χ ρ ι σ ο ς ο λ υ τ ρ ω τ η ς Πα σ χ α α μ ω μ ο ν Πα σ χ α μ ε
 γ α Πα σ χ α τ ω ν π ι ς ω ν Πα σ χ α τ ο π υ λ α ς η μ ι ν τ ε π α ρ α δ ε ι ε ι σ ε α ν ο ι ξ α ν Πα σ χ α π α ν τ α ς
 α γ ι α ζ ο ν π ι ς ε ς

Δ ε υ τ ε α π ο θ ε α ς γ υ ν α ι κ ε ς ε υ α γ γ ε λ ι ς ρ ι α ι και τ η Σ ι ω ν ε ι π α τ ε δ ε
 χ ο υ π α ρ η μ ω ν χ α ρ α ς ε υ α γ γ ε λ ι α τ η ς Α ν α ζ α σ ε ω ς χ ρ ι σ τ ο ς τ ε ρ π ε ρ ο ς ε και α
 γ α λ λ ε Ι ε ρ ο σ α λ η μ τ ο ν Β α σ ι λ ε α χ ρ ι σ ο ν θ ε α σ α μ ε ν η εκ τ ε μ ν η μ α τ ο ς
 ω ς ν υ μ φ ι ο ν π ρ ο ε ρ χ ο μ ε ν ο ν

Α ι Μ υ ρ ο φ ο ρ ο ι γ υ ν α ι κ ε ς ο ρ θ ο ς β α θ ε ο ς ε π ι ζ α σ α ι π ρ ο σ τ ο μ ν η μ α τ ε
 ζ ω ο δ ο τ ε ε υ ρ ο ν Α γ γ ε λ ο ν ε π ι τ ο ν λ ι θ ο ν κ α θ η μ ε ν ο ν και α υ τ ο ς π ρ ο σ φ θ ε γ ε α
 μ ε ν ο ς α υ τ α ι ς ε τ ω ς ε λ ε γ ε Τι ζ η τ ε ι τ ε τ ο ν ζ ω ν τ α μ ε τ α τ ω ν ν ε κ ρ ω ν τι θ ρ η ν ε ι τ ε τ ο ν

8 Πατρος Α μην ^κ **Κ** α θ ε κα α σ η ν η με ρ αν ευ λο γ η σω σε και αι νε
 σω το ο νο μα α σ εις τον αι ω ω να ^κ και εις τον αι ω να τ ε αι ω νος ^κ **Κ** α
 τα ξι ω σον Κυ ρι ε εν τη η με ρ α τα αυ τη α να μα ρ τη τ ες φυ λα χθη ναι η
 μα ας **Ε** υ λο γ η τ ος ει Κυ ρι ε ο Θε ος των Πα τε ε ρων η μων και αι νε
 τον και δε δο ξα σμε ε νον το ο νο μα α σ εις τ ες αι ω νας Α μη ην ^κ **Γ** ε νοι το Κυ
 ρι ε το ε λε ος σ ε φ η μας κα θα πε ρ η λ πι σα μεν ε πι σε ε ^κ **Ε** υ
 λο γ η τ ος ει Κυ ρι ε δι δα ξον με τα δι και ω μα τα σ ^κ **Ε** υ λο γ η
 τ ος ει Κυ ρι ε ε δι δα ξον με τα δι και ω μα τα σ ^κ **Κ** υ ρι ε κα τα φυ γη
 ε γε νη θης η μιν εν γε νε α και γε νε α ^κ ε γω ει ει πα Κυ ρι ε ε λε η
 σο ον με ι α σαιτην ψυ χην μ ε ο τι η μα ρ τον σοι ^κ **Κ** υ ρι ε προς σε κα τε
 φυ γον δι δα ξο ον με τ ε ποι ει ν το θε λη μα α σ ο τι συ ει ο Θε ος μ ε ^κ **Ο**
 τι πα ρα σοι πη γη ζω ης εν τω φω τι σ ο ψο με θα φω ως ^κ **Π** α ρα τει
 νον το ε λε ος σ ε τοις γι νω σκ ε σι σε ^κ Α γι ος ο Θε ος Α γι ος Ι σχυ
 ρος Α γι ος Α θα να τος ε λε η σον η μας ^κ **Δ** ο ξα Πα τρι και Υι ω και Α γι ω
 Πνευ μα τι ^κ **Κ** αι νυν και α ει και εις τ ες αι ω νας τ ω ν αι ω νων Α μην ^κ **Α**
 γι ος Α θα να τος ε λε η σον η μας

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα χωριστούν σε δυο χορούς και θα ψάλουν τα στιχηρά του Πάσχα με τους ανάλογους στίχους, οι οποίοι θα αποδοθούν από κάποιο μαθητή, και τη σύντομη δοξολογία αντιφωνικά.

20^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Δ' ΗΧΟΣ – Α

α) Πρακτική εκμάθηση συλλαβικών μελών (α' μέρος).

Αυτόμελο στιχηρό του ήχου

Ήχος πλ. δ'

“Ὁ τοῦ παραδόξου θαύματος!” Ὁ μυστηρίου φρικτοῦ! Ὁ τῆ φύσει ἀθάνατος, πῶς ἐν ξύλῳ κρέμαται; πῶς θανάτου νῦν γέυεται; πῶς κατακρίνεται ὁ ἀνεύθυνος; Κρυψὸν τὸ φῶς σου, καὶ φρίξον ἦλιε, βλέπων τὸ τόλμημα, ἡ Παρθένος ἔλεγεν ἐν τῷ Σταυρῷ βλέπουσα κρεμάμενον, Χριστὸν ὃν ἔτεκε.

Ήχος λ̣ π̣ δ̣ Νη —

Ω τ ε πα ρ α δο ξ θ αυ μα τ ο ς ω μ υ σ η ρ ι ς φ ρ ι κ τ ε λ ο τ η φ υ σ ει α θ α ν α τ ο ς
 π ω ς εν ξ υ λ ω κ ρ ε μα τ αι Δ π ω ς θ α ν α τ υ ν ν γ ε υ ε τ αι ρ π ω ς κα τ α κ ρ ι ι ν ε τ αι ο α
 ν ε υ θ υ ν ο ς ρ Κ ρ υ ψ ο ν τ ο φ ω ω ς σ ε και φ ρ ι ξ ο ν η λ ι ε ρ β λ ε π ω ν τ ο τ ο λ μ η μ α η Πα ρ
 θ ε ν ο ς ε λ ε γ ε ν εν τ ω Σ τ α υ ρ ω ρ β λ ε π ε ς α κ ρ ε μα μ ε ν ο ν Δ Χ ρ ι σ τ ο ν ο ν ε τ ε κ ε

Τιμιωτέρα - Ωδή της Θεοτόκου

Ήχος πλ. δ'

Τὴν Τιμιωτέραν τῶν Χερουβεὶμ, καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεὶμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, σὲ μεγαλύνομεν.

Ήχος λ̣ π̣ δ̣ Νη

Τ η ν τι μι ω τε ρ αν τ ω ν Χ ε ρ β ι μ Δ και εν δο ξ ο τε ρ αν α συ γ κ ρ ι τ ω ς τ ω ν Σε ρ α
 φ ει μ ρ τ η ν α δι α φ θ ο ρ ω ς Θε ο ν Λ ο γ ο ν τε κ ε σ αν Δ τ η ν ο ν τ ω ς Θε ο τ ο κ ο ν
 σε ε με γ α λ υ ν ο ο μ ε ν

Μακαρισμοί

Οι μακαρισμοί είναι τροπάρια τα οποία ψάλλονται ως γ' αντίφωνο στη Θεία Λειτουργία. Επίσης, μακαρισμούς συναντούμε στη νεκρώσιμη ακολουθία και στον όρθρο της Μεγάλης Παρασκευής. Στα τροπάρια των μακαρισμών προτάσσονται ανάλογοι στίχοι από την Καινή Διαθήκη (Ματθ. 5, 3-12). Κατά τις καθημερινές και τις εορτές αγίων οι μακαρισμοί ψάλλονται με τα τροπάρια της γ' και στ' ωδής του αντίστοιχου κανόνα.

Ήχος πλ. δ'

Μνήσθητι ἡμῶν, Χριστέ Σωτήρ τοῦ κόσμου ὡσπερ τοῦ Ληστοῦ ἐμνήσθης ἐπὶ ξύλου, καὶ καταξίωσον πάντας, μόνε οἰκτίρμον, τῆς οὐρανοῦ βασιλείας σου.

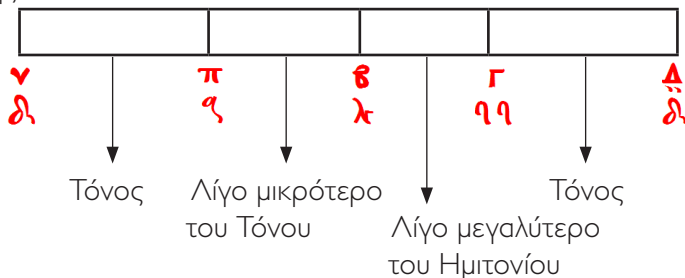
Ήχος λ̣ π̣ δ̣ Νη

Μ νή σθη τι η μων Χρι σε Σω τηρ τε κο σμῆ δ̣ ω σπερ τε λη σε ε μνησθης ε πι ξυ
 λ̣ δ̣ και κα τα ξι ω σον πα αντας μο νε οι κτιρμων δ̣ της ς ρα νι ς Βα σι
 λει ει ας σε

- Ἐν τῇ βασιλείᾳ σου μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.
- Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.
- Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.
- Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.
- Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.
- Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.
- Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.
- Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.
- Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ.
- Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ἴχου

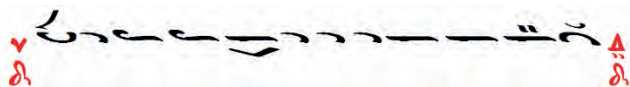
Ο πλ δ' θεμελιώνεται σε πρώτη φάση στον **Νη**, δομώντας το χαρακτηριστικό 5χορδο πλ. δ' έως τον **Δι** ως εξής:

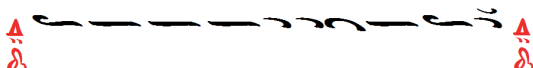
Όπως φαίνεται στο παραπάνω διάγραμμα ο πλ. δ' χρησιμοποιεί Τόνους και ουδέτερα, μαλακά δηλαδή, φυσικά διαστήματα.

Το πιο κρίσιμο φαινόμενο είναι εκείνο της διατονικής συμπεριφοράς του **Zω**. Έτσι, μπορεί κανείς να διακρίνει τις εξής περιπτώσεις:

α) όταν η μελωδία ακουμπάει τον **Zω** και επιστρέφει καθοδικά, τότε ο **Zω** βαραίνει

β) όταν η μελωδία προσπερνάει τον **Zω** τότε εκείνος εκτελείται φυσικός στην άνοδο και βαραίνει με μια χαρακτηριστική έλξη (*glissando*) κατά την κάθοδο

Πάνω από τον **Δι** ακολουθείται και πάλι διατονική ανάπτυξη όμοια με του βασικού 5χόρδου.

Ο **Zω** ^{z'}_χ είναι εκ φύσεως λίγο χαμηλωμένος, συμμετρικά όσο και ο **Bou** ^b_χ. Στην κάθοδο αυτός ο **Zω** θα βαραίνει βαθμηδόν ανάλογα βέβαια με τη φράση και την ταχύτητα απόδοσης του μέλους.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα ακροασθούν αρχικά, από τον καθηγητή και από ηχητικά παραδείγματα, το παραπάνω αυτόμελο ενώ θα κληθούν να προσαρμόσουν στο πρότυπο, αντίστοιχα μέλη διαφόρων εορτών από τα Μηναιά ή την Παρακλητική.
- Θα χωριστούν σε δύο χορούς και θα κληθούν να αποδώσουν το τροπάριο «Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ» με τους αντίστοιχους στίχους αντιφωνικά. Ένας μαθητής από κάθε χορό, σε ρόλο κανονάρχου, θα αποδώσει τους αντίστοιχους στίχους. Με τον ίδιο τρόπο θα ψαλεί και ο αναστάσιμος μακαρισμός «Μνήσθητι ἡμῶν, Χριστὲ Σωτὴρ τοῦ κόσμου» με τα ακόλουθα προσόμοια τροπάρια.

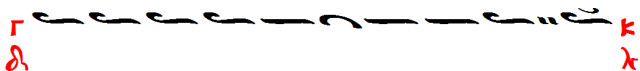
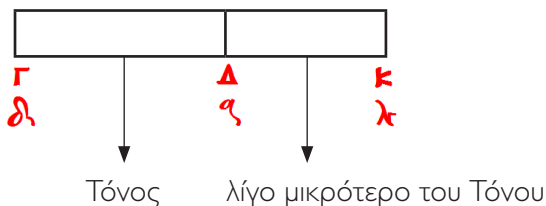
21^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Δ' ΗΧΟΣ – Β

α) Ο πλ. δ' ήχος κατά τριφωνία (α' μέρος)

Ο πλ. δ' πέρα από τη βασική τονική θεμελίωσή του που είναι ο **Νη**, στα συλλαβικά μέλη συναντάται επίσης και με βάση τον **Γα** και τότε ονομάζεται πλ. δ' κατά τριφωνία. Η παραπάνω διαφοροποίηση καταδεικνύεται στην αρκτική μαρτυρία ή απευθείας στο σώμα του μέλους, με τη φθορά του **Νη** ρ στο ύψος του **Γα**. Ωστόσο, ενώ μεταβάλλονται οι ενδιάμεσες μαρτυρίες όσον αφορά το ύψος της βαθμίδας, π.χ. από γ σε Γ , σε επίπεδο διαστηματικό δεν παρουσιάζεται κάποια διαφοροποίηση. Το γεγονός αυτό δηλώνεται κι από την κοινή χρήση των μαρτυρικών σημαδιών όπως παρουσιάζεται στα παρακάτω μέλη.

Χρησιμοποιούνται και σε αυτή την περίπτωση φυσικά διαστήματα, όπως ακριβώς και στην συμβατική εκδοχή του ήχου. Εκείνο που διαφοροποιεί το άκουσμα είναι το φρασεολόγιο, οι χαρακτηριστικές καταλήξεις και η ειδική βαρύτητα που δίνεται στην 3^η βαθμίδα, δηλαδή στον **Κε**. Το διάστημα λοιπόν **Γα-Κε** είναι ίδιο με το αντίστοιχο **Νη-Βου** του συμβατικού πλ. δ' με βάση τον **Νη** και ονομάζεται διάστημα φυσικής 3^{ης}. Καθώς οι φράσεις αναδεικνύουν τον **Κε** -μεταξύ άλλων και μέσω παροδικών καταλήξεων- χρειάζεται να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο τονικό του ύψος, ώστε να αποδοθεί με την απαιτούμενη εκ προοιμίου ελαφρά βάρυνσή του.

β) Πρακτική εκμάθηση συλλαβικών μελών (α' μέρος)

Ήχος πλ. δ'

Θεός Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Ἦχος λ π δ ρ Γ α

Ήχος πλ. δ΄

Ἐξ ὕψους κατήλθες ὁ εὐσπλαγχνος, ταφήν κατεδέξω τριήμερον, ἵνα ἡμᾶς ἐλευθερώσης τῶν παθῶν. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάστασις ἡμῶν, Κύριε, δόξα σοι.

Ὁ δὲ ἡμᾶς γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου, καὶ σταύρωσιν ὑπομείνας ἀγαθὴ, ὁ θανάτῳ τὸν θάνατον σκυλεύσας, καὶ ἔγερσιν δείξας ὡς Θεός, μὴ παρίδης οὐς ἔπλασας τῇ χειρὶ σου, δείξον τὴν φιλανθρωπίαν σου ἐλεῆμον, δέξαι τὴν τεκοῦσάν σε Θεοτόκον πρεσβεύουσαν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ σῶσον Σωτὴρ ἡμῶν, λαὸν ἀπεγνωσμένον.

Ἦχος λ̣ π̣ δ̣ Γα

Εξ ὕψους κατήλθες ὁ εὐσπλαγχνος, ταφήν κατεδέξω τριήμερον, ἵνα ἡμᾶς ἐλευθερώσης τῶν παθῶν, ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάστασις ἡμῶν, Κύριε ἐεδοξάσοι.

Ὁ δὲ ἡμᾶς γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου καὶ σταύρωσιν ὑπομείνας ἀγαθὴ, ὁ θανάτῳ τὸν θάνατον σκυλεύσας καὶ ἔγερσιν δείξας ὡς Θεός, μὴ παρίδης οὐς ἔπλασας τῇ χειρὶ σου ἐλεῆμον, δέξαι τὴν τεκοῦσάν σε Θεοτόκον πρεσβεύουσαν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ σῶσον Σωτὴρ ἡμῶν, λαὸν ἀπεγνωσμένον.

Σημαντικές για τη δημιουργία του ηχοχρώματος του πλ. δ΄ κατά τριφωνία είναι οι ενδιάμεσες καταλήξεις στον Δι

καὶ ἡ ὀξυνση του Βου στις τελικές καταλήξεις στη βάση του ήχου

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα σχολιάσουν τη χρήση των μαρτυριών στα παραπάνω μέλη.
- Θα μελετήσουν τα παραπάνω μέλη αρχικά ομαδικά, έπειτα θα επιχειρηθεί ατομική προσπάθεια από κάθε μαθητή με τη βοήθεια του καθηγητή.
- Προτείνεται να χωριστούν σε δύο ομάδες (δεξιός και αριστερός χορός), ώστε να αποδώσουν τα παραπάνω μέλη αντιφωνικά. Κάποιοι μαθητές ατομικά λαμβάνοντας τον ρόλο του κανονάρχου θα αναλάβουν την απαγγελία των στίχων «Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, Πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν με, Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὐτή, Δόξα, Καὶ νῦν».

Θ Ε ος Κυ ρι ος και ε πε λδ. Νη. ρη
 φα α νεν η η μιν ἦ εν λο γη με νος ο ε ερ χο
 με νος Δ εν ο νο μα τι Κυ υ ρι ι ε υ
 Ε Ξ υ ψε κα τηλ θε ες ο ο ευ σπλαγ χνος τα φηγκα
 τε δε ξω τρι ε η με ε ρον ἦ ε να η μας ε λευ
 θε ρω σης των πα θων Δ η ζω η και η Α να σα σις
 η μων Κυ ρι ε ε δ ο ξα σοι Θεοτοκίον. ν Γα.
 Χ Ο δι η μας γεν νη θεις εκ Παρ θε νη και Σταυ ρω σιν
 υ πο μει να ας Α γα α θε ἦ ο θα να τω τον θα
 να τον σκυ λε ευ σας και ε γερ σιν θει ξας ως θε ος Δ
 μη πα ρι θης υς ε πλα σας τη χει ει ρι σε ἦ θει ξου
 την φι λαν θρω πι αν σε ε λε η μων Δ θε ξαι την
 τε κι σαν σε θε ο το κον πρε σβευ σαν υ περ η
 μων Δ και σω σον σω τη ρη μων λα αν α πε γνω σμε ε
 νο ο ο ο ο ο ο ον

Δείγμα από το ειρμολόγιο των καταβασίων Πέτρου Πελοποννησίου

22^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Δ' ΗΧΟΣ – Γ

α) Ο πλ. δ' ήχος κατά τριφωνία (β' μέρος)

Ειρμίοι μικρού παρακλητικού κανόνα (α', γ', ε', η' και θ' ωδής)

Ο μικρός και ο μεγάλος παρακλητικός κανόνας της Θεοτόκου ανήκουν στις περιοδικές ακολουθίες όπως το μεγάλο απόδειπνο, οι χαιρετισμοί κ.ά. Οι παρακλήσεις τελούνται κατά την προπαρασκευαστική περίοδο πριν την εορτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, δηλαδή από την 1^η έως την 13^η Αυγούστου.

Ήχος πλ. δ'

Ώδη α'. Ο εірμός.

Ύγραν διοδεύσας ώσει Ξηράν, και τήν Αίγυπτίαν, μοχθηρίαν διαφυγών, ό Ίσραηλίτης άνεβόσ-
τῶ Λυτρωτῆ καί Θεῶ ἡμῶν ᾔσωμεν.

Ώδη γ'. Ο εірμός.

Ουρανίας άψίδος, όροφουργέ Κύριε, και τῆς Έκκλησίας δομητορ, σύ με στερέωσον, έν τῆ άγα-
πη τῆ σῆ, τῶν έφετῶν ἠ άκρότης, τῶν πιστῶν τὸ στήριγμα, μόνε φιλόανθρωπε.

Ώδη ε'. Ο εірμός.

Φώτισον ἡμᾶς, τοῖς προστάγμασί σου Κύριε, και τῶ βραχιόνί σου τῶ ύψηλῶ, τήν σὴν εἰρήνην
παράσχου ἡμῖν φιλόανθρωπε.

Ώδη η'. Ο εірμός.

Τὸν βασιλέα, τῶν οὐρανῶν δν ὕμνοῦσι, στρατιαὶ τῶν άγγέλων ὕμνεῖτε, και ὑπερυψοῦτε, εἰς πά-
ντας τοὺς αἰῶνας.

Ώδη θ'. Ο εірμός.

Κυρίως Θεοτόκον, σὲ όμολογοῦμεν, οί διὰ σοῦ σεσωσμένοι Παρθένε άγνή, σὺν άσωμάτοις
χορεΐαις σὲ μεγαλύνοντες.

Ηχος λ̣ π̣ δ̣ — Γα

Υ γρανδι ο δε ευ σας ω σει ξη ραν και την αι γυ πτι αν μο χθη ρι ι αν

δι α φυ γων δ̣ ο Ισ ρα η λι της α νε βο ο α λ̣ τω Λυ τρω τη και Θε ω η

μων α σωμεν Γ δ̣

Ο υ ρα νι ας α ψι ι δος ο ρο φῶ γε Κυ ρι ε δ̣ και της Εκ κλη σι ας Δο

μη τορ συ με σε ρε ω σον εν τη α γα πη τη ση των ε φε των η α κρο της των
 πι ζων το ση ρι γμα μο νε φι λανθω πε
Φ ω τι σον η μας τοις προ σα γμα σι σα Κυ ρι ε και τω βρα χι ο νι σα τω υ ψη
 λω την σην ει ρη νην πα ρα σα η μιν φι λανθω πε
Τ ον Βα σι λε ε ε α των ς ρα νων ον υ μν ς σι σα τι αι των Αγ γε ε λων
 υ μνι τε και υ πε ρυ ψα τε εις παν τας τας αι ω ω νας
Κ υ ρι ι ως Θε ο το κον σε ο μο λο γη ς μεν οι δι α σα σε σω σμε νοι Πα ρ
 θε ε νε Α γνη συν Α σω μα τοις χο ρει αις σε με γα λυ νοντες

Μεγαλυνάρια της Θεοτόκου

Στο τέλος της θ΄ ωδής του παρακλητικού κανόνα επισυνάπτονται τα παρακάτω μεγαλυνάρια τα οποία ψάλλονται αντιφωνικά και προσομοιάζουν στο εφύμνιο «Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ».

Ἄξιον ἔστιν ὡς ἀληθῶς, μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον, καὶ Μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ, καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφίμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον σὲ μεγαλύνομεν.

Ἦχος π̣ δ̣ Γα

Α ξι ον α ζιν ως α λη θως μα κα ρι ζειν σε την Θε ο το ο κοντην α ει
 μα κα ρι ζον και πα να μω μη τον και μη τε ρα τς Θε ς η μων Την τι μι ω
 τε ε ραν των Χε ρσ βιμ και εν δο ξο τε ραν α συ γ κρι ι τω σ των Σε ρα φει μ την
 α δι α φθο ρω σ Θε ον Λο γον τε κσ αν την ον τω σ Θε ο το κον σε με γα λυ νο
 μεν

- Τὴν ὑψηλοτέραν τῶν οὐρανῶν, καὶ καθαρωτέραν λαμπηδόνων ἡλιακῶν, τὴν λυτρωσαμένην ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας, τὴν Δέσποιναν τοῦ κόσμου, ὕμνοις τιμήσωμεν.
- Ἀπὸ τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν, ἀσθενεῖ τὸ σῶμα, ἀσθενεῖ μου καὶ ἡ ψυχὴ, πρὸς σὲ καταφεύγω τὴν Κεχαριτωμένην, ἐλπίς ἀπηλπισμένων, σύ μοι βοήθησον.
- Δέσποινα καὶ μήτηρ τοῦ Λυτρωτοῦ, δέξαι παρακλήσεις, ἀναξίων σῶν ἱκετῶν, ἵνα μειστεύσης πρὸς τὸν ἐκ σοῦ τεκθέντα. Ὡ Δέσποινα, τοῦ κόσμου γενοῦ μέστρια.
- Ψάλλομεν προθύμως σοὶ τὴν ᾠδὴν, νῦν τῇ πανυμνήτῳ, Θεοτόκῳ χαρμονικῶς, μετὰ τοῦ Προδρόμου, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, δυσώπει, Θεοτόκε, τοῦ οἰκτειρῆσαι ἡμᾶς.
- Ἄλαλα τὰ χεῖλη τῶν ἀσεβῶν, τῶν μὴ προσκυνούντων, τὴν εἰκόνα σου τὴν σειπτὴν, τὴν ἱστορηθεῖσαν, ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου, Λουκᾶ ἱερωτάτου, τὴν Ὁδηγήτριαν.
- Πᾶσαι τῶν Ἀγγέλων αἱ στρατιαί, Πρόδρομε Κυρίου, Ἀποστόλων ἢ δωδεκάς, οἱ Ἅγιοι Πάντες, μετὰ τῆς Θεοτόκου, ποιήσατε πρεσβείαν, εἰς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς.

Ενδεικτικὲς Δραστηριότητες

Οἱ μαθητές/τριες:

- Θα προσομοιάσουν τοὺς παραπάνω εἰρμούς με τὰ ἀντίστοιχα τροπάρια τοῦ μικροῦ παρακλητικοῦ κανόνα. Μετὰ τὴν ἐκμάθηση τοῦ μεγαλυνοῦ ἀξιον ἐστίν- τὴν τιμιωτέραν, θα προσομοιάσουν τὰ παραπάνω μεγαλυνοῦ. Προτείνεται ἡ ἀντιφωνικὴ ἀπόδοση τῶν τροπαρίων.

ᾠδὴ Α΄. Ἦχος ἈϚϚ

πέρ α γι α θε ο το κε σω συν η μζς

ολ λοις συ νε χο μενος πει ρκ σμοις ςλ προς σε κκ τζ

πει γω σω τη ρι αν ε πι ζη των ςλ ω Μη τες του Λογου

κκι Παρ θε ε νε λ των δυ σχε ρων κκι δει νων με δι

α σω συν

α θων με τκ ρκτ του σι προ σθο λαι ςλ πωλ λης α θυ

μι ας εμ πι πλωσαι μητην ψυ χην ςλ ει ρη νευ σου κο

ρη η γα λη η νη κτ τη του Υι ου κκι θε ου σου πα

νκ μω με

Δείγμα ἀπὸ τὴν α΄ ᾠδὴ τοῦ μικροῦ παρακλητικοῦ κανόνα σε καταγραφή Ἰωάννου Πρωτοψάλτου (1905)

23ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Δ' ΗΧΟΣ – Δ

α) Τα συλλαβικά μέλη του πλ. δ' ήχου (α' μέρος)

Κεκραγάρια του ήχου

Ἦχος λ̣ π̣ δ̣ Νη

Κ υ ρ ι ε ε κ ε κ ρ α ξ α π ρ ο σ σ ε ε ι σ α κ ς σ ο ο ν μ ς ε ι σ α κ ς σ ο ο ν μ ς Κυ ρ ι ε δ̣ Κυ
 ρ ι ε ε κ ε κ ρ α ξ α π ρ ο σ σ ε ε ι σ α κ ς σ ο ο ν μ ς δ̣ π ρ ο σ χ ε σ τ η φ ω ν η τ η ς δ ε η σ ε ω ς
 μ ς δ̣ ε ν τ ω κ ε κ ρ α γ ε ν α ι μ ε π ρ ο σ σ ε ε ι σ α κ ς σ ο ο ν μ ς Κυ υ ρ ι ι ε δ̣

Κ α τ ε υ θ υ ν θ η η τ ω η π ρ ο σ ε υ χ η η μ ς δ̣ ω ς θ υ μ ι α μ α ε ν ω π ι ο ο ο ν
 σ ς δ̣ ε ε π α ρ σ ι ς τ ω ν χ ε ι ρ ω ν μ ς θ υ σ ι ι α ε σ π ε ρ ι ν η ε ι σ α κ ς σ ο ο ν μ ς Κυ υ ρ ι
 ε

Ολίγον με απόστροφο και κεντήματα : Σε αυτή την περίπτωση το ολίγον παίζει ρόλο στηρίγματος χάνοντας την ποσοτική του ενέργεια.

Στιχολογία του εσπερινού (εκλογή)

Ἦχος λ̣ π̣ δ̣ Νη

Θ ς Κυ ρ ι ε φ υ λ α κ η ν τ ω ς ο μ α τ ι μ ς κ α ι θ υ υ ρ α ν π ε ρ ι ο χ η ς π ε ρ ι
 τ α χ ε ι λ η μ ς δ̣ **Μ** η εκ κ λ ι ν η σ τ η ν κ α ρ δ ι α ν μ ς ε ι ς λ ο γ ο ς π ο ν η ρ ι α ς τ ς π ρ ο
 φ α σ ι ζ ε σ θ α ι π ρ ο φ α σ ε ι ς ε ν α μ α ρ τ ι α ι ς δ̣ **Ο** τ ι ε τ ι κ α ι η π ρ ο σ ε υ χ η μ ο υ
 ε ν τ α ι ς ε υ δ ο κ ι ι α ι ς α υ τ ω ν δ̣ κ α τ ε π ο θ η σ α ν ε χ ο μ ε ν α π ε τ ρ α ς ο ι κ ρ ι τ α ι

αυτων **Δ** **A** κς σονται τα ρη μα τα μς ο τι η δυν θησαν **λ** ω σει πα χος γης
 ερ ρα γη ε πι της γης δι ε σκορ πι θη τα ο ζα αυτων πα ρα τον α δην **Δ** **Φ** υ
 λαξον με α πο πα γι ι δοσης συ νε ζη σαν το μοι **λ** και α πο σκαν δα λωντων ερ
 γα ζο με νων την α νο μι αν **Δ** **Φ** ω νη η μς προς Κυ ρι ον ε κε κρα
 ξα φω νη μς προς Κυ ρι ον ε δε η θην **Δ** **E** κ χε ω ε νω πι ον αυ τς
 την δε η σιν μς **λ** την θλι ψιν μς ε νω πι ον αυ τς α παγγε λω **Δ** **E** ν ο
 δω ταυ τη η ε πο ρευ ο ο μην ε κρυ ψαν πα γι δα μοι **Δ** **A** πω λε το
 φυ γη η α πε μς και ςκ ε σιν ο εκ ζη τωωντην ψυ χην μς **Δ** **Π** ρο σρες
 προς την δε η σιν μς ο τι ε τα πει νω θην σφο δρα **Δ** **P** υ υ σαι με εκ των
 κα τα δι ω κοντων με **Δ** ο ο τι ε κρα ται ω θησαν υ περ ε με

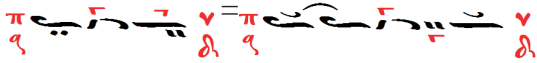
Στον τελευταίο στίχο της παραπάνω στιχολογίας παρατηρείται ένα σύμπλεγμα επτάφωνης ανάβασης $\underline{\underline{\underline{\underline{\underline{\underline{\uparrow}}}}}}}$. Το κέντημα \downarrow και η υψηλή \uparrow θεωρούνται «πνεύματα» και το ολίγον $_$ το «σώμα» πάνω στο οποίο θα στηριχθούν. Επίσης, το παραπάνω σύμπλεγμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με πεταστή $\underline{\underline{\underline{\underline{\underline{\underline{\uparrow}}}}}}}$ όταν θεωρηθεί σκόπιμη η χρήση της ποιοτικής ενέργειας της τελευταίας.

Δοξαστικό θεοτοκίο των αποστίχων

Ήχος λ π δ λ ν η

A νυμφευ τε Παρ θε νε η τον Θε ον α φρα ζωσ συλλα βς ς σα σα ρ κι **Δ** Μη τη
 Θε ς τς ς υ ψι ι ι ς ς **Δ** σων οι κε των πα ρα κλη σεις δε χς Πα να μω με **Δ** η
 πα σι χο ρη γς σα κα θα ρι σμοον των πταισματος **Δ** νυν τας η μων ι κε σι
 ι ασ προσδε χο με ε νη δυ σω πει σω θη ναι παν τας η μα α α ς

Το Αργόν είναι χαρακτήρας χρόνου και διαιρεί τον χρόνο από τους δύο προηγούμενους χαρακτήρες και στη συνέχεια προσφέρει έναν επιπλέον χρόνο στο φθόγγο όπου τίθεται. Άρα,

Α΄ αντίφωνο των αναβαθμών του ήχου

Ἦχος λ̣ δ̣ Νη

Ε κ νε ο τη τος μβ ο εχ θροος με πει ρα ζειταις η δο ναι αις φλεγει ει με
 ε γω δε πε ποι θως εν σοι Κυ ρι ε τρο πα μαι τσ τον

Ο ι μι σβν τεσ Σι ων γε νη θη τωσανδη πριν εκσπα σθη ναι ως χορ τοσ συ
 κο ψειγαρχι ζος αυ χε ε να το μη βα σα νων

Α γι ω Πνευ να τι το ζην τα παν τα φως εκ φω τοσ Θε οσ με γασ συν Πα
 τρι υ μνβ μεν αυ το ο και τω Λο γω

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα ψάλλουν αντιφωνικά το Κεκραγάριο και την αντίστοιχη στιχολογία.
- Με την ολοκλήρωση του κεκραγαρίου και της στιχολογίας, στο πλαίσιο της λειτουργικής προσομοίωσης, προτείνεται να αναζητήσουν στα Μηναία προσόμοια προς το αυτόμελο «Ὁ τοῦ παραδόξου θαύματος!» (Εν. 20) από την ακολουθία του εσπερινού κάποιου εορταζομένου αγίου.

24ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Δ' ΗΧΟΣ – Ε

α) Τα συλλαβικά μέλη του πλ. δ' ήχου (β' μέρος)

Πασαπονόριο-αναστάσιμο στιχηρό των αίνων

Ήχος λ̣ π̣ δ̣, Νη

Π α σα πνο η αι νε σα τω τον Κυ ρι ον **δ** Αι νει ει τε τον Κυ υ ρι ον εκ των υ ρα
 νων αι νει ει τε αυ τον εν τοις υ ψι ροις Σοι πρε πει υμνοστω ω Θε ε ω **δ**

Α ι νει τε αυ τον παν τες οι Αγ γε λοι αυ τς **δ** Αι νει ει τε αυ τον πασαι αι δυ
 ναα μεις αυ τς Σοι πρε πει υμνοστω ω Θε ω **δ**

Κ υ υ ρι ε ει και κρι τη ρι ω πα ρε ρης υ πο Πι λα τς κρι νο μενος **δ** αλλ
 κ α πε λει φθης τς θρο ο νς τω Πα τρι συγ κα α θε ζο μενος **δ** και α να ρα
 ας εκ νε κρων τον κο σμον η λευ θε ρωσας **λ** εκ της δε λει ας τς αλ λο τρι υ **δ** ως
 οι κτισμων και φι λα ανθρωπος

Ολίγον με Ύψηλή και κεντήματα : Ψάλλουμε την υψηλή και τα κεντήματα διαδοχικώς.

Δοξολογία Πέτρου Πελοποννησίου (εκλογή στίχων)

Ήχος λ̣ π̣ δ̣, Νη

Δ ο ξα σοι τω δει ξαν τι το φως δο ξα εν υ ψι ιστοις Θε ω **δ** και ε πι γης
 ει ρη νη εν αν θρωποις ευ δο κι α **δ** **Υ** μνς υ μεν σε ευ λο γς μεν σε

προ σκυ νῶ μεν σε δο ξο λο γῶ μεν σε ευ χα ρι ζῶ μεν σοι δι α την με γα α λην σα
 δο ξαν **Κ** υ ρι ε Βα σι λευ ε πῶ ρα νι ε Θε ε Πα τερ παν το κρα τωρ
 Κυ ρι ε Υι ε μο νο γε νες Ι η σῶ Χρι ζε και α γι ον Πνευ μα
 ο Θε ος ο α μνος του Θε ο υ ο Υι ο ος τῶ Πα τρος
 τι αν τῶ κο σμῶ ε λε η σον η μας ο αι αι ρωντας α μαρ τι ι ας τῶ κο σμῶ
Κ α θε κα α σην η με ραν ευ λο γη σω σε και αι νε σω το ο νο μα σῶ εις τον
 αι ω να και εις τον αι ω να τῶ αι ω νος
 ε ο Θε ος των Πα τε ε ρων η μων και αι νε τον και δε δο ξα σμε νον το ο
 να μα σῶ εις τῶ αι ω ω νας α μην
 μας κα θα περ ηλ πι σα μεν ε πι σε
 δα ξο ν με τα δι και ω μα τα σῶ
 θης η μιν εν γε νε α και γε νε α ε γω ει ει πα Κυ ρι ι ε ε λε η σον
 με ι α σαι την ψυ χη ην μῶ ο τι η μαρ τον σοι
 σῶ τοις γι νω σκῶ σι σε
 ε λε η σον η μας

Πεταστή με Υψηλή και κέντημα : Δηλώνει εξάφωνα ανάβαση υπερβατῶς, με παράλληλη ενέργεια της πεταστής.

Αυτόμελα τροπάρια του ήχου

Τα παρακάτω τροπάρια αποτελούν δημοφιλή μέλη της ακολουθίας του ακαθίστου ύμνου. «Τὸ Προσταχθὲν» εἶναι τὸ απολυτίκιο καὶ τὸ «Τῆ Ὑπερμάχῳ» τὸ αντίστοιχο κοντάκιο τῆς εορτῆς.

Ύμνος λ Δ' Νη

Το προσαχθεν μου σικως λαβων εν γνωσει **λ** εν τη σκηνη τα Ιωσηφσπα
 δη ε πεση **λ** ο Ασωματος λεγωντη Απειρογαμω **Δ** ο κλι ι νας τη κα
 τα βα ασει τας ς ρα νης **Δ** χω ρει ει ται α ναλ λοι ω ω τως ο λος εν σοι **Δ**
 Ον και βλε επωνεν μη τρασ **Δ** λα βον τα δε ς λς μορ φην ε ξι ζα μαι κραυ γα ζειν σοι **Δ**
 και ρε Νυ υμ φη α νυ υμ φευ τε **Δ**

Τη υπερμαχωρα τη γωτα νικη τη ρια **λ** ως λυ τρω θει σα των δει
 νων ευ χα ρι ση ρι α **λ** α να γρα φω σοι η Πο λισ σθ Θε ο το κε **Δ** Αλ λως
 ε χσ σα το κρατος α προ σμα χη τον **λ** εκ παν τοι ων με κιν δυ νων ε λευ θε ρω
 σον **Δ** ι να κρα ζω σοι και ρε Νυ υμ φη α νυ υμ φευ τε

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα προσομοιάσουν το αναστάσιμο στιχηρό «Κύριε, εἰ καὶ κριτηρίῳ παρέστης» με ἀντίστοιχα τροπάρια εορτῶν τα ὁποῖα θα ἀναζητηθοῦν ἀπὸ τα Μηναῖα.
- Προτείνεται να εξασκηθοῦν στην εμμελὴ ἀπαγγελία του «Ἄσπιλε» - «Καὶ δὸς ἡμῖν» ἀπὸ την ἀκολουθία του Ἀποδείπνου (Ὡρολόγιο).

B' ΛΥΚΕΙΟΥ

This page from a medieval manuscript features a highly decorative border at the top, consisting of a repeating pattern of interlocking white and red bands with green and gold accents, resembling a woven or braided texture. Below the border, the text is written in a black Gothic script, with several lines of red initials and rubrics. The text is organized into staves, each beginning with a large, ornate initial letter (likely a 'C' or 'D') that is decorated with red and gold filigree. The musical notation is represented by square neumes placed on a four-line red staff. The overall appearance is that of a liturgical or devotional book, possibly a psalter or a book of hours, given the nature of the text and the style of the illumination.

The text is written in a Gothic script, with several lines of red initials and rubrics. The text is organized into staves, each beginning with a large, ornate initial letter (likely a 'C' or 'D') that is decorated with red and gold filigree. The musical notation is represented by square neumes placed on a four-line red staff.

The text is written in a Gothic script, with several lines of red initials and rubrics. The text is organized into staves, each beginning with a large, ornate initial letter (likely a 'C' or 'D') that is decorated with red and gold filigree. The musical notation is represented by square neumes placed on a four-line red staff.

The text is written in a Gothic script, with several lines of red initials and rubrics. The text is organized into staves, each beginning with a large, ornate initial letter (likely a 'C' or 'D') that is decorated with red and gold filigree. The musical notation is represented by square neumes placed on a four-line red staff.

1^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Δ' ΗΧΟΣ – Α

α) Πρακτική εκμάθηση συλλαβικών μελών του λεγέτου

Τιμιωτέρα - Ωδή της Θεοτόκου

Ήχος δ'

Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ καὶ ἔνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεείμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, σὲ μεγαλύνομεν.

Ήχος δ'

Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ καὶ ἔνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεείμ τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, σὲ μεγαλύνομεν.

- Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι μου.
- Ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης Αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί.
- Ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα Αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔλεος Αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν τοῖς φοβουμένοις Αὐτόν.
- Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι Αὐτοῦ, διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν.
- Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς· πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς.
- Ἄντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς Αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους, καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι Αὐτοῦ ἕως αἰῶνος.

Αυτόμελα στιχηρά

Ήχος δ'

Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυσιν, ἀθλοφόρε Γεώργιε, συνελθόντες σήμερον, εὐφημοῦμέν σε, ὅτι τὸν δρόμον τετέλεκας, τὴν πίστιν τετήρηκας, καὶ ἐδέξω ἐκ Θεοῦ, τὸν τῆς νίκης σου στέφανον, ὃν

ίκέτευε, ἐκ φθορᾶς καὶ κινδύνων λυτρωθῆναι, τοὺς ἐν πίστει ἐκτελοῦντας, τὴν ἀεισέβαστον μνήμην σου.

Ἦχος δ'

Ως γενναίον ἐν Μαρτυσίᾳ ἀθλοφόρε Γεωργιέ, σου νεληθόντες
σηήμερον εὐφημῶμεν σε, ὅτι τὸν δόμον τε τελεκάς, τὴν πίσιν τε τηρή-
κας καὶ ἐξωεκθέσῃ, λτόντης νικησῶς, σε φάνον ἰκετεύε, ἐκ φθο-
ράς καὶ κινδύων λυτρωθήναι, τῶς ἐν πίσει ἐκτελεῖστας τὴν ἀεισε-
βασονμνημῆσιν

Ἦχος δ'

Ἐδωκας σημείωσιν, τοῖς φοβουμένοις σε Κύριε, τὸν Σταυρόν σου τὸν τίμιον, δι' οὗ ἐθριάμβευ-
σας, τὰς ἀρχὰς τοῦ σκότους, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ ἐπανήγαγες ἡμᾶς, εἰς τὴν ἀρχαίαν μακαρι-
ότητα· διό σου τὴν φιλάνθρωπον, οἰκονομίαν δοξάζομεν, Ἰησοῦ παντοδύναμε, ὁ Σωτὴρ τῶν
ψυχῶν ἡμῶν.

Ἦχος δ'

Ἐδωκας σηήμειωσιν τοῖς φοβουμένοις σε Κύριε, λτόν Σταυρόν σου τὸν τί-
μιον, λδι ἔθριάμβευσας τὰς ἀρχὰς τῶν σκότων, λ και τὰς ἐξουσίας καὶ ἐπα-
νήγαγες ἡμᾶς, λεις τὴν ἀρχαίαν μακαρίτητα, λδι ὅσων τὴν φιλιαν-
θρωπονοκονομίαν δοξάζομεν, λ Ἰησὺ παντοδύναμε, ὁ Σωτηρ τῶν ψυχῶν
ἡμῶν

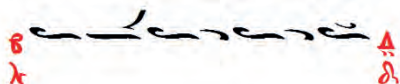
β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ἴχου

Ὁ δ' ἴχος εμφανίζεται ὡς λέγετος στα εἰρμολογικά μέλη, ἀλλὰ καὶ εἰδικότερα στα συλλαβικά μέλη τα οποία θα ἐξετάσουμε στὶς ἀντίστοιχες ἐνότητες. Ὁ λέγετος θεμελιώνεται στὸν δ , ἀπὸ ὅπου καὶ ξεκινᾷ ἐνα τρίχορδο ἕως τὸν δ με διατονικό περιεχόμενο. Σε ὀρισμένες περιπτώ-

σεις σημειώνεται στα μέλη μια ύφεση στον **Κε** του λεγέτου για τον εξής λόγο: Όπως ο **βλ** είναι εκ φύσεως ελαφρά χαμηλωμένος, έτσι και ο **Κε** όταν εκείνος σχετιστεί με τη βάση θα πρέπει να βαρύνει ισόποσα, ώστε να δομηθεί πλήρες τετράχορδο μεταξύ **Βου-Κε**. Η ύφεση λοιπόν αυτή έχει χαρακτήρα υπενθύμισης της παραπάνω συνθήκης και δεν απαιτεί επιπλέον εμφατική βάρυνση του **Κε**.

Η διατονική φθορά του Βου **ξ** και του Δι **α**

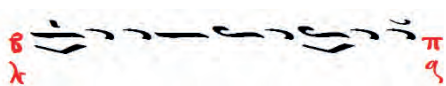
Όσον αφορά στον φθόγγο **Ζω'**, ο λέγετος αναπτύσσει διατονικά περιβάλλοντα αντίστοιχα με εκείνα του πλ. δ'. Έτσι, όπως έχουμε ήδη συναντήσει και στις αντίστοιχες περιπτώσεις του πλ. δ', το ύψος του **Ζω'** εξαρτάται από την πορεία του μέλους. Όταν εκείνη φθάνει μέχρι τον **Ζω'** και επιστρέφει τότε εκείνος βαραίνει, ενώ όταν το προσπερνάει αποδίδεται στο φυσικό του ύψος και βαραίνει μόνο στην κάθοδο.

Τέλος, ο **βλ** έλκει προς το μέρος του τον **Πα** εξασφαλίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το ιδιαίτερο χρώμα του λεγέτου:

εκτός φυσικά από τις περιπτώσεις της ατελούς κατάληξης στον **Πα**:

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα χωριστούν σε δύο χορούς και θα κληθούν να αποδώσουν το τροπάριο «Τὴν τιμωτέραν τῶν Χερουβείμ» με τους αντίστοιχους στίχους αντιφωνικά.
- Θα κληθούν, με βάση τα παραπάνω αυτόμελα στιχηρά, να εντοπίσουν και να προσαρμόσουν στο πρότυπο, αντίστοιχα μέλη διαφόρων εορτῶν από τα Μηναιά.

2^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο Δ' ΗΧΟΣ – Β

α) Τα συλλαβικά μέλη του δ' ήκου (α' μέρος)

Ειρμίοι α', γ' και θ' ωδής του κανόνα του Ακαθίστου Ύμνου

Ήχος δ'

A νοι ξω το σο μα μα και πληρωθη σε ται Πνευματος **λ** και λο γον ε ρευ ξομαι τη
Βα σι λι δι Μητρι **λ** και ο φθη σομαι φαι δως πα νη γυ ρι ζων **ρ** και α σω γη θο
με νος ταυτη στα θαν μα τα **β**
λ

T ρς σρ ρς υ μνο λο γος Θε ο το κε η ζω σα και α φθονος πη γη **δ** θι α σον
συγκρο τη σα αντασπνευ μα τι κον σε ρε ω σον **ρ** και εν τη θει α δο ξη σρ σε φα νων
δο ξη ς α ξι ω σον **β**
λ

A πας γη γε νη σκιρτα τω τω πνευ μα τι λαμ πα α δρ χρ με νος **λ** πα νη γυ ρι ζε τω δε
π α υ λων νο ο ων φυ σις γε ραι ρσ σα **λ** τα ι ε ρα θαν μα σι α της Θε ο
μη η το ο ρος και βο α α τω Χαι ροις Παμμα κα ρι σε **λ** Θε ο το κε α γνη η α ει
παρ θε νε

β) Τα προσόμοια τροπάρια των τριών ωδών

Τα παρακάτω τροπάρια της α', γ' και θ' ωδής του κανόνα είναι προσόμοια των αντίστοιχων ειρμών από την ακολουθία των χαιρετισμών της Θεοτόκου.

Τροπάρια α' ωδής

Χριστοῦ βίβλον ἔμψυχον, ἐσφραγισμένην σε Πνεύματι· Ὁ μέγας Ἀρχάγγελος, Ἄγνη θεώμενος, ἐπεφώνει σοι· Χαῖρε καρᾶς δοχεῖον, δι' ἧς τῆς Προμήτορος ἀρὰ λυθήσεται.

Ἄδαμ ἐπανόρθωσις, χαῖρε Παρθένε Θεόνυμφε, τοῦ Ἄδου ἡ νέκρωσις, χαῖρε πανάμωμε, τὸ παλάτιον, τοῦ μό-νου Βασιλέως. χαῖρε θρόνε πύρινε, τοῦ Παντοκράτορος.

Δόξα...

Ῥόδον τὸ ἀμάραντον, χαῖρε ἡ μόνη βλαστήσασα, τὸ μῆλον τὸ εὖοσμον, χαῖρε ἡ τέξασα, τὸ ὀσφράδιον, τοῦ πάντων Βασιλέως, χαῖρε ἀπειρογάμη, κόσμου διάσωσα.

Καὶ νῦν...

Ἄγνεϊας θησαύρισμα, χαῖρε δι' ἧς ἐκ τοῦ πτώματος, ἡμῶν ἐξανέστημεν, χαῖρε ἡδύπνοον κρίνον Δέσποινα, πιστοὺς εὐωδιάζον, θυμίαμα εὖοσμον, μύρον πολύτιμον.

Τροπάρια γ' ωδής

Στάχυν ἡ βλαστήσασα τὸν θεῖον, ὡς χώρα ἀνήροτος σαφῶς, χαῖρε ἔμψυχε τράπεζα, ἄρτον ζωῆς κωρήσασα, χαῖρε τοῦ ζῶντος ὕδατος, πηγῆ ἀκένωτος Δέσποινα.

Δάμαλις τὸν μόσχον ἡ τεκοῦσα, τὸν ἄμωμον, χαῖρε τοῖς πιστοῖς, χαῖρε ἀμνάς κυήσασα, Θεοῦ ἀμνὸν τὸν αἶροντα, κόσμου παντὸς τὰ πταίσματα, χαῖρε θερμὸν ἰλαστήριον.

Δόξα...

Ὅρθρος φαεινὸς χαῖρε ἡ μόνη, τὸν Ἥλιον φέρουσα Χριστόν, φωτὸς κατοικητήριον, χαῖρε τὸ σκότος λύσασα, καὶ τοὺς ζοφώδεις δαίμονας, ὀλοτελῶς ἐκμειώσασα.

Καὶ νῦν...

Χαῖρε πύλη μόνη ἦν ὁ Λόγος, δῶδευσε μόνος ἡ μοχλοῦς, καὶ πύλας Ἄδου Δέσποινα, τῷ τόκῳ σου συντρίψασα, χαῖρε ἡ θεία εἴσοδος, τῶν σφζομένων πανύμνητε.

Τροπάρια θ' ωδής

Ἴνα σοι πιστοί, τὸ Χαῖρε κραυγάζωμεν, οἱ διὰ σοῦ τῆς καρᾶς, μέτοχοι γενόμενοι, τῆς αἰδίου, ῥῦσαι ἡμᾶς πειρασμοῦ, βαρβαρικῆς ἀλώσεως, καὶ πάσης ἄλλης πληγῆς, διὰ πληθος, Κόρη παραπτώσεων, ἐπιούσης βροτοῖς ἀμαρτάνουσιν.

Ὁφθης φωτισμός, ἡμῶν καὶ βεβαίωσις· ὅθεν βοῶμέν σοι· Χαῖρε ἄστρον ἄδυτον, εἰσάγον κόσμῳ, τὸν μέγαν Ἥλιον, χαῖρε Ἐδὲμ ἀνοίξασα, τὴν κεκλεισμένην Ἄγνη, χαῖρε στυλε, πύρινε εἰσά-

«Οἴκοι τους Θεοτόκου» χειρόγραφο του 1742

γουσα, εἰς τὴν ἄνω ζωὴν τὸ ἀνθρώπινον.

Στῶμεν εὐλαβῶς, ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἐκβοήσωμεν· Χαῖρε κόσμου Δέσποινα, χαῖρε Μαρία, Κυρία πάντων ἡμῶν, χαῖρε ἡ μόνη ἄμωμος, ἐν γυναιξὶ καὶ καλή, χαῖρε σκεῦος, μύρον τὸ ἀκένωτον, ἐπὶ σὲ κενωθὲν εἰσδεξάμενον.

Δόξα...

Ἡ περισσότερά, ἡ τὸν ἐλεήμονα ἀποκυήσασα, χαῖρε ἀειπάρθενε Ὅσιων πάντων, χαῖρε τὸ καύχημα, τῶν Ἀθλητῶν στεφάνωμα, χαῖρε ἀπάντων τε, τῶν Δικαίων, θεῖον ἐγκαλλώπισμα, καὶ ἡμῶν τῶν πιστῶν τὸ διάσωμα.

Καὶ νῦν...

Φεῖσαι ὁ Θεός, τῆς κληρονομίας σου, τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, πάσας παραβλέπων νῦν, εἰς τοῦτο ἔχων, ἐκδυσωποῦσάν σε, τὴν ἐπὶ γῆς ἀσπόρως σε, κυοφορήσασαν, διὰ μέγα ἔλεος θελήσαντα, μορφωθῆναι Χριστέ, τὸ ἀλλότριον.

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οἱ μαθητές/τριες:

- Θα προσομοιάσουν τα τροπάρια των Χαιρετισμῶν με τους αντίστοιχους ειρμούς. Προτείνεται ἡ ἀπόδοση των στίχων ἀπὸ κάποιον μαθητὴ στο ρόλο του κανονάρχου.

Δείγμα ἀπὸ τὴν α΄ ᾠδὴ των Χαιρετισμῶν σε καταγραφὴ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου

ΚΑΝΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΚΑΘΙΣΤΟΝ ΥΜΝΟΝ

Ὁδὴ Α΄. Ἦχος δ΄ ἠ΄

Α νοὶ -ξω το στο μου μου και πλη ζω θε σε ται
πνευ ματος λ και λο γον ε ρου ξο μου τη βκ αι λι δι Μητρι
και ο φθη σο μαι ραι δρωσπα νη γυ ρι ζων η και κ σω γη
θε με νοι εκυθησκα θεου ματα

Ι πέ ρκ γι α θε ο το κε σω σον ημας

Χ ρι στον βι βλαν ιμ ψυ χον ε σφρα γι αμε νην σε
πνευμα τι η ο με γας σφ χαγγε λος α γνη θε ωμα νοι
ε πι φω νει σοι χαι ρε χα ρος δο χει εν η δι ης τριπυρμη
το ρος α ρκ λυ θη σεται

3^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Δ' ΗΧΟΣ – Γ

α) Τα συλλαβικά μέλη του δ' ήχου (β' μέρος)

Αναβαθμοί του λεγέτου (α' και γ' αντίφωνο)

Οι αναβαθμοί είναι τροπάρια, τα οποία ψάλλονται σε τρεις ομάδες αντιφώνων ανά ήχο, μετά την υπακοή κατά την ακολουθία του όρθρου της Κυριακής. Εξαίρεση αποτελούν οι αναβαθμοί του πλ. δ' οι οποίοι αποτελούνται από τέσσερις αντιφωνικές ομάδες. Η παρακάτω εκλογή ψάλλεται και κατά τις καθημερινές ακολουθίες του όρθρου πριν την τάξη του Ευαγγελίου.

Ηχος δ'

Ε κ νε ο τη τος μ8 πολλα πο λε μει με πα θη **λ** αλλ αυ τος αν τι λα
 β8 και σω σον Σω τη η η8 μ8 **β**
λ

Ο ι μι σ8 εν τες Σι ων αι σχυνθη τε ε α πο τ8 Κυ ρι 8 **λ** ως χορ τος γαρ πυ
 ρι ι ε σε σθε ε α πε ξη ραμ με ε ε νοι **β**
λ

Α γι ω Πνευ μα τι πα α σα ψυ χη ζω 8 ται **λ** και κα θαρ σει υ ψ8 ται αι λαμ
 που νε ται **λ** τη τρι α δι κη Μο να δι ι ε ρο κρυ φι ως **β**
λ

Ε κε κρα ξα σοι Κυ ρι ε θερμως εκ βα α θ8ς ψυ χης μ8 **λ** κα μοι γε νε σθω ⁹ προς
 υ πα κο η ην τα θει α σ8 ω τα **β**
λ

Ε πι τον Κυ ρι ον ελ πι ι δα πας τις κε κτη με νος **λ** υ ψη λο τε ρος ε
 ςι παντωντωνλυ π8ν των **β**
λ

Α γι ω Πνευ μα τι α να βλυ υ ζει τα της χα α ρι τος ρει θρα **λ** α8 δευ ον τα
 α πασαν την κτι ι σιν προς ζω ο γο νι αν **β**
λ

Ιδιόμελα στιχηρά των αίνων των εορτών: Χριστουγέννων, Βαΐων και Πεντηκοστής

Ήχος Δ

Ε υ φ ρ α ι α ι ν ε σ θ ε Δ ι κ α ι ο ι υ ρ α ν ο ι α γ α λ λ ι α α σ θ ε Δ σ κ ι ο τ η σ α
 τ ε τ α ο ο ρ η χ ρ ι σ υ γ ε ν ν η θ ε ν τ ο ς λ Πα ρ θ ε ν ο ς κ α θ ε ζ ε τ α ι τ α Χ ε ρ β ι μ
 μ ι μ β μ ε ν η Δ β α ς α ζ β σ α ε ν κ ο ο λ π ο ι ς Θ ε ο ν Λ ο γ ο ν σ α ρ κ ω θ ε ν τ α λ Πο ι μ ε ν ε ς
 τ ο ν τ ε χ θ ε ν τ α δ ο ξ α ζ β υ σ ι ς Μα γ ο ι τ ω Δ ε σ π ο τ η δ ω ρ α π ρ ο σ φ ε ρ σ ι ν λ Α γ γ ε λ ο ι
 α ν υ μ ν ο ν τ ε ς λ ε γ β υ σ ι ν Δ Α κ α τ α λ η π τ ε Κ υ ρ ι ε δ ο ξ α σ ο ι

Η ύφεση ^ρ του **Κε** στο παρακάτω ιδιόμελο δεν απαιτεί επιπλέον βάρυνση του φθόγγου αλλά τίθεται υπενθυμιστικά, ώστε να δηλώσει την απόσταση πλήρους τετρακόρδου σε σχέση με τη βάση του ήχου.

Ήχος Δ

Ο π λ η ι ς ο ς ο χ λ ο ς Κ υ ρ ι ε ε ς ρ ω ν ι ο ν ε ν τ η ο δ ω τ α ι μ α τ ι α α υ τ ω ν λ α λ
 λ ο ι ο ι δ ε ε κ ο π τ ο κ ε λ α α δ ε ς α π ο τ ω ν δ ε ν δ ρ ω ν κ α ι ε β α ς α α ζ ο ν ς ο ι π ρ ο α α
 γ ο ν τ ε ς δ ε κ α ι ο ι α κ ο λ θ θ η ν τ ε ς ε ε κ ρ α ζ ο ν λ ε γ ο ν τ ε ς λ Ω σ α ν ν α τ ω Υ ι ω
 Δ α α υ ι δ ς ε υ λ ο γ η μ ε ν ο ς ε ι ε ι ο ε λ θ ω ν κ α ι π α α α α λ ι ν ε ρ χ ο μ ε ν ο ς ε ν ο ν ο
 μ α τ ι Κ υ ρ ι υ

Η Μαλακή χρωματική φθορά του δευτέρου ήχου , την οποία θα συναντήσουμε σε επόμενη Ενότητα, επιφέρει μεταβολή προς τον χρωματικό β' ήχο. Η διατονική φθορά του Δι , η οποία αναφέρθηκε στην προηγούμενη Ενότητα, τίθεται εκ νέου ώστε, να λύσει τη χρωματική μεταβολή που προηγήθηκε στο μέλος.

Ηχος

Το Πνευμα το α γι ον ην μεν α ει και ε ςι και ε ςαι ς ς τε α ςα με
 νον ς ς τε παυ σο με νον α λλ α ει Πα τρι ι και Υι ω συν τε ταγ με νον
 και συ να ριθ μς με νον ζω η και ζω ο ποι εν φως και φω το ος χο ρη γον
 αυ τα γαθον και πη γη α γα θο τη το ς δι ς Πα τηρ γνω ρι ζε ται και Υι ο ς
 δο ξα ζε ε ται και πα ρα πα α α αν των γι νω σκε ται μι α δυ να α μι ς μι α
 συν τα ξι ς μι α προσκυ νη η σι ς τη ς α γι α ς Τρι α δο ς

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αποδώσουν τα στιχηρά ιδιόμελα με την προσθήκη των ανάλογων στίχων από κάποιον μαθητή σε ρόλο κανονάρχη.

4ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Δ' ΗΧΟΣ – Δ

α) Τα συλλαβικά μέλη του δ' ήχου (γ' μέρος)

Αναστάσιμα απόστιχα του ήχου

Τα απόστιχα είναι μια ομάδα ιδιομέλων ή προσομοίων, τα οποία συνοδεύονται από ανάλογους στίχους καταλήγοντας σε Δόξα-Καὶ νῦν και ψάλλονται προς το τέλος του εσπερινού, πριν τα απολυτίκια. Ενίοτε, ψάλλονται και στον όρθρο μετά τους αίνους και πριν την απόδοση της δοξολογίας.

Ηχος δ'

Κ υ ρι ε α α νελθωνεν τω ζαυ ρω τηνπρο γο νι κην η μων κα τα ραν ε ξη λει
ψας **λ** και κα τελ θων εν τω α δη ⁹ τς απ αι ω νος δε σμι ς η λευ θε ρωσας **λ** α
φθα ρσι αν δω ρθ με νοςτων αν θρωπων τω γε νει **λ** δι α τς το υ μνηντες δο ξα ζο ο
μεν ⁹ την ζω ο ποι ον και σω τη ρι ον σ ε γε ρσιν **β**
λ

Κ ρε μα με νος ε πι ξυ λθ μο νε Δυ να τε **λ** πα σαν κτι σιν ε σα λευσας **λ** τε
θεις εν τα φω δε τς κα τοι κην τας εν τα φοις α νε σηςας **λ** α φθα ρσι αν και
ζω ην δω ρθ με νος τω γε νειτωναν θρωπων **λ** δι ο υ μνηντες δο ξα ζο ο μεν την
τρι η με ρον σ ε γε ρσιν **β**
λ

Δ α ο ος πα ρα νομος Χρι ζε σε προ δς τω Πι λα τω ⁹ ζαυ ρω θη ναι κα τε δι κα σεν
β
λ α γνω ω μων πε ρι τον ευ ερ γε την φα νεις **λ** αλλ ε κων υ πε μεινας τα φην **λ**
αυ τε ξς σι ως α νε σης τρι η με ρος **λ** ως Θε ος δω ρθ με νος η μιν α
τε λευ τη τον ζω η ην και το με γα ε λε ος **β**
λ

Μ ε τα δα κρυ ων γυ ναι κες ^π κα τα λα βς σαι το μνη η μα σε ε πε ζη τη
 σαν ^β μη ευ ρσ σαι δε ο λο φυ ρο με ναι με τα κλαυθμ βο ω σαι ε λε γον ^λ
 Οι οι μοι Σω τηρ η μων Βα σι λε ευ των α παν των ^β πως ε κλαπης ^π ποι ος δε
 το ποσ κα τε χει το ζω η φο ρον σω μα σ ^β Αγ γε λος δε προσαυ τας α πε κρι
 να το Μη κλαι ε τε φη σιν ^Δ δαλλ α πελ θσ σαι κη ρυ ξα τε ο τι α νε ση ο Κυ ρι
 ος ^β πα ρε χων η μιν α γαλ λι α σιν ως μο νοσευσπλαχνος ^λ

Ν ευ σον πα ρα κλη σε σισων οι κε των Πα να μω με ^β παυ 8 σα δεινων η μων ε πα να ζα
 σεις ^β πασηςθλι ψε ως η μας α παλ λα τσ σα ^β σε ε γαρ μονην α σφα λη ^β και βε βαι αν
 αγ κυ ραν ε χο ο μεν ^π και την σην προ ζα σι αν κε κτη με θα ^β Μη η αι σχυν
 θω μεν Δε σποινα σε προ σκα λσ με νοι ^β σπευσονεις ι κε σι αντων σοι πι ζωσ βο ων των ^λ
 Χαι ρε Δε σποινα η παν των βο η θει α χα ρα και σκε ε πη και σω τη ρι α
 των ψυ χων η μω ω ω ω ω ν

Ειρμίο της α΄ και γ΄ ωδής του αναστάσιμου κανόνα

Ἦχος δ΄

Θ α λα ασ της το ε ρυ θραιον πε λα γος α βρο χοις ι χνεσιν ^β ο πα λαι ος
 πε ζευσας ^β Ισ ρα ηλ ^π λζαυ ρο τυ ποις ^Δ Μω σε ως χε ρο σι ^β τσ Α μα ληκ την δυ να μιν ^β εν τη
 ε ρη μω ε τρο πω σα το ^λ

Ε υ φραι νε ται ε πι σοι η Εκ κλη σι α σσ Χρι σε κρα ζσ σα ^π Συ μβ ι σχυς
 Κυ ρι ε και κα τα φυ γη και σε ρε ω μα

Μακαρισμός του ήχου

Ἦχος δὲ

Δ ι ι α ξυ λθ ο Α δαμ Πα ρα δει σθ γε γο ο νεν α ποικος λ δι ι α ξυ λθ δε Σταυ
 ρθ ο λη ςης Πα ρα δει ει σον ω κησεν λ ο μεν γαρ γευ σα με νος λ εν το λην
 η θε ε τη σε τθ υ ποι η σαντος λ ο δε συ ζαυ ρθ με νος λ Θε ον ω μο
 λο ο γη σε το ον κρυ πτο μενον λ Μνησθη τι και η μων Σω τη ηρ εν τη Βα σι ι λει α σθ

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αποδώσουν τα απόστιχα του εσπερινού με τους αντίστοιχους στίχους.
- Θα προσομοιάσουν στους ειρμούς της α΄ και γ΄ ωδής τα ακόλουθα τροπάρια του αναστάσιμου κανόνα.
- Θα προσομοιάσουν στον παραπάνω μακαρισμό τα αντίστοιχα μέλη, τα οποία θα αναζητηθούν στην Παρακλητική, ή στο Τριώδιο (όρθρος Μεγάλης Παρασκευής). Προτείνεται όλα τα μέλη να ψαλλούν αντιφωνικά.

5^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Γ' ΗΧΟΣ – Α

α) Πρακτική εκμάθηση συλλαβικών μελών του γ' ήχου

Θεός Κύριος, αναστάσιμος απολυτικός και θεοτοκίος

Ήχος γ'

Θεός Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Ήχος γ' Γα

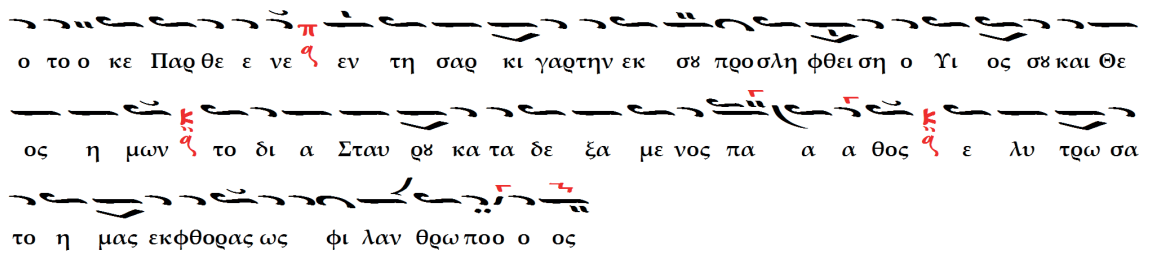
Θ ε ος Κυ ρι ος και ε πε φα νεν η μιν ευ λο γη με νος ο ερ χο με νος
εν ο νο μα τι Κυ ρι ι ος

Ήχος γ'

Εὐφραινέσθω τὰ οὐράνια, ἀγαλλιάσθω τὰ ἐπίγεια, ὅτι ἐποίησε κράτος, ἐν βραχίονι αὐτοῦ, ὁ Κύριος, ἐπάτησε τῷ θανάτῳ τὸν θάνατον, πρωτότοκος τῶν νεκρῶν ἐγένετο, ἐκ κοιλίας ἄδου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ παρέσχε τῷ κόσμῳ τὸ μέγα ἔλεος.
Σὲ τὴν μεσιτεύσασαν τὴν σωτηρίαν τοῦ γένους ἡμῶν, ἀνυμνοῦμεν Θεοτόκε Παρθένε, ἐν τῇ σαρκὶ γὰρ τῇ ἐκ σοῦ προσληφθεῖσθαι, ὁ Υἱός σου καὶ Θεὸς ἡμῶν τὸ διὰ Σταυροῦ καταδεξάμενος πάθος, ἐλυτρώσατο ἡμᾶς, ἐκ φθορᾶς ὡς φιλόνητος.

Ήχος γ' Γα

Ε υ φραι νε σθωτα ο ρα νι α α γαλ λι α σθωτα ε πι γει ει α ο τι ε ποι
η σε κρα τος εν βρα χι ο νι αυ τ ο Κυ ρι ος ε πα τη σε τω θα να
α τω τον θα να α τον πρω το ο το κος των νεκρων ε γε νε το εκ κοι λι ας α α
δ ο ερ ρυ σα το η μας και πα ρε σχε τω κο ο σμωτο με γα ε ε λε ος
Σ ε την με σι τευ σα σαντην σω τη ρι αν τ ο γε ε νος η μων α νυ μνημεν Θε

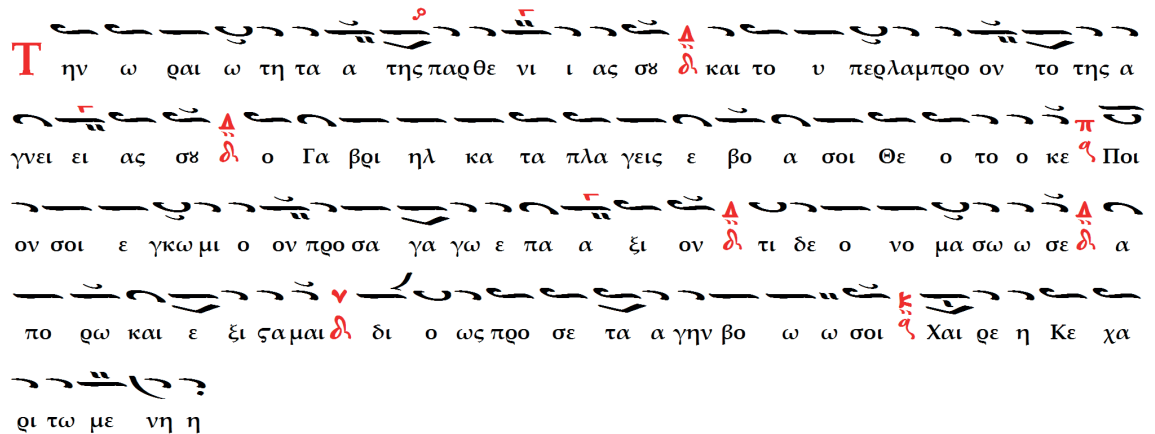
ο το ο κε Παρθε ε νε εν τη σαρ κι γαρτην εκ σε προσλη φθειση ο Υι ος σε και Θε
ος η μων το δι α Σταυ ρα κα τα δε ξα με νος πα α α θος ε λυ τρω σα
το η μας εκφθορας ως φι λαν θρω ποο ο ος

Αυτόμελο κάθισμα

Ήχος γ'

Τὴν ὠραιότητα τῆς Παρθενίας σου, καὶ τὸ ὑπέρλαμπρον τὸ τῆς ἀγνείας σου, ὁ Γαβριὴλ καταπλαγεῖς, ἐβόα σοι Θεοτόκε· Ποῖόν σοι ἐγκώμιον, προσαγάγω ἐπάξιον, τί δὲ ὀνομάσω σε; ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι. Διὸ ὡς προσετάγην βοῶ σοι· Χαῖρε, ἡ Κεχαριτωμένη.

Ήχος ᾠή Γα

Τὴν ὠραι ὠ τη τα α τῆς παρθε νι ι ας σε και το υ περλαμπρο ον το της α
γνει ει ας σε ο Γα βρι ηλ κα τα πλα γεις ε βο α σοι Θε ο το ο κε Ποι
ον σοι ε γκωμι ο ον προ σα γα γω ε πα α ξι ον τι δε ο νο μα σω ω σε α
πο ρω και ε ξι σαμαι δι ο ως προ σε τα α γην βο ω ω σοι Χαι ρε η Κε χα
ρι τω με νη η

Να σημειωθεί πως, αναστάσιμα καθίσματα του ήχου, όπως και αντίστοιχα μέλη των ακολουθιών του ενιαυτού προσομοιάζουν στο αυτόμελο κάθισμα «Τὴν ὠραιότητα». Επίσης, το συγκεκριμένο τροπάριο ψάλλεται στο τέλος της ακολουθίας των Χαιρετισμών στο πλαίσιο του Μικροῦ Αποδείπνου, κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Τεσσαρακοστής.

Αναστάσιμα καθίσματα γ' ήχου

Τὸ ἀναλλοίωτον τὸ τῆς Θεότητος, καὶ τὸ ἐκούσιον πάθος σου Κύριε, εἰς ἑαυτὸν καταπλαγεῖς, ὁ Ἄδης ἐπωδύρετο. Τρέμω τὴν τοῦ σώματος, μὴ φθαρεῖσαν ὑπόστασιν, βλέπω τὸν ἀόρατον, μυστικῶς πολεμοῦντά με· διὸ καὶ οὐς κατέχω κραυγάζουσι· Δόξα Χριστέ τῇ Ἀναστάσει σου.

Τὸ ἀκατάληπτον τὸ τῆς Σταυρώσεως, καὶ ἀνερμήνευτον τὸ τῆς Ἐγέρσεως, θεολογοῦμεν οἱ πιστοί, ἀπόρρητον Μυστήριον· σήμερον γὰρ θάνατος, καὶ ὁ Ἄδης ἐσκύλευται, γένος δὲ ἀνθρώπινον ἀφθαρσίαν ἐνδέδυται· διὸ καὶ εὐχαρίστως κραυγάζομεν· Δόξα Χριστέ τῇ Ἀναστάσει σου.

Τὸν ἀκατάληπτον καὶ ἀπερίγραπτον, τὸν ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Πνεύματι, ἐν τῇ γαστρὶ σου μυ-

στικῶς, ἐχώρησας Θεομητορ, μίαν καὶ ἀσύγχυτον, τῆς Τριάδος ἐνέργειαν, ἔγνωμεν τῷ Τόκῳ σου, ἐν τῷ κόσμῳ, δοξάζεσθαι· διὸ καὶ εὐχαρίστως βοῶμέν σοι· Χαῖρε ἡ Κεχαριτωμένη.

Τιμιωτέρα - Ωδή της Θεοτόκου

Ἦχος γ'

Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβιμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφίμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον Σὲ μεγαλύνομεν.

Ἦχος γ' γ

Τ ἦν τι μι ω τε ραν των Χε ρσ βιμ **Γ** και εν δο ξο τε ραν α συγ κρι ι τωστων

 Σε ρα α φιμ **Π** την α δι α φθο ρως Θε ον Λο γον τε κσ ς σαν **Π** την ον τωσ Θε ο το

 κονσε με γα λυ υ νο μεν

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Ο γ' ήχος θεμελιώνεται στον **Γ** και χρησιμοποιεί σκληρά διατονικά διαστήματα, δηλαδή Τόνους και Ημιτόνια. Έτσι, η διαστηματική του ακολουθία από τον **Γα** και πάνω είναι η εξής:

Τόνος-Τόνος-Ημιτόνιο. Ειδική βαρύτητα φέρουν ο **Κ** και ο **Π** οι οποίοι δεσπόζουν ποικιλοτρόπως, αφού γύρω τους αναπτύσσεται το μέλος, ενώ παράλληλα σε αυτούς πραγματοποιούνται και ενδιαμέσες καταλήξεις. Ειδικά, στις καταλήξεις προς τον **Πα** τα διαστήματα μπορούν να μαλακώσουν διακριτικά. Πιο συγκεκριμένα ο **Βου** που θα απείχε ημιτόνιο από τον **Γα** μπορεί να έρθει στη φυσική θέση του μαλακού διατονικού **Βου** και μάλιστα πριν την κατάληξη διακριτικά να βαρύνει επιπλέον. Σ' αυτή την περίπτωση ο γ' ήχος διεισδύει στο περιβάλλον του μαλακού διατόνου, αφού πλέον χρησιμοποιεί φυσικά διαστήματα τα οποία χαρακτηρίζονται από ρευστότητα.

Η φθορά του **Γα φ**

Αντίστοιχα σε ορισμένες περιπτώσεις, τα διαστήματα του γ' ήχου μπορούν να σκληρύνουν επιπλέον, με αποτέλεσμα να δοθεί εναρμόνια αίσθηση στο άκουσμα, ειδικά πριν τις καταλήξεις αλλά και σε σχέση με φράσεις που μπορούν να αποδοθούν με τον **Ζω'** λίγο χαμηλωμένο. Έτσι, ενώ στις καταλήξεις το διάστημα **Βου-Γα** θα ήταν ημιτόνιο, ο **Βου** μπορεί να οξυνθεί επιπλέον δημιουργώντας ένα πολύ λεπτό διάστημα -μικρότερο του ημιτονίου-, το οποίο ονο-

μάζεται εναρμόνια δίεση.

Επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως ειπώθηκε, είναι δυνατή η απόδοση του Ζω΄ με μία ελαφρά βάρυνση, με αποτέλεσμα και πάλι τη δημιουργία εναρμόνιου ακούσματος μεταξύ Κε-Ζω΄ ύφεση.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα ψάλλουν το Θεός Κύριος με τους ανάλογους στίχους, όπως και τα απολυτίκια με Δόξα-Και νῦν.
- Θα προσομοιάσουν τα παραπάνω αναστάσιμα καθίσματα με το αυτόμελο «Τὴν ὥραι-ότητα».

Τὸ παρὸν ψάλλεται τῇ Παρασκευῇ
ἐσπέρας Ἦχος ρη Γα.

ην ω ραι αι ο ο ο ο τη η η
 οι ο ον σοι ε ε ε γ κω ω ω ω με ι ι
 τα α α α κ τη ης τα αρ θε ε νι
 ο ο ο ο ον η προ σα γα α γω ω
 ε ε ι ι ι ι ας σου ου ου και το
 ε ε ι ι ι ι ας σου ου ου και το
 υ υ υ πε ε ε ε ερ λκ κ κ με προ ο ο
 τι ι δε ο ο ο ο μκ κ κ σω ω ω ω
 ο ον το ο τη ης κ κ γνει ει ει
 σε ε α πο ρω ω ω ω και ε ε ξι ι
 ει ει κτ σου ου ου ο Γα θρι
 στα κ μαι αι ρ θι ο ω: ηρ: σε τα
 η η ηλ κα τα κ κ πλκ κ α γει εις η
 α α γη η η ην βο ο ο ο ο σοι η
 ε θο ο ο ο ο κ κ κ σοι οι θε ε
 χαι ρε ε η η κ ε ε χε ρι ι ι τω
 ε ο ο ο το ο ο ο ο κε ε η ποι οι
 με ε ε νη η η η η η η η η

Αργό μάθημα από την ακολουθία των Χαιρετισμών

6ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Γ' ΗΧΟΣ – Β

α) Τα συλλαβικά μέλη του γ' ήχου (γ' μέρος)

Αναβαθμοί (εκλογή)

Ηχος γ' Γα

T ην αιχ μα λω σι αν Σι ων συ ε ξει λβ εκ Βα βυ λω ω νος κα με εκ
 τωνπαθων προς ζω ην ελ κυ υ στον Λο γε

E ν τω νο τω οι σπειροντες δα κρυσιν εν θε οισ θε ρι ς σι ζα χυ υ ασ εν χα
 ρα α ει ζω ι ασ

A γι ω Πνευ μα τι πα σα α γα θο δω ρι α ως Πα τρι ι και Υι ω ω συ να
 ζα πτει εν ω τα παν τα ζη και αι κι νει ται

E αν μη Κυ ρι ος οι κο δο μη ση οι κον των α ρε των μα τηνκο πι ω μεν
 την δε ψυ χην σκε πον τος ς δεις η μων πορθει ται αι την πο λιν

T ς καρ πς ς της γα ρος τω Πνευ μα τι υι ο ποι η τως σοι τω Χρι ζω ως Πα
 τρι οι Α γι οι παν το τε ει σι

A γι ω Πνευ μα τι εν θε ω ρει ται πα σα α γι ο ο της σο φι α ς σι
 οι πα σανγαρκτι ι σιν αυ τω λα τρευσω μεν Θε ος γαρως Πα τρι τε ε και Λο γω

ω

Η εναρμόνια φθορά ή ατζέμ ρ τίθεται στον Ζω' με σκοπό να δοθεί έμφαση στη βάρυνση του εν λόγω φθόγγου.

Ειρμολί της α' και γ' ωδής του αναστάσιμου κανόνα.

Ηχος ρή Γα

Ο τα υ δα τα παλαι νε ευ μα τι θει ω ρ εις μι ι αν συ να γω γην συ να
 θροιοι σας ρ και τε μων θα λασσαν Ισ ρα η λι τη λα ω ρ ς τως ο Θε ος η μων ρ
 δε δο ξασμεε νος υ πα αρχι ρ αυ τω μονω α σω μεν ο τι δε δο ξασαι Γ
Ο εκ μη ον των τα παν τα πα ρα γα γων τω Δο γω κτι ζο με να ρ τε λει ς ς
 με να Πνευμα α τι ρ Παν το κρα τωρ Δε σπο τα ρ εν τη α γα πη τη ση σε ρε ε ω
 σον με

Η γενική ύφεση ρ τίθεται στον Κε και ζητάει το χαμήλωμα του Ζω' στην συνέχεια του μέλους. Άρα, μετά την χρήση της για πρώτη φορά, όπου συναντάται ο Ζω' θα αποδίδεται χαμηλωμένος. Η γενική δίεση δ τίθεται στον Γα και ζητά τον Βου οξυμένο δημιουργώντας εναρμόνια συνθήκη.

Πασαπνοάριο του ήχου

Ηχος ρή Γα

Π α σα πνο η αι νε σα α τω τον Κυ ρι ι ον ρ Αι νει τε τον Κυ ρι ον εκ
 των ς ρα νων ρ Αι νει τε αυ τον εν τοις υ ψι ι ς οις ρ Σοι πρε πει υ μνος τω ω Θε
 ω Γ
Α ι νει τε αυ το ον πα αν τες οι Αγ γε λοι αυ τς ρ αι νει ει τε αυ τον πασαι αι
 δυ να μειζ αυ τς ρ Σοι πρε πει υ μνος τω ω Θε ω

Αναστάσιμα στιχηρά ιδιόμελα (εκλογή).

Ηχος **ἀΐ Γα**

Δ ευ τε πα αν τα τα ε ε θνη γνω τε τσ φοι κτμ μυ ση ρι ι ς τηην δυ να α μιν ^ϑ Χρι
 ζοςγαο Σω τηρ η μων ^κ ο εν αρ χη Λο ο γος ε σαυ ρω θη δι η μας και ε κων
 ε τα α φη ^π και α νε ση εκ νε κρων τσ σω ωσαι τα συμ παν τα Αυ τον προ σκυ
 νη η σω μεν Γ
ϑϑ

Δ ι η γη σαντο παν τα τα θαυ μα σι α οι φυ λα κες σς ς Κυ ρι ι ε ^ϑ αλ λα το
 συ νε δρι ον της μα ται ο τη τος πλη ρω σαν δω ρων την δε ξι αν αυ των ^κ κρυπτει ε
 νο μι ζον την α να σα σι ιν σς ^π ην ο κοσμος δο ξα ζει Ε λε η σον η μας Γ
ϑϑ

Χ α ρας τα πα αν τα πε πλη ρω ται της α να σα σε ως την πει ραν ει λη φο ο τα ^ϑ
 Μα ρι α γαρ η Μαγδα λη νη ε πι το μνη μα ηλ θεν ^κ ευ ρεν Αγ γε λον ε πι τον
 λι ι θον κα α θη με ε νον ^π τοις ι μα τι οις ε ξα σρα πτοντα και λε γον τα ^κ Τι
 ζη τει τε τον ζων τα με τα των νε κρων ^κ εκ ε σιν ω δε αλλ ε ε γη γε ε ρται ^π κα θως ει
 πε προ α γων εν τη Γα λι λαι α

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα προσαρμόσουν στους παραπάνω ειρμούς τα αντίστοιχα τροπάρια από την Παρακλητική.
- Θα αποδώσουν τα αναστάσιμα στιχηρά με τους ανάλογους στίχους.

7^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΒΑΡΥΣ ΗΧΟΣ – Α

α) Πρακτική εκμάθηση συλλαβικών μελών του βαρέος ήχου

Θεός Κύριος, αναστάσιμο απολυτίκιο και θεοτοκίο

Ήχος βαρύς

Θεός Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Ήχος βαρύς Γα

Θ ε ος Κυ ρι ος και ε πε φα νεν η μιν ^Γ ευ λο γη με νος ο ερ χο με νος εν ο

 νο μα τι Κυ ρι ι ο

Ήχος βαρύς

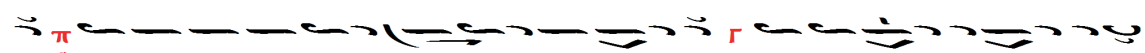
Κατέλυσας τῷ Σταυρῷ σου τὸν θάνατον, ἠνέωξας τῷ Ληστῇ τὸν Παράδεισον, τῶν Μυροφόρων τὸν θρῆνον μετέβαλες, καὶ τοῖς σοῖς Ἀποστόλοις κηρύττειν ἐπέταξας· ὅτι ἀνέστης Χριστὲ ὁ Θεός, παρέχων τῷ κόσμῳ τὸ μέγα ἔλεος.

Ὅς τῆς ἡμῶν Ἀναστάσεως θησαύρισμα, τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας Πανύμνητε, ἐκ λάκκου καὶ βυθοῦ πταισμάτων ἀνάγαγε· σὺ γὰρ τοὺς ὑπευθύνους τῇ ἁμαρτίᾳ, ἔσωσας τεκοῦσα τὴν σωτηρίαν, ἢ πρὸ τόκου Παρθένος, καὶ ἐν τόκῳ Παρθένος, καὶ μετὰ τόκον πάλιν οὔσα Παρθένος.

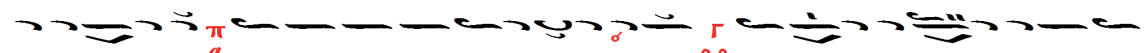
Ήχος βαρύς Γα

Κ α τε λυ σας τω Σταυ ρω ω σα τον θα να τον ^Γ η νε ω ξας τω Λη ση τον Πα ρα δει

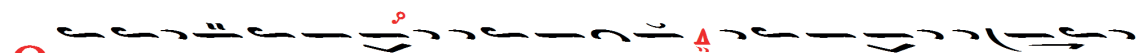
 σον ^π των Μυ ρο φο ρων τον θρη η νον με τε βα λες ^Γ και τοις σοις Α πο σο λοις κη ρυ

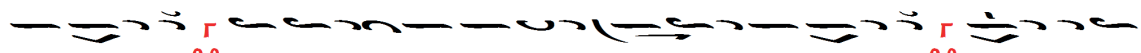
 τειν ε πε τα ξας ^π ο τι α νε σης Χρι σε ο Θε ος ^Γ πα ρε χων τω κο σμω το με γα

 ε ε λε ος ^Γ
99

Ω ς της η μων Α να ζα σε ως θη σαν ρι σμα ^Α τες ε πι σοι πε ποι θε ο τας

 Πα νυ μνη τε ^Γ εκ λακ κς και βυ θς πται σμα α των α να γα γε ^Γ συ γαρ τς υ

 πευ θυ νς τη α μαρ τι α ε σω σας ^Δ τε κς ς σα την σω τη ρι ι αν ^Γ η προ

 το κς Παρ θε νος ^Δ και εν το κω Παρ θε νος ^Δ και με τα το κον πα λιν ς σα Παρ θε νοο

 ο ος

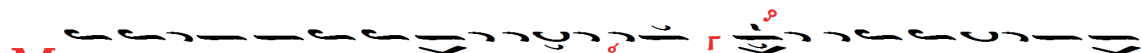
Απολυτίκιο-Κοντάκιο της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Χριστού

Ήχος βαρύς

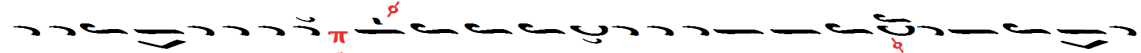
Μετεμορφώθης ἐν τῷ ὄρει Χριστέ ὁ Θεός, δείξας τοῖς Μαθηταῖς σου τὴν δόξαν σου, καθὼς ἠδύναντο. Λάμψον καὶ ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, τὸ φῶς σου τὸ αἰδιον, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, φωτοδότα δόξα σοι.

Ἐπὶ τοῦ ὄρους μετεμορφώθης, καὶ ὡς ἐχώρουν οἱ Μαθηταί σου τὴν δόξαν σου, Χριστέ ὁ Θεὸς ἐθέασαντο, ἵνα ὅταν σε ἴδωσι σταυρούμενον, τὸ μὲν πάθος νοήσωσιν ἐκούσιον, τῷ δὲ κόσμῳ κηρύξωσιν, ὅτι σὺ ὑπάρχεις ἀληθῶς, τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα.

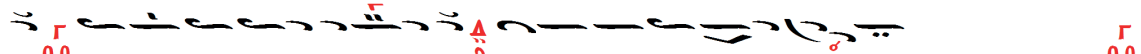
Ἦχος Γα

Μ ε τε μορφω θης εν τω ο ρει Χρι σε ο Θε ος ^Γ δει ξας τοις Μα θη ταις σς την δο

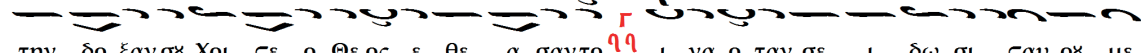
 ξαν σς κα θως η δυ ναντο ^Γ Λαμ ψον και η μιν τοις α μαρ τω λοις το φως σς το α ι δι

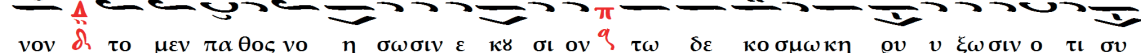
 ον ^Γ πρε σβει αις της Θε ο το ο κς ^Δ φω το δο τα δο ο ξα σοι ^Γ

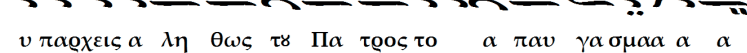
Ε πι τς ο ο ρς με τε μορ φω ω ω θης ^Δ και ως ε χω ρην οι Μαθηται σς

 την δο ξαν σς Χρι σε ο Θε ος ε θε α σαντο ^Γ ι να ο ταν σε ι δω σι ζαυ ρς με

 νον ^Δ το μεν παθος νο η σωσιν ε κς σιν ον ^Γ τω δε κο σμω κη ρυ υ ξωσιν ο τι συ

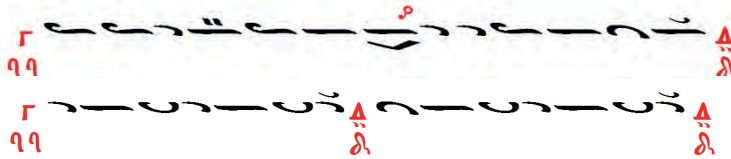

 υ παρχεις α λη θως τς Πα τρος το α παυ γα σμα α α

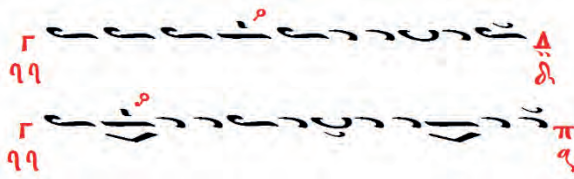
β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Ο βαρύς θεμελιώνεται στον ^Γ και χρησιμοποιεί τα ίδια σκληρά διατονικά διαστήματα, όπως και ο γ' ήχος. Η διαφορά τους έγκειται στο εξής: Ενώ ο γ' ήχος σχετίζεται κατά βάση με τον

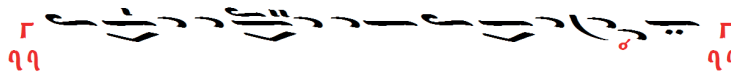
Κε και τον **Πα**, ο βαρύς δίνει μεγαλύτερη έμφαση στον **Δ**, όπου και στέκεται παροδικά με ενδιάμεσες καταλήξεις.

Επίσης, χαρακτηριστικές είναι οι φράσεις με αναφορά προς τον **Ζω'** ο οποίος και αυτός είναι εκ προοιμίου χαμηλός.

Όπως ο γ' ήχος έτσι και ο βαρύς μπορεί να δημιουργήσει εναρμόνιες συνθήκες πριν τις καταλήξεις με επιπλέον βάρυνση του **Ζω'** ή με όξυνση του **Bou**.

Σε πρακτικό επίπεδο, ειδικά σε προφορικά μέλη, πιθανό είναι να επέλθει σύγχυση μεταξύ γ' ήχου, βαρέος ακόμα και πλ δ' κατά τριφωνία, λόγω της κοινής τους βάσης, δηλαδή του φθόγγου **Γα**. Ωστόσο, μια προσεκτική προσέγγιση των θέσεων και της διαχείρισης του φθογγικού υλικού του κάθε ήχου, μπορεί να συμβάλει στην αποφυγή μιας τέτοιας σύγχυσης.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα ψάλλουν και θα εξετάσουν αντιπαραβολικά το Θεός Κύριος σε βαρύ, γ' και πλ. δ' ήχο, ώστε να παρατηρηθούν οι διαφορές στην ανάπτυξη του μέλους.

8ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΒΑΡΥΣ ΗΧΟΣ – Β

a) Τα συλλαβικά μέλη του βαρέος ήχου

Αναβαθμοί του ήχου (α' αντίφωνο)

Ηχος Γα

Τ ην αιχ μα λω σι αν Σι ων εκ πλανης ε πι σρε ε ψας ^Γκα με Σω τη ηρ ζω ω σον
 ε ξαι αιρωνδλ λο πα θει ει ασ ^Γ

Ε ν τω νο ο τω ο σπειρων θλι ι ψειςνη ζει ει ασ με τα δα κρυ υ ων ^Γ
 τος χα ρα ασ δρε ψε ταιδραγμα τα α ει ζω ο τρο φι ι ασ ^Γ

Α γι ω Πνευ μα τι πη γη των θει ει ων θη σαυ ρι σμα α των ^Γεξ υ σο
 φι α συ νε σις φο βος αυ τω αι νε σις ^Δδο ο ξα τι μη και κρα α τος

Πασαπνοάριο του ήχου

Ηχος Γα

Π α σαπνο η αι νε σα α τω τον Κυ ρι ον ^Γαι νει τε τον Κυ ρι ον εκ των υ ρα
 νων ^Δαι νει ει τε αυ το ον εν τοις υ ψι ι ι ζοις ^Γσοι πρε πει υ μνος τω ω Θε
 ω ^Γ

Α ι νει τε αυ των παντες οι Α αγ γε λοι αυ τσ ^Γαι νει τε αυ τον πασαι αι δυ ναα
 μεις αυ τσ ^Δσοι πρε πει υ μνος τω ω Θε ω

Αναστάσιμα στιχηρά ιδιόμελα (επιλογή)

Ηχος Γα

A νε ση Χρι σο ος εκ νε κρων λυ σαςθα να τσ τα δε σμα ευ αγ γε λι ι
 ζσ γη χασανμε γα α λην αι νει τε ς ρα νοι Θε ς την δο ο ξαν
A να ζα σιν Χρι ςσ θε α σα με νοι προσκυ νη η σω μεν α γι ον Κυ υ ρι
 ον Ι η σον τον μο νον α να μα αρ τη τον
X ρι ςσ την Α να ζα σιν προ σκυ νοντες ς παυ ο με θα αυ τος γαρ η μας ε
 σω σεν εκ των α νο μι ων ημων α γι ος Κυ ρι ος Ι η σος ο δει ξαστην Α να
 ζα σιν
Π υ λας α α δσ συ νε ε τρι ψας Κυ ρι ε και θα να τσ το κρα τος κα τη ρ γη
 σας τη κρα ται α δυ να μει σσ και συ νη γει ρας νε κρσ τς απ αι ω νος εν
 σκο τει κα θευ δοντας τη θει α και εν δο ξω α να ζα σει σσ ως Βα σι λε ευσ
 τσ παντος και Θε ο ος παν το δυ να μος

Αξίζει να παρατηρηθούν από τους μαθητές τα κοινά μελοποιητικά στοιχεία μεταξύ των ιδιομέλων. Η έμφαση στον φθόγγο **Zω'** με ύφεση και οι καταλήξεις στον **Γα** είναι δύο από αυτά. Σε ορισμένες περιπτώσεις και ειδικά μετά από τη χρήση στον **Zω'**, ο εν λόγω φθόγος μπορεί να αποδοθεί με επιπλέον βάρυνση. Έτσι, αντί για απόσταση ημιτονίου **Κε-Zω'** ύφεση, προκύπτει ένα πιο λεπτό διάστημα, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο συνθήκη εναρμονίου γένους. Αντίστοιχα και στις καταλήξεις, η ύψωση του **Bou** προς τον **Γα** δημιουργεί επίσης ένα λεπτό εναρμόνιο διάστημα, καθώς η απόσταση πλέον δεν είναι ίση με ημιτόνιο αλλά μικρότερη.

Μακαρισμός

Στιχηρό ιδιόμελο των αποστίχων της Υπαπαντής του Χριστού

Ηχος Γα

Ω ραι ος ην και κα λος εις βρω ω σιν Δ ο ε με θα να τω σασκαρπος ρρ Χρι ζος
 ε σιν το ξυ λοντης ζω ης ε ξφ φαγων ε θνη η σκω ρρ αλ λα βο ω συν τω λη
 ση η μνη σθη τι μη Κυ ρι ε Δ εν τη Βα σι λει ει α σθ

Ηχος Γα

Κ α τα κο σμη σον τον νυμ φω να σθ Σι ων Δ και υ πο δε ξαι τον Βα σι λε α Χρι
 ζον ρρ α σπασαιτην Μα ρι αμ την ε πσ ρα α νι ον πυ υ λην ρρ αυ τη γαρ θρο νος Χε
 ρσ βι κος α νε δει ει χθη Δ αυ τη βα ζα α ζει τον Βα σι λε ε α της δο ο ξης ρρ
 νε φε λη φω τος υ παρ χει η Παρ θε νος Δ φε ρσ σα εν σαρ κι Υι ον προ ε ω σφο ο
 ρσ ρρ ον λα βων Συ με ων εν αγ κα α λαις αυ τσ Δ ε κη ρυ ξε λα οις δε σποτην αυ
 τον ει ναι ζω ης και τσ θα να α τσ Δ και σω τη η ρα τσ κο ο σμσ

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα προσομοιάσουν τα ακόλουθα αναστάσιμα τροπάρια από την Παρακλητική, με τον μακαρισμό «Ωραῖος ἦν καὶ καλὸς εἰς βρωῶσιν». Προτείνεται η αντιφωνική απόδοση με τους ανάλογους στίχους.
- Θα αναζητήσουν τα κοινά μελοποιητικά στοιχεία των συλλαβικών μελών του βαρέος.

9^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Β' ΗΧΟΣ – Α

α) Πρακτική εκμάθηση συλλαβικών μελών

Μεγάλο Απόδειπνο (Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός- Κύριε τῶν Δυνάμεων)

Κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Τεσσαρακοστής τελείται η ακολουθία του μεγάλου αποδείπνου. Τα μέλη της ακολουθίας ανάγονται στην α' υμνογραφική περίοδο (α'-δ' αι.), όπως ο Ὕμνος των τριῶν Παίδων και η Ωδή της Θεοτόκου. Αντίστοιχα, το μικρό απόδειπνο ψάλλεται καθ' ὅλο το υπόλοιπο έτος.

Εφύμνιο είναι ένα επαναλαμβανόμενο λεκτικό σχήμα το οποίο μπορεί να ποικίλει αναφορικά με την έκτασή του μέσα σε μία μεγαλύτερη μουσική Ενότητα-σύνθεση. Πολύ χαρακτηριστικό είναι το εφύμνιο «Χαίρε Νύμφη ανύμφευτε» και το «Αλληλούια», τα οποία εμφανίζονται εναλλάξ ανάμεσα στους οίκους του κοντακίου του Ακαθίστου ύμνου. Εφύμνιο μπορεί να χαρακτηριστεί και ένα εκτενέστερο τροπάριο, όπως για παράδειγμα η *Τιμιωτέρα*, η οποία συνδέεται με τη θ' ωδή της Θεοτόκου. Το εφύμνιο «Ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός», προέρχεται από την Παλαιά Διαθήκη (Ησαΐα, Κεφ. 8, στ. 10).

Ηχος λ π Πά

Μ	εθ η μων ο Θε ος γνω τε ε θνηκαι ητ τα σθε ο τι μεθ η μων ο Θε ος	π
Ε	πα κσ σα τε ε ως ε σχα τσ της γης	π
Ι	σχυ κο τες ητ τα σθε	π
Ε	αν γαθ πα λιν ι σχυ ση τε και πα λιν ητ τη θη σε σθε	π
Κ	αι ην αν βσ λην βσ λευ ση σθε δι α σκεδα σει Κυ ρι ος	π
Κ	αι λο γον ον ε αν λα λη ση τε σ μη εμ μεινη εν υ μιν	π
Τ	ον δε φο βον η μων σ μη φο βη θω μεν σδ σ μη τα ρα χθω μεν	π

Κ υ ρ ι ο ν δ ε τ ο ν Θε ο ν η μ ω ν αυ τ ο ν α γ ι α σω με ν και αυ τ ος ε ς αι
 η μ ι ν φο β ος

Κ αι ε αν επ αυ τ ω πε ποι θ ως ω ε ς αιμο ι ε ις α γ ι α σ μ ο ν

Κ αι πε ποι θ ως ε σο μ αι επ αυ τ ω και σω θ η σο μ αι δι αυ τ ε

Ι δ ε ε γ ω και τα παι δι α α μο ι ε δω κε ν ο Θε ος

Ο λα ος ο πο ρευ ο με νος εν σκο τε ι ει δε φ ως με γ α

Ο ι κα τοι κ εν τ ες εν χ ω ρ α και σ κ ι α θ α να α τ ες φ ως λα μ π η ε φ η μ ας

Ο τι Π αι δι ο ν ε γ εν ν η θ η η μ ι ν Υ ι ος και ε δο θ η η μ ι ν

Ο υ η αρ χ η ε γ εν ν η θ η ε πι τ ε ω μ ε αυ τ ε

Κ αι τ ης ει ρ η ν ης αυ τ ε ς κ ε ε ς ι ν ο ρ ι ο ν

μ ε **Ε** ν ο δω ν ταυ τη η ε πο ρευ ο ο μ η ν ε κ ρ υ ψ α ν πα γ ι δ α μο ι

Κ α τε νο ς εν εις τα δε ξ ι α και ε πε β λε π ο ν και ς κ η ν ο ε πι γ ι ν ω σ κ ο ν

μ ε **Α** π ω λε τ ω φ υ γ η α πε μ ε και ς κ ε ε ς ι ν ο εκ ζ η τ ω ν τ η ν ψ υ

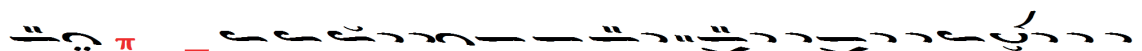
χ η ν μ ε **Ε** κ ε κ ρ α ξ α π ρ ος σε Κυ ρ ι ε ει ει πα συ ει η ε λ π ις μ ε με ρ ις μ ε ει

εν γ η ζ ω ν τ ω ν **Π** ρ ο σ χ ες π ρ ος τ η ν δε η σ ι ν μ ε ο τι ε τα π ει ν ω θ η ν σ φ ο δ ρ α

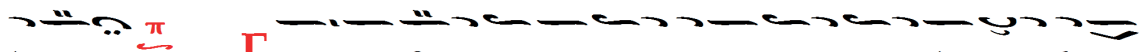
Ρ υ σ αι με εκ τ ω ν κα τα δι ω κ ο ν τ ω ν με ο τι ε κ ρ α τ αι ω θ η σ α ν υ πε ρ ε με

Ε ξ α γ α γε εκ φ υ λα κ ης τ η ν ψ υ χ η ν μ ε τ ε ε ξ ο μ ο λο γ η σ α σ θ ε ε τ ω

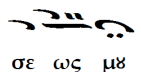
ο νο μα τι σ ε **Ε** με υ πο με ν ε σ ι δι και οι ε ως ς αν τα πο

 δως μοι π **Ε** κ βα θε ων ε κε κρα ξα σοιοι Κυ ρι ε Κυ ρι ε ει σα κς σοντης

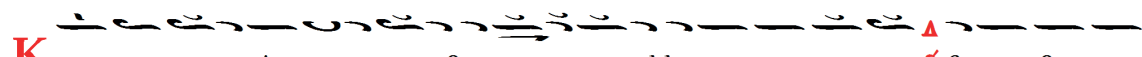

 φω νης μς π **Γ** ε νη θη τω τα ω τα σπρω σε χον τα εις την φω νη ντης δε η

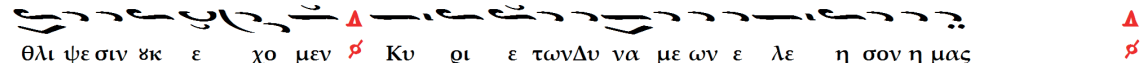

 σε ως μς

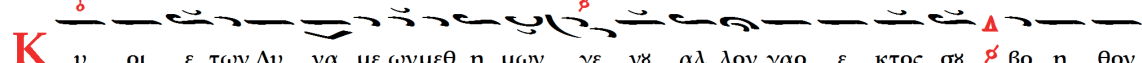
Ήχος λ π \rightarrow Πα

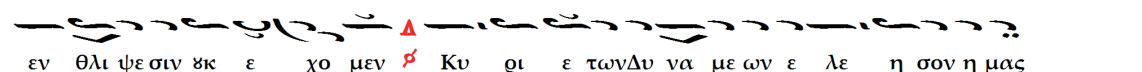
Κ υ ρι ε των Δυ να με ων μεθ η μων γε νς αλλον γαρ ε κτος σς βο η θον εν

 θλι ψει σιν εκ ε χο μεν ρ Κυ ρι ε των Δυ να με ων ε λε η σον η μας ρ

Κ υ ρι ε των Δυ να με ων μεθ η μων γε νς αλλον γαρ ε κτος σς βο η θον

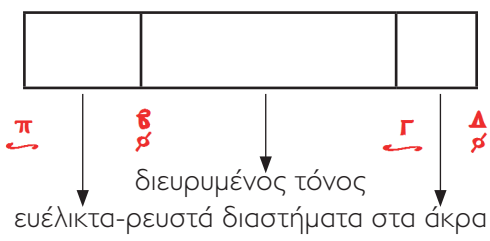

 εν θλι ψει σιν εκ ε χο μεν ρ Κυ ρι ε των Δυ να με ων ε λε η σον η μας

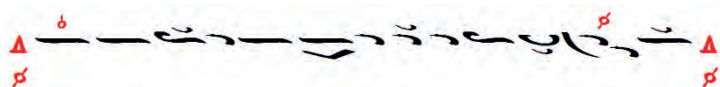
Οι φθορές του σκληρού χρώματος τίθενται στη βάση ρ και την κορυφή ρ του βασικού τετραχόρδου Πα-Δι.

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Ο πλ' β ήχος θεμελιώνεται κατά βάση στον π και αναπτύσσεται χρωματικώς έως τον δεσπόζοντα φθόγγο του που είναι ο Δ . Θεωρείται δε χρωματικός, καθώς στα άκρα τη τετραφωνίας Πα-Δι εντοπίζονται δύο χρωματικά ημιτόνια $\pi - \rho$ και $\Gamma - \Delta$, η τιμή των οποίων ποικίλει ανάλογα με την πορεία της μελωδίας. Ενδιάμεσα δε σ' αυτά βρίσκεται ένα εξαιρετικά διευρυμένο διάστημα $\rho - \Gamma$ το οποίο και αυτό μπορεί να συστέλλεται και να διαστέλλεται ανάλογα με την ανάπτυξη του μέλους.

Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, εκείνο που ενέχει εξαιρετικό ενδιαφέρον είναι το γεγονός πως ο πλ. β' στα συλλαβικά μέλη προτιμάει μικτή πορεία. Δηλαδή, από τον Δι και έπειτα αναπτύσσει διατονικές κινήσεις, άρα και το γνωστό φαινόμενο της διατονικής συμπεριφοράς του Ζω'. (Βλ. Εν. 20, Α' Λυκείου). Στο παρακάτω παράδειγμα τίθεται η φθορά του Κε δ στον αντίστοιχο φθόγγο μεταβάλλοντας το μέλος διατονικά.

γ) Εκφωνητική ανάγνωση ψαλμών

Στην αρχή του Μεγάλου Αποδείπνου αναγιγνώσκονται ορισμένοι ψαλμοί, όπως ο 4^{ος} (δ'), ο 6^{ος} (στ'), ο 12^{ος} (ιβ') κ.ά. Είναι πολύ χρήσιμο να γίνει εξάσκηση στην απαγγελία των ψαλμικών κειμένων, τα οποία απαντώνται στο σύνολο των ακολουθιών της ορθοδόξου λατρείας. Η απαγγελία των αναγνωσμάτων δεν στερείται μουσικότητας, αφού είναι σημαντικό η ανάγνωση να είναι εύρυθμη. Επιπλέον, η επιλογή και η διατήρηση του επιθυμητού τόνου, καθώς και οποιεσδήποτε μεταβολές αυτού χρειάζεται να διατηρούν μία στοιχειώδη ευμέλεια, η οποία ουσιαστικά είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την εξέλιξη του συνόλου της ακολουθίας.

Ψαλμός δ'

Ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσάς μου, ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου· ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς με. οἰκτεῖρήσόν με καὶ εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου. Υἱοὶ ἀνθρώπων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνατί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος; καὶ γινώτε ὅτι ἔθαυμάστωσε Κύριος τὸν ὄσιον αὐτοῦ· Κύριος εἰσακούσεται μου ἐν τῷ κεκραγένοι με πρὸς αὐτόν. ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· ἃ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν καταλύγητε. θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης καὶ ἐλπίσατε ἐπὶ Κύριον. Πολλοὶ λέγουσι· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. ἔδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου· ἀπὸ καρποῦ σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου αὐτῶν ἐπληθύνθησαν. ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθήσομαι καὶ ὑπνώσω, ὅτι σύ, Κύριε, κατὰ μόνας ἐπ' ἐλπίδι κατώκισάς με.

Ψαλμός στ'

Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με. ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενῆς εἰμι· ἴασαί με, Κύριε, ὅτι ἔταράχθη τὰ ὀστέα μου, καὶ ἡ ψυχὴ μου ἔταράχθη σφόδρα· καὶ σύ, Κύριε, ἕως πότε; ἐπίστρεψον, Κύριε, ρῦσαι τὴν ψυχὴν μου, σῶσόν με ἕνεκεν τοῦ ἐλέους σου. ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου· ἐν δὲ τῷ Ἄδῃ τίς ἐξομολογήσεται σοι; ἔκοπίασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου, λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω. ἔταράχθη ἀπὸ θυμοῦ ὁ ὀφθαλμὸς μου, ἐπαλαιώθην ἐν πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς μου. ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, ὅτι εἰσήκουσε Κύριος τῆς φωνῆς τοῦ κλαυθμοῦ μου· ἤκουσε Κύριος τῆς δεήσεώς μου, Κύριος τὴν προσευχήν μου προσεδέξατο. αἰσχυνθεῖσαν καὶ ταραχθεῖσαν σφόδρα πάντες οἱ ἐχθροί μου, ἀποστραφείσαν καὶ κατασχυνθεῖσαν σφόδρα διὰ τάχους.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα εντοπίσουν τα παραπάνω μέλη στο Τριώδιον και θα τα ψάλλουν αντιφωνικά. Στην περίπτωση του «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός», οι μαθητές θα ψάλλουν ατομικά-διαδοχικά τον στίχο και οι υπόλοιποι θα ψάλλουν από κοινού το εφύμνιο «Ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός» ως επωδό. Στο «Κύριε τῶν Δυνάμεων» προτείνεται η ομαδική απόδοση του μέλους και η απαγγελία των ἀνάλογων στίχων ἀπὸ ἓνα μαθητὴ σε ρόλο κανονάρχη.
- Παράλληλα με τους παραπάνω ψαλμούς προτείνεται η εκφωνητική ανάγνωση και των υπολοίπων ψαλμών του Μεγάλου Αποδείπνου ἀπὸ το Ωρολόγιο.

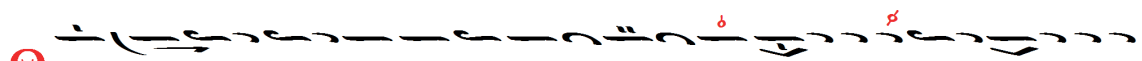
10ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

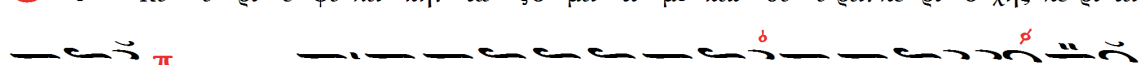
Ο ΠΛ. Β' ΗΧΟΣ – Β

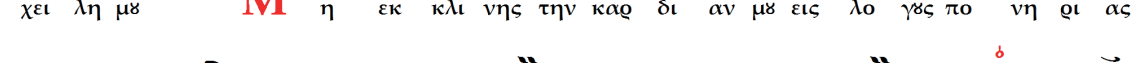
a) Τα συλλαβικά μέλη του πλ. β' ήχου (α' μέρος)

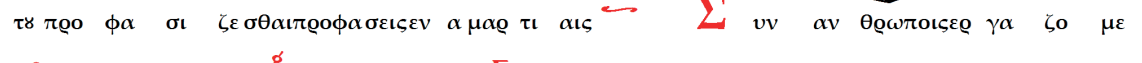
Στιχολογία του εσπερινού

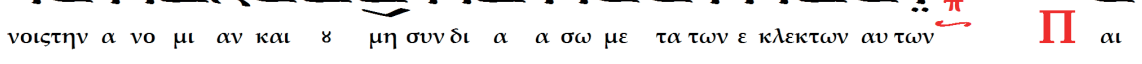
Ηχος $\lambda \pi \Rightarrow \text{Πα}$

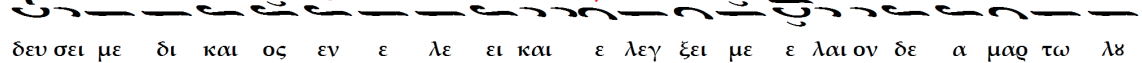

Ⓜ Ὑ Κυ υ ρι ε φυ λα κην τω ζο μα τι μᾶ και θυ υ ραν πε ρι ο χης πε ρι τα

π χει λη μᾶ Μ η εκ κλι νης την καρ δι αν μᾶ εις λο γῶς πο νη ρι ας

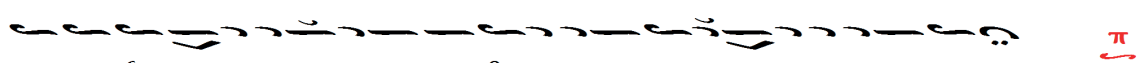

 τᾶ προ φα σι ζεσθαιπροφασειεν αμαρ τι αις π Σ υν αν θρωποισερ γα ζο με

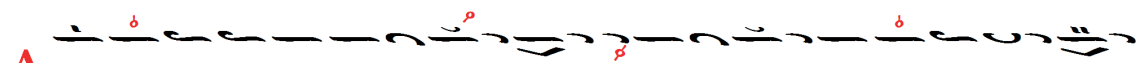

 νοιστην α νο μι αν και Ὑ μη συν δι α α σω με τα των εκλεκτων αυ των π Π αι

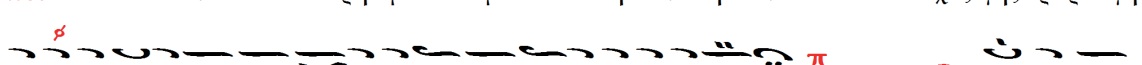

 δευ σει με δι και ος εν ε λε ει και ε λεγ ξει με ε λαι ον δε α μαρ τω λᾶ

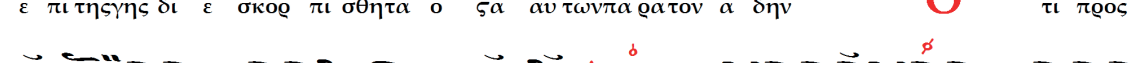

 μη λι πα να τωτην κε φα λην μᾶ π Ο τι ε τι και η προ σευ χη μᾶ εν

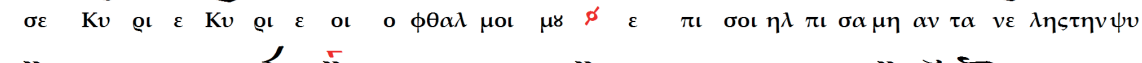

 ταις ευ δο κι αις αυ των κα τε πο θη σαν ε χο με να πε τρα σοι κρι ται αυ των π

Α κᾶ σον ται τα ρη μα τα μᾶ ο τι η δυν θη σαν ω σει πα χος γης ερ ρα γη

 ε πι της γης δι ε σκορ πι σθητα ο ζα αυ των πα ρα τον α δην π Ο τι προς

 σε Κυ ρι ε Κυ ρι ε οι ο φθαλ μοι μᾶ Δ ε πι σοι ηλ πι σα μη αν τα νε ληστην ψυ

 χην μᾶ π Φ υ λα ξο ον με α πο πα γι δοσης συ νε ζη σαν το μοι και α πο σκαν

 δα λων των ερ γα ζο με νων την α νο μι αν π Π ε σᾶν ται εν αμ φι βλη ζρω αυ

των οι αμαρτωλοι **π** κα τα μο νας ει μι ε γω ε ως αν πα ρελ θω **π** **Φ** ω

νη μ̣ προς Κυ ρι ον ε κε κρα ξα **κ** φω νη μ̣ προς Κυ ρι ον ε δε η θην **π** **Ε** κ

χε ω ε νω πι ον αυ τ̣ την δε η σιν μ̣ την θλι ψιν μ̣ ε νω πι ον αυ τ̣ α παγ

γε λω **π** **Ε** ν τω εκ λει πειειν ε ξε μ̣ το πνευ μα μ̣ και συ εγ νωστας τρι β̣ς

μ̣ **π** **Ε** ν ο δων ταυ τη η ε πο ρευ ο ο μην ε κρυψαντα γι दा μοι **π**

Κ α τε νο θν εις τα δε ξι α και ε πε βλεπον και ρ κην ο ε πι γι νω σκον

με **π** **Α** πω λε τω φυ γη α πε μ̣ και ρ κε ε ζιν ο εκ ζη των την ψυ

χην μ̣ **π** **Ε** κε κραξα προς σε Κυ ρι ε ει ει πα συ ει η ελ πεις μ̣ με ρις μ̣ ει

εν γη ζων των **π** **Π** ρο σχες προς την δε η σιν μ̣ ο τι ε τα πει νω θην σφο δρα **π**

Ρ υσαι με εκ των κα τα δι ω κοντων με ο τι ε κρα ται ω θησαν υ περ ε με

π **Ε** ξα γα γε εκ φυ λα κης την ψυ χην μ̣ τ̣ ε ξο μο λο γη σασθε ε τω

ο νο μα τι σ̣ **π** **Ε** με υ πο με ν̣ σι δι και οι ε ως ρ αν τα πο

δως μοι **π** **Ε** κ βα θε ων ε κε κρα ξα σοι οι Κυ ρι ε Κυ ρι ε ει σα κ̣σοντης

φω νης μ̣ **π** **Γ** ε νη θη τω τα ω τα σα προ σε χον τα εις την φω νη της δε η

σε ως μ̣

Συχνά, στα μέλη του πλ. β΄ συναντούμε διατονικές συμπεριφορές πάνω από το βασικό χρωματικό τετράχορδο Πα-Δι, όπως παρατηρείται στη στιχολογία και στην ακόλουθη δοξολογία. Για την αποτύπωση του φαινομένου τίθενται κατά περίπτωση οι διατονικές φθορές του Δι **ξ**, του Κε **δ**, του Ζω΄ **ξ** ή του Νη΄ **ξ** στους αντιστοίχους φθόγγους.

Δοξολογία Πέτρου Πελοποννησίου (εκλογή στίχων)

Ἦχος λ̣ π̣ Πα̣ ς̣

Δ ο ξα σοι τω δει ξαν τι το φως δο ξα εν υ ψιζοις Θε ω ς̣ και ε πι γης ει ρη
 η νη εν ανθρωποις ευ δο κι α **Υ** μν̣ ς̣ μεν σε ευ λο γς̣ μεν σε
 προ σκυ νς̣ μεν σε δο ξο λο γς̣ μεν σε ευ χα ρι ς̣ μεν σοι ς̣ δι α την με γα α λην σα
 δο ξαν **Κ** υ υ ρι ε Βα σι λευ ε πς̣ ρα νι ε Θε ε ε Πα τερ παν
 το κρατω **Κ** υ ρι ε Υι ε μο νο γε νες Ι η σς̣ Χρι σς̣ ε και Α γι ον Πνευμα
Ο τι συ ει μο νος Α γι ος συ ει μο νος Κυ ρι ος Ι η σς̣ Χρι σς̣ εις δο
 ξαν Θε ς̣ Πα τρος α μην **Κ** α θε κα α ζην η με ραν ευ λο γη σω
 σε και αι νε σω το ο νο μα σς̣ εις τον αι ω να και εις τον αι ω να τς̣ αι ω νος
Ε υ λο γη τος ει Κυ ρι ε ο Θε ος των Πα τε ε ρων η μων και αι νε τον και
 δε δο ξα σμε ε νον το ο νο μα α σς̣ εις τς̣ αι ω νας α μην **Γ** ε νοι το
 Κυ ρι ε το ε λε ος σς̣ ε φη μας κα θα περ ηλ πι ι σα μεν ε πι σε **Ε** υ
 λο γη τος ει Κυ ρι ε ε δι δα ξον με τα δι και ω μα τα σς̣ **Κ** υ ρι ε κα
 τα φυ γη ε γε νη θης η μιν εν γε νε α και γε νε α ς̣ ε γω ει πα Κυ ρι ε ε
 λε η σο ον με ι α σαιτην ψυ χην μς̣ ο τι η μαρτον σοι **Π** α ρα τει
 νον το ε λε ος σς̣ ς̣ τοις γι νω σς̣ σι σε **Α** γι ος ο Θε ος Α γι ος Ι σχυ ρος
 Α γι ος Α θα νατος ε λε η σον η μας

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα χωριστούν σε δυο χορούς και θα ψάλλουν τα παραπάνω μέλη αντιφωνικά.
- Θα αναζητήσουν τις διατονικές μεταβολές στα παραπάνω αντιφωνικά μέλη.

11^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Β΄ ΗΧΟΣ – Γ

α) Τα συλλαβικά μέλη του πλ. β΄ ήχου (β΄ μέρος)

Στιχολογία των αίνων

Ηχος λ π \rightarrow Πα

Α ι νει τε αυ τον η λι ος και σε λη νη αι νει τε αυ τον παν τα τα α ζρα και το
 φως **Δ** **Α** ι νει τε αυ τον οι ς ρα νοιτων ς ρα νων και το υ δωρ το υ πε
 ρα α νω των ς ρα νων **κ** αι νε σα τω σαν το ο νο μα Κυ ρι ς **π** **Ο** τι
 αυ τος ει ει πε και ε γε νη θη σαν αυ τος ε νε τει λα το και ε κτι σθη σαν **π**
Ε ση σεν αυ τα εις τον αι ω να και εις τον αι ω να τσ αι ω ω νοος προ ζαγμα
 ε θε το και ς ς πα ρε λευ σε ται **π** **Α** ι νει τε τον Κυ υ ρι ον εκ της γης **Δ**
 δρα κοντες και πα sai α βυσσοι **π** **Π** υ υρ χα λα ζα χι ων κρυσ αλλοος πνευ μα κα
 ται γι ι δοσ τα ποι εν τα τον λο γον αυ τσ **π** **Τ** α ο ροι και παντες οι βσ νοι **π**
 ξυ λα καρπο φο ο ρα και πα sai κε δροι **π** **Τ** α θη ρι α και παν τα τα κτη
 η νη ερ πε τα και πε τει να πε ρω τα **Δ** **Β** α σι λεις της γης και παν τες λα οι
 αρ χοντες και παντες κρι ται γης **π** **Ν** ε α νι σκοι και παρ θε νοι προ σβυ τε ροι οι
 με τα νε ω τε ρων αι νε σα τω σαν το ο νο μα Κυ ρι ι ς ο τι υ ψω θη το
 ο νο μα αυ τσ ς μο νσ **π** **Η** ε ξο μο λο γη σις αυ τσ ε πι γης και ς

ρα νθ και υ ψω σει κε ε ρα ρα λ α ς αυ τς **π** **Υ** μνος πα σι τοις ο σι οις
 αυ τς τοις υι οις Ισ ρα ηλ λα ω ε γ γι ζον τι αυ τω **π** **A** σα τε τω Κυ ρι
 ω α σμα και τον η αι νε σις αυ τς εν εκκλη σι α ο σι ων **π** **E** υ φραν
 θη τω Ισ ρα ηλ ε πι τω ποι η σαν τι αυ τον και οι υι οι Σι ων α γαλλι α σθω
 σαν ε πι τω βα σι λει αυ των **π** **A** ι νε σα τω σαν το ο νο μα αυ τς εν χο
 ρω εν τυμ πα νω και ψα λτη ρι ι ω ψα λα τω σαν αυ τω **π** **O** τι ευ δο κει
 Κυ ρι ος εν τω λα ω αυ τς και υ ψω σει πρα εις εν σω τη ρι α **π** **K** αυ
 χη η σον ται ο σι οι εν δο ο ξη και α γαλ λι α σον ται ε πι των κοι των αυ των **π**
A ι υ ψω σεις τς Θε ς εν τω λα ρυ γι αυ των και ρομ φαι αι δι ζο μοι εν ταις
 χερ σιν αυ των **π** **T** ς ποι η σαι εκ δι κη σιν εν τοις ε θνε σιν ε λε γμ ς εν
 τοις λα οις **π** **T** ς δη σαι τς βα σι λεις αυ των εν πε ε δαις και τς εν δο ξς αυ
 των εν χει ρο πε δαις σι δη ραις **π** **T** ς ποι η σαι εν αυ τοις κρι μα ε γ γρα πτον **π** **Δ**
 ξα αυ τη ε ζαι πα σι τοις ο σι οις αυ τς

β) Εμμελής απαγγελία αποστολικών αναγνωσμάτων

Ακολουθεί το κείμενο τριών αποστολικών αναγνωσμάτων, τριών μεγάλων εορτών του ενιαυτού, με σκοπό την εξάσκηση στην εμμελή απαγγελία με τη βοήθεια του καθηγητή. Η πλήρης κατανόηση του κειμένου θεωρείται απαραίτητη για την σωστή απόδοσή του.

Ιδιαίτερη προσπάθεια θα πρέπει να καταβληθεί αναφορικά με ερμηνευτικά και πρακτικά ζητήματα της εμμελούς απαγγελίας Αναγνωσμάτων. Έτσι, η απόδοσή τους θα πρέπει να γίνεται δίνοντας έμφαση στην ειδική εκφορά, στον ρυθμό, στον τονισμό των φράσεων, στην διατύπωση των διαστημάτων, αλλά και στην χρήση των χαρακτηριστικών ενδιάμεσων και οριστικών καταλήξεων.

Αποστολικό Ανάγνωσμα στην εορτή του Γενεθλίου της Θεοτόκου

Πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολῆς Παύλου τὸ Ἀνάγνωσμα 2:5-11

Ἀδελφοί, τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐκ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρέθεις ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πάντων γόνου κάμψη ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πάντα γλώσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς.

Αποστολικό Ανάγνωσμα στην εορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυροῦ

Πρὸς Κορινθίους Α' Ἐπιστολῆς Παύλου τὸ Ἀνάγνωσμα 1:18-24

Ἀδελφοί, ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστίν, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστίν. Γέγραπται γάρ· «Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω». Ποῦ σοφός; Ποῦ γραμματεὺς; Ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; Οὐκ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου; Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σώσαι τοὺς πιστεύοντας. Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν, ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν, αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν.

Αποστολικό Ανάγνωσμα στην Κυριακή της προ της του Χριστοῦ Γεννήσεως

Πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς Παύλου τὸ Ἀνάγνωσμα 11:9-10, 32-40

Ἀδελφοί, πίστει παρώκησεν Ἀβραὰμ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἄλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς· ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἣς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. Καὶ τί ἔτι λέγω; Ἐπιλείπει γάρ με διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεών, Βαράκ τε καὶ Σαμψών καὶ Ἰεφθάε, Δαυῖδ τε καὶ Σαμουὴλ καὶ τῶν προφητῶν, οἱ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιών, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων· ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν· ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρεῖττονος ἀναστάσεως τύχωσιν· ἕτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πείραν ἔλαβον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς· ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον, περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς. Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψάμενου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι.

12^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Β΄ ΗΧΟΣ – Α

α) Πρακτική εκμάθηση συλλαβικών μελών (α΄ μέρος)

Αντίφωνα Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών

Πρόκειται για μέλη-εφύμνια της θείας λειτουργίας, τα οποία ψάλλονται σε Δεσποτικές και Θεομητορικές εορτές αντί της α΄ και β΄ στάσης των τυπικών. Κατά την αντιφωνική τους απόδοση προτάσσονται ψαλμικοί στίχοι ανάλογα με την εορτή.

Ήχος β΄

Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς.

Ήχος Δι

Τ αῖς πρεσβειαιστης Θεοτοοκω Σωωτεεερ σωσονημας
Σωτερ σωσον ημααας

Ήχος β΄

Σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ψάλλοντάς σοι, Ἀλληλούϊα.

Ήχος Δι

Σωσονημαας Υιεε Θεω οαναζαααας εκνεκρων ψαλλον
τααςσοι αλληλυσια

Εισοδικό

Το εισοδικό ψάλλεται αμέσως μετά τη μικρή είσοδο στη θεία λειτουργία με την εκφώνηση του διακόνου «Σοφία. Ὁρθοί.». Ὅπως και στο β΄ αντίφωνο, κατά τις Κυριακές ψάλλουμε στο εφύμνιο «ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν», ενώ τις καθημερινές, σε Θεομητορικές εορτές και μνήμες αγίων ψάλλουμε «ὁ ἐν Ἁγίοις θαυμαστός».

Ἦχος β΄

Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ. Σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς σοι Ἄλληλούϊα.

Ἦχος Δι

Δ ε ευ τε προ σκυ νη σω μεν και προ σπε σω ω μεν Χρι ζω Σω σον η μα ας Υι

ε ε Θε ο α να ζα α α ας εκ νε κρων ψα α αλ λοντας σοι αλ λη λη

ι α

Τρισάγιος ύμνος

Ο Τρισάγιος ύμνος ψάλλεται σε β΄ ήχο πριν το Αποστολικό και το Ευαγγελικό ανάγνωσμα στη θεία λειτουργία. Κατά τις Δεσποτικές εορτές των Χριστουγέννων, των Θεοφανείων, το Σάββατο του Λαζάρου, το Μεγάλο Σάββατο, την Κυριακή του Πάσχα και της αποδόσεως, όπως και καθ' όλη τη Διακαινήσιμο εβδομάδα και την Πεντηκοστή, αντί του «Ἅγιος ὁ Θεός» ψάλλεται το «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε», ἐνῶ στις εορτές του Τιμίου Σταυροῦ «Τὸν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν Δέσποτα». Ἀνώνυμες και ἐπώνυμες συνθέσεις του ύμνου παραδίδονται ἤδη ἀπὸ τον ΙΔ΄ αἰ. Το παρακάτω μέλος ἀποτελεῖ σύντομη ἐκδοχή του Πέτρου Πελοποννήσιου.

Ἦχος β΄

Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. (τρὶς)

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, Ἄμην.

Ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.

Δύναμις, Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.

Ἦχος Δι

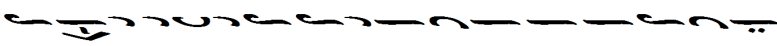
Α α γι ος ο Θε ε ος Α α γι ος ι σχυ υ ρος Α α γι ι ος α θα

νατος ε λε η σον η η μας

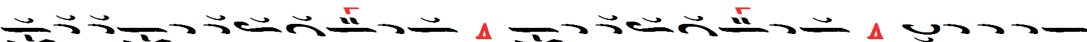
Α γι ος ο Θε ος Α γι ος ι σχυ υ ρος Α γι ι ος α θα νατος

ε λε η σον η η μας

Δ ο ξα Πα τρι και Υι ω και Α γι ω Πνε ευ μα τι

Κ αι νυν και α ει και εις τες αι ω νας των αι ω νων α μην

Α γι ι ος α θα νατος ε λε η σον η η μας

Δ υ ναμις Α α γι ος ο Θε ε ος Α α γι ος ι σχυ υ ρος Α γι ι ος α

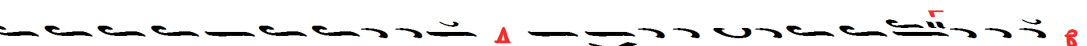
θα νατος ε λε η σον η μα α ας

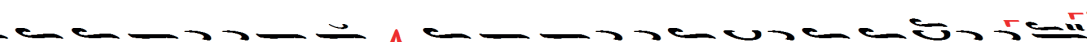
Ύμνοι απολύσεως

Ήχος β΄

Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον, εὗρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες, αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσεν.

Ήχος Δι

Ε ι δο μεν το φως το α λη θι νον ε λα βο μεν πνευμα ε πα ρα α νι ον

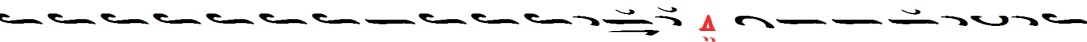
ευ ρο μεν πι σιν α λη θη α δι αι ρε τον Τρι α दा προ σκυ νη η η η

η η η αυ τη γαρ η μας ε σω σε ε εν

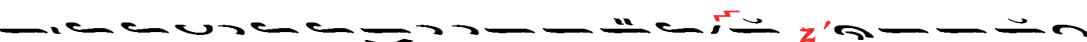
Ήχος β΄

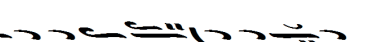
Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος. (τρὶς)

Ήχος Δι

Ε ι η το ο νο μα Κυ ρι η ευ λο γη με νον α πο τς νυν και ε ως τς

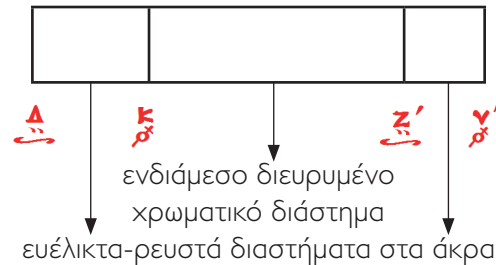
αι ω νος

Ε ι η το ο νο μα Κυ ρι η ευ λο γη με νο ο ον α πο τς νυν και

ε ως τς αι ω νο ο ο ος

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Ο β' ήχος θεμελιώνεται στον Δ και αναπτύσσει χρωματική πορεία ως εξής:

Τα δύο ακραία διαστήματα είναι αρκετά μεγαλύτερα από ημιτόνιο με αποτέλεσμα να «συμπιέζεται» ο χώρος από τον Δ έως τον Δ . Κρίσιμες για την υφή και τον χαρακτήρα του ήχου θα πρέπει να θεωρηθούν οι συχνές καταλήξεις στον Δ . Ο β' ήχος χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη διαστηματική ρευστότητα, καθώς ο ενδιάμεσος χώρος μεταξύ Δ - Δ είναι δυνατό να συστέλλεται και να διαστέλλεται ανάλογα με τη μελωδική πορεία. Κάτι τέτοιο έχει ως συνέπεια να επηρεάζει και τα δύο ακραία διαστήματα καθορίζοντας ανάλογα την τιμή τους. Γενικότερα θα μπορούσε να ειπωθεί πως όταν η μελωδία κινείται από τον Δ έως τον Δ , τότε τα διαστήματα «μαλακώνουν» εμφατικά, ενώ όταν κινείται σε σχέση με τον Δ τότε η διατύπωση είναι λιγότερο ρευστή.

Οι φθορές του μαλακού χρώματος Δ και Δ τίθενται στους φθόγγους **Νη, Βου, Δι, Ζω'** και **Πα, Γα, Κε, Νη'**, αντίστοιχα.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι Μαθητές/τριες:

- Θα σχηματίσουν δύο χορούς, οι οποίοι θα ψάλλουν αντιφωνικά τα παραπάνω μέλη κατά μίμηση της τέλεσης της Θείας Λειτουργίας. Για την απαγγελία των στίχων θα οριστεί ένας μαθητής ως κανονάρχης.

13ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Β΄ ΗΧΟΣ – Β

α) Τα συλλαβικά μέλη του β΄ ήχου (α΄ μέρος)

Πεντηκοστός (ν΄) ψαλμός

Πρόκειται για ψαλμό του Δαβίδ, ο οποίος αναγιγνώσκεται μετά το Ευαγγέλιο του όρθρου, ενώ τις Κυριακές ψάλλεται, σε β΄ ήχο, κατά τη προσκύνηση του Ευαγγελίου από τους πιστούς. Κατά την τυπική διάταξη, πριν από την ανάγνωση του Ευαγγελίου, ψάλλεται ως προκείμενο το «Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον».

Ἦχος — Δι

Π α α σα πνο η αι νε σα τω τον Κυ ρι ον

Π α α σα πνο η αι νε σα τω τον Κυ ρι ον

Α ι νε σα τω πνο η πα σα τον Κυ ρι ο ο ον

Ε λε η μων ε λε η σον με ο Θε ος κα τα το με γα ε λε ος σκ και κα τα το

πλη θος των οι κτιρω των σ ε ξα λειψον το α νο μη μα μβ **Ε** πι πλει ον πλυνον

με α πο της α νο μι ας μβ και α πο της α μα ρ τι ας μβ κα θα ρισον με

Ο τι την α νο μι αν μβ ε γω γι νω σκω και η α μα ρ τι α μβ ε νω πι

ον μβ ε ρι δι α παν τος **Σ** οι μο νω η μα ρ τον και το πο νη ρον ε νω πι

ον σ ε ποι η σα ο πως αν δι και ω θης εν τοις λο γοις σ και νι κη σης εν τω κρι

νεσθαι σε **Ι** δε γαρ εν α νο μι αις συ νε λη φθη και εν α μα ρ τι αις ε κισ

ση σε με η μη τη ρ μβ **Ι** δε γαρ α λη θει αν η γα πη σας τα α δη

λα και τα κρυφια της σοφιας σε εδηλωσαμε **P** αν τεις με υσσω
 πω και καθαριστησομαι πλυνεις με και υπερχειο να λευκανθησομαι **A**
 κς τεις μοι αγαλλιασιν και ευφροσυνην αγαλλιασονται ο σε α
 τε ταπεινωμενα **A** ποζη ψον το προσωπον σε α πο των αμαρτι
 ων μη και παστας ανομιας μη εξαλειφον **K** αρδιανκαθαραν
 κτισον εν εμοι ο Θεος και πνευμα ευθες εγκαινισον εν τοις εγκαιοις μη

M η α πορη ψεις με απο τς προσωπς σε και το πνευμα σε το Αγιον
 μοι αν τα νε λεις απε μη **A** ποδος μοι την αγαλλιασιν τς σωτη
 ρις σε και πνευματι η γε μο νικω ζηριξομε **Δ** ι δα ζωα νομς τας
 οδς σε και α σε βεις επι σε επιζηρησι **P** υσαι με εξαματων ο
 Θεος ο Θεος της σωτηρις μη αγαλλιασεται η γλωσσα μη την δικαι
 οσνην σε **K** υριε τα χειλη μη ανοιξης και το στομα μη αναγ
 γελει την αινεσιν σε **O** τι ειη θελησας θυσι αν εδωκα αν
 ο λοκαυτωματα εκευδοκησεις **Θ** υσι ατω θεω πνευμα συντε
 τριμενον καρδιαν συντετριμενην και ταπεινωμενην ο Θεος εκεξδενω
 σει **A** γα θυνον Κυριε εν τη ευδοκια στην Σιων και οι
 κοδομηθητω τα τειχη Ιερουσαλημ **T** ο τε ευδοκησεις θυσι
 ανδικαιοσνης αναφοραν και ο λοκαυτωματα **T** ο τε ανοι

σας σιν ε πι το θυ σι α ζη ρι ον σα μοσχας και ε λε η σον με ο Θε ος

Δ ο ξα Πα τρι και Υι ω και Α γι ω Πνευμα τι

Τ αις των Α πο σο ο λων πρε σβει αις ε ε λε η μων ε ξα λει ψον τα πλη θη των ε μων ε γ

κλη μα των

Κ αι νυν και α ει και εις τας αι ω να στων αι ω νων α μην

Τ αις της Θε ο το ο κς πρε σβει αις ε ε λε η μων ε ξα λει ψον τα πλη θη των ε μων ε γ

κλη μα των

Ε λε η μων ε λε η σον με ο Θε ος κα τα το με γα ε λε ος σα και κα τα

το πλη θος των οι κτισμων σα ε ξα λει ψον το α νο ο μη μα μσ Α να ζας ο Ι

η σης α πο τα φα κα θω ως προ ει πεν ε δω κεν η μιν την αι ω νι ον ζω ην

και με γα ε λε ο ο ο ος

Κ υ ρι ε ε λε η σον Κυ ρι ε ε λε η σον Κυ ρι ε ε λε η σον

Κ υ ρι ε ε λε η σον Κυ ρι ε ε λε η σον Κυ ρι ε ε λε η σον

Κ υ ρι ε ε λε η σον Κυ ρι ε ε λε η σον Κυ ρι ε ε λε η σον

Κ υ ρι ε ε λε η σον Κυ ρι ε ε λε η σον Κυ ρι ε ε λε ε ε ε η η

η σο ο ν

Εξαποστειλάρια

Τα εξαποστειλάρια είναι τροπάρια, δύο ή και περισσότερα, τα οποία ψάλλονται στην ακολουθία του όρθρου πριν από τους αίνους. Τα εξαποστειλάρια των Κυριακών έχουν αναστάσιμο χαρακτήρα και σχετίζονται θεματικά με τα ένδεκα εωθινά Ευαγγελικά αναγνώσματα και τα

αντίστοιχα εωθινά δοξαστικά, ενώ τα εξαποστειλάρια των καθημερινών κάνουν αναφορά στον εορταζόμενο άγιο της ημέρας ή σε κάποιο γεγονός. Ο κύκλος των εξαποστειλαρίων ολοκληρώνεται πάντοτε με το θεοτοκίο.

Κατά τις Κυριακές προτάσσεται, σε χαρακτήρα προκειμένου, το «Άγιος Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Ὅτι Ἅγιός ἐστιν.»

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Ἦχος Δι

A γι ος Κυ ρι ος ο ο Θε ο ος η μων

A γι ος Κυ ρι ος ο ο Θε ο ος η μων

A γι ος Κυ ρι ος ο ο Θε ο ος η μων Ὑ ψα τε Κυ ρι ον τον Θε ον η μων
 και προ σκυ νει τε τω υ πο πο δι ω των πο δω ων αυ τῶ

O τι α α γι ο ος ε ςι

T οις μα θη ται αι σιν ε ελ θω μεν εν ο ρει Γα α λι λαι αι ας πι ςει Χρι
 σο ον θε α α σασθαι λε γοντα ε ε ξη σι ι αν λα βειντων α νω ω και κα α τω
 μα θω μεν πω ως δι δα α σκει βα πτι ζειν ει εις το ο ο νο μα τῶ Πα τρος ε ε θνη
 πα αν τα και του Υι ο ο ο και Α γι ο Πνευ μα τος και αι συ νει ει ναι τοις
 μν ςαι ς ω ως υ πε ε σχε το ε ω στη ς συ υν τε λει ει ας

Οι μαθητές/τριες

- Θα χωριστούν σε δύο χορούς και θα ψάλλουν αντιφωνικά τον Ν΄ ψαλμό.
- Θα προσομοιάσουν το εξαποστειλάριο με άλλα αναστάσιμα εξαποστειλάρια από την Παρακλητική ή ανάλογα από εορτές αγίων από τα Μηναία.

14ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Β' ΗΧΟΣ – Γ

α) Τα συλλαβικά μέλη του β' ήχου (β' μέρος)

Θεός Κύριος, αναστάσιμο απολυτίκιο, θεοτοκίο και κάθισμα

Ἦχος Δι

Θεός Κυρίου και επεφάνη μιν ελογημένος ο ερχόμενος εν ονοματι Κυρίου ι ι ς

Οτε καατηληθες προστον θανατον η ζωη η αθανατος τον αδην ενεκρωσας τη αγραπη της θεοοτητος και τς τεθνεωτας εκ των καταχθονων ανεστησας πασαι αι δυναμεισ των επρανω εκραυαζον Ζωοδοτα Χρισε ο Θεος ημων δοξα σοι

Παντα υπεννοιαν παντα υπενδοξατασα Θεοτοκε μισηριατη αγνεια εσφραγισμενη και παρθενι αφυλαττο με ενητη εγνωσθησα ψευδης Θεον τεκωσα αληθινοον αυτον ικετευεσωθη ναιτασψυχας ημων

Ἦχος Δι

Υπερολογημε ενηυπαρχεις Θεοτοκε Παρθε ε ε ε ε νε

δι α γαρ τς εκ σα σαρκω θε εν τος ο α δης ηχ μα λω ω τι ζαι ο
 Α δαμ α να κε κληται η κα τα ρα νε νε κρωται η Ευ α η λευ θε ρω ται
 ο θα νατος τε θα να α τω ται και η μεις ε ζω ο ποι η η θημεν δι ο
 α νυ μνηντες βο ω ω μεν Ευ λο γη τος Χριστος ο Θε ος η μων ο υ τος ευ δο
 κη σας δο ο ο ξα σοι

β) Πρακτική εκμάθηση συλλαβικών μελών (γ' μέρος)

Προκείμενο του Σαββάτου, Ψαλμός 62 (ζ' β')

Το παρόν προκείμενο ανήκει στα προκείμενα της εβδομάδας, τα οποία ψάλλονται καθημερινά στους εσπερινούς σε β' ήχο. Κάθε ημέρα ψάλλεται διαφορετικό προκείμενο με ανάλογους ψαλμικούς στίχους.

Ήχος β'

Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο. (τρεις)

- Ἐνεδύσατο Κύριος δύναμιν, καὶ περιεζώσατο.
- Καὶ γὰρ ἐστερέωσεν τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται.

Ήχος Δι

Κυ ρι ος ε βα σι ι λευ σεν ευ πρε πει αν ε νε δυ υ σα το
 Κυ ρι ος ε βα σι ι λευ σεν ευ πρε πει αν ε νε δυ σα το ο ο ο ο

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αποδώσουν αντιφωνικά το Θεός Κύριος με τους ανάλογους στίχους και τα απολυτικά με Δόξα-Και νῦν κατά τη λειτουργική τάξη.
- Αφού κατανοήσουν τη μελωδική δομή του προκειμένου του Σαββάτου, θα ψάλλουν τα υπόλοιπα προκείμενα σε β' ήχο από το Ωρολόγιο ή από το εγκόλπιο του αναγνώστου-ψάλτου.

15^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Β΄ ΗΧΟΣ – Δ

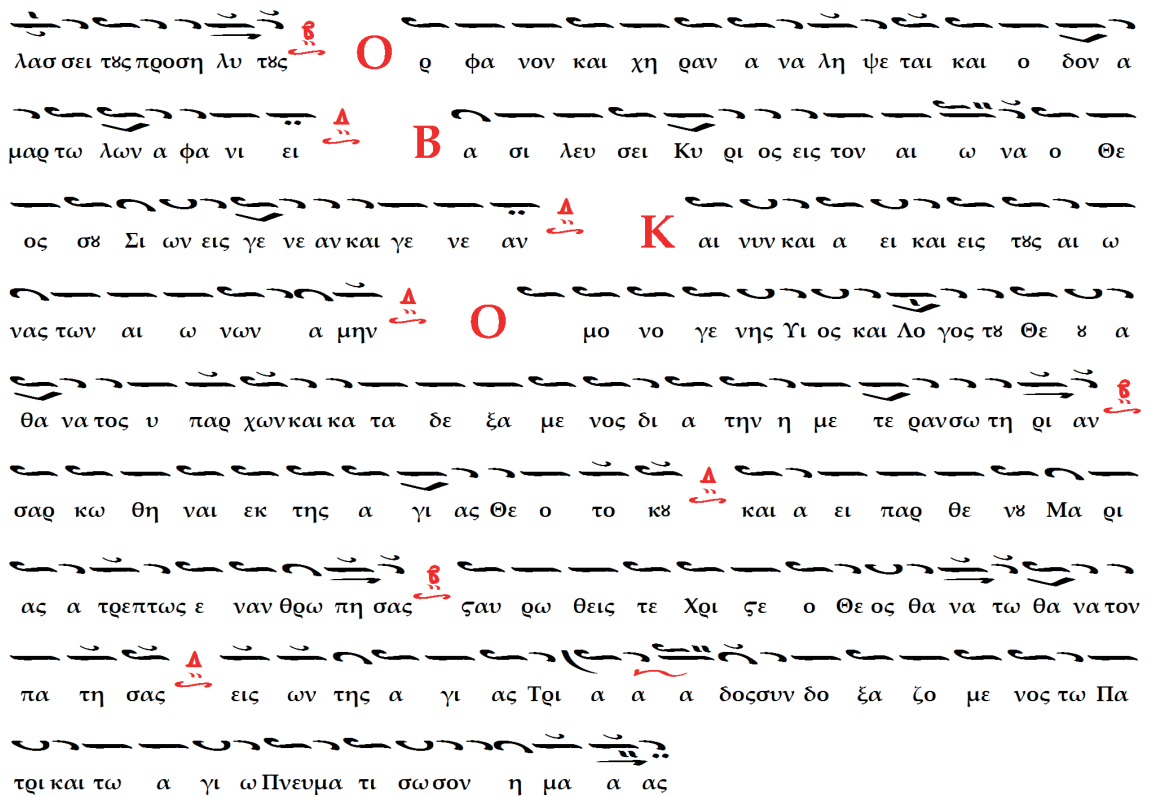
α) Τα συλλαβικά μέλη του β΄ ήχου (γ΄ μέρος)

Β΄ στάση των τυπικών

Τυπικά ονομάζονται οι στίχοι του 102^{ου} (ρβ΄) και 145^{ου} (ρμε΄) ψαλμού, οι οποίοι ψάλλονται αντιφωνικά στην αρχή της Θείας Λειτουργίας σε δύο στάσεις. Με την ολοκλήρωση των τυπικών ψάλλονται ως γ΄ αντίφωνο οι μακαρισμοί. Η καταγραφή των τυπικών έγινε από τον Πέτρο Πελοποννήσιο.

Ήχος → Δι

Δ ο ξα τω Πα τρι και τω Υι ω και τω α γι ω Πνευμα τι Α ι νει η ψυ
 χη μ⁸ τον Κυ ρι ον αι νε σω Κυ ρι ον εν τη ζω η μ⁸ ψα λω τω Θε ω μ⁸ ε
 ως υ παρ χω Μ η πε ποι θα τε επ α αρ χοντας ε πι υι ς αν θρωπων
 οις εκ ε ςι σω τη ρι α Ε ξε λευ σα ται το πνευ μα αυ τ⁸ και ε πι ς ρε
 ψει εις την γην αυ τ⁸ Ε ν ε κει νη τη η με ρα α πολ νται παντες οι δι α
 λο γι σμοι αυ τ⁸ Μ α κα ρι ος ο Θε ος Ι α κω β βο η θος αυ τ⁸
 η ελ πις αυ τ⁸ ε πι Κυ ρι ον τον Θε ον αυ τ⁸ Τ ον ποι η σαν τα τον ο
 ρα νον και την γη ην την θα λασσαν και παν τα τα εν αυ τοις Τ ον φυ λα σσον τα
 α λη θει αν εις τον αι ω να ποι ον τα κρι μα τοις α δι κ⁸ με νοις δι δον τα τρο φη
 τοις πει νω σι Κ υ ρι ος λυ ει πε πε δη με ν⁸ Κυ ρι ος σο φοι τυ φλ⁸
Α Κυ υ ρι ος α νορ θοι κατε ρα γμε ν⁸ Α Κυ ρι ος α γα πα δι και ς Κυ ρι ος φυ

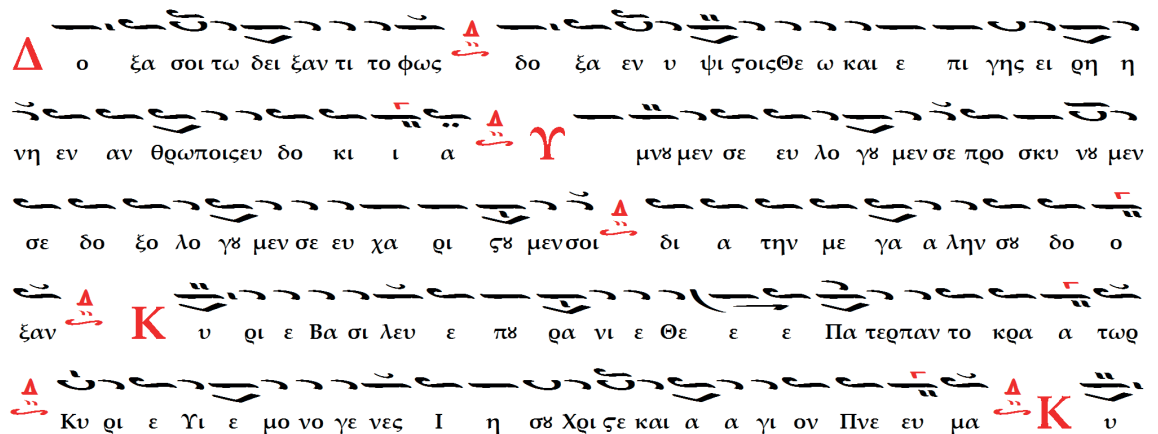

 λαοσει τῆς προσηλυτῆς **Ο** ρφάνον και χηραν α να λη ψεται και ο δον α
 μαρτω λων α φα νι ει **Β** ασι λευσει Κυριος εις τον αι ω να ο Θε
 ος σῶ Σιων εις γε νε αν και γε νε αν **Κ** αι νυν και α ει και εις τῆς αι ω
 νας των αι ω νων α μην **Ο** μο νο γε νης Υι ος και Λο γος τῶ Θε ο υ α
 θα να τος υ παρ χων και κα τα δε ξα με νος δι α την η με τε ραν σω τη ρι αν
 σαο κω θη ναι εκ της α γι ας Θε ο το κῶ και α ει παρ θε νῶ Μα ρι
 ας α τρεπτως ε ναν θρω πη σας **Κ** ριστου θεις τε Χρι σε ο Θε ος θα να τω θα να τον
 πα τη σας **Α** εις ων της α γι ας Τρι α α α δο σουν δο ξα ζο με νος τω Πα
 τρι και τω α γι ω Πνευμα τι σωσον η μα α ας

Δοξολογία Ιωάννου Καββάδα

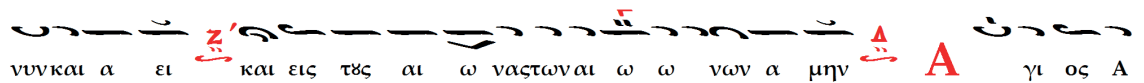
Ο Ιωάννης Καββάδας (†1899) γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Υπήρξε μαθητής του εξηγητή και διδασκάλου της Νέας Μεθόδου Χουρμουζίου Χαρτοφύλακα. Έψαλλε στον Αγ. Ιωάννη των Χίων στην Πόλη και στο Μητροπολιτικό ναό της Χίου, ενώ παράλληλα ανέδειξε πολλούς μαθητές. Μελοποίησε πολλά μαθήματά, τα οποία συμπεριλαμβάνονται σε διάφορες μουσικές συλλογές.

Ἦχος **Δι**

Δ ο ξα σοι τω δει ξαν τι το φως **Α** δο ξα εν υ ψι σοις Θε ω και ε πι γης ει ρη η
 νη εν αν θρω ποι σεν δο κι ι α **Υ** μνη μεν σε ευ λο γῶ μεν σε προ σκυ νῶ μεν
 σε δο ξο λο γῶ μεν σε ευ χα ρι σῶ μεν σοι **Α** δι α την με γα α λην σα δο ο
 ξαν **Κ** υ ρι ε Βασι λευ ε πῶ ρα νι ε Θε ε ε Πα τερ παν το κρα α τω ρ
Α Κυ ρι ε Υι ε μο νο γε νης Ι η σῶ Χρι σε και α α γι ον Πνε ευ μα **Κ** υ

ρι ε ο Θε ος ο α μνος τς Θε ος ο Υι ος τς Πα τρος ο αι ρωντην α μαρ τι αν
 τς κο ο ος μ ε λε η σον η μας ο αι αι ρωντας α μαρ τι ας τς κο ος
 μ **Π** ρος δε ξαιτην δε η σιν η μων ο κα θε με νος εκ δε ξι ων τς Πα τρος
 και ε λε η σον η μας **Ο** τι συ ει μονος Α γι ος συ ει ει μο νος Κυ ρι ος
Ι η σης Χρι στος εις δο ο ξαν Θε ος Πα τρος α μην **Κ** α θε κα ζην
 η με ραν ευ λο γη σω σε και αι νε ε σω το ο νο μα α σ ε ις τον αι ω
 ω να και εις τον αι ω να τς αι ω νος **Κ** α τα ξι ω σον Κυ ρι ε
 εν τη η με ρα τα αυ τη α να μαρ τη τς φυ λα χθη η ναι η μας **Ε** υ
 λο γη τος ει Κυ ρι ε ο Θε ος των Πα τε ρων η μων και αι νε τον και δε δο ξα
 σμε ε νον το ο νο μα α σ ε ις τς αι ω ω νας α μην **Γ** ε νοι το Κυ
 ρι ε το ε λε ος σ ε φ η μας κα θα πε ρηλ πι σα μεν ε πι σε **Ε** υ λο γη
 τος ει Κυ ρι ε δι δα ξον με τα δι και ω μα τα α σ **Κ** υ ρι ε κα
 τα φυ γη ε γε νη θης η μιν εν γε νε α και γε νε α ε γω ει πα Κυ ρι
 ε ε λε η σο ον με ι ασαι την ψυ χην μ ο τι η μαρ το ον σοι **Κ** υ
 ρι ε προς σε κα τε φυ γον δι δα ξον με τς ποι ει ν το θε λη μα α σ ο τι συ ει ο
 Θε ο ος μ **Ο** τι πα ρα σοι πη γη ζω ης εν τω φω τι ι σ ο
 ψω ω με θα φως **Π** α ρα τει νον το ε λε ο ος σ τος γι νω σκς σι ι
 σε **Α** γι ος ο Θε ος **Α** γι ος Ι σχυ ρος **Α** γι ος Α θα να τος ε
 λε η σον η μας **Δ** ο ξα Πα τρι και Υι ω και Α γι ω Πνε υμα τι **Κ** αι

 νυν και α ει και εις τας αι ω να στων αι ω ω νων α μην Α γι ος Α

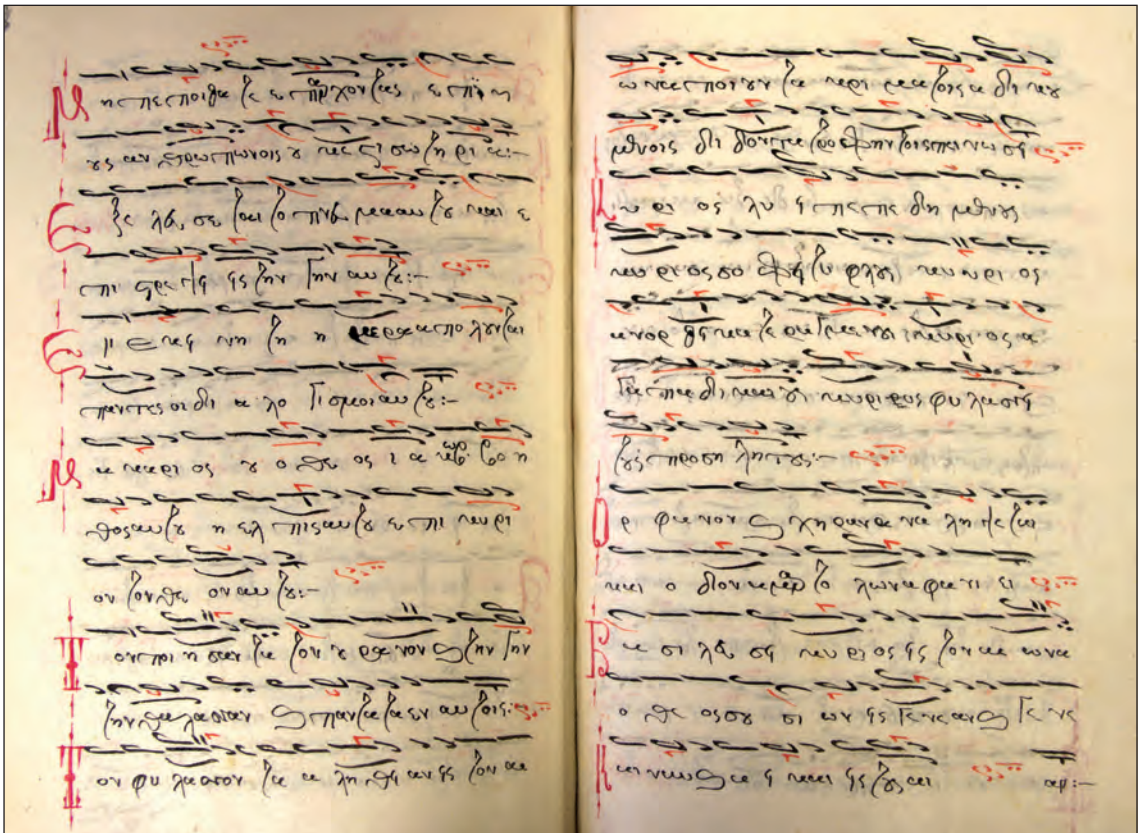
 θα να τος ε λε η σον η μας

Η διατονική φθορά του Δι δ , η οποία τίθεται σε ορισμένες καταλήξεις των στίχων της δοξολογίας, καταδεικνύει ανάλογη διατονική πορεία έως τον π .

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα ψάλλουν τη β΄ στάση των τυπικών και τη δοξολογία αντιφωνικά.
- Θα εντοπίσουν στη σύντομη δοξολογία τις κοινές και επαναλαμβανόμενες φράσεις, αυτούσιες ή εν μέρει διαφοροποιημένες, ενδιάμεσες ή καταληκτικές.

Δείγμα από τη β΄ στάση των τυπικών.

16^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

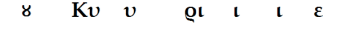

Ο Α΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Α

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Κεκραγάριο του ήχου

Ήχος Πα

Κ υ ρ ι ε ε κε κραξά προ ος σε ε ει σα κς σο ο ο ο ον μς ει σα
 κς σον μς Κυ υ υ ρ ι ι ι ε Κυ ρ ι ε ε κε ε κραξά προ ος σε ε ει
 σα κς σο ο ον μς προ ο σρες τη φω νη η η η τη ης δε η η σε ω
 ω ω ως μς εν τω κε κρα γε ε ναι με προς σε ε ε ει σα κς σο ον μς

Κ α τευ θυν θη η η τω η προ σευ χη η η η η η μς ως θυ μι ι α
 μα α ε ε νω πι ο ο ο ο ον σς ε παρσις τω ων χει ει ρω ων μς
 θυ σι α ε σπε ρι νη η ει σα κς σο ον μς   Κυ υ ρ ι ι ι ε

Βασικό χαρακτηριστικό του στιχηραρικού είδους είναι η -σε σχέση με τα σύντομα, συλλαβικά μέλη- αργή ανάπτυξη του υμνογραφικού κειμένου. Έτσι, σε αντίθεση με τα συλλαβικά μέλη όπου κατά κανόνα μια συλλαβή αντιστοιχεί σε ένα φθόγγο, στα στιχηραρικά μέλη ορισμένες συλλαβές μπορούν να επεκταθούν επιπλέον διαμορφώνοντας ευρύτερες μελωδικές φράσεις.

Στα μέλη της Ενότητας αυτής και των υπολοίπων οι οποίες ακολουθούν, το υμνογραφικό κείμενο ξεδιπλώνεται αργά, αφού ορισμένες συλλαβές επενδύονται με μικρές ή μεγαλύτερες μουσικές φράσεις και όχι μόνο με έναν φθόγγο, όπως στα συλλαβικά μέλη. Αυτά τα μέλη ονομάζονται μελισματικά.

Παράδειγμα Αναστάσιμου στιχηρού του εσπερινού (συλλαβικό-στιχηραρικό)

Ἦχος ^Ϛ Πα

Τ ας ε σπε ρι νας η μων ευ χας ^Δ προ σδε ξαι Α γι ε Κυ ρι ε π
Ϛ

Τ ας ε σπε ρι νας η μων ε ε ευ χας ^Ϛ προ σδε ξαι Α γι ι ε Κυ υ υ υ ρι
ι ι ι ε

Αναστάσιμα στιχηρά ιδιόμελα του εσπερινού

Ἦχος ^Ϛ Πα

Κ υ κλω σα τε λα α οι Σι ι ων ^Ϛ και πε ρι λα βε τε ε ε ε α α α αυ την ^Ϛ

και δο τε δο ξαν εν αυ τη τω α να ζαν τι ι εκ νε εκρων ^Ϛ ο τι αυτος ε ρι ι ι

ιν ο Θε ο ο ος η η η μων ^Δ ο λυ τρω σα α με νο ος η η μα α ας ^{Ϛ Ϛ} εκ
των α νο ο μι ω ω ω ω ν η η η η μων π
Ϛ

Δ ευ τε λα οι υ μνη σω ω μεν και προ σκυ νη σω μεν Χρι ι ζον ^Ϛ δο ξα ζον τες αυ
την εκ νε κρων α να α α α ζα α α α σιν ^Ϛ ο τι αυτος ε ρι ι ι ι ν ο ο

Θε ο ο ος η η η μων ^Δ ο εκ της πλα α νης τς ε ε χθ ρ θ ς ς τον κο σμον λυ
υ τρω σα α α α με ε ε ε ε νος

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Ο α΄ ήχος στιχηραρικός συμπεριφέρεται διαφορετικά από ότι στα συλλαβικά μέλη. Έτσι, στην προκειμένη περίπτωση κινείται με αναφορά προς τη 3^η μελωδική βαθμίδα, δηλαδή τον ^Γ ρ, ενώ εμφανίζει και διαφορετικές θέσεις στην ανάπτυξη του μέλους και στις καταλήξεις.

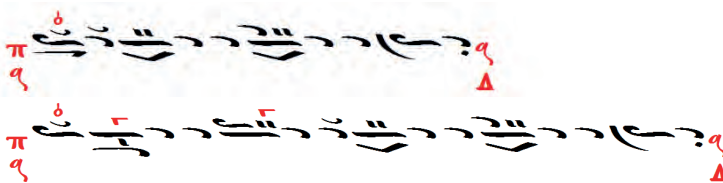
The diagram shows two lines of musical notation. The top line represents the syllabic form, starting with a ^π Ϛ symbol and ending with a ^Γ ρ ρ symbol. The bottom line represents the sticharic form, starting with a ^Γ ρ ρ symbol and ending with a ^Γ ρ ρ symbol. Both lines feature a melodic contour with a prominent third degree (Γ ρ) and various rhythmic values indicated by stems and flags.

Συχνές επίσης είναι και οι ενδιάμεσες μελωδικές φράσεις κάτω από τη βάση του Πα, με διατήρηση της διατονικής υφής.

Το φαινόμενο του Τροχού

Για το εν λόγω φαινόμενο θα γίνει εκτενέστερα λόγος στην Ενότητα 18. Αρχικά, εκείνο το οποίο είναι αναγκαίο να κατανοήσει κανείς, είναι πως στο πλαίσιο του συγκεκριμένου φαινομένου παρουσιάζεται πανομοιότυπη επανάληψη ενός πενταχόρδου από το ίδιο σημείο στο οποίο εκείνο εξαντλείται. Άρα, στην περίπτωση του α΄ ήχου παρουσιάζεται ένα διατονικό πεντάχορδο σε καθοδική πορεία από τον α στον π , και ακριβώς πάνω στον Πα δομείται όμοιό του ως π - α , με την διαστηματική σύσταση όμως του προηγούμενου. Άρα, έχουμε να κάνουμε με συνημμένη ανάπτυξη δύο όμοιων διατονικών πενταχόρδων **Κε-Πα** και **Πα-Δι** διαστηματικά όμως ως **Κε-Πα**.

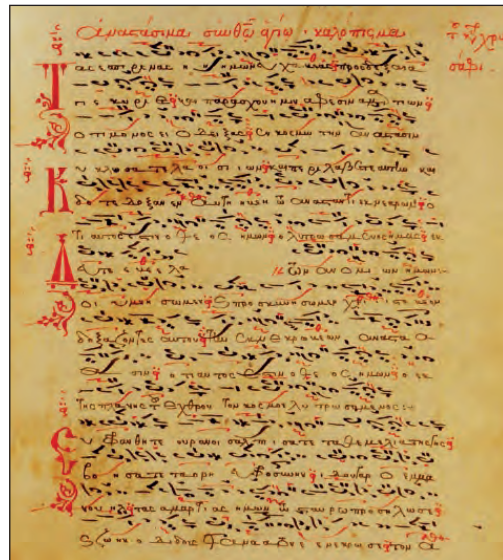
Το παραπάνω παράδειγμα Τροχού αποτελεί μία συχνά εμφανιζόμενη θέση στο στιχηράριο και θα συναντηθεί και στις επόμενες διδακτικές Ενότητες.

γ) «Κέλευσον Δέσποτα Άγιε»

Σε περιπτώσεις Αρχιερατικής χοροστασίας, ένας κανονάρχης απαγγέλει εκφωνητικά το «Κέλευσον Δέσποτα Άγιε» μπροστά από τον χοροστατούντα Αρχιερέα, ο οποίος στέκεται στον δεσποτικό θρόνο. Με το Κέλευσον δίνεται ο ήχος των κεκραγαρίων (στην ακολουθία του εσπερινού) ή των πασαπνοαρίων (στην ακολουθία του όρθρου), ο Αρχιερέας ευλογεί τον κανονάρχη και στη συνέχεια τους δύο ψαλτικούς χορούς. Ενδεικτικά, για τον α΄ ήχο ο κανονάρχης απαγγέλει: Κέλευσον Δέσποτα Άγιε, ήχος Πρώτος.

δ) Ισοκράτημα

Κατά τη μελέτη των στιχηραρικών μαθημάτων, χρειάζεται να γίνεται εξάσκηση και στο ισοκρά-

Ιδιόμελα στιχηρά α΄ ήχου του 17ου αι.

17^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Α΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Β

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Πασαπνοάριο του ήχου

Ἦχος Πα

Π α σα πνο η αι νε σα α τω τον Κυ υ υ ρι ι ι ον αι νει τε τον
 Κυ ρι ον εκ των ὄ ρα α νων αι νει τε αυ το ον ε εν τοις υ ψι ι
 ι ι ι σοις Σοι πρε πει υ υ μνος τω ω ω ω Θε ε ε ε ω

Α ι νει τε αυ τον παντες οι αγ γε ε λοι α αυ τᾶ αι νει τε αυ τον πασαι αι δυ
 να α μειεις α αυ τᾶ ὄ Σοι πρε πει υ υ μνος τω ω ω ω Θε ε ε ε ω

Αναστάσιμα στιχηρά ιδιόμελα

Ἦχος Πα

Τ ην θε ο πρε πη σθ συγκα τα βα σιν δο ξα ζο οντες υ μνᾶ ὄ με εν σε Χρι ι σε
 ε τε χθης ε εκ Πααρ θε ε νᾶ και α χω ρι ζος υ πηρ χες τω ω ω Πα α α
 α τρι ε πα θες ως ανθρωπος και ε κᾶ σι ως υ πε μει ει νας Στα αυ ρον
 ζης ε εκ τᾶ ὄ τα α φᾶ ως εκ πα σα δος προ ο ο ο ε ε ε ελ θων ι να
 σω σης τον κοσμον Κυ ρι ε δο ο ο ο ξα α α α σοι

Ο τε προση λω ω θης τω ξυ λω ω τσ ζα αυ ρσ το τε ε ε νε ε κρω ω θη το
 κρα τος τσ ς ς ς ε ε ε ε χθρσ η κτι σις ε σα λε ευ θη τω φο ο ο βω
 ω ω ω σσ και ο α δης ε σκυ λευ θη η τω κρα α α α τει ει ει ει σσ τσ
 νε κρσ εκ τω ντα φων α νε ζη η σας και τω λη ζη τον Πα ρα δεισον η νοι ξας
 Χρι σε ο θε ος η μων δο ο ο ο ξα α α α σοι

β) Κανονάρχημα και ισοκράτημα

Μελετώντας τα μέλη αυτής της Ενότητας, είναι σημαντικό οι μαθητές να εξασκηθούν στο κανονάρχημα και το ισοκράτημα. Το κανονάρχημα προϋποθέτει άριστη διατήρηση του τονικού ύψους πάνω στο οποίο βασίζεται η απαγγελία του, αλλά και η σωστή άρθρωση για την κατανόηση του από τον εκάστοτε ψαλτικό χορό. Το κανονάρχημα εισχωρεί εμβόλιμα εντός του βασικού κορμού του μέλους, και αποδίδεται ανά μικρές ή μεγαλύτερες φράσεις. Έτσι, ο κανονάρχης ξεκινά να κανοναρχεί την επόμενη φράση κατά την κατάληξη της προηγούμενης. Πάντως σημαντικό είναι να τονιστεί, πως το κανονάρχημα δεν διασαλεύει τη ρυθμική και χρονική οντότητα του μέλους. Έτσι, ο ψάλτης δεν περιμένει τον κανονάρχη να τελειώσει τη φράση, αλλά ξεκινάει την επόμενη μελωδική γραμμή σύμφωνα με τη ρυθμική δομή του μέλους και την αντίστοιχη χρονική αγωγή με την οποία το αποδίδει. Έτσι, δημιουργείται συχνά η χαρακτηριστική αισθητικά, παράλληλη συνήχηση μέλους και κανοναρχήματος. Παράλληλα, το ισοκράτημα αποδίδεται κατά κύριο λόγο με διακριτική εκφορά της βάσης του εκάστοτε ήχου. Αλλαγές, μπορούν να γίνουν σε εξαιρετικές περιπτώσεις αλλαγής του ήχου ή του τονικού κέντρου. Κατά κανόνα επιδιώκεται η παράλληλη συνήχηση του μελωδικού θέματος και της βάσης του ήχου με σκοπό τη δημιουργία του αντίστοιχου ηχοχρωματικού περιβάλλοντος. Μέσω της πρακτικής του ισοκρατήματος αναδεικνύονται οι θέσεις του ήχου, τα βασικά τονικά του κέντρα και η εν γένει διαστηματική-ηχοχρωματική του φυσιογνωμία και οντότητα. Τέλος, χρήσιμο είναι να τονιστεί, πως κατά την επιτέλεση (σύμφωνα με την πρακτική των Πατριαρχικών αναλογιών και των αντίστοιχων μοναστικών κοινοτήτων του Αγίου όρους), ο ρόλος του ισοκράτη δεν είναι απομονωμένος και αποσπασματικός από την όλη διαδικασία. Έτσι, ανά πάσα στιγμή οι ισοκράτες μπορούν να διακόψουν το ισοκράτημα και να ψάλλουν κανονικά το μέλος ενισχύοντάς το, ειδικά σε καταληκτικές φράσεις.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αναζητήσουν κλασσικές θέσεις στα παραπάνω στιχηραρικά μέλη.
- Αφού μελετήσουν τα παραπάνω μέλη, προτείνεται να ψάλλουν κάθε μέλος με έναν κανονάρχη και δυο ισοκράτες.

18ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Α΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Γ

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Στιχηρό ιδιόμελο του εσπερινού της Τετάρτης της β΄ εβδομάδας των νηστειών (Προηγιασμένη Θ. Λειτουργία)

Ἦχος ᾠ Πα

Την πνευματικὴν ἀδελφότητα λαβόντες νηστειεῖς εἰς εἰς ἀντήν τὴν γλῶσση μὴ λαλεῖτε ἑταδόοοο λιλιλία ἡμῶν δετιθεσθεπροσκομματω ἀδελφώεις σκαῖ ἀνδάαα ἀλόν ἡμῶν ἀλλὰ τῆμετανοῖα φαιδρουνααντεςτηντην ψυχῆς λαμπάαα ἀδα ἡμῶν τοῖς δακρυσιβοῦν ἡσωμέντω ωω Χριισω ἡμῶν ἀφῆσῆμινταπαράπτωματα ἀηῶν ἡμῶν
ἡμῶν ὡς φιλααανθρωωωωπος

Στιχηρό ιδιόμελο του εσπερινού της Πεντηκοστής

Ἦχος ᾠ Πα

Πεντηκοστήν εορτάζομεν καὶ Πνεύματος ἐπιδημιεῖς ἀνὰ καὶ προθεσμίαν ἐπαγγεῖλιαις ἡμῶν καὶ ἐλπίδοος συμπληρηῶν ὡσιν ἡμῶν καὶ τομυσηριον ὡσιν ὡς μεγαατεκαίαισεβααασιμιλιον ἡμῶν διόβωμένσοι Δημιῶν γετῶπαντοος Κυριε
δοοοο ξαααασι

Δοξαστικό των αίνων στην εορτή του Αγίου Γρηγορίου

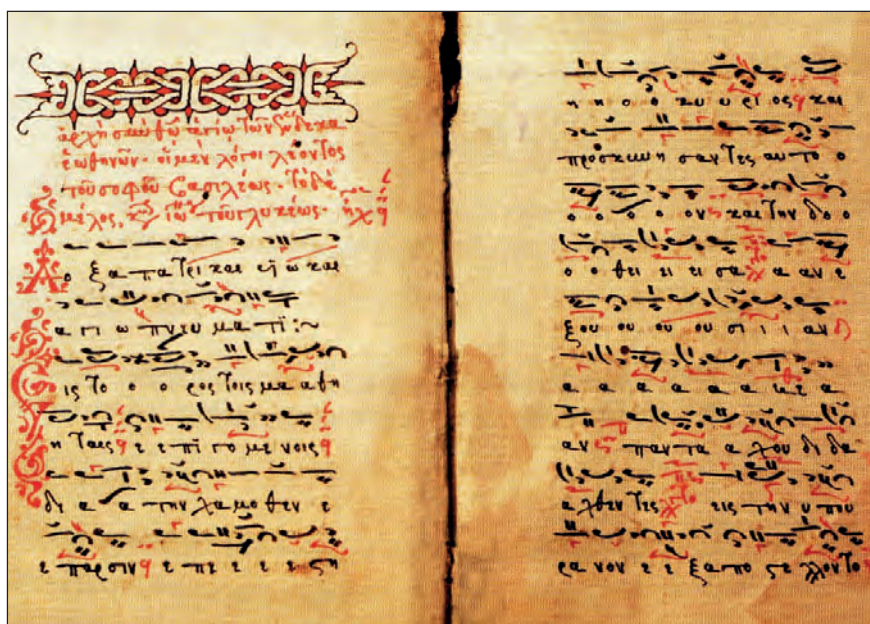
Ἦχος ᾠ Πα

Την λυραν τσ Πνευμα α τος των αι ρε ε σε ων θε ε ε ρι ι ι ι ζρον
 και Ορθο δο ξων η η η δυ υ υ υ σμα τον δευ τε ρο ο ο ον ε ε πι ζη η
 η θι ι ι ο ον τον τσ Λο γσ α αυ το ο πτην τοις δογ μα σι ι γε νο ο
 ο ο με ε ε ε νον τον σο φο ον Αρ χι ποι οι οι με ε ε να της Εκ
 κλη σι ας τα θεμ μα τα θε ο λο γι κοι ο ις υμ νοι ο ις προ σει ει ει ει πω ω ω
 μεν συ ει ο Ποι μη η ην ο κα α λος ο δσ σε αυ τον Γρηγο ρι ε ως
 ο Δι δασκαλος Χρισος υ πε ε ερ η η η η μων και συν Πα α αυ λω ω χο
 ρε ε ε ευ εις και προ σβευ εις υ περ τω ων ψυ χω ω ω ων η η η η μων

Α' εωθινό δοξαστικό

Ἦχος ᾠ Πα

Εις το Ο ο ο ρο στοις Μα θη ταις ε πει ει γο με ε ε ε ε νοις δι α
 την χα μο θεν ε πααρ σιν ε ε πε ζη η ο Κυ υ υ υ ρι ι ι ι ος και προ σκυ
 νη η σαν τες α αυ τον και την δο θει ει σαν ε ξσ σι ι αν παν τα
 χσ σ σ σ δι δα χθε ε ε ε εν τες εις την υ πσ ρα α νον ε ε
 ε ε ξα α πε σε ε ελ λο ο ον το ο κη ρυ υ υ ξαιτην εκ νε κρων α α να ζα
 σιν και την εις σ ρα νσ α πο ο κα τα α α α ζα α α α σιν ο ις και συν
 δι αι ω νι ζειν ο α ψευ δη ης ε πηγ γει ει ει λαα α α το Χρι σος ο ο
 Θε ε ος και Σω τηρ τω ων ψυ χω ω ω ων η η η η μων

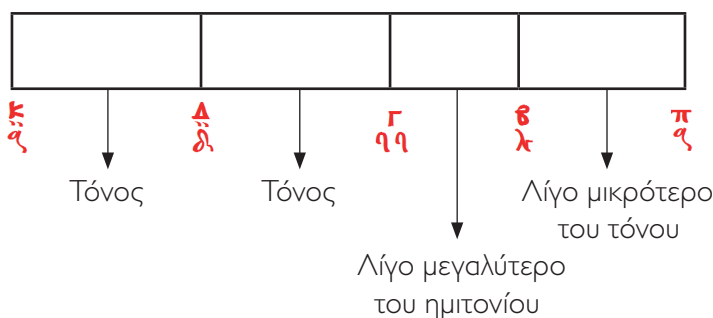

Α' εωθινό δοξαστικό, αυτόγραφο Χρυσάφη του νέου (1680)

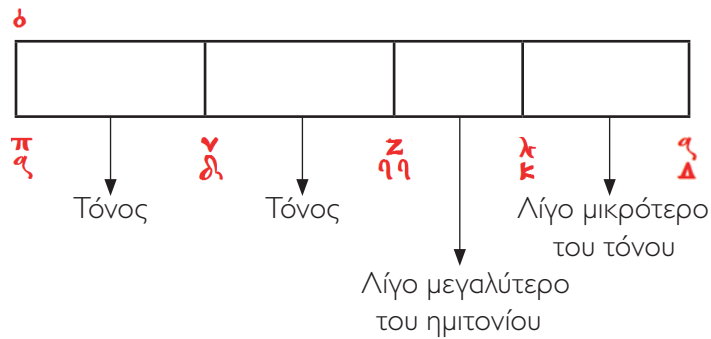
β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου.

Το φαινόμενο του Τροχού

Όπως αναφέρθηκε συνοπτικά και στην Ενότητα 16, εξαιρετικά ενδιαφέρον θεωρητικό φαινόμενο είναι εκείνο της ανάπτυξης του Τροχού. Ο Τροχός ή πεντάχορδο σύστημα ή κατά τετραφωνία σύστημα, παρουσιάζεται συχνά σε συνθέσεις του α΄ ήχου στο στιχηραρικό γένος και συγκεκριμένα στην περιοχή από τη βάση έως τον χαμηλό Δι. Ουσιαστικά πρόκειται για μια διαστηματική ακολουθία σε μορφή πενταχόρδου, μετά την εξάντληση της οποίας ακολουθεί αμέσως -χωρίς κάποια άλλη ενδιάμεση παρεμβολή- όμοιά της. Στην περίπτωση του α΄ στιχηραρικού ήχου εάν υποθεθεί ένα πεντάχορδο που να ξεκινάει από τον Κε και να ολοκληρώνεται στον Πα, ο Πα θα καταστεί κορυφή ενός όμοιου διαστηματικά πενταχόρδου, το οποίο θα εκτείνεται έως τον χαμηλό Δι. Έτσι, ότι ισχύει διαστηματικά μεταξύ Κε - Πα $\frac{\epsilon}{\alpha}$ - $\frac{\pi}{\alpha}$ θα ισχύσει και μεταξύ Πα-Δι $\frac{\pi}{\alpha}$ - $\frac{\delta}{\alpha}$, αφού ο φθόγγος Πα θα καταστεί κορυφή ενός -όμοιου με το προηγούμενο- πενταχόρδου. Έτσι θα έχουμε:

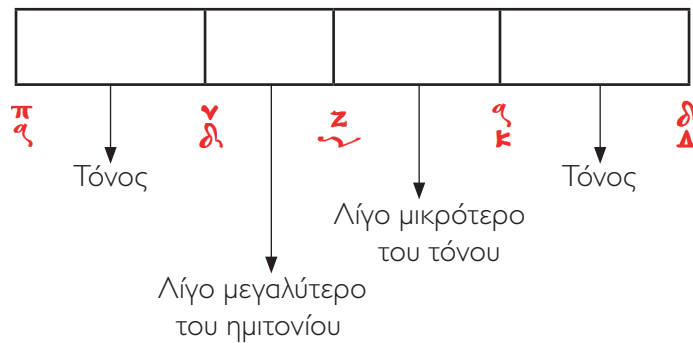
Πεντάχορδο
με χρήση του
Τροχού

Στο παραπάνω διάγραμμα αποτυπώνεται η χρήση νέου πενταχόρδου και μέσω της χρήσης των αντίστοιχων μαρτυρικών σημαδιών του βασικού πενταχόρδου.

Αν δεν είχε χρησιμοποιηθεί η πορεία κατά το πρότυπο του Τροχού, τότε η διαστηματική ακολουθία θα ήταν η εξής:

Πεντάχορδο
χωρίς τη
χρήση του
Τροχού

Ενδεικτικό παράδειγμα Τροχού

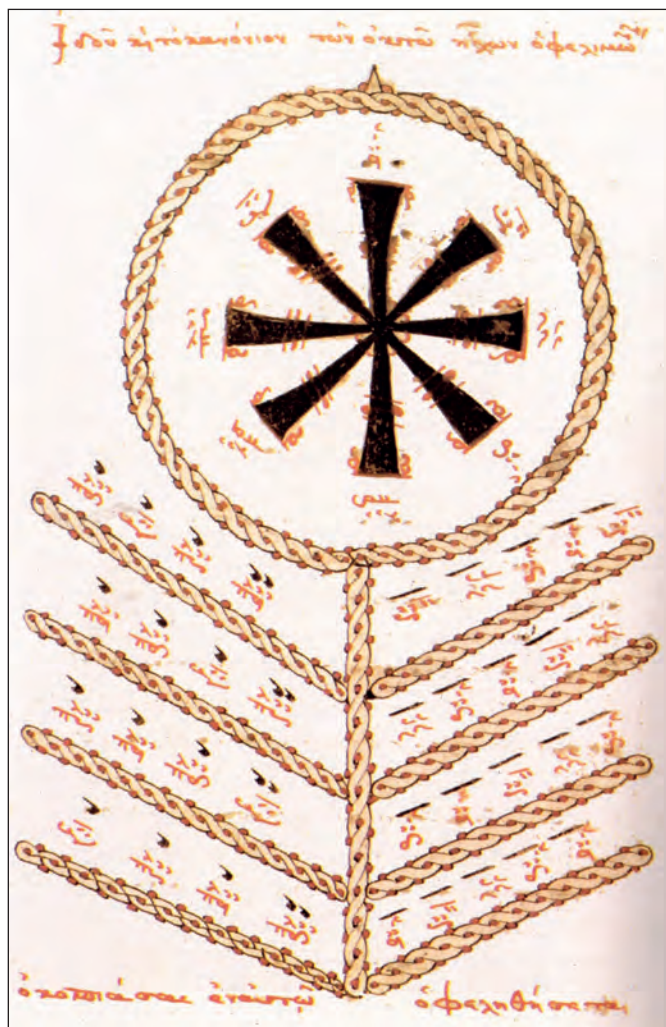

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αναζητήσουν τις αντίστοιχες μουσικές φράσεις, όπως το παραπάνω παραδείγματα, με Τροχό στα στιχηραρικά μέλη των τριών Ενοτήτων του α΄ ήχου.
- Θα σχολιάσουν, τις διαφοροποιήσεις των μαρτυριών.
- Προτείνεται η ηχογράφηση ενός από τα παραπάνω στιχηρά με δυο διαφορετικούς τρόπους:
 - α) Να ηχογραφηθεί ξεχωριστά το μέλος, έπειτα το ισοκράτημα και εν τέλει το κανονάρχημα. Σε αυτή τη περίπτωση όλοι μπορούν αρχικώς να ψάλλουν, ενώ στη συνέχεια όλοι ή μέρος του χορού θα μπορούν να ηχογραφήσουν ως ισοκράτες και τέλος, ένας θα ηχογραφήσει το κανονάρχημα.

- β) Να οριστούν τα μέλη του χορού, οι ισοκράτες και ο κανονάρχης και να ηχογραφήσουν όλα τα επίπεδα συγχρόνως, σε συνθήκες δηλαδή προσομοίωσης της πραγματικής επιτέλεσης.
- γ) Εν τέλει, είναι πολύ χρήσιμο να ακολουθήσει ακρόαση του ηχητικού αποτελέσματος, από την οποία μπορούν να προκύψουν θέματα προς συζήτηση και σχολιασμό, τεχνικό και υφολογικό.

Κανόνιο των οκτώ ήχων
I. M. Προφ. Ηλίου (597)

19^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Α΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Α

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Πασαπνοάριο του ήχου

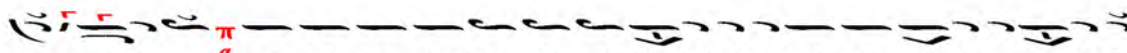
Ήχος $\lambda \tilde{\alpha}$ Πα

Π α α α α α σά πνο ο η αι νε σα α τω ω τον Κυ υ υ υ ρι ι ι
 ι ον α Αι νει τε τον Κυ ρι ον εκ των 8 ρα α νων α αι νει ει τε α α αυ το
 ον εν τοι οις υ ψι ι ι ι σοις α Σοι πρε ε πει υ μνοος τω Θε ω α
Α ι νει τε αυ τον πα αντες οι Α αγ γε λοι οι α α αυ τ α α Αι νει τε α
 αυ τον πασαι αι δυ να α α μεις α αυ τ α 8 α Σοι πρε πει υ μνοος τω Θε ω

Αναστάσιμο στιχηρό ιδιόμελο

Ήχος $\lambda \tilde{\alpha}$ Πα

Κ υ ρι ι ε ε σφρα γι σμε ν8 τ α τα φ8 υ πο των πα ρα α νο ο ο μων α προ
 η η λθες ε εκ τ α 8 μνη η η η μαα α α τος α κα θως ε τε χθης εκ της
 Θε ο ο το ο ο κ α α 8 κ ε γνωσαν πως ε σα αρ κω ω θης α οι α σω ω μα τοι
 οι σ α 8 Α α α α αγ γε ε ε λοι α 8 κ η σθοντο πο τε α νε ζης οι φυ λασ
 σοντες σε ζρα τι ι ω ω ω ται α αμ φο τε ρα γαρ ε σφρα γι ζαι τοις ε ε ρεν

 νω ω ω σι ^π πε φα νε ρω ται δε τα θαυ μα τα τοις προ σκυ νη σιν εν πι ι ζει

 το ο μν ση η η ρι ι ι ον ^π ο α νυ μν σιν α πο δος η μιν α γα λ λι

 α α σιν ^Δ και το με ε γα ε ε ε λε ος

Θ' εωθινό δοξαστικό

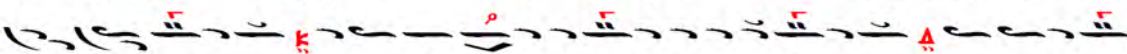
Ήχος ^λ ^π ^ζ Πα

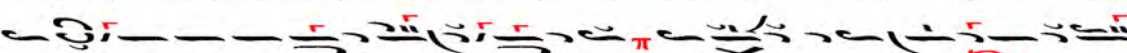
Ω ς ε πε σχα των των χρο ο ο νων ^π ς σης ο ψι α ας Σααβ βα α των ^Δ ε

 φι ι ζα σαι αι τοις φι ι ι ι λοι οις Χρι ι ι ζε ^π και αι θαυ μα α τι θαυ

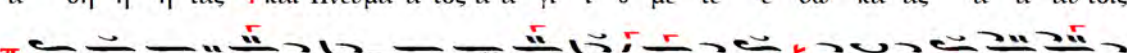
 μα βε βαι αι οις ^π τη κε κλει σμε νη ει σο ο δω ω των θυ υ ρων ^Δ την εκ νε κρω

 ων σ ς Α να α α α α ζαα α α σιν ^π αλ λε πλησας χα ρα α ας τς Μα

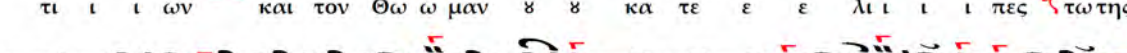
 α θη η η τας ^π και Πνευμα α τος α α γι ι ς με τε ε δω κα ας α α αυτοις

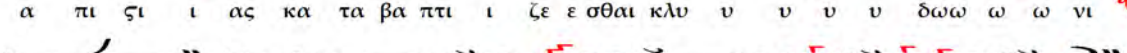
^π και ε ξ ς σι ι αν ε ε ε νειει ει ει μας ^π α φε σε ως α μα αρ

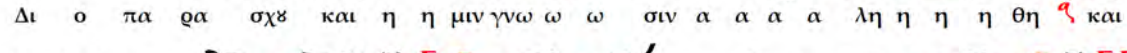
 τι ι ι ων ^π και τον Θω ω μαν ς ς κα τε ε ε λι ι ι ι πες ^π τω της

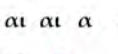
 α πι ςι ι ας κα τα βα πτι ι ζε ε σθαι κλυ υ υ υ υ δω ω ω νι ^π

 Δι ο πα ρα σς και η η μιν γνω ω ω σιν α α α α λη η η η θη ^π και

 αι αι α α φε σι ιν πται σμαα α α των ^π ευ σπλα αγ χνε Κυ υ υ ρι ε ε ε ε

 ε ε ε

Στους χαρακτήρες που διαιρούν τον χρόνο εκτός από το γοργό ανήκουν το δίγοργο και το τρίγοργο .

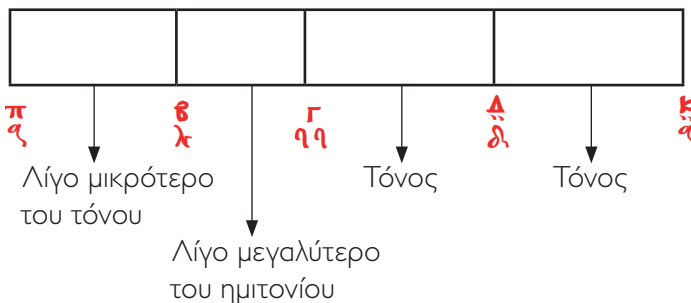
Το δίγοργο ζητά να ληφθούν σε μία κίνηση (σε έναν χρόνο) τρεις φθόγγοι: Εκείνος στον οποίον τίθεται το Δίγοργο, ο προηγούμενος και ο επόμενος, =1 χρόνος.

Αντίστοιχα το τρίγοργο ζητά να ληφθούν σε μία κίνηση (σε έναν χρόνο) τέσσερις φθόγγοι: Εκείνος στον οποίον τίθεται το Τρίγοργο, ο προηγούμενος και οι δύο επόμενοι =1 χρόνος.

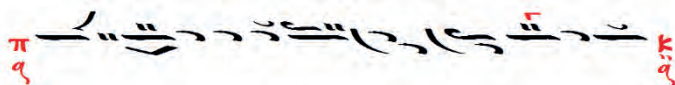
Ωστόσο, στην πράξη δεν παρατηρείται -ειδικά στο δίγχοργο- χρονική ισοκατανομή των φθόγγων. Με άλλα λόγια, το γεγονός ότι τρεις φθόγγοι λαμβάνονται σε μία κίνηση δε σημαίνει απαραίτητα πως η μεταξύ τους διάρκεια είναι ακριβώς η ίδια. Έτσι, π.χ. στο δίγχοργο, ανάλογα με τη φράση, οι δύο πρώτοι φθόγγοι είναι πιθανό να αρθρωθούν μαζί με διάρκεια ίση με τον τρίτο ή και αντίστροφα. Γενικότερα, στην εκκλησιαστική μουσική παρατηρείται μια ρευστή διαχείριση της ρυθμικής διατύπωσης με επιμέρους τονισμούς, ανισομερείς κατανομές διάρκειας, επιπλέον χρονικές αξίες στις βασικές ατάκες, κλπ. Τηρουμένων των αναλογιών, ο ρυθμός όπως και η μελωδία στις ανατολικές μουσικές κουλτούρες διακρίνεται από ρευστότητα και έλλειψη διάθεσης για απόλυτα μετρονομική άρθρωση.

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Ο πλ. α΄ στο στιχηραρικό γένος θεμελιώνεται στον $\pi\alpha$ και φέρει ως δεσπίζοντα φθόγγο την 5^η μελωδική βαθμίδα, δηλαδή τον $\xi\alpha$. Έτσι, σημαντικό μέρος του μελωδικού υλικού αναπτύσσεται γύρω από τον $\xi\alpha$, στον οποίο άλλωστε και καταλήγει. Έτσι, από τη βάση παραγωγής του $\pi\alpha$, ο ήχος αναπτύσσεται με πενταχορδική μορφή ως εξής:

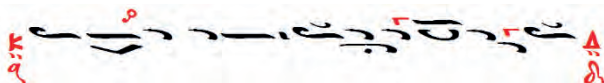
Στη συνέχεια, ψηλότερα από τον $\xi\alpha$, ο ήχος αναπτύσσεται διατονικά και με την χαρακτηριστική ρευστότητα του $\zeta\omega$. Έτσι, ο $\zeta\omega$ εκ φύσεως αποδίδεται ελαφρώς χαμηλωμένος σε ανοδική πορεία, ενώ σε μελωδικές κινήσεις προς τον $\kappa\epsilon$ έλκεται διακριτικά προς αυτόν.

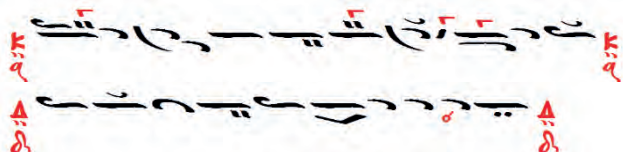
Στις περιπτώσεις δε που η μελωδία θα ξεκινήσει καθοδική πορεία ώστε να καταλήξει στον $\pi\alpha$, ο $\zeta\omega$ θα λάβει ύφεση.

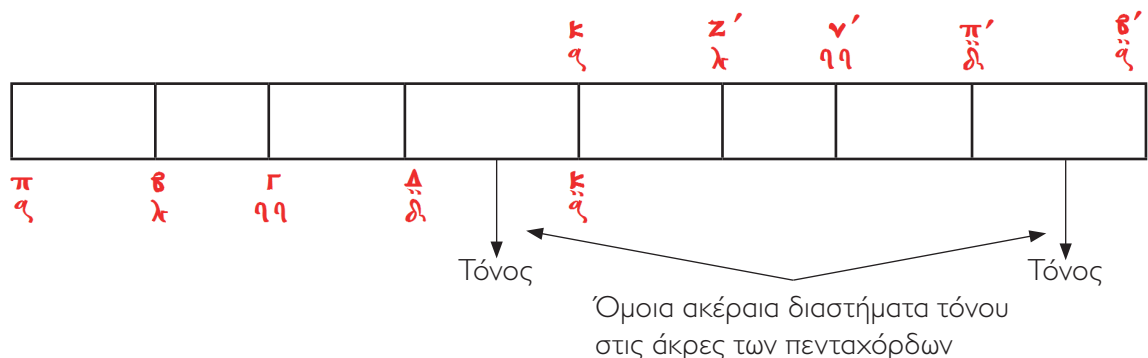
Χαρακτηριστικές επίσης είναι οι φράσεις με συνεχή χρήση ρ αμέσως μετά τον $\xi\alpha$. Στην περίπτωση μάλιστα κατά την οποία ο $\zeta\omega$ αποδοθεί με ιδιαίτερη βάρυνση, τότε δημιουργείται εναρμόνια συνθήκη λόγω της μικρότερης του ημιτονίου απόστασης που θα προκύψει μεταξύ $\xi\alpha$ - $\zeta\omega$.

Επίσης, μεγάλο ενδιαφέρον ενέχει ο $\overset{\Delta}{\delta}$, ο οποίος μπορεί να καταστεί ενδιάμεσο τονικό κέντρο σε συνδυασμό με βάρυνση του $\mathbf{Z\omega'}$ με ρ και όξυνση του $\mathbf{\Gamma\alpha}$. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μία συνθήκη σκληρού διατόνου, λόγω της χρήσης σκληρών διαστημάτων γύρω από τον $\overset{\Delta}{\delta}$. Σε πολλές περιπτώσεις δε, ο $\mathbf{Z\omega'}$ μπορεί να αποδοθεί με επιπλέον βάρυνση, όπως και ο $\mathbf{\Gamma\alpha}$ με επιπλέον όξυνση, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί εναρμόνιο άκουσμα. Η εν λόγω τροπική συμπεριφορά συναντάται μάλιστα και στις οριστικές καταλήξεις του πλ. α' συντελώντας καθοριστικά στη δόμηση του ιδιαίτερου ηχοχρώματός του στο στιχηραρικό γένος.

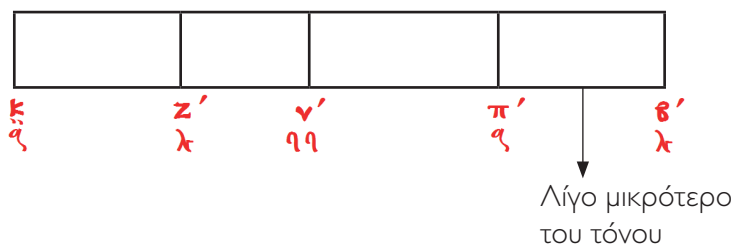

Τέλος, πιθανή είναι και η χρήση του φαινομένου του *Τροχού* από τον $\overset{\kappa}{\kappa}$ και πάνω. Έτσι, η κορυφή του βασικού πενταχόρδου του πλ. α' από τον $\overset{\pi}{\pi}$ έως τον $\overset{\kappa}{\kappa}$, γίνεται η βάση για ένα αντίστοιχο όμοιό του διαστηματικά, το οποίο θα εκτείνεται από το $\overset{\kappa}{\kappa}$ μέχρι το $\overset{\beta}{\beta}$. Έτσι, το διάστημα $\overset{\pi}{\pi} - \overset{\beta}{\beta}$ που θα ήταν λίγο μικρότερου του τόνου, λόγω της ανάπτυξης του *Τροχού* καθίσταται ακέραιος τόνος, ως $\overset{\pi}{\delta} - \overset{\beta}{\delta}$ όπως ακριβώς το αντίστοιχο διάστημα μεταξύ $\overset{\Delta}{\delta} - \overset{\kappa}{\kappa}$ του πενταχόρδου $\overset{\pi}{\pi} - \overset{\kappa}{\kappa}$.

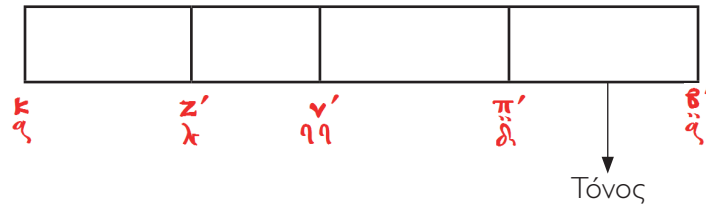

Ο $\mathbf{\kappa\epsilon}$ ως κορυφή του πρώτου και παράλληλα βάση του δεύτερου όμοιού του πενταχόρδου

Εκδοχή κίνησης στο πλαίσιο του πλ. α' πάνω από τον $\overset{\kappa}{\kappa}$ χωρίς χρήση *Τροχού*.

Εκδοχή κίνησης στο πλαίσιο του πλ. α' πάνω από τον **Κ** με χρήση Τροχού.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα μελετήσουν (παραλλαγή-μέλος) τα παραπάνω ιδιόμελα στιχηρά. Κατά την απόδοσή τους, ένας μαθητής θα κανοναρχήσει και κάποιοι θα ισοκρατήσουν.
- Θα αναζητήσουν κοινές φράσεις στα παραπάνω μέλη.

Κανόνιο από χειρόγραφο του 1655

Πασαπνοάριο σε καταγραφή Πέτρου Εφεσίου (1820)

20ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο ΠΛ. Α΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Β

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Στιχηρό ιδίωμα των αποστίχων του όρθρου της Μεγάλης Δευτέρας

Ἦχος λ̣ ρ̣ Πα

Κ υ ρ ι ι ε π ρ ο ς τ ο μ υ ς η ρ ι ο ν τ ο α πο ρ η τον της σης οι κο νο ο μι ι ι
 α ς κ ε ξ α ρ κ ε σα η των εκ Ζε β ε δαι υ υ μη η τη ρ η τει το σοι προ σκαι ρ θ
 Β α σι λει α ς τι ι μην ρ̣ τοι ς ε αυ της δω ρ η η η σα α σθαι τε ε ε εκ νοι ς
 α λ λ αν τι ταυ της πο τη ρι ο ν θα α να α α τ ε ε π η γ γει ει λω πι ει ει ν τοι ς
 φι ι λοι οι οι ς σ ρ̣ ο πο τη ρι ο ν προ τ ε των πι ει ν ο αυ το ς ε λε ε γ ε ς
 α μα ρ τη μα α των κα α θα ρ τη η η η η ρι ι ι ι ο ν Δι ο ο σοι
 βο ο ω ω ω με ν η σω τη ρι α των ψυχων η η μων δο ο ξα σοι

Δοξαστικό των αίνων του Πάσχα

Ἦχος λ̣ ρ̣ Πα

Α να ζ α α σε ω ω ς η με ε ε ε ε ρ α και λα μ π ρ υ ν θω ω με εν
 τη πα ν η γ υ υ υ ρει και α λ η η λ ς πε ε ρι ι π τυ ξω ω ω ω
 με ε ε ε θα ει πω με ε εν α δε ε λ φοι και τοι ς μι σ ς υ υ σιν η η μα ς συ γ

χω ρη η σω ω μεν πα α αν τα α τη Α α να ζαα α α σει και αι ς
 τω ω βο η η η η σω ω ω μεν Χρι ζο ος α νε ζη η εκ νε ε κρων θα να
 τω θα α να το ον πα τη η η η σας και τοις εν τοι οισμνη η μα α σι ζω ην
 χα α ρι σα α με νο ο ο ο ο ο ο ος

Δοξαστικό των αίνων της εορτής των Ασωμάτων

Ἦχος λ̣ ρ̣ Πα

Ο ο ο π̣ ε πι σκι ι α ση η χα α ρις σ̣ ς Αρ χα α αγ γε
 ε ε ε λε ε κει θεν τ̣ δι α α βο ο λ̣ δι ι ω ω κε ται αι η η δυ υ υ
 υ υ ναα α α μις ς ς φε ρει γαρ τω φω τι ι σ̣ προ σμε ε ε ε ε νειν ο
 πε ε σω ω ων Ε ε ω σφο ο ο ρος Δι ο αι αι τ̣ με εν σε τα πυρ φο ρα
 αυ τ̣ ς βε ε ε ε λη τα κα θη μων κι ν̣ ς ς με να α α α πο ο ο
 ο ο σβε ε ε σον τη με σι ι τει α α σ̣ λυ τ̣ με νος η η μα
 α ας εκ τω ων σκανδα α α λω ων α α αυ τ̣ α ξι υ υ υ υ υ υ
 υ μνη η α ξι υ υ μνη η τε ε ε ε ε ε λιε ε ε ε ε Μι
 χα ηλ Αρ χα αγ γε λε

Δοξαστικό των αίνων του Αγίου Νικολάου

Ἦχος λ̣ ρ̣ Πα

Σ α αλ πι ι ι ι ι σω ω ω μεν εν σα αλπι γι ι ι α σμα α α τω ων
 σκι ρ τη σω μεν ε ορ τι ι α και χο ρευ σω μεν α γαλ λο ο ο με ε ε ε νοι

τη ε τη σι ω πα νη η γυ υ υ ρει τϛ ϛ θε ε ο φο ο ο ο ο ρϛ
 ϛ Πα α α τρος π Βα σι λεις και Αρ χο ον τεσσυν τρε χε ε ε τωω ω ω σαν κ και
 τον δι ο νει ρϛ φρικτης ε πι ι ς α σι ι ας Δ Βα σι λε ε α πει θο ον τα α
 ναι τι ρς κρα τϛ με νϛ ρς τρεις Δ α πο λυ σαι ς ρα τη λα τας α α νυ υ μνει
 ει ει ει ει τωω ω ω σαν π Ποι με νες και Δι δα σκα α λοι κ τον τϛ κα λϛ ϛ
 Ποι οι με ε νος Δ ο μο ζη λο ον Ποι οι με ε να Δ συ νελ θον τε ς ε ευ φη η μη
 η η η η σωω ω ω μεν π οι εν νο σοις το ο ον ι α α τρον κ οι εν
 κιν δυ νοις το ον ρυ υ ς ην Δ οι α μα ρ τωω λοι οι οι το ον προ ς α α α την π
 οι πε νη τε ς τον θη σα αυ ρον κ οι εν θλι ψε ε σι ι ι τη ην πα ρα α
 μυ θι ι ι ι αν π τον συ νο δι την οι ο ο δοι οι οι ποο ο ο ροι κ οι εν
 θα λα α ασ η η τον κυ υ βερ νη η η την π οι παν τε ς τον παν τα χϛ θε ρ μω ως
 προ φθα α α νο ο ο ον τα κ με γι ς ον Ι ι ε ε ρα αρχην Δ ε γκω μι
 α α ζο ον τε ς ϛ ϛ τω ως ει ει πω ω ω μεν π Πα να γι ε Νι κο
 ο ο λα α α α ε κ προ ο ο ο ο ο ο φθα α α προ ο φθα α σο
 ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ον κ ε ξε λϛ η μα ας της ε νε ε ζω ω
 ω ση ης α να α α γκης π και σω σον τη ην ποι οι μνη η ην σϛ ταις ι ι κε
 σι ι αις σϛ

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αναζητήσουν τις επαναλαμβανόμενες μουσικές φράσεις και το φαινόμενο του Τροχού στα παραπάνω μέλη.
- Μετά τη μελέτη των παραπάνω ιδιόμελων προτείνεται ορισμένοι μαθητές να ισοκρατήσουν και ορισμένοι να κανοναρχήσουν στα παραπάνω ιδιόμελα στιχηρά.

The image shows two pages of a handwritten musical score, likely a liturgical text. The left page is numbered 58 and the right page is numbered 59. The score is written in a traditional style, featuring neumes (musical notation) and Greek text. The text is written in a cursive hand, and the neumes are arranged in a series of lines. The score is written in black ink, with some red ink used for decorative elements or emphasis. The paper appears aged and slightly yellowed.

Δοξαστικό των αίνων του Αγ. Νικολάου

21^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο ΠΛ. Α΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Γ

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Δοξαστικό των αίων στην εορτή του Αγίου Γεωργίου

Ἦχος λ̣ ᾠ̣ Πα

Α α νε τει ει λε ε το ε ε ε ε ε αρ̣ δευ τε ευ ω χη θω ω ω ω
ω ω ω ω ω με ε ε εν̣ Ε ξε ε ε ε ε ε ε λα α α ε
ξε ε λα αμ ψε ε ε ε ε lie ε ε εν̣ η Α να ζα α σι ις
Χρι ι ι ς̣ ς̣ δε ευ τε ε ε φραν θωω ω ω μεν̣ η τ̣ Α θλο ο φο ο
ϑ̣ μνη η η η η μη̣ τ̣ς̣ πι ς̣ς̣ φαι δ̣ου υ υ ν̣ ς̣ σα α α νε δειει ει ει χθη
π̣ δι ο ο φι λε ε ο ο̣ τοι δε ε ε ε ευ τε̣ μυ ς̣ι κως αυ τη ην πα νη
η γυ υ ρι ι ι ι σω ω ω μεν̣ ς̣ τος̣ γα ρ̣ ως̣ κα λο ος̣ ς̣ρα τι ι ω
ω ω της̣ ην̣ δ̣ρι σα το ο ο κα α τα τω ω ν̣ τυ ρα α αν̣ων̣ και τ̣
τ̣ς̣ κα α τη η σχυ υ νε̣ μι μη̣ της̣ γε νο με ε νος̣ τ̣ ς̣ πα α θ̣ς̣ τ̣
ς̣ Σω ω τη η η η η ρο ος̣ Χρι ι ι ς̣ ς̣ η λε η σε το σκε ευ ος̣
το ο πη λι ι νον̣ το ε α αυ τ̣ αλ̣ λα γυ μνον̣ α νε χαλ̣ κε ευ̣ σεν̣ εν̣ βα
σα α α α α νοις̣ αυ̣ το ον̣ προ̣ σα α μοιοι βο ο ο ο ο μεε ε ε νος̣

αυ τω ω βο η η η η η η σω ω ω βο η η σω ω με ε ε ε
 ε ε ιε ε ε ε εν α θλο φο ο ρε ε ι κε ε ε τε ε ε ευ ε
 εις το σω θη η ναι τα ας ψυ χα ας η μων

Δοξαστικό των αποστίχων της εορτής του Αγίου Ευθυμίου

Ἦχος Πλ' α̣ Πα

Ο σι ι ε ε ε Πα α α α α τερ εκ ε δω κας υ πνον σοι οι ο ις ο φθα αλ
 μοις ε δε τοις βλε φα ροι ο ις σν νυ υ υ υ ζα α α α γμον ε ως ε την ψυ
 χη ην και το ο σω ω ω μα των πα θων η η λευ θε ε ε ε ρω ω ω ω σας και
 σε αυ το ον η τοι οι μα α σας τς Πνε ευ μα τος κα α τα α γω ω ω
 ω γι ι ι ι ον ελ θων γαρ ο Χρι στος συν τω Πα α τρι μο νην πα ρα σοι οι ε
 ποι η η η σα α α το και της ο μο ε σι ε Τρι α α δος θε ρα α
 πω ω ων γε ε γο ο ο νας με γα λο κη ρυ υξ Ευ θυ υ υ υ μι ι ι ι
 ε πρε σβευ ε υ περ τω ων ψυ χω ων η μων

Δίχορο δοξαστικό της θ' ώρας των Θεοφανείων

Ἦχος Πλ' α̣ Πα

Τ η ην χει ει ει ει ει ρα α α α σ την α ψα α με ε νη νη νη α κη ρα
 α τον κο ρυ φη η ην τς Δε ε ε σπο ο ο τς με θης και δα κτυ υ υ λω
 α αυ τον η μιν κα α θυ πε ε ε ε ε δει ει ει ξας ε πα ρον υ περ
 η μω ων προς αυ το ο ον Βα α πτι ι ι ζα ως πα ρη ρι αν ε ε ε χω
 ων πο ο ο λλην και γαρ μει ζω ων των Πρω φη τω ων α πα α α α αν των υπ

Το στιχηρό ιδιόμελο «Τὴν χεῖρα σου τὴν ἀψαμένην» εἶναι το δοξαστικό της θ΄ ὥρας των Βασιλικῶν Ὡρῶν των Θεοφανείων και ἀνήκει στην κατηγορία των δίχορων δοξαστικῶν, ὅπως το ἀντίστοιχο δοξαστικό της θ΄ ὥρας των Χριστουγέννων, της Μεγάλης Παρασκευῆς και του εσπερινοῦ της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Λόγω της ιδιαιτερότητάς του ψάλλεται ἀντιφωνικά ἀπὸ τους δύο χορούς στα ἐξῆς μέρη του:

- Τὴν χεῖρα σου τὴν ἀψαμένην, τὴν ἀκήρατον κορυφὴν τοῦ Δεσπότη.
- Μεθ’ ἧς καὶ δακτύλω αὐτόν, ἡμῖν καθυπέδειξας, ἔπαρον ὑπὲρ ἡμῶν, Βαπτιστά,
- ὡς παρρησίαν ἔχων πολλήν· καὶ γὰρ μείζων τῶν Προφητῶν ἀπάντων, ὑπ’ αὐτοῦ μεμαρτύρησαι.
- Τοὺς ὀφθαλμοὺς σου πάλιν δέ, τοὺς τὸ Πανάγιον Πνεῦμα κατιδόντας,
- ὡς ἐν εἶδει περιστερᾶς κατελθόν, ἀναπέτασον πρὸς αὐτόν Βαπτιστά, ἴλεων ἡμῖν ἀπεργασάμενος.
- Καὶ δεῦρο στήθι μεθ’ ἡμῶν (τρεις).
- Ἐπισφραγίζων τὸν ὕμνον, καὶ προεξάρχων τῆς πανηγύρεως.

Μια ἀκόμα ιδιαιτερότητα στο παραπάνω δοξαστικό εἶναι ὁ τρόπος ἀπόδοσης του κανοναρχήματος στην ἀρχὴ του μέλους. Ὁ κανονάρχης στέκεται στη μέση του ναοῦ και ἀπαγγέλλει ἐμμελῶς τους στίχους ἀνά φράση, ἀμέσως μετὰ το Δόξα-Καὶ νῦν. Ἡ ἴδια τάξη ἀκολουθεῖται και στα ἀντίστοιχα δίχορα δοξαστικά της θ΄ ὥρας ἀπὸ τις ἀκολουθίες των Μεγάλων Ὡρῶν των Χριστουγέννων και της Μεγάλης Παρασκευῆς.

Ενδεικτικὲς δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα κληθῶν να ἐντοπίσουν τις στερεοτυπικὲς θέσεις του πλ. α΄ ἤχου και το φαινόμενο του Τροχοῦ στα παραπάνω μέλη.
- Θα χωριστοῦν σε δύο χορούς και θα ψάλλουν το δίχορο μάθημα ἀντιφωνικά, ἐνῶ ἕνας κανονάρχης θα ἀπαγγέλλει ἐμμελῶς τους στίχους κατὰ την λειτουργικὴ τάξη.

22ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο ΠΛ. Δ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Α

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Πασαπνοάριο του ήχου

Ἦχος λ̣ π̣ δ̣Νη

Π α σα πνο ο η αι νε σα τω τον Κυ υ υ υ ρι ι ι ι ον δ̣ Αι νει τε τον
 Κυ ρι ον εκ των υ υ ρα α νων λ̣ αι νει ει τε α αυ το ον εν τοις Υ υ υ
 ψι ι ι ι ι ροις δ̣ Σοι οι πρε πει υ υ μνο στω ω ω ω Θε ε ε ε ε ω δ̣
Α ι νει ει τε α αυ τον πα αντες οι Αγ γε λοι οι οι οι α α α αυ τς δ̣ Αι νει ει
 ει τε α αυ τον πα α σαι αι Δυ να α α α α μεις α αυ τς υ υ δ̣ σοι οι πρε
 πει υ υ μνο στω ω ω ω Θε ε ε ε ε ω

Δογματικό θεοτοκίο

Ἦχος λ̣ π̣ δ̣Νη

Ο βα σι λευ στων υ υ ρα α νων δι α φι λαν θρω ω πι ι ι αν λ̣ ε πι
 της γη ης ω ω φθη και τοις αν θρω ω ω ποι οις συ να νε ε ε ζρα α α α φη δ̣
 εκ Παθ θε νς υ γαθ α α γνης σαρκ α κροσ λα α βο με ε νος λ̣ και εκ ταυ της προ ε
 ελ θων με τα της προ λη η η η η ψε ε ε ε ως δ̣ ης ε ρι ιν Υι υι ος δ̣ δι πλς

την φυ υ σιν α λ λ η την υ πο ο ο ο ζ α α α α σιν ρι δι ο τε ε λει ο ν α αυ
τον Θε ε ο ν και τε λει ο ο ν αν θρω ω πον λ α λ η θω σ κη ρυ υ υ υ υ τ
το ο ο ο ν τες ρι ο μο λο ο γ ς ς με ν Χ ρι σ ο ν τον Θε ο ο ο ο ν η η η η μων ρι
ον ι ι κε τε ευ ε λ Μη τερ α νυ υ υ υ μ φε ε ε ευ τε ρι Ε λε η θη η
ναι τας ψυ χα ας η η μω ω ω ω ν

Δοξαστικό της α΄ ώρας των Βασιλικών Ωρών της Μεγάλης Παρασκευής

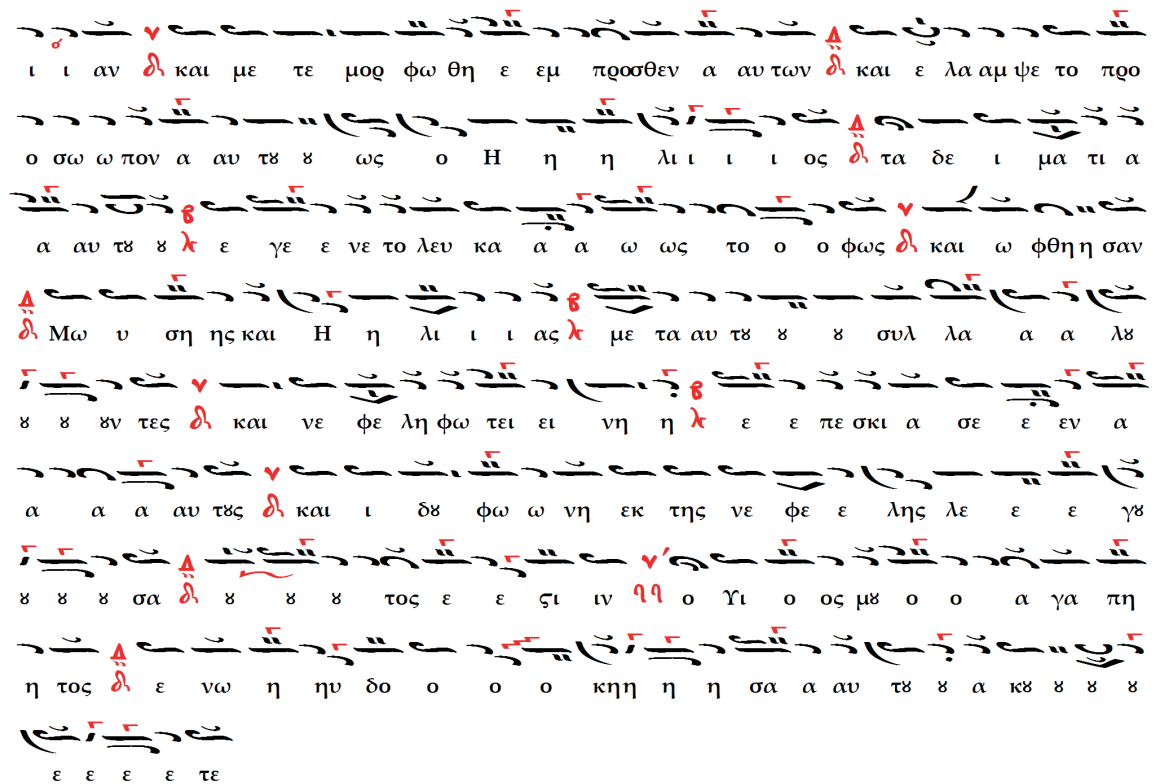
Ἦχος λ̣ π̣ ρ̣ι̣ Νη

Τ ο ις συ λ λα β η σι σε ε πα α ρα α νο ο ο μοις ρι α νε χο ο με νο ος ς ς
τω σ ε βο ας Κυ υ υ υ ρι ι ι ι ε ρι Ει ει και ε πα α τα ξα α τε τον Ποι
οι με ε ε να λ και δι ε σκο ρ πι σα α τε τα δω δε κα προ βα α τα α τς Μα θη
η η τα α α σ μ ρι η δυ να μην πλει ει ει ς η δω δε ε κα λε ε
ε γε ε ω ω ω νας λ πα ρα α ση η η σαι Α α αγ γε ε ε ε λων ρι α λ
λα α μα α κρο θυ υ μω ι ι να πλη ρω ω θη ρι α ε δη λω σα υ υ μιν δι
ι ι α α των Προ φη η η τω ω ω ω ν μ ρι α δη η λα α και αι κρυ φι α Δ Κυ
ρι ε δο ο ο ο ξα α α α σοι

Δοξαστικό των αίνων της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

Ἦχος λ̣ π̣ ρ̣ι̣ Νη

Π α ρε ε λα βε εν ο Χ ρι ι ζος τον Πε τρον και Ι α κω ω βο ο ν και Ι ω ω ω
α α α αν η ν ρι εις ο ο ρος υ ψη η λο ο ν ρι κα τι δι ι ι ι ι ι ι ι ι ι

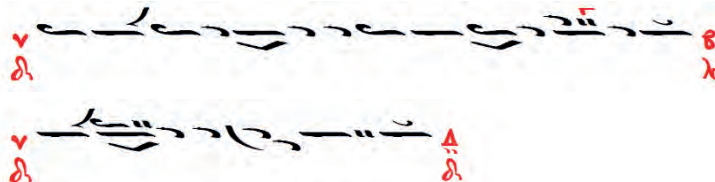

Ι Ι ΑΝ ΚΑΙ ΜΕ ΤΕ ΜΟΡΦΩΘΗ Ε ΕΜ ΠΡΟΣΘΕΝ Α ΑΥΤΩΝ ΚΑΙ ΕΛΑΜΨΕ ΤΟ ΠΡΟ
 ΟΣΩΩΠΟΝ Α ΑΥΤΩΣ ΩΣ Ο Η Η Η ΛΙ Ι Ι Ι ΟΣ ΤΑ ΔΕ Ι ΜΑ ΤΙ Α
 Α ΑΥΤΩΣ Λ Ε ΓΕ Ε ΝΕ ΤΟ ΛΕΥ ΚΑ Α Α Ω ΩΣ ΤΟ Ο Ο ΦΩΣ ΚΑΙ Ω ΦΘΗ Η ΣΑΝ
 Δ ΜΩ Υ ΣΗ Η Σ ΚΑΙ Η Η ΛΙ Ι Ι Ι Α Σ Λ ΜΕ ΤΑ ΑΥ ΤΩ Σ Σ ΣΥΛ ΛΑ Α Α Λ Σ
 Σ Σ Β Ν Τ Ε Σ ΚΑΙ Ν Ε Φ Ε Λ Η Φ Ω Τ Ε Ι Ε Ι Ν Η Η Λ Ε Ε Π Ε Σ Κ Ι Α Σ Ε Ε Ε Ν Α
 Α Α Α ΑΥ Τ Ω Σ ΚΑΙ Ι Δ Α Φ Ω Ω Ν Η Ε Κ Τ Η Σ Ν Ε Φ Ε Ε Λ Η Σ Λ Ε Ε Ε Γ Ω
 Σ Σ Σ Σ Α Σ Σ Σ Τ Ο Σ Ε Ε Σ Ι Ι Ν Ο Υ Ι Ο Ο Σ Μ Ο Ο Α Γ Α Π Η
 Η Τ Ο Σ Ε Ν Ω Η Η Υ Δ Ο Ο Ο Ο Κ Η Η Η Σ Α Α ΑΥ Τ Ω Σ Α Κ Ω Σ Σ Σ
 Ε Ε Ε Ε Τ Ε

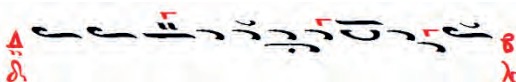
β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Ο πλ δ΄ ήχος στο στιχηρарικό είδος έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον αναφορικά με την τροπική του συμπεριφορά. Ειδικότερα, ο φθόγγος **Πα** όταν η μελωδία κινείται ανοδικά αποδίδεται ελαφρώς οξυμμένος, ως υπερμείζων τόνος, γεγονός το οποίο άλλωστε τεκμαίρεται από το ηχογραφημένο υλικό των σημαντικότερων ψαλτών του 20^{ου} αιώνα. Ανάλογη συμπεριφορά φέρει και η αντίστοιχη βαθμίδα της υψηλής περιοχής, η οποία είναι ο **Κε**. Επίσης, σε φράσεις με ανοδική πορεία και αναφορά προς τον **Βου**, ο **Πα** έλκεται από τον τελευταίο και αποδίδεται ψηλότερα από τη φυσική του θέση. Ενδεικτικά, θα μπορούσε κανείς να σταθεί στις εξής περιπτώσεις:

Φράσεις με αναφορά στον **Βου** και όξυνση του **Πα**.

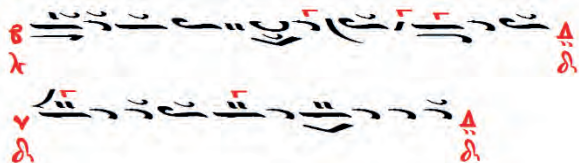

Χρήση χαμηλωμένου **Ζω**΄ όταν το μέλος απλώς το αγγίζει.

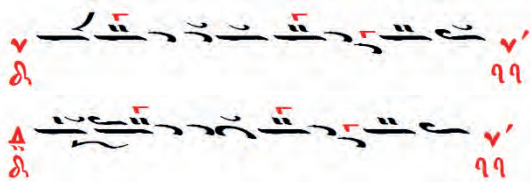

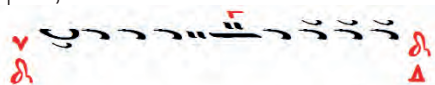
Διατονική συμπεριφορά με Ζω΄ φυσικό στην άνοδο και χαρακτηριστικά ελκόμενο στην κάθοδο.

Φράσεις με αναφορά στον $\nu\prime$ της υψηλής περιοχής.

Κινήσεις στον κάτω Δι

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αναζητήσουν θέσεις του ήχου, ενώ προτείνεται ο θεωρητικός σχολιασμός τους.
- Θα ψάλλουν το Πασαπνο-άριο και τα υπόλοιπα μέλη. Ένας μαθητής θα εκφωνήσει το Κέλευσον ενώ άλλοι δύο θα ψάλλουν διαδοχικά και από στήθους τους ανάλογους στίχους Δόξα-Καί νυν πριν τα δοξαστικά. Παράλληλα, κάποιοι μεθητές θα αναλάβουν το κανονάρχημα και το ισοκράτημα των μελών. Προτείνεται η διαρκής εναλλαγή των ψαλτικών ρόλων κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Δείγμα από στιχηράριο του 1292

23^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Δ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Β

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Δοξαστικό των αίνων της Κυριακής μετά την εορτή των Χριστουγέννων

Ἦχος λ̣ π̣ δ̣ Νη

Α ι αι αι μα και αι πυρ και α τμι ι ι δα α κα α α πνθ δ̣ τε ε ρα τα
α γης δ̣ α α προ ει δεν Ι ι ι ι ω ω ω ηλ δ̣ αι αι μα τη ην Σαρ κω ω σιν πυ υρ
τη ην Θε ο ο ο τη η η η τα δ̣ α τμι ι δα δε κα α πνθ ς το Πνε ευ μα
το ο Α γι ο ον λ̣ το ε πελ θε ο ον τη Πα αρ θε ε νω λ̣ και κο ο ο σμο
ον ευ ω δι ι ι α α α α σαν δ̣ Με ε γα το μ υ ψη ρι ι ον δ̣ της
ση ης ε ναν θρω ω πη η η η η σε ε ε ε ως δ̣ Κυ υ υ ρι ε δο ο ο ο
ξα α α σοι

Δοξαστικό των αίνων της εορτής των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης

Ἦχος λ̣ π̣ δ̣ Νη

Ο των Α να κτων Α ναξ και Θε ε ος λ̣ ο πλσ σι αιαις δω ρε ε αις κα τα
κο σμων τς α ξι ι ι ς λ̣ αυ το ο ος ς ρα α νο ο ο θε εν ω σπερ Παυ λοον
το ον α οι οι οι δι ι ι ι μον δ̣ δι α ση μει ει ς τς Στα αυ ρς σε

Κωνσαν τι νε ε ε ζω γρη η σεν λ εν τσ τω ω φη η σα α ας νι ι κα τς ε
 ε ε χθρσ ς ς ςσ ς ο ον α να ζη η τη η η σασσιν Μη τρι ι Θε ο
 ο ο φροο ο ο νι ς και ευ ρω ω νως ε ε πο ο ο θεις τς ς τς κα τα α κρα
 α τος ε τρο ο ο πω ω ω σω ς συν αυ τη ςν ι ι κε τε ευ ε υ
 περ ορ θο δο ξων βα α α σι ι λε ε ε ων λ και τς φι λο χρι ι ι ι ι ςσ
 ς ςρα α α τς ς και παντων των την μνη μη ην σσ τε λς ν των πι ι ςως ς τον μον
 φι λα α α αν θρω ω ω πον ς λυ τρω θη ναι πα α α ση ης ο ο ορ γης

Ιδιόμελο της α΄ ώρας των Χριστουγέννων

Ἦχος λ̣ π̣ ς̣ Νη

Β η θλε εμ ε τοι ο ι μα α ς λ ευ τρε πι ι ζε ε ε σθω η η η φα
 α α ατ νη ς το σπη η λαι ον δε χε ε ε σθω ω Δ η η α α λη θει α α η η λ
 θεν η η σκι α πα α ρε ε ε δρα α α α με ς και Θε ος α ανθρω ω ποι ο ις εκ Παρ
 θε ε νς ς πε ε φα νε ε ε ρω ω ω ται ς μορ φω θεις το κα θη μα ας και θε
 ω σας το προ ο ο ο σ λη η η η μ μα ς Δι ο Α α δα α μ α α να α νε ς ς ς
 ται αι συν τη Ε ευ α κρα α α ζο ο ο ον τες ς ε πι ι γης εν αν θρω ω
 ω ποι ε υ δο κι ι α α ε ε πε φα α α νη ς σω σαι το γε ε ε ε ε νο ος
 η η η μων

Δοξαστικό των αποστίχων της εορτής του Αγ. Γρηγορίου του Θεολόγου

Ἦχος λ̣ π̣ ς̣ Νη

Τ ας καρ δι ι ας των πι ι ςων ς γε η πο νων τη γλω σση σσ Γρη η γο

ρι ι ε λ ευ σε βει ασ εν α αυ ταις α ει θα λεις ε βλα ψησασκαρ πα ς ς τω
 ω Θε ε ε ω ρ τας α καν θω δεις αι αι ρε ε ε σειςπρο ορ ρι ζο ον εκ τε ε μων
 Δ και κο σμωντς λο γι σμς κα θα α ρο ο ο ο τη η η η τι Δ Δι ο δε ε χο με
 ε νος η μω ων τα εγ κω ω ω μι ι ι α Δ η θει α α λυ υ ρα ο γρη γο
 ρος ο ο ο ο φθα α α α λμος Δ των ποι με νων ο Ποι οι μην λ ο των λυ υ κων
 α γρε ευ της Δ πρεσβε ευ ε εκ τε ε νως ρ ρ Θε ο λο γε τω ω Λο ο ο γω ω
 υ υ περτωνψυ χω ω ω ων η η η η μων

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Αφού μελετήσουν τα παραπάνω ιδιόμελα θα αναζητήσουν κοινές θέσεις (ενδιάμεσες-καταληκτικές). Προτείνεται ο θεωρητικός τους σχολιασμός.
- Θα ψάλλουν από στήθους τους ανάλογους στίχους Δόξα-Και νύν πριν τα δοξαστικά, ενώ κάποιοι άλλοι θα κανοναρχήσουν στα ιδιόμελα σιχηρά και θα ισοκρατήσουν. Προτείνεται η διαρκής εναλλαγή των ψαλτικών ρόλων κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.

ΙΑΝΝΟΥΑΡΙΟΣ ΚΕ'. 163

Εἰς τῆς Αἰνῆς Δόξα, ἦχος πλ. δ'.

Τῶν Μοναζῶν τὰ πλήθη... Ζήτει Φίλλ. - 74

Τῆ ΚΕ'.

Τῶ ἐν Ἀγίοις Πατρός ἡμῶν Γρηγορίου Ἀρχιεπισκόπου
 Κωνσταντινουπόλεως τῆ Θεολόγου

Δόξα, ἦχος δ' νη

Η Γρη γο ρο ος Γλω σα σα προς δι δα σα α α
 λι ι ι α αν (λ) εν τρις ω σι τωνκαρ δι ων ε
 νη η χς ς ς σα αταστων ρα θυ μωνψυ χα ας δι α α
 νι ι ι ι ση η η η σι (δλ) και θε ο φλο γροι
 οισ ρη μα α σι κλι ι ι μαξ ε ευ ρι σκε ταιδλ τς εκ
 Γη ης προς Ου ρα α νον α να φε ε ε ε ρς ς
 ου ου σα (δλ) δι ο Γρη γο ο ρι ε Θε ε ο ο λο
 ο ο γε ε μη πα αυσηπρεσβε ευ ων Χρι ι στω (δλ) εκ
 κη ιν θυ υ υ νω ων σω θη ηναιτας ψυ υ χα α α ας

ΚΑ .2

Δοξαστικό σε καταγραφή Πέτρου Εφεσίου (1820)

24ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

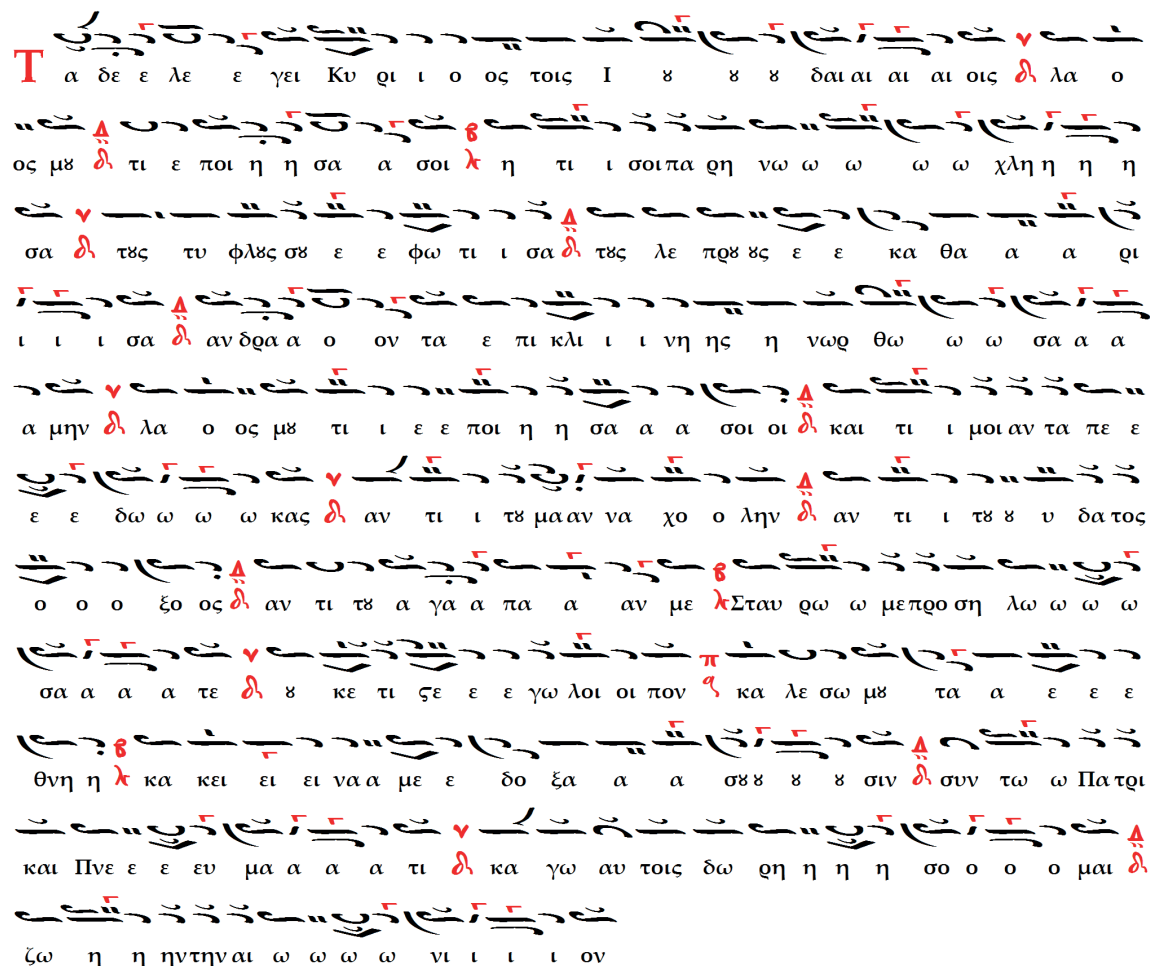
Ο ΠΛ. Δ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Γ

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Ιδιόμελο από το 12^ο αντίφωνο της Μ. Πέμπτης

Ἦχος λ̣ π̣ δ̣ Νη

Τ α δε ε λε ε γει Κυ ρι ι ο ος τοις Ι ς ς ς δαι αι αι αι οις δ̣ λα ο
ος μ̣ δ̣ τι ε ποι η η σα α σοι λ̣ η τι ι σοι πα ρη νω ω ω ω ω χλη η η η
σα δ̣ τ̣ς τυ φλ̣ς σ̣ ε ε φ̣ω τι ι σα δ̣ τ̣ς λε π̣ρ̣ς ε ε κα θα α α ρι
ι ι ι σα δ̣ αν δ̣ρα α ο ον τα ε πι κλι ι ι νη ης η νω ρ θω ω ω σα α α
α μην δ̣ λα ο ος μ̣ τι ι ε ε ποι η η σα α α σοι οι δ̣ και τι ι μοι αν τα πε ε
ε ε δω ω ω ω κας δ̣ αν τι ι τ̣ς μα αν να χο ο λην δ̣ αν τι ι τ̣ς υ δα τος
ο ο ο ξο ος δ̣ αν τι τ̣ς α γα α πα α αν με λ̣ Σταυ ρω ω με προ ση λω ω ω
σα α α α τε δ̣ ς κε τι ζε ε ε γω λοι οι πον ς̣ κα λε σω μ̣ τα α ε ε ε
θνη η λ̣ κα κει ει ει να α με ε δο ξα α α σ̣ ς ς ς σιν δ̣ συν τω ω Πα τρι
και Πνε ε ε ευ μα α α α τι δ̣ κα γω αυ τοις δω ρη η η η σο ο ο ο μαι δ̣
ζω η η η ντη ναι ω ω ω ω νι ι ι ι ον

Δοξαστικό του εσπερινού της Πεντηκοστής

Ἦχος λ̣ π̣ δ̣ Νη

Δ ε ευ τε λα α οι την τρι συ πο ζα τον θε ο τη τα προ σκυ υ νη σω ω μεν λ
 Υι ον εν τω Πα τρι συ υν Α γι ω Πνε ε ε ευ μα α α α τι δ Πα τη ηρα α
 χρο ο ο νω ως ε γε εν νη σεν Υι ι ον δ̣ συν α ι ι δι ον και συ υ υ υν
 θρο ο ο ο νον δ̣ και Πνευ μα α Α γι ι ον λ̣ η η ην εν τω Πα α τρι δ̣ συν
 Υι ω ω ω δο ξα ζο ο ο ο με ε ε ε νον δ̣ μι α α δυ να α μισ δ̣ μι α ς ς
 σι ι ι α α δ̣ μι ι α Θε ε ο ο της λ̣ ην προσκυ νσ̣ εν τες παν τες λε ε ε ε
 γο ο ο ον μεν δ̣ Α α γι οος ο Θε ε ος δ̣ ο τα παν τα δη μι ρη γη η σας
 δι Υι ι ς δ̣ συ νεο γει ει α τς ς Α γι ς Πνε ε ε ευ μα α α α τος δ̣ Α α
 γι οος Ι σχυ υ ρος δ̣ δι ς τον Πα τε ε ρα α ε γνω ω ω καα α α μεν δ̣
 και το Πνε ευ μα το ο Α γι ι ον λ̣ ε πε ε δη η μη σεν ε ε εν κο
 ο ο ο σμω δ̣ Α α γι ος Α θα να το ος το Πα ρα ακλη το ον Πνε ε ευ
 μα α λ̣ το εκ Πα τρος ε εκ πο ο ρευ ο ο ο μεε ε ε νον δ̣ και εν Υι
 ω ω α να πα αυ ο ο ο ο μεε ε ε νον δ̣ Τρι α ας Α γι α δο ο ο ο
 ξα α α α σοι

ΙΑ' εωθινό δοξαστικό

Ἦχος λ̣ π̣ δ̣ Νη

Φ α νε ρων ε α αυ τον τοις μα θη ται αιαις σθ Σω ω τηρ με τα τη ην α

να α α σα α α σιν Δ Σι μω νι ι δε δω ω καστην των προ βα α α τω ων
 νο ο μην εις α γα πης α αν τε κτη η σιν την τ8 ποι μαι νειν φρο ον τι ι ι δα
 α αι αι αι τω ων Δ δι ο και αι ε λε ε γες ει ει φι ι λει εις με ε Πε ε ε τρε Δ
 ποι μαι νε τα α αρ νι α α μ8 ποι μαι αι νε ε τα προ βα α α τα α α α
 μ8 Δ ο δε ευ θε ως εν δει κνυ υ με νο ος το ο φι λο ο ο σο ο
 ορ γον Δ πε ρι τ8 αλ λ8 μα θη τ8 ε πυ υν θα α α α νε ε ε ε το Δ ω ω νταις
 πρε σβειει αις Χρι ι σε την ποι μνη σ8 δι α φυλ λα ατ τε εκ λυ υ κων λυ μαι αι νο με
 ε ε νω ων α α αυ την

Ιδιόμελο του εσπερινού της Τετάρτης α' νηστειών (Προηγιασμένη Θ. Λειτουργία)

Ἦχος λ̣ π̣ Δ̣ Νη

Ν η σε υ ον τες α δελ φοι σω μα τι ι κω ως λ̣ νη σε ευ σω μεν και πνευ μα α
 α α τι ι ι ι κως Δ λυ σω ω μεν πα αν τα α συν δε ε σμον α δι ι κι ι ι
 α ας δι αρ ρη η η ξω με εν σε ρα γγα λι ι ας βι αι αι αι αι ων συ υ ναλ
 λα α α γμα α α α των Δ πα σα αν συ γγα α φη ην α δι ι κον δι α σπα α α
 σω ω ω μεν Δ δω σω μεν πει νω σι ιν α αρ τον λ̣ και πτω χ8ς α α σε ε ε
 γ8ς ει σα α γα α γω μεν ει ει εις οι οι οι οι κ8ς Δ ι να α λα βω ω μεν πα
 ρα Χρι σε 8 8 8 τ8 Θε ε 8 το με ε γα ε ε ε ε λε ε ε ε ος

Η ανάδειξη των ποικίλων θέσεων, οι οποίες προτάθηκαν στις παραπάνω διδακτικές Ενότητες και αφορούν στο στιχηραρικό γένος, δεν ενισχύει μόνο την κατανόηση της θεωρητικής υπόστασης του μέλους ή την ικανότητα των μαθητών για απομνημόνευση κατά την επιτέλεση, αλλά μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο για τη μελοποίηση αντίστοιχων μαθημάτων. Είναι σημαντικό να γίνει προσπάθεια, με την καθοδήγηση του καθηγητή, στην πρακτική απόδοση κάποιου δοξαστικού εορταζόμενου αγίου από τα Μηναία. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στη διαχείριση των μελωδικών φράσεων σε συνάρτηση με το ποιητικό κείμενο (φράσεις, τονιζόμενες συλλαβές, σημεία στίξης, εννοιολογικό περιεχόμενο κ.ά.). Για να καταστεί δυνατή η απόδοση μελών μόνο με τη χρήση του υμνογραφικού κειμένου, θα πρέπει κανείς να έχει δομήσει μια πλούσια “δεξαμενή” θέσεων του εκάστοτε ήχου. Έτσι, με αφορμή το κείμενο, καλείται να ανακαλέσει από τη μνήμη του το κατάλληλο υλικό και να το θέσει σε εφαρμογή ανάλογα κατά τα συμφραζόμενα της μελωδικής ανάπτυξης την οποία επιθυμεί.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα εντοπίσουν στιχηρά ιδιόμελα-δοξαστικά του πλ. δ' στα Μηναία και θα τα ψάλλουν λαμβάνοντας υπόψη το υμνογραφικό κείμενο. Στη δραστηριότητα αυτή θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν οι στερεοτυπικές φράσεις του ήχου που επισημάνθηκαν στην 22^η Διδακτική Ενότητα.
- Προτείνεται η διαδικασία αυτή να επεκταθεί και σε στιχηραρικά μέλη των ήχων των προηγούμενων Ενοτήτων.

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

Handwritten musical notation with red neumes and a red line. Below it, the text "οι πατρις οι αγγις αμ" is written in black ink.

Handwritten musical notation with red neumes and a red line. Below it, the text "ω, σω, σι, ο, γ, ω, μ, ε, τ, α, λ, ω, σ, ο, μ, ε, ν" is written in black ink.

Handwritten musical notation with red neumes and a red line. Below it, the text "Εις την αμαρταν ημερα φερεται" is written in red ink.

Handwritten musical notation with red neumes and a red line. Below it, the text "αμαρτας" is written in red ink.

Handwritten musical notation with red neumes and a red line. Below it, the text "οι παα ααδχα κυρι πααα" is written in black ink.

Handwritten musical notation with red neumes and a red line. Below it, the text "χα αααδχα κυρι πααα" is written in black ink.

Handwritten musical notation with red neumes and a red line. Below it, the text "ημερα φερεται" is written in black ink.

Handwritten musical notation with red neumes and a red line. Below it, the text "μα ααδχα κυρι πααα" is written in black ink.

Handwritten musical notation with red neumes and a red line. Below it, the text "οι πατρις οι αγγις αμ" is written in black ink.

1^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο Δ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Α

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Κεκραγάριο του ήχου

Ήχος Δ' Πα

Κ υ ρ ι ε ε κε κρα ξα προ ο ος σε ε ει σα α κς σο ο ο ο ον μς
π ρ ει σα α κς σο ον μς Κυ υ υ υ ρ ι ι ι ι ε Κυ ρ ι ε ε κε κρα α ξα
προ ος σε ε ε ει σα κς σο ο ον μου Δ προσχεστη φω νη η η τη ης δε η η σε
ω ω ω ως μς εν τω κε κρα γε ναι αι με προ ος σε ε ε ει σα α κς σο ον μς
Κυ υ ρ ι ε ε

Κ α τευ θυν θη η τω η προ ο σε ευ χη η μς ως θυ μι α α α
μα α ε νω ω πι ο ο ο ο ον σς ε πα αρ σι ι ις τω ω ων χει ει ει
ρω ω ω ω ων μς θυ σι ι α α α ε ε ε σπε ε ε ρι ι νη η ει
σα α α α κς σο ον μς Κυ υ ρ ι ε ε

Πασαπνοάριο του ήχου

Ήχος Δ' Πα

Π α σα πνο η αι νε σα τω τον Κυ υ υ ρ ι ι ι ον Αι νει τε τον Κυ

ρι ον εκ των 8 ρα α νων Δ αι νει τε α α αυ το ον εν τοι οis υ υ ψι ι
 ι ι ι ζοis Σοι προεπει υ μνος τω Θε ω ω
A ι νει τε αυ τον παντες οι Α αγ γε ε ε λοι οι α α αυ τ8 Αι νει τε αυ
 τον πα α σαι αι αι δυ να α α μει εις α α αυ τ8 Σοι προεπει υ μνος τω
 Θε ω ω

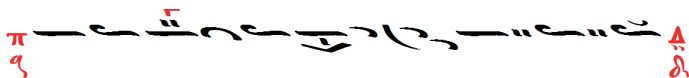
Δογματικό θεοτοκίο

Ἦχος Δ Πα

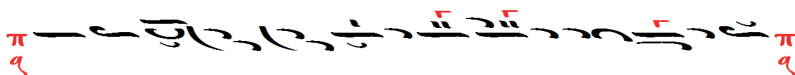
O δι α α σε Θε ο πα τωρ προ φη η η τη ης Δα α αυ ιδ με λω
 δι ι κως πε ρι σ8 προο α α νε φω ω ω νη η η η σε τω με γα λει
 ει α α σοι οι ποι οι η η σα α αν τι πα ρε ε ε ση η Βα σι λι
 ι ισ σα α εκ δε ε ξι ω ω ω ω ν σ8 σε ε γαρ μη τε ρα προ ξε ε νον ζω η
 ης α νε ε ε ε δει ει ει ει ξεν ο α πα τωρ εκ σ8 ε ναν θρω ω πη η σαι
 ευ δο κη η η σα ας Θε ε ε ος ι να τη η ην ε α αυ τ8 α να
 α α πλα α α ση η ει κο ο ο ο ο να φθα ρει ει σαν τοis πα α α α θε
 ε ε ε σι και το πλα νη θε ε εν ο ο ρει ει α λω ω τον ε ευ ρων προ ο ο
 ο βα α α α τον τοis ω ω μοis α α α να λα α βων τω Πα α α τρι ι
 ι προ ο σα γα α α γη και τω ι δι ω θε λη μα α τι ταις 8 ρα νι αις συ
 να α α α ψη η δυ να α α α με ε ε ε σι και σω ση Θε ο το κε τον κο
 σμον Χρι ι ζος ο ε χων το με ε γα και πλ 8 8 σι ον ε ε λε ε ο ο ο ο
 ος

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

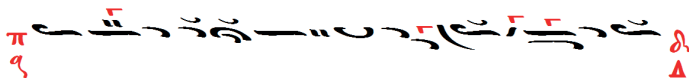
Ο δ' ήχος στο στιχηραρικό είδος παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον λόγω της συνεχούς εναλλαγής των βασικών τονικών του κέντρων. Έτσι, ενώ σε πρώτη φάση αναδεικνύεται ως τονική αναφοράς ο β χ έλκοντας τον Πα,

στη συνέχεια μέσω στερεοτυπικών καταληκτικών φράσεων το μέλος αποδίδεται στον π α .

Στην περίπτωση αυτή μάλιστα ο Βου βαραίνει διακριτικά κατά τη συνήθη πρακτική των διατονικών καταλήξεων στον Πα. Συνήθης επίσης είναι η δυνατότητα κίνησης έως και τον χαμηλό Δι, εντός ενός καθοδικού διατονικού πενταχόρδου π α - δ .

Τέλος, απαραίτητες αναφορικά με τη δόμηση της κατάλληλης ατμόσφαιρας του ήχου, είναι και οι αντίστοιχες εκτεταμένες φράσεις στην υψηλή περιοχή από τον Δι και επάνω, με διατονικό πρόσημο. Αναφορικά με το ύψος του Ζω, ισχύει γενικότερα το φαινόμενο της διατονικής συμπεριφοράς, όπως π.χ και στον πλ δ' ήχο.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα διδαχθούν τα κεκραγάρια και τα πασαπνοάρια. Έπειτα, ο καθηγητής θα αναθέσει σε κάποιο μαθητή την εκφώνηση του «Κέλευσον Δέσποτα Άγιε» σε ρόλο κανονάρχη, όπως ορίζει το τυπικό σε περιπτώσεις Αρχιερατικής χοροστασίας.
- Θα κληθούν να αναζητήσουν στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις στα παραπάνω μέλη και θα σχολιάσουν τη θεωρητική τους υπόσταση.

2^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο Δ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Β

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Δοξαστικό του εσπερινού των αποστόλων Πέτρου και Παύλου

Ήχος δ' Πα

Τ ω τριτ τω της ε ρω τη σε ε ως τω ω ω Πε ε ε τρε ε φι ι ι λει
 ει ει εις με το τριτοντης αρ νη σε ε ως ο Χρι σο ο ο ος δι ορ θω ω ω
 σα α α α το δι ο και προς τον κρυ φι ο ο ο γνω ω ω ση ην ο Σι
 ι ι ι μων Κυ ρι ε παν τα γι νω ω σκει στα πα α α αν τα α ε πι ι ι ι ζα
 α α ασαι συ οι οι οι δα ας ο ο τι ι φι ι ι λω ω ω ω σε ο θεν
 προς αυ τον ο Σω ω τηρ ποι μαι αι αι νε ε τα προ βα τα α α α α μη ποι
 μαι νε τη η η ην ε εκ λο γα α α α δα α α α μη ποι μαι νε τα α αρ νι
 α α μη α εν τω ι δι ω αι μα α τι πε ρι ε ποι η σα α α μη ην εις
 σω τη ρι ι ι ι ι αν αυ τον ι κε τευ ε θε ο μα κα α ρι ζε ε Α πο
 ο ο ο σο ο ο ο λε δω ρη θη ναι η μι ιν το με γα α ε λε ο ος

Ιδιόμελο εσπερινού της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

Ήχος δ' Πα

Ε ις ο ο ρος υ ψη η λον με τα μορ φω θει ειεις ο Σω ω τηρ τας κο

ρυ φαι ρς ε χωντων μα θη των εν δο ξως ε ξε ε ε λαα α αμψας π δη λων ο
 τι οι τω υ ψει των α ρε των δι α α προ ψα αν τες λ και της εν θε ς δο ξης
 α ξι ω θη η η σο ο ον ται ς συλ λα λην τες δε τω Χρι ι ζω δ Μω υ σης
 και Η η λι ι ας ε δει κνυ υ ον δ ο ο τι ι ζω ων των και νε ε ε
 κρω ω ων Κυ υ ρι ε ε ε ευ ει ς και ο πα λαι δι α νο ο μϋ και Προ φη των
 λα λη η η η σα ας υ πη η η ρ χε ε Θε ε ε ος ς ω και φω νη η τϋ Πα
 α τρος εκ νε φε ε λης φω τει ει νης δ ε μαρ τυ υ ρει λε ε ε γϋ ς ς
 ς σα δ αυ τϋ α κϋ ε ε τε τϋ δι α Σταυ ρθ τον α δην σκυ υ λευ σο ον τος λ και
 νε κροι ς δω ρϋ με νω ζω η η η ν την αι αι ω νι ο ον

Ιδιόμελο των αποστίχων στην εορτή της ψηλαφήσεως του αποστόλου Θωμά

Ἦχος δ, Πα

Ω τϋ πα ρα δο ξϋ ς θαν μα α τος λ α πι ς ι α πι ς ιν βε βαι αν ε γε
 ε εν νη η η η σεν ς ει πων γαρ ο Θωμας ε αν μη ι δω ς μη πι ι ς ε ε
 ε ε ευ σω ς ψη λα φησας δε ε ε ε την πλε ευ ραν δ ε θε ο λο ο ο γει ει τον
 σα αρ κω ω ω θε ε ε ε εν τα ς τον αυ τον Υι ον τϋ Θε ε ς δ ε γνω ρι σεν
 ως πε πον θο ο ο τα σα αρ κι δ ε κη ρυ ξε τον α να ς α α αν τα Θε ε ε
 ον ς και ε βο η η η σε λαμ πρα α α τη η φω ω ω νη ς ο Κυ ρι ι ο ος
 μϋ και ο ο ο Θε ος μϋ ς δο ξα σοι οι

Δοξαστικό των αίνων της Μεσοπεντηκοστής

Ήχος Δ Πα

Φ ω τι σθεντες α δελφοι τη Α να ζα α σει τς Σω τη η η ρο ος Χρι ι ι
 ς^π και φθασαντες το ο με ε ε σον της ε ορ τη η ης τη ης Δε σπο ο ο ο
 τι ι ι ι κης^π γνη σι ως φυ λα ξω ω μεν τας ε ε εν το λα α ας τς
 ς Θε ε ε ς^π ι να α ξι οι γε νω με ε θα λ και την Α να α α λη η ψιν
 ε ορ τα α α α σαι^π και της πα ρσ σι ας τυ υ χειν τς ς Α γι ς ς Πνευ μα
 το ος

Το παρεστιγμένο (·) είναι ένα σημάδι το οποίο εισήχθη ως δάνειο από το δυτικό θεωρητικό σύστημα κατά τη Μεταρρύθμιση. Ουσιαστικά, τίθεται σε συνδυασμό με τους χαρακτήρες που διαιρούν τον χρόνο και ζητούν ανισομερή κατανομή των χρονικών αξιών. Έτσι, αν έχουμε , τότε ο φθόγγος στον οποίο έχει τεθεί η στιγμή θα διαρκέσει επιπλέον καθώς θα λάβει από τον πρώτο φθόγγο τη μισή του αξία. Έτσι αν = 1/2 + 1/2 άρα και 2/4 + 2/4, = 1/4 + 3/4. Ο πρώτος φθόγγος έχασε τη μισή του αξία 1/4 από 2/4 και αυτό προστέθηκε στα 2/4 του δεύτερου με αποτέλεσμα ο ίδιος να διαρκεί 3/4. Η αντίστοιχη διαδικασία συμβαίνει και στην περίπτωση που το παρεστιγμένο (·) τεθεί στην αριστερή πλευρά του Γοργού. Ωστόσο, χρήσιμο θα ήταν, και σε αυτή την περίπτωση, να γίνει αντιληπτή η ρευστότητα που χαρακτηρίζει τα εν λόγω ρυθμικά σχήματα κατά την εκτέλεση, καθώς αυτά δεν αποδίδονται με μετρονομική σχολαστικότητα αλλά με χρονική ευελιξία ανάλογα με τα ευρύτερα μελωδικά, ρυθμικά και χρονικά συμφραζόμενα.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα μελετήσουν τα παραπάνω στιχηρά ιδιόμελα (παραλλαγή-μέλος) και θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει κάποιους μαθητές να κανοναρχήσουν και να ισοκρατήσουν. Οι ρόλοι του κανονάρχη και των ισοκρατών θα πρέπει να εναλλάσσονται.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασεολόγιο του ήχου στα στιχηραρικά μέλη.

3^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο Δ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Γ

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Δ' εωθινό δοξαστικό

Ἦχος δ' Πα

Ο ρ θος ην βα α θυς και αι γυ ναι κε ες η ηλ θον λε πι ι το μνη η μα
σα Χρι ι ι σε αλ λα το σω ω μα ε εχ ευ ρε ε θη το ο πο
θε με νο ο ον α α α αυταις δι ο α πο ρε ε με ε ε ε ε ναις οι
ταις α ζρα πτα ε σαις ε σθη η η η σε ε σιν ε πι ζαα α αν τεσ τι τον
ζων τα α με τα των νε κρωων ζη τει ει τε ε ε ε ε λε ε ε ε γον η γεθθη
ως προ ο ει ει ει πε τι α μνη μο νει ει τε των ρη μα α α τω ων α α
αυ τον ο ις πει σθει εισαι τα ο ρα θε ε ε εν τα α ε κη η η η ρυ υ υ υτ τον
αλ λε δο κειει λη ρος τα α Ε ε ευ αγ γε ε ε ε λι ι ι ι α ε τως
η η η σαν ε ε τι νω θει εις οι μα α α α θη η η η ται αλ λο Πε προς
ε δρα α με ε ε και ι ι δων ε δο ο ξα α σε ε ε σα ε προς ε αυ το
ο ο ον τα θαν μα σι α α

Ιδιόμελο των αποστίχων στην εορτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Ἦχος δὲ Πα

Δ ευ τε α νυ μνη σω ω μεν λα α οι την Πα να γι αν Παρ θε ε ε νον α α
 α γνην ε ξης αρ ρη τως προ ηλ θε σαρκω θεις ο Λο γο ος τς Πα α τρος κρα ζον
 τες και λε ε ε γο ο ο ον τες ευ λο γη με νη συ εν γυ ναι ξι ι ι ι
 μα α κα α ρι α α η γα α σηρ η χω ρη η σα α α σα α Χρι ι ι ζον
 αυ τς ταις α γι αις χε ερ σι την ψυ υ υ χη ην πα ρα α θε ε ε με ε
 ε ε ε νη πρεσβευ ε α χρααν τε σω θη ηναι τας ψυ υ χας η μω ων

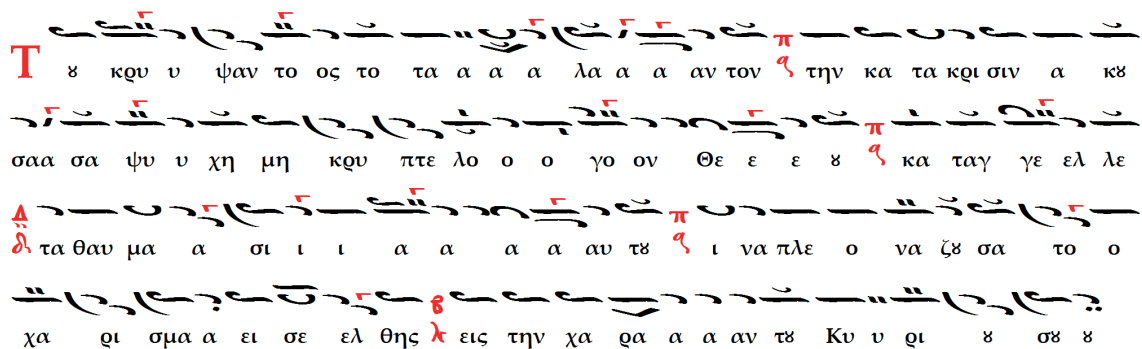
Ιδιόμελο της στ΄ ώρας των Χριστουγέννων

Ἦχος δὲ Πα

Α α κς ε ε ς ρα α νε και ε νω τι ι ι ι ζς η η η γη σα
 λευ θη η τω τα θε με ε ε ε λι ι ι ι α ε πι λα βε τω ω τρο ο μος
 τα α καα τα α χθο νι α α ο τι ο Θε ος τε και αι Πλα α σης σα α αρ κο ος ει
 σε δυ πλα α α α σιν και ο κρα ται αι α κτι ι σας χει ει ρι ι τη ην κτι
 ι ι σι ιν σπλα γχο ον ο ο ρα α α ται πλα α α α σμα α α α τος ω βα θο
 ος πλς ς ς ς τς και σο φι ι ας και γνω ω σε ω ως Θε ε ε ς ως
 α νε ξη ρεν νη η τα τα κρι ι μα τα α αυ τς και α νε ξι χνι α ζοι οι οι
 αι ο ο δοι αυ τς ς

Δοξαστικό των αίνων της Μεγάλης Τρίτης

Ήχος δ' Πα

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα μελετήσουν τα παραπάνω στιχηρά ιδιόμελα (παραλλαγή-μέλος) και θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει κάποιους μαθητές να κανοναρχήσουν και να ισοκρατήσουν. Επίσης δύο μαθητές θα ψάλλουν από στήθους πριν από τα δοξαστικά το «Δόξα-και νυν» διαδοχικά. Οι παραπάνω ρόλοι θα πρέπει να εναλλάσσονται.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασεολόγιο του ήχου στα στιχηραρικά μέλη.

4ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο Γ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Α

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Κεκραγάριο του ήχου

Ηχος **ΓΓ** Γα

Κ υ ρι ι ε ε ε κε κρα ξα προ ος σε ε ει σα α α α κς ς σο ο ον
μς ει σα α κς σον μς ς Κυ υ ρι ι ι ε ε Κυ ρι ε ε κε κρα ξα
α προ ο ος σε ε ει σα α α α κς σο ο ον μς προσχες τη φω νη η η
τη ης δε ε η η σε ω ω ως μς εν τω κε κρα γε ναι με ε
προ ο ος σε ε ει σα α κς σον μς Κυ υ ρι ε

Κ α τευ θυν θη η τω η η η προ ο σευ χη η η η μς ως θυ μι ι α α
μα α α ε ε νω ω πι ο ο ον σς ε παρσις τω ω ων χει ρω
ω ων μς θυ σι ι ι α α α ε ε ε σπε ε ρι ι ι νη ει σα
α κς σον μς Κυ υ ρι ε

Δογματικό θεοτοκίο του ήχου

Ηχος **ΓΓ** Γα

Π ω ω ως μη η θαυ μα α α σω μεν το ον θε αν δρι κο ο ον σς
ς το ο κον πα αν σε ε βα α α σμι ι ι ε ε πει ραν γα αρ α ανδρος μη δε ξα

με ε ε νη η πα να α α μω με ε τε κε ες α πα το ο ρα υι ι ο
 ον εν σα α αρ κι ι τον προ αι ω νων εκ πα α τρος γεν νη θε ε εν τα α
 α α μη η η το ο ο ρα α μη δα μως υ πο ο μει να αν τα α τρο ο ο πην
 η φυρ μο ο ο ον η η δι ι αι ρε σι ιν αλ λε κα τε ρας ς ς σι ι ας τη η ην
 ι ι δι ο ο ο τη τα σω ω ω α αν φυ λα α α ξα α αν τα α δι
 ο μη τρο πα α αρ θε ε νε Δε ε σποι να αυ τον ι κε τευ ε ε ε σω ω θη
 η η ναι τα ας ψυ χα ας τω ων ο ορ θο δο ο ο ο ξω ως θε ο ο το
 ο κον ο μο ο λο γ ς εν τω ων σε ε ε ε

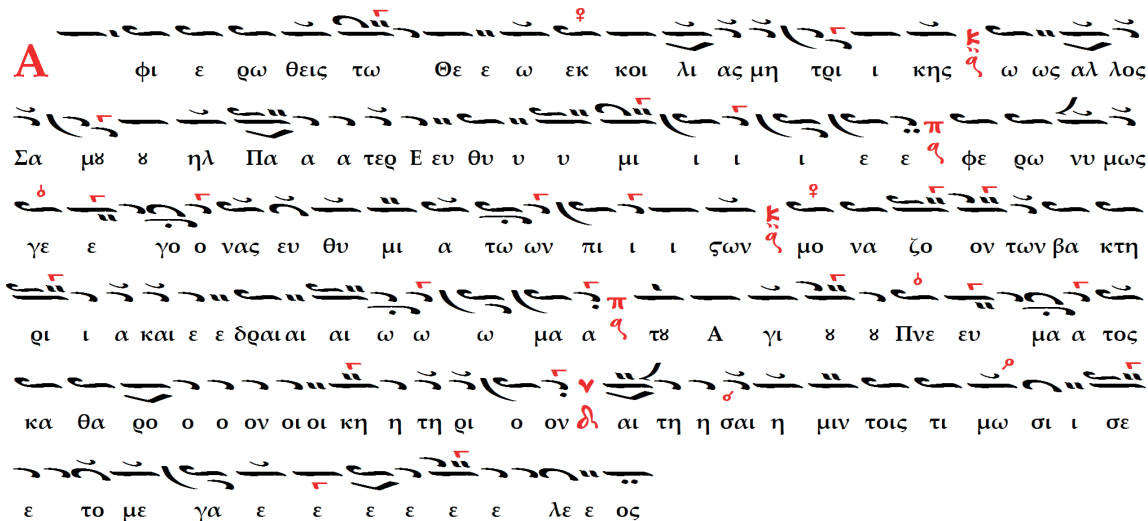
Δοξαστικό των αποστίχων της εορτής του Αγ. Ανδρέα

Ηχος 99 Γα

Τον συ ναι αι μο ο ο ο να Πε ε ε τρ ς και Χρι ς ς ς μα α θη η η
 την των ι χθυ ων α α γρε ε ευ την και α λι ι ε ε ε α τω ων αν
 θρω ω πω ων εν υ μνοι σι μη σω ω μεν Αν δρε ε α αν τοον Α πο σο λο ον
 τς γαρ Ι η ς ς τα δι δα αγ μα τα α πα α αν τας ε ξε παι αι δευ σε τοις δο ο
 ογ μα α α σι ι και ως δε λε α α αρ ι χθυ υ υ σι ι τα ας σαρκας τοις α
 νο ο ο μοις πα ρε ε ε δω κε και τς ς τς ε σα α γη η η νε ε ευ σε εν
 αυ τς ται αις ι κε σι ι ι ι αι αις Χρι ι ι ςε πα ρα α σχ τω λα
 ω ς ς ει ει ρη η η ην και αι το με γα ε ε ε ε ε ε λε ε
 ος

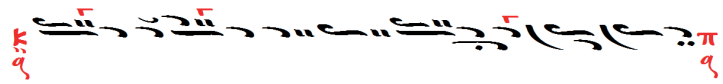
Δοξαστικό του εσπερινού της εορτής του Αγ. Ευθυμίου

Ήχος $\acute{\alpha}\acute{\alpha}$ Γα $\color{red}{\curvearrowright}$

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

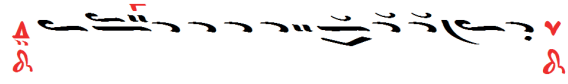
Ο γ΄ ήχος στο στιχηράριο φέρει διαστηματικά σκληρό διατονικό περιεχόμενο, θεμελιώνεται στον $\acute{\alpha}\acute{\alpha}$ αφιερώνει αρκετό μελωδικό χρόνο σε σχέση με τον $\acute{\alpha}\acute{\alpha}$, ενώ στη συνέχεια παρουσιάζει ενδιάμεσες καταλήξεις στον $\pi\acute{\alpha}$.

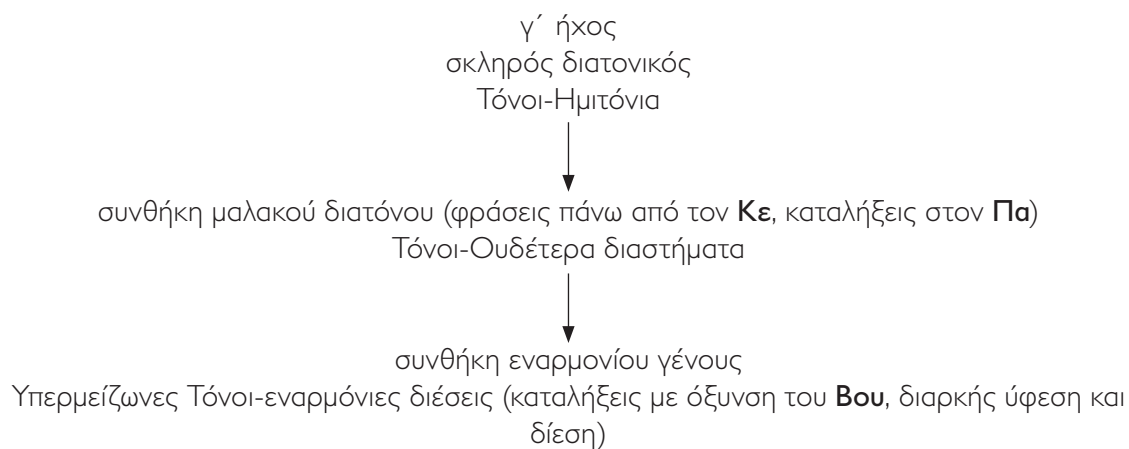

Εκείνο το οποίο χρήζει ιδιαίτερης προσοχής είναι η διατήρηση του χαμηλού Ζω και στις ανοδικές φράσεις πάνω από τον $\acute{\alpha}\acute{\alpha}$. Ωστόσο, στην εν λόγω περιοχή πιθανή είναι και η τροπή σε μαλακό διάτονο με αποτέλεσμα τη δόμηση περιβάλλοντος αντίστοιχου με εκείνου που συναντάται στον πλ. α΄. Σε αυτές τις περιπτώσεις, όπως και στις αντίστοιχες καταλήξεις στον Πα, το μέλος μπορεί σε διαστηματικό επίπεδο να «μαλακώσει» μέσω της χρήσης φυσικών διαστημάτων και έλξεων. Επίσης, η χρήση της διαρκούς-γενικής ύφεσης ♀ στον Κε που ζητάει διαρκή βάρυνση του Ζω, καθώς και η αντίστοιχη δίεση ♂ που τίθεται στον Γα και ζητάει μόνιμη όξυνση του Βου μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες εναρμονίου γένους. Η χρήση ατζέμ $\color{red}{\mu}$ στον $\acute{\alpha}\acute{\alpha}$ λειτουργεί με αντίστοιχο τρόπο, ζητώντας δηλαδή περαιτέρω όξυνση του Βου με αποτέλεσμα τη δημιουργία εναρμονίας συνθήκης.

Τέλος, συχνές είναι και οι ενδιάμεσες καταλήξεις στον αντί για στο $\color{red}{\vee}$.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα διδαχθούν αρχικά το κεκραγάριο. Έπειτα, ο καθηγητής θα αναθέσει σε κάποιο μαθητή την εκφώνηση του «Κέλευσον Δέσποτα Άγιε» σε ρόλο κανονάρχη, όπως ορίζει το τυπικό σε περιπτώσεις Αρχιερατικής χοροστασίας.
- Θα μελετήσουν τα παραπάνω στιχηρά ιδιόμελα (παραλλαγή-μέλος) και θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει κάποιους μαθητές να κανοναρχήσουν και να ισοκρατήσουν.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασσεολόγιο του ήχου στα στιχηραρικά μέλη.

5^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Γ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Β

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Δοξαστικό των αποστίχων της εορτής των Προπατόρων

Ηχος **Γά** Γα

Των προ πα το ρων το συ υ υ ση μα οι φι λε ο ο ορ τοι οι δε
 ε ευ τε ψαλ μι κω ω ως ευ φη η μη η η σω ω ω με εν Α α δαμ τον προ πα
 το ο ρα Ε νωχ Νω ω ω ε Μεελ χι ι ι σε ε ε δε εκ Α βρα α αμ Ι σα
 α α ακ και αι Ι α κω ωβ με τα νο μο ον Μω υ ση η ην και Α α α α α
 ρων Ι η σα σα Σα μα η η ηλ και αι Δα βι ιδ με θω ων τον Η η η σα
 ι ι ι α αν Ι ε ρε μι αν Ι ε ζε κι ι ηλ και Δα νι ηλ και
 τς δω δε ε κα α μα Η λι ι σα Ε λισ σαι αι ον και τς Α α α πα α
 αν τα ας Ζα χα ρι ι α αν και αι το ον Βα πτι ση ην και τς κη ρυ ξα αν τας
 Χρι ι ζον την ζω ην και Α να α σα σιν τς γε ε ε νς η η μων

Ιδιόμελο της α΄ ώρας των Χριστουγέννων

Ηχος **Γά** Γα

Νυν προ ο φη τι κη η προ ο ρη η η σις πλη ρω θη ναι ε πει γε ε ται μν

υ σι κω ως η η φα α α σκ ς ς σα α και συ Βη θε ε εμ γη η Ι
 ς ς ς ς δα δα μω ω ω ως υ υ πα α αρχεις ε λα χι ι ση εν
 τοις η η γε μο ο ο σι ι προ ευ τρε πι ι ζ ς σα α το σπηλαι ο ον
 εκ σ γα ρ μοι οι ε ξε λε ε ευ σε ται η γ ς ς με ε ε νος των ε θνων
 δι α σα αρ κος εκ Πα ρ θε ε ε ε ν ς ς κο ο ο ρης Χρι σο ο ος ο Θε ε
 ο ο ος η η η μω ων ο ος ποι μα νει ει ει τον λα ο ο ον τ ς ς
 τον νε ε ο ον Ι ι ι σα α α η η λ δω μεν α αυ τω α παν τε ες με γα
 α α λω συ νη ν

Ιδιόμελο των αίνων του Τελώνου και του Φαρισαίου

Ἦχος ᾠή Γα

Τ ς τε λω ν ς και τ ς φα ρι σαι ς το δι α α α φο ρον ε πι γν ς ς
 ς σα α ψυ χη η η μ ς τ ς μεν μι ση σον την υ πε ρη φα α νον φω
 νη ν τ ς δε ζη λω ω σον την ευ κα τα νυ υ κτο ο ον ε ε ε ε ευ χη ην και
 βο ο η η η η σον ο Θε ε ος ι λα α α α σθη τι μοι οι τω α α μα ρ
 τω ω λω και ε λε ε ε η σο ο ον με ε

Ιδιόμελο της λιτής από την εορτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Ἦχος ᾠή Γα

Δ ευ τε α πα αν τα τα πε ε ε ρα τα α τη η ης γης την σε πτην με τα
 ς α σιν της Θε ο μη το ο ρο ο ος ε ευ φη η μη η η σω ω ω ω με εν εν

χερ σι γαρ τς γι ι ς ς ς την ψυ χην την α μω μο ο ον ε εν α α πε ε ε
 θε ε ε το ο ο θεν τη α γι α κοι μη η η σει α αυ της ο κο ο ο
 ο ο σμος α νε ε ζω ο ο ποι η η η θη η ην εν ψα λμοις και αι υ
 υ υ μνοι ο ις και ω δαι αις πνευ μα τι ι καις με τα των α σω μα α α των και
 Α α α πο ο σο ο ο λων ε ε ορ τα α α α ζει ει φαι αι δρω ς

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Αφότου μελετήσουν τα παραπάνω στιχηρά ιδιόμελα (παραλλαγή-μέλος) θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει κάποιους μαθητές να κανοναρχήσουν και να ισοκρατήσουν.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασεολόγιο του ήχου στα στιχηραρικά μέλη.

ο Τελώνης και ο Φαρισαίος
(Φώτης Κόντογλου)

6ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΒΑΡΥΣ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Α

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Κεκραγάριο του ήχου

Ήχος Γα

Κ υ ρ ι ε ε κε κρα α ξα προ ος σε **Δ** ει σα κς σο ο ο ον μς **ϛ** ει σα
 κς σον μς Κυ υ ρ ι ι ι ε **ϩϩ** Κυ ρ ι ε ε ε κε κρα α ξα προ ος σε ε ει σα
 κς σο ο ον μς **λ** προσχεστη φω νη η η η της δε η σε ω ω ω μς **ϩϩ** εν
 τω κε κρα γε ναι αι με προ ος σε ει σα κς σον μς Κυ υ ρ ι ε **ϩϩ**
Κ α τευ θυν θη τω η η προσευ χη η μς ως θυ μι α α μα ε νω πι ο
 ο ον μς **ϩϩ** ε παρσιςτων χει ρω ω ν μς **ϛ** θυ σι ι α ε ε σπε ρι ι νη η
 η ει σα κς σον μς Κυ υ ρ ι ε

Στιχηρό ιδίωμα του εσπερινού της γ' εβδομάδας των νηστειών (Μεγάλη Τεσσαρακοστή)

Ήχος Γα

Α σω τς δι κην α πε ε ε σην της χα ρι το ος σς Κυ ρ ι ε ε **ϩϩ** και τον
 πλσ τον δα πα νη η σας της χρη η σο ο ο ο τη η η τος **ϩϩ** ε πι σε ε δρα α μον
 ε ε ευ σπλαγγνε εκραυγαζων σοι οι ο Θε ε ος **Δ** η η μα αρ τουν ε λε ε η
 σο ο ον με ε

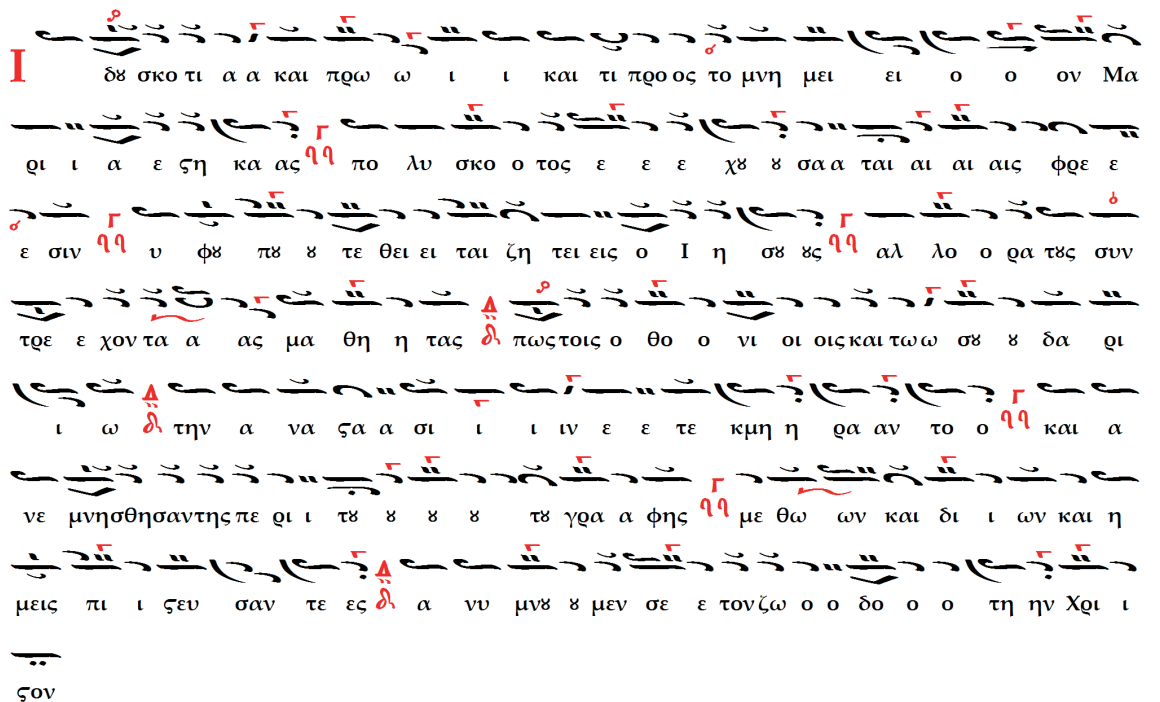
Στιχηρό ιδιόμελο του εσπερινού της δ' εβδομάδας των νηστειών (Μεγάλη Τεσσαρακοστή)

Ήχος Γα

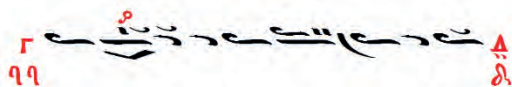
Ζ' εωθινό δοξαστικό

Ήχος Γα

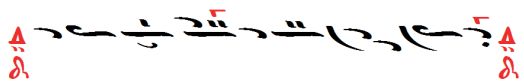
β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Ο βαρύς ήχος στο στιχηράριο έχει βάση τον ακολουθεί σκληρή διατονική ανάπτυξη μέσω της χρήσης διαστημάτων Τόνου και Ημιτονίου, ενώ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάδειξη του Ζω.

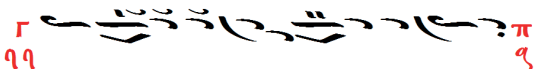

Χαρακτηριστικές είναι οι συνεχείς ενδιάμεσες καταλήξεις στον $\overset{\Delta}{\delta}$

καθώς και οι αντίστοιχες στον $\overset{\pi}{\alpha}$.

Στη δεύτερη περίπτωση η διαστηματική διατύπωση μπορεί να αποκτήσει μια διακριτική ρευστότητα η οποία να παραπέμπει στο μαλακό διάτονο. Τέλος, η βαρύτερη από ημιτόνιο απόδοση του διαστήματος **Κε-Ζω** ύφεση καθώς και η όξυνση του **Βου** προς τον $\overset{\Gamma}{\alpha\alpha}$ στις καταλήξεις μπορεί να δημιουργήσουν εναρμόνια περιβάλλοντα.

Έτσι, ο βαρύς όπως και ο γ' ήχος φέρουν σε πρώτη φάση σκληρή διατονική σύσταση αλλά ανά περιπτώσεις μπορούν να οδηγηθούν σε συνθήκες με μαλακό διατονικό χαρακτήρα ή επίσης και σε αντίστοιχες με εναρμόνια χροιά.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα διδαχθούν το κεκραγάριο, ενώ ο καθηγητής θα αναθέσει σε κάποιο μαθητή την εκφώνηση του «Κέλευσον Δέσποτα Άγιε» σε ρόλο κανονάρχη, όπως ορίζει το τυπικό σε περιπτώσεις Αρχιερατικής χοροστασίας.
- Θα μελετήσουν τα παραπάνω στιχηρά ιδιόμελα (παραλλαγή-μέλος) και θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει κάποιους μαθητές να κανοναρχήσουν και να ισοκρατήσουν. Στην περίπτωση των δοξαστικών δυο μαθητές θα ψάλουν διαδοχικά το αντίστοιχο Δόξα-και νυν από το επίμετρο του βιβλίου.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασεολόγιο του ήχου στα στιχηραρικά μέλη.

7^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο ΒΑΡΥΣ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Β

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Δοξαστικό των αίνων της εορτής των Προπατόρων

Ηχος Γα

Δ ευ τε α παντες πι ζω ω ως πα νη η γυ ρι σω με εν των προ νο ο μη Πα
τε ε ε ε ρων Α βρα α αμκαιτωνσυν α αυ τω τη η η ην ε ε τη σι
ι ον μνη η η μη ην τς Ι ς δα τη ην φυ υ υ λην α ξι ι ι ι ω ως
τι μησω με εν τς εν Βα α βυ λω νι Παι αι αι αι δας τς σβεσαντας τη η
η ην εν κα μι ι νω φλο ο ο γα α ως της Τρι α δος τυ υ υ πο ον
συν τω Δα νι η η η ηλ ε ευ φη μη σω με εν των Προ φη των τας προο ρη η
η η η σεις α σφα λως κα τε χο ον τες με τα α α τς Η σα ι ι ι ς
με γα λο φω νος ε εκ βο η σω με εν ι δς η Πα ρ θε ε νο ος εν γα ςρι ι λη
ψε ε ται και τε ε ξε ται Υι ι ο ο ο ον το ον Εμ μα νς η ηλ ο ε ςι ι
ι με θη η μω ω ω ν ο Θε ε ος

Ιδιόμελο της θ' ώρας των Χριστουγέννων

Ηχος Γα

Ε ξε πληττε το ο ο Η ρω ω ω δης ο ρω ω των Μα α γων τη ην ευ σε

βει α αν⁹⁹ και τω θυ μω νι κω με ε νος τϑ ϑ ε ε ε ε ε ε τϑς^Δ η κρι
 βο λο γει το ο δι α ση μα α⁹⁹ μη τε ρες η τε κνϑ ϑ ϑν το ο και η α ω
 ω ρος^Δ η λι κι ι α των βρε ε φω ων^Δ πι κρωσ κα τε ε θε ρι ζε το ο⁹⁹
 μα ζοι ε ξη ραι νο ον το^Δ και πο ο ροι γα λα α κτο ο ος συ υ νε ε σε ε ε ελ
 λο ο ον το⁹⁹ με γα α η ην το δει νο ον⁹⁹ δι ο ο ευ σε βω ως πι ι ζοι οι συ
 υν ελ θο ο ον τε ες προ σκυ νη σω μεν τϑ ϑ Χρι σϑ τη ην γε ε ε εν νη η η
 σιν

Ιδιόμελο της θ' ώρας των Θεοφανείων

Ήχος Γα

αμ βος η η ην κα τι ι δειν^Δ τον ϑ ρα νϑ και γη η ης ποι οι η η η
 την⁹⁹ εν πο ο ο ο τα α μω γυ υ μνω θε ε εν τα α⁹⁹ βα πτισμα υ υ
 πο δϑ ϑ ϑ λϑ ϑ εις η μων σω τη ρι ι ι αν δε ε χο ο με ε νο ον ως δϑ
 ϑ ϑ λο ον⁹⁹ και χο ροι Αγ γε ε λων συ νε ε σε λο ον το ο ο ο φο ο βω και
 χα ρα α⁹⁹ με θων προ σκυ νϑ ϑ ϑ μεν σε ε σω ω ω σον η η μας

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Αφότου μελετήσουν τα παραπάνω στιχηρά ιδιόμελα (παραλλαγή-μέλος) θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει κάποιους μαθητές να κανοναρχήσουν και να ισοκρατήσουν.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασσεολόγιο του ήχου στα στιχηραρικά μέλη.

8^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Β' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Α

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Κεκραγάριο του ήχου

Ἦχος λ̣ π̣ Πα

Ν ε ε Κυ ρι ι ε ε κε κρα ξα α προ ος σε ει σα α α κϛ ϝ σο ο μϛ ει
 σα κϛ σο ον μϛ Κυ υ ρι ι ι ι ε Κυ ρι ε ε κε ε ε κρα ξα α προ ο
 ος σε ει σα α α κϛ ϝ σον μϛ προσχετη φωνη η η τη ης δε η η σε ω ω
 ω ω ως μϛ εν τω κε κρα γε ε ε ναι αι με ε προ ο ος σε ει ει σα
 κϛ σο ον μϛ Κυ υ υ ρι ι ι ι ε

Κ α τευ θυν θη η τω ω η η προ ο ο σεευ χη η μϛ ως θυ μι α α μα α ε
 νω ω πι ο ο ο ον σα ε παρ σι ις των χει ρω ω ων μϛ θυ σι ι ι
 ι α α α ε σπε ρι ι νη η η ει σα κϛ σο ον μϛ Κυ υ υ υ ρι ι ι ι
 ε

Αναστάσιμο στιχηρό του εσπερινού

Ἦχος λ̣ π̣ Πα

Ν ι κην ε ε χων Χρι σε την κα τα α α τϛ ϝ α α δϛ ε εν τω ω ζαυ ρω

ω α νη η η η λ θες ι να τες εν σκο τει θα να τς ς κα α α θη η
 με ε νς σου να να ζη η σηςσε α αυ τω ο εν νε κροι οις ε λε ευ θε ε ε
 ρος ο πη γα ζων ζω ην εξ οι κει ς φω ω τος παν το δυ υ να με ε Σω ω
 τηρ ε λε ε η σο ον η η η μας

Δογματικό θεοτοκίο του ήχου

Ἦχος λ Π Πά

Τις μη μα κα ρι ι σει ει σε Πα α να α γι ι ι ι α α Παρ θε ε ε ε νε
 τις μη α α νυ μνη η η η σει ει ει ει σου τον α α λο ο ο χε ευ τον
 το ο ο κον ο γαρ α χρο νως εκ Πα τρος εκ λαμψας Υι ος μο νο ο γε ε
 νης ο αυ τος εκ σς ς της α α γνη η ης προο η η η λ θεν α φρα α ζω σ
 σα αρ κω ω ω θεις φυ υ σει θε ε ο ο ος υ υ πα αρ χων και φυ σει γε νο
 με νος α αν θρω ω πος δι ι η η η η μας ς κεις δυ α α δα α προ
 σω ω ω πων τε ε μνο ο με ε ε ε νος α λ λεν δυ α α δι ι φυ υ σε ε
 ων α συ γ χυ υ τω σ γνω ω ω ρι ζο ο με ε ε ε νος αυ το ον ι ι κε τε
 ευ ε σε μνη παμ μα κα α α α ρι ι ι ι ι σε ε λε η θη η ναι τα ας ψυ χας
 η μω ω ω ω ω ν

Δοξαστικό του εσπερινού της εορτής του Αγ. Γεωργίου

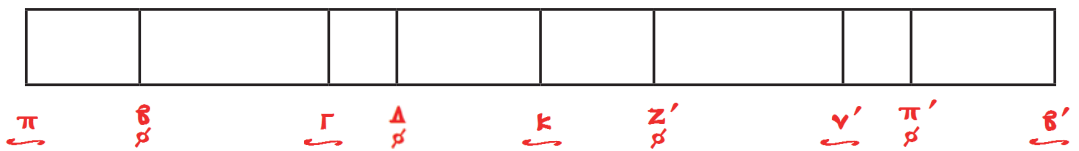
Ἦχος λ Π Πά

Α ξι ως τς ο νο ο μα το ος ε ε ε πο ο ο λι ι τε ε ευ σω ς ς ς

τι ω ω τα α α Γε ω ω ρ γι ι ι ι ε τον Σταυ ρον γαρ τσ Χρι ι σs επ
 ω μω ων α ρα α α α με ε ε ε νος την εκ δι α βο λι κης πλα νησχε ρ
 σω θει σαν γην ε καλ λι ι ε ε ρ γη η η η σας και την α καν θω δη η η θρη
 η σκει ει ει αν των ει δω λων ε εκ ρι ι ι ζω ω σα ας της ορ θο
 δο ο ξs πι ι σε ε ως κλημα κα α α τε φυ υ τε ε ε ευ σας ο θεν βλυ ζα
 α νεις ι ι α α μα α α α τα τοις εν πα ση τη Οι κs με νη πι ι σοις
 και τρι α α δος γε ε ωω ρ γος δι ι ι ι και αι ος α α νε δει ει ει χθης
 πρεσβευ ε δε ο με ε ε θα υ περ ει ρη η νη η ης τs s κο ο οσ μs
 και σω τη ρι ι ι α ας των ψυ χω ω ων η η η η μων

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

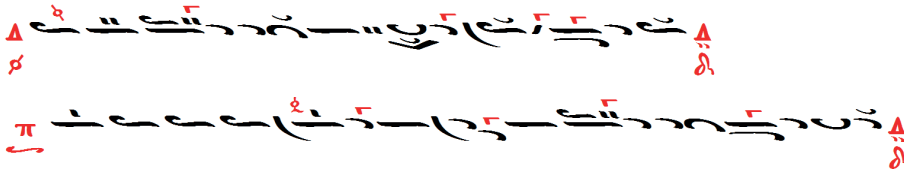
Ο πλ β΄ ήχος στο σιχηράριο παρουσιάζεται ανά περίπτωση άλλοτε με απόλυτα χρωματικό και άλλοτε με μικτό -χρωματικό στην χαμηλή περιοχή και διατονικό στην υψηλή- χαρακτηήρα. Έτσι μετά την εξάντληση του βασικού χρωματικού 5χορδου π - κ πιθανή είναι η ανάπτυξη αντίστοιχης χρωματικής συμπεριφοράς είτε 4χορδικά είτε 5χορδικά κατά το πρότυπο του Τροχού.

Επάλληλα συνημμένα σκληρά χρωματικά 5χορδα π - κ και κ - θ'

κ π'
 Δ κ

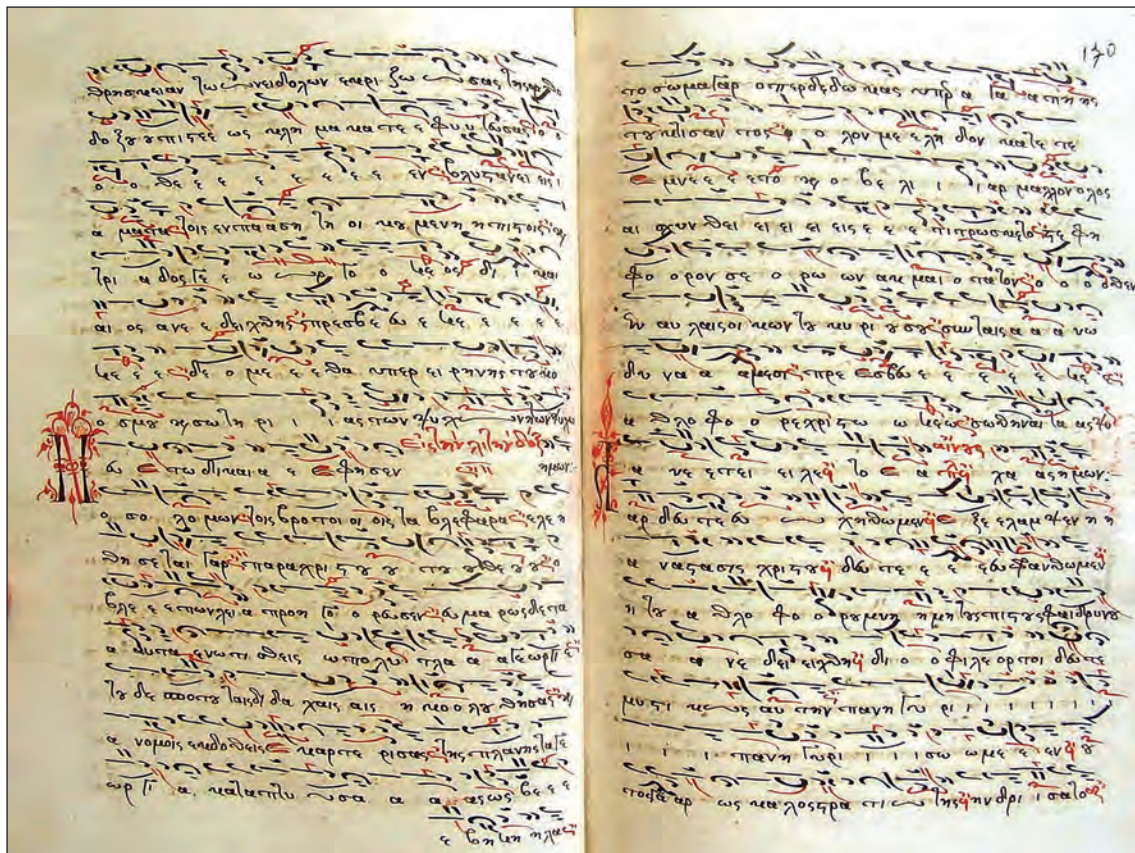
Επίσης, συχνή είναι και η μικτή έκφραση του πλ β΄, καθώς μετά από το βασικό χρωματικό 4χορδο πιθανή είναι η ανάπτυξη μαλακών διατονικών συμπεριφορών με κέντρο αναφοράς τον Δι.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα διδαχθούν το κεκραγάριο και ο καθηγητής θα αναθέσει σε κάποιο μαθητή την εκφώνηση του «Κέλευσον Δέσποτα Άγιε» σε ρόλο κανονάρχη, όπως ορίζει το τυπικό σε περιπτώσεις Αρχιερατικής χοροστασίας.
- Αφότου μελετήσουν τα παραπάνω στιχηρά ιδιόμελα (παραλλαγή-μέλος) θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει κάποιους μαθητές να κανοναρχήσουν και να ισοκρατήσουν.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασεολόγιο του ήχου στα στιχηραρικά μέλη.

Δοξαστικά Λιτής και Αίνων του Αγίου Γεωργίου

9^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Β' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Β

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Πασαπνοάριου του ήχου

Ηχος λ π ρ Πα

Ν ε ε πα α α σα πνο ο η αι νε σα α τω ω τον Κυ ρι ρι ρι ρι ον π Αι
νει τε τον Κυ ρι ον εκ των 8 ρα α νων ρ αι νει τε α αυ το ον εν τοι ος υ ψι
ι ι ι ζοις π σοι πρε ε πει υ υ μνοστω ω ω Θεε ε ε ω π

Α ι αι νει ει ει τε α αυ τον πα αν τες οι Α αγ γε λοι οι α α αυ τσ π Αι
νει τε α αυ τον πασαι αι δυ να α α μει εις α α αυ τσ ρ σοι πρε ε πει υ υ
μνοστω ω ω Θεε ε ε ω

Αναστάσιμο στιχηρό των αίνων

Ηχος λ π ρ Πα

Ο Σταυ ρος σσ 8 Κυ ρι ι ε ζω η και α να α σα α σις υ υ πα αρ χει
τω ω λα ω ω ω ω σσ π και ε παυ τω πε ε ε ποιοι θε ο τες ρ σε τον α
να σα αν τα Θε ον η μω ων υ υ μνσ μεν ε λε ε η σο ον η η η μας

Ιδιόμελο του όρθρου (Ν΄ ψαλμός) της εορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Ηχος λ π Πά

Ο τε η με τα σα σις τϑ α χραν τϑ σϑ σκη νϑς ην τρε ε πι ι ζε ε ε ε
 το το τε οι Α πο σο λοι πε ρι κυ κλϑ ϑ ϑν τες την κλι ι νη η ην ε ω ω
 ρω ω ων σε και οι μεν α τε νι ι ζον τε ε ες τωω σκη η η νει
 θαμ βει ει ει συ νει ει χοο ο ο ον το ο δε Πε ε τρος συν δα κρου σιν
 ε ε βο ο α α α α σοι ω ω ω Παρ θε ε ε ε ε νε ο ρω ω ω
 σε ε τρα α α νως η πλω με νη ην υ υ πτι αν την ζω η ην τω ω ων α α πα
 α αν των και κα α τα πλη η η η η η η ητ τον μαι ε νη ε σκη νω σε της
 μελ λϑ σης ζω η ης η η η α πο ο λα α α α αυ σις αλ λω α χραν τε
 ι κε τευ ε εκ τε ε νως τω Υι ω σϑ ϑ και αι Θε ε ω τϑ σω ζεσθαιτην πο
 λι ιν σϑ α τρω το ο ο ο ον

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Αφού διδαχθούν το πασαπνοάριο ο καθηγητής θα αναθέσει σε κάποιο μαθητή την εκφώνηση του «Κέλευσον Δέσποτα Άγιε» σε ρόλο κανονάρχη, όπως ορίζει το τυπικό σε περιπτώσεις Αρχιερατικής χοροστασίας.
- Αφότου μελετήσουν τα παραπάνω στιχηρά ιδιόμελα (παραλλαγή-μέλος) θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει κάποιους μαθητές να κανοναρχήσουν και να ισοκρατήσουν.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασεολόγιο του ήχου στα στιχηρарικά μέλη.

10^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Β' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Γ

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Δοξαστικό των αίνων του Τιμίου Σταυρού

Ηχος λ π δ Πα

Σ η με ε ρο ν π ρ ο ε ρ χ ε τ αι ο Σταυ ρ ο ο ο ς τ ς ς Κυ ρ ι ι ι ι ς και
πι ς οι ει ει ς δε χ ο ο ο ν τ αι αι α α αυ το ο ο ν ε εκ πο ο ο θ ς και λα μ
βα ν θ σιν ι α μα τα ψυ χ η ς τε ε ε και σω ω ω ω ω μα α α α τ ο ς και
αι πα α σ η ς μα α λα κι ι ι ι α ς αυ το ο ν α σ πα α σω ω με ε ε ε
θα τη χα ρ α και τ ω ω φο ο ο β ω ω φο ο ο ο ο ο β ω ω δι α
τη η ν α α α μα ρ τι ι ι αν ω ς α α να α α ξι ι οι ο ο ο ο ν τ ε ς
χα ρ α α α δε ε δι α α τη ν σω τη ρι ι ι α αν η ν πα ρ ε ε ε
χει ει τ ω κο ο ο σ μ ω ο εν αυ τ ω προ σ πα α γ ει ς Χ ρ ι ς ο ς ο ο Κυ
υ υ ρι ι ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ς ο ε ε ε χ ω ω ν
το με ε γ α ε ε ε λε ε ε ε ο ς

Δίχορο δοξαστικό της θ' ώρας των Χριστουγέννων

Το παρόν δοξαστικό της ακολουθίας των Βασιλικών Ωρών των Χριστουγέννων ανήκει στην κατηγορία των δίχορων δοξαστικών, όπως το αντίστοιχο της εορτής των Θεοφανείων σε πλ. α'

που μελετήσαμε σε προηγούμενη Ενότητα. Ανάλογο δοξαστικό είναι και αυτό της θ΄ ώρας της Μεγάλης Παρασκευής «Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου». Ιδιαίτερη θέση στην κατηγορία των δίχορων δοξαστικών κατέχει το δοξαστικό του εσπερινού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου «Θε- αρχιώ νεύματι». Εκτός από τη δίχορη δομή του, ακολουθεί οκτάηχη πορεία κατά το σύστημα των κυρίων και πλαγίων ήχων (πρώτος - πλάγιος του πρώτου, δεύτερος - πλάγιος του δευτέ- ρου, τρίτος - βαρύς, τέταρτος - πλάγιος του τετάρτου, καταλήγοντας στον α΄ ήχο).

Ἦχος λ̣ π̣ ↗ Πα̣

Σ η η με ρον γε εν να ται αι αι ε ε εκ Πααρ θε ε ε νσ ο δρα κι τη ην πα
 α σαν ε ε χων Κτι ι ι σιν Ρα κει κα θα α περβρο το ος σπα α αρ γα α νσ
 ς ς ται ο τη Ου σι ι α α α να α α φης Θε ο ο ος εν φα
 α α τνη α να κλι ι ι νε ε ε ε ται ο σε ρε ω ω σαστας Ου ρα
 α νς πα α λαι κα α τα α αρ χας εκ μα ζω ων γα λα α τρε ε φε ε
 ε ε ται ο εν τη ε ρη η η η μω μα α να ομ βρι ι σας τω ω λα α α ω
 Μα γς ς ς προ ο ο σκαα λει ει ει ται ο νυμ φι ι ι ι ο ος της Ε
 εκ κλη σι ι ι ι ασ Δω ρα α α τς ς ς των αι αι αι ρει ο Υι υι ο ο
 ος τη ης Παρ θε ε ε ε νσ προ σκυ νσ μεν σς ς την γε ε εν να αν
 Χρι ι ι σε δει ει ει ει ει ξον η η μι ι ι ι ι ι ι ι ι
 ι ι ιν και τα Θει ει α α σθ Θε ε ο φα α α νει ει α α α
 α α α

ΣΤ' εωθινό δοξαστικό

Ἦχος λ̣ π̣ ↗ Πα̣

Η ον τως ει ρη νη συ υ Χρι ι σε προς αν θρω ω ω πς Θε ε ς ει

ρη η νηνητην ση η ην δι ι ι ι ι δως με τα την ε ε γε ερ σιν Μα α θη η η
 η ταις π εμ φο βος ε δει ξα ας α αυ τος δο ξα αντας πνε ευ μα ο ο ο ο ραν
 π αλ λα κα α τε ρειλας τον τα ρα α χον αυ τω ων της ψυ υ υ χης ρει ξας
 τα ας χει ει ρας και αι τος πο ο δα α ας σθ πλην α πι ι ς ς ς εν των ε
 ε ε τι π τη της τρο φης με ε ε τα α λη ψει ρ και δι δα α χων α α
 να α α μνη η η σει ει κ δι η νοιξας αυ τω ω ω ων το ο ο ον νον ρ τς συ
 νι ε ε ναι τα ας Γρα α α φας π οισ και την πα τρι κην ε πα γ γε λι ι αν
 κα α θυ πο ο σχο ο με ε ε ε νος ρ και ευ λο γη η σα ας α αυ τος δι
 ε ε ς η η η σπος ς ς ρα α α α νον π Δι ο συν αυ τοις προ σκυ νς ς ς ς
 με ε ε εν σε ρ Κυ υ υ υ ρι ι ε δο ο ο ο ο ξα α α α σοι

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Αφότου μελετήσουν τα παραπάνω στιχηρά ιδιόμελα (παραλλαγή-μέλος) θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει κάποιους μαθητές να κανοναρχήσουν και να ισοκρατήσουν.
- Θα χωριστούν σε δυο ημichόρια και ψάλλουν αντιφωνικά το δίχορο δοξαστικό «Σήμερον γεννᾶται ἕκ Παρθένου».
- Προτείνεται να μελετήσουν συνδυαστικά και το αντίστοιχο μάθημα της Μ. Παρασκευής «Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου».
- Θα κανοναρχήσουν και θα ισοκρατήσουν διαδοχικά στα προαναφερθέντα μέλη. Εξαίρεση αποτελεί το κανονάρχημα του δίχορου δοξαστικού όπου ο κανονάρχης απαγγέλει το ποιητικό κείμενο ολόκληρο μετά από το Δόξα-και νυν και πριν την απόδοση του μέλους.

11^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο Β΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Α

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Κεκραγάριο του ήχου

Ἦχος Δι

Κυ ρι ε ε κε ε κραξα προ ος σε ε ει σα α α κβ σο ο ον μβ ει ει
σα κβ ς ς ς σον μβ Κυ υ υ ρι ι ι ι ε Κυ ρι ε ε κε κρα ξα α α προ
ος σε ε ε ει σα κβ σο ο ον μβ ς προ ο σχες τη φω νη η η τη ης δε η η
σε ω ω ως μβ εν τω κε κρα γε ε ναι αι με προ ος σε ε ε ει σα
κβ σο ον μβ Κυ υ υ υ υ υ υ ρι ε

Κα τευ θυν θη η τω η η προ ο ο σευ χη η η μβ ω θυ μι α α
μα α ε ε ε νω ω ω πι ι ο ο ον σβ ε ε παρ σι ις των χει ρω ω ω ν
μβ ς θυ σι ι ι α α ε σπε ρι ι νη η η ει σα κβ σο ον μβ Κυ υ υ
υ υ υ υ ρι ε

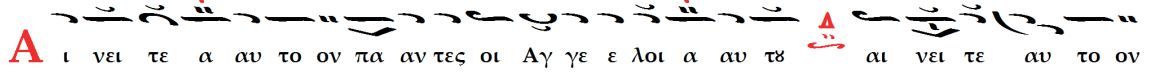
Πασαπνοάριο του ήχου

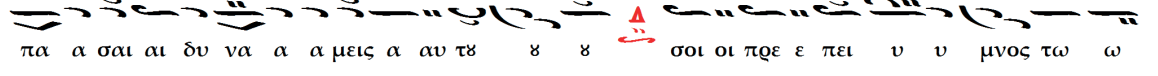
Ἦχος Δι

Πα α σαπνοο η αι νε σα α τω τον Κυ υ υ ρι ον Αι νει τε τον Κυ ρι

 ον εκ τω ω ω ν ς ρα α νων αι αι νει ει τε αυ τον εν τοι οι οις υ ψι ι ζοις

 σοι οι πρε ε πει υ μνος τω ω ω Θεε ε ε ω
A

 ι νει τε α αυ το ον πα αν τες οι Αγ γε ε λοι α αυ τς αι νει τε αυ το ον

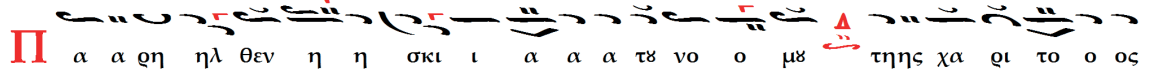
 πα ασαι αι δυ να α α μεις α αυ τς ς ς σοι οι πρε ε πει υ υ μνος τω ω

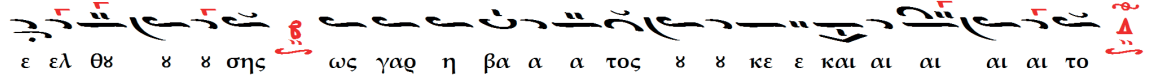
 ω Θεε ε ε ω

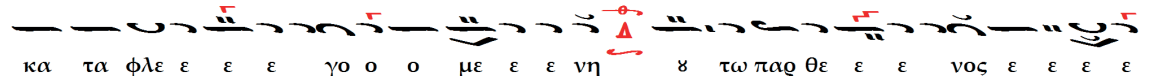
Δογματικό θεοτοκίο του ήχου

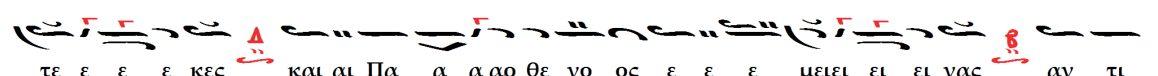

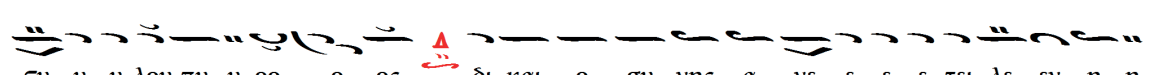
 Ήχος Δι

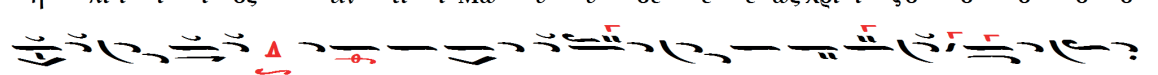
Π α α ρη ηλ θεν η η σκι ι α α α τς νο ο μς τηης χα ρι το ο ος

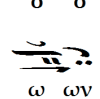
 ε ελ θς ς ς σης ως γαρ η βα α α τος ς ς κε ε και αι αι αι αι το

 κα τα φλε ε ε ε γο ο ο με ε ε νη ς τω παρ θε ε ε νος ε ε ε ε

 τε ε ε ε κες και αι Πα α α ρ θε νο ος ε ε ε μει ει ει νας αν τι

 ς υ υ λου πυ υ ρο ο ος δι και ο συ νης α νε ε ε ε τει λε εν η η

 η λι ι ι ι ος αν τι ι Μω υ υ σε ε ε ως Χρι ι ζο ο ο ο ο

 ο ο ο ο ος η σω τη ρι ι α τω ω ν ψυ χω ω ω ν η η η η μω ω

 ω ω ν

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Ο β΄ ήχος στο στιχηράριο θεμελιώνεται στον χρησιμοποιώντας κατά βάση μαλακά χρωματικά διαστήματα και πραγματοποιώντας συχνές στερεοτυπικές καταλήξεις στον . Γενικότερα ο β΄ ήχος χαρακτηρίζεται από έντονη διαστηματική ρευστότητα, η οποία εξαρτάται

από την πορεία της φράσης, την κίνηση της μελωδίας και την ανάδειξη των ενδιάμεσων τονικών κέντρων.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Αφού διδαχθούν το κεκραγάριο και το πασαπνοάριο του ήχου ο καθηγητής θα αναθέσει σε κάποιο μαθητή την εκφώνηση του «Κέλευσον Δέσποτα Άγιε» σε ρόλο κανονάρχη, όπως ορίζει το τυπικό σε περιπτώσεις Αρχιερατικής χοροστασίας.
- Αφότου μελετήσουν το δογματικό θεοτοκίο του ήχου (παραλλαγή-μέλος) θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει δύο μαθητές να ψάλουν διαδοχικά το Δόξα-και νυν, κάποιον άλλο να κανοναρχήσει και άλλους να ισοκρατήσουν.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασεολόγιο του ήχου στα στιχηραρικά μέλη.

Στιχηρά Άναστάσιμα μελοποιηθέντα παρά
Γεωργίου του Κρητός ήχους Δι

Αναστάσιμο στιχηρό σε β' ήχο, μέλος Γεωργίου του Κρητός (1815)

12^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Β΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ

ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Β

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Δοξαστικό του εσπερινού της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού

Ἦχος → Δι

Δ ε ευ τε α παν τα α α τα ε ε θνη το ευ λο γη με ε νοον ξυ λο ο ονπρο
 σκυ υ νη η η σωω ω ω μεν δι ς γε ε γο ο ο νεν η αι ω ω νι
 ο ος δι ι ι και αι αι ο ο συ υ υ νη τον γαρ προ πα α το ο ρα Α α δα
 αμ ο α πα τη σας ε εν ξυ υ υ λω τω σα α αυ ρω ω ω δε λε ε α
 α α ζε ε ε ται και πι ι πτει κα α α τε ε νε ε χθεις πτω ω μα α α ε
 ξαι αι σι ι ι ι ον ο τυ ρα νι ι δι ι ι κρα τη η σας τς Βα σι
 λει ει ς πλα α α α σμα α α α τος αι μα α τι θε ε ς ο ι ος τς ο ο ο
 ο ο φε ε ε ε ως α α α πο πλυ υ νε ε ε ται και κα τα ρα α
 λε ε λυ υ υ ται κα τα δι ι κη η ης δι και αι ας α δι κω ω δι
 ι κη τς δι και αι αι αι ς ς κα τα α κρι θε ε ε εν τος ξυ υ λω ω ω γαρ
 ε ε δει το ο ξυ υ υ υ λον ι ι α α α σαα α α σθαι και πα α θει
 τς ς ς α πα α θς τα εν ξυ λω ω λυ υ σαι πα θη τς ς κα α α τα α

κρῖ ἰ ἰ τᾷ ἄλ λα δο ξα α α α α Χρῖ ζε ε ε ε ε Βα
 α σῖ ἰ ἰ λευ τη πε ρι η μα ας σφρι κτη οἰ κο ο ο νο μι ἰ α
 δι ης ε σω σα ας πα αν τας ὡς α γα θος και φι λα α αν θρω ω ω πος

Β' εωθινό δοξαστικό

Ἦχος Δι

Μ ε τα μω ρων προ σε ελ θα ς ς σαις ταις πε ρι την Μα ρι α α α μ γυ ναι αι
 ξι και δι α πο ο ο ο ρϑ ς ς με ε ε ναι αις πως ε ε ε ζαι
 αι α α αυ ταις τυ υ υ υ χει ειν τᾷ ε φε ε τᾷ ω ρα α α θη ο ο λι
 θος με ε ε τηρ με ε νος και θει ος νε α α νι ἰ ἰ ας κα τα ζε λλων τον
 θο ο ρυ υ βον α αυ το ον τη ης ψυ υ υ χης η γε ρ θη γα ρ φη η σιν Ι
 η σα ς ο Κυ υ υ υ ρι ἰ ἰ ἰ ος δι ο ο κη η ρυ ξα α τε τοις κη
 ρυ ξιν αυ τᾷ ς ς μα θη η ται αι αις εις την Γα λι λαι αι αι α αν δρα α α
 μει ειν και ο ο ψε σθαι α α αυ τον α να ζαν τα α εκ νε ε κρω ων ὡς ζω
 ο δο τη ην και Κυ υ υ υ ρι ἰ ἰ ἰ ον

Δοξαστικό των αίνων της εορτής του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου

Ἦχος Δι

Τ ο απ αι ω νος μω υ ζη ρι ἰ ον α να κα λυ υ υ υ πτε ται αι ση η η
 με ε ε ρον και ο Υι ος τᾷ Θε ε ς Υι ος αν θρω ω πα γι ἰ νε ε ε

ται ι να τσ χει ρο νος με ε τα λα α βων με τα δω μοι οι οι τσ βε ελ τι ι ι
 ο ο ο ο νος ε ψευσθη πα α α λαι αι Α α α δαμ και Θε ος ε πι
 θυ μη η η η σας ς ς γε ε ε γο ο ο ο νεν αν θρωπος γι ι νε ε ται Θε ε
 ος ι να Θε ον τον Α δα α α αμ α πε ερ γα α α ση η η ται ευ φραι
 νε σθω ω η η η κτι ι ι σις χο ρευ ε τω ω η φυ υ υ σις ο τι Αρ
 χαγ γε λος Πα αρ θε ε ε νω με τα δε ς ς πα ρι ι ι ι σα α α α ται
 και το χαι αι ρε ε ε κο μι ι ζει της λυ υ πη η ης αν τι ι θε ε ε ε τον
 ο δι α σπλαγχνα ε ε λε ε ε ς ε ναν θρω πη σας Θε ος η μων δο
 ο ο ξαα α α σοι

Δοξαστικό του εσπερινού της εορτής των Χριστουγέννων

Ἦχος Δι

Α υ γσ ς ς μο να αρ χη η σα α αν τος ε ε ε πι τη ης γη η ης
 η πο λυ αρ χι α των αν θρω ω ω ω των ε ε πα α αυ σαα α α το σσ
 ς δε εν αν θρω πη η σα α αν τος ε ε εκ της Α αγνη η ης η πο λυ
 θε ι α των ει δω ω ω ω λων κα α τη η ηρ γη η η η ται υ πο μι αν
 Βα σι λει αν ε ε γκο ο σμι ι ι ον αι αι πο ο ο ο λεις γε ε γε ε ε
 νη η η ην ται και εις μι αν Δε σπο τει αν Θε ε ο ο τη η η τος
 τα ε ε ε ε θνη ε ε πι ι ι ςε ε ε ευ σαν α πε γρα φη σα α αν οι λα
 α οι τω δο γμα τι ι ι τσ Και αι σαα α α ρος ε πε γρα φη με ε εν οι

πι ι σοι ο νο ο μα α τι Θε ε ο ο ο τη η η η τος σσ ττ ε ναν θρω
 πη σαν το ος Θε υ υ υ υ η η η η μων με γα σσ το ε λε ε ο ος Κυ ρι
 ι ε δο ο ο ξαα α α σοι

β) Βασικά θεωρητικά χαρακτηριστικά του ήχου

Το πλέον ενδιαφέρον τροπικά χαρακτηριστικό του στιχηραρικού β΄ ήχου είναι η μελωδική κάθοδος έως τον **υ** με σκληρή χρωματική διάθεση. Έτσι, η καθοδική πορεία εισάγεται από τον **Γα** μέσω της χρήσης χρωματικής φθοράς του **Δι ς** του πλ. β΄. Έτσι, ο **Γα** του β΄ ήχου καθίσταται **Δι** του πλ β΄ και εισάγει καθοδική πορεία στον χώρο μεταξύ **Γα-Νη** με διαστηματική διαδοχή αντίστοιχη με **Δι-Πα** του πλ β΄.

Σε πρακτικό επίπεδο το όλο φαινόμενο θα μπορούσε να περιγραφεί και ως εξής: Ο β΄ ήχος όταν κατέρχεται έως και τον **Νη** χρησιμοποιεί χαμηλό **Πα**. Σε ορισμένες περιπτώσεις δυνατή είναι η προσωρινή ανάπτυξη διατονικής συμπεριφοράς από τον **Γα** και πάνω μέσω της χρήσης διατονικής φθοράς του **Δι ς**. Αμέσως μετά το μέλος μπορεί να επιστρέψει είτε στο φυσικό περιβάλλον του β΄ ήχου, είτε να ξεκινήσει χρωματική κάθοδος έως τον **Νη** μέσω της χρήσης χρωματικής φθοράς του **Δι ς** του πλ β΄ από τον **Γα**.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

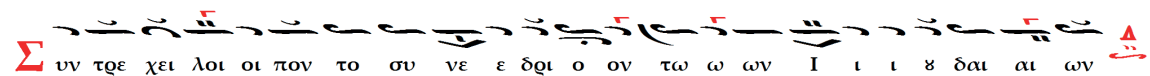
- Αφότου μελετήσουν τα παραπάνω δοξαστικά (παραλλαγή-μέλος) θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει δύο μαθητές να ψάλουν διαδοχικά το Δόξα-Και νυν, κάποιον άλλο να κανοναρχήσει και άλλους να ισοκρατήσουν.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασσεολόγιο του ήχου στα στιχηραρικά μέλη.

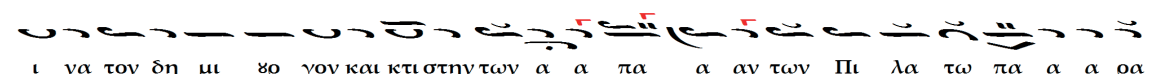
13ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ Ο Β' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΤΙΧΗΡΑΡΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Γ

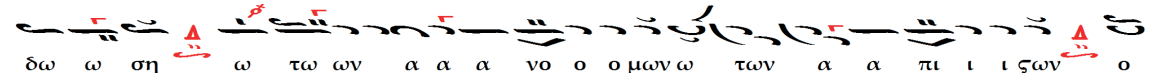
a) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Στιχηρό ιδιόμελο του όρθρου της Μεγάλης Πέμπτης

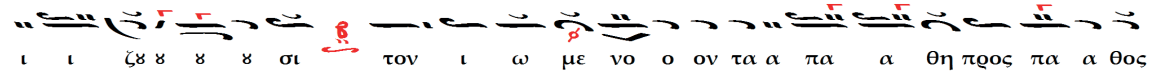
Ἦχος Δι

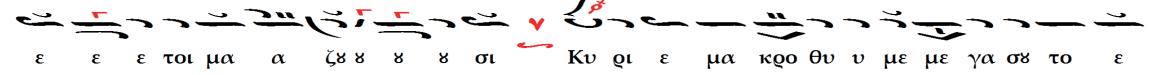

Σ υν τρε χει λοι οι πον το συ νε ε δρι ο ον τω ω ων Ι ι ι γ δαι αι ων

 ι να τον δη μι γρ γον και κτιστηντων α α πα α αν των Πι λα τω πα α α ρα

 δω ω ση ω τω ων α α α νο ο ο μωνω των α α πι ι ι ζων ο

 τι τον ερ χο μενον κρι ναι ζω ων τα ασ και νε ε κρως ει εις κρι σι ι ι ιν ευ τρε ε πι

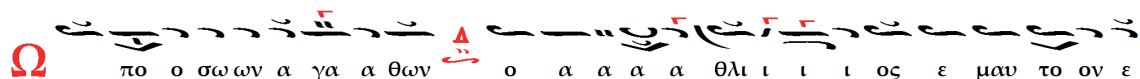

 ι ι ζ γ γ γ σι τον ι ω με νο ο ον τα α πα α θη προς πα α θος

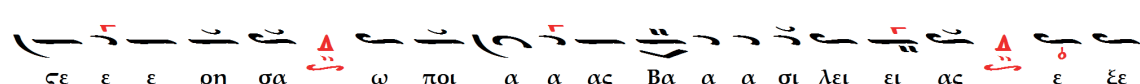

 ε ε ε τοι μα α ζ γ γ γ σι Κυ ρι ε μα κρο θυ υ με με γα σθ το ε

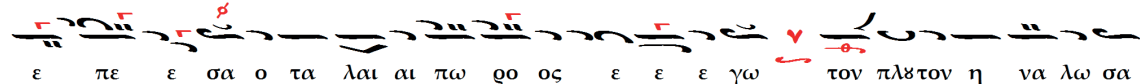

 λε ε ος δο ο ο ξα α α σοι

Δοξαστικό του εσπερινού της Κυριακής του Ασώτου

Ἦχος Δι

Ω πο ο σωων α γα α θων ο α α α α θλι ι ι ι ος ε μαυ το ον ε

 σε ε ε ρη σα ω ποι α α ας Βα α α σι λει ει ας ε ξε

 ε πε ε σα ο τα λαι αι πω ρο ος ε ε ε γω τον πλσ τον η να λω σα

ο ο ον περ ε ε ε ε λα α α α βον την εν το λην πα α α ρε ε ε βην
 οι οι οι οι οι μοι τα α λαι αι να ψυ υ χη η η τω πυ ρι τω αι αι ω ω
 νι ω λοι πο ον κα τα α α δι κα α ζε ε ε ε σαι δι ο προ τε λησ βο
 η η η σον Χρι ι ζω ω ω τω θε ε ω ω ω ω ω ω ω ω ω
 ως τον Α σωτον δε ε ξαι αι με Υι υι ον ο Θε ε ο ο ος και αι ε λε ε η η
 η σο ο ο ο ον με

Ιδιόμελο του όρθρου (Ν΄ ψαλμός) της εορτής των Αγ. Κωνσταντίνου και Ελένης

Ἦχος Δι

Τ υ ευ σε βης Κων ζαν τι νη η η μνη η η μη ως μυ ρον εκ κε νη με ε
 νον ση με ε ε ε ρον α νε ε ε τειει ει ει λε Χρι σο ον γα α αρ πο θη η
 σας ει δω ω λων κα α α τε φρο ο νη η η η σε να ον ε γει ρας ε πι γης
 τω ζαυρω θεν τι ι δι η η μας εν υ ρα νοις δε ε α πε ε ε ε λα α α αυ
 ε τον της ελ πι ι δος σε ε ε φαα α α νο ο ο ον

Ιδιόμελο της λιτής στην εορτή του γενεθλίου της Θεοτόκου

Ἦχος Δι

Δ ευ τε φι λε ροι οι πα α αν τες και της α γνει ει α ας ε ρα α ζαι δευ
 τε υ πο δε ε ξα α α σθε πο ο θω της παρ θε νι ι ι ι ι ας το κα αυ
 χη η η η μα εκ πετρασβλυ ζα νη υ σα α α α σε ρε ε ας την πη γη η η

η ην τη ης ζω ω ω ης και εκ της α τε κνσσηστη ην βα α α τον τσ
 α υ υ υ λσ σ πυ υ ρο ος και κα θαι αι αι ρο ο ο ον τος και φω
 τι ζο ον τος τας ψυ χα α ας η η η η μων

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Αφότου μελετήσουν τα παραπάνω δοξαστικά (παραλλαγή-μέλος) θα τα αποδώσουν ομαδικά. Ο καθηγητής θα ορίσει δύο μαθητές να ψάλουν διαδοχικά το Δόξα-Και νυν, κάποιον άλλο να κανοναρχήσει και άλλους να ισοκρατήσουν.
- Θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις των παραπάνω μελών. Η επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα της αναζήτησης θέσεων έχει ως απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το φρασεολόγιο του ήχου στα στιχηραρικά μέλη.

14^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Α΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΑΡΓΟ

ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Α

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Διπλές Καταβασίες των Χριστουγέννων (ωδές α΄ και θ΄ διπλές)

Ο όρθρος της εορτής των Χριστουγέννων περιλαμβάνει δυο κανόνες τονισμένους σε πρώτο ήχο. Ο πρώτος κανόνας «Χριστὸς γεννᾶται ...» είναι ποίημα του Κοσμά του Μελωδού. Ο δεύτερος κανόνας «Ἐσωσε λαον» είναι συντεταγμένος σε ιαμβικό μέτρο και αποτελεί ποίημα του Ιωάννου του Δαμασκηνού. Οι Ειρμοί του πρώτου κανόνα ψάλλονται ως Καταβασίες από την 21^η Νοεμβρίου κατά την εορτή των Εισοδίων της Θεοτόκου έως και την 24^η Δεκεμβρίου. Την 25^η του μηνός, ημέρα της εορτής των Χριστουγέννων, όπως και κατά την απόδοση της εορτής (31 Δεκεμβρίου), ψάλλονται οι Καταβασίες του πρώτου και του δευτέρου κανόνος και είναι γνωστές με την επωνυμία «διπλές καταβασίες». Από την 26^η έως και την 30^η Δεκεμβρίου ψάλλονται μόνο οι ιαμβικές Καταβασίες.

Η γέννηση του Χριστού
Θεοφάνους του Κρητός, 1546

Ἦχος ᾠ Πα

Χ ρι σο ος γε ε εν να α α ται αι αι δο ο ο ξα α σα α α ται π
ϑ
 Χρι σος εξ ς ς ρα α νω ω ω ων α πα α αν τη η σα α α τε ε ϑ Χρι
ϑ
 σο ο ο ος ε ε πι γη ης υ υ υ ψω ω θη η η τε Δ α σα α α
ϑ
 α τε ε τω ω Κυ υ ρι ω ω πα α α σα η η γη η η η και αι εν ευ φρο
Δ
 ο συ υ υ νη Δ α νυ μνη η σα τε λα οι οι οι ο τι ι δε ε δο ο ο ο
ϑ
ϑ
 ο ξα α α α σαι π
ϑ

M ε γ α α λ υ ν ο ο ν ψ υ υ υ χ η η η μ υ υ υ τ η η ν τ ι μ ι ι ω
 ω τ ε ε ε ρ α ν και αι ε εν δ ο ο ξ ο ο τ ε ε ε ε ρ α ν τ ω ω ν α α ν ω
 ς ρ α α α τ ε ε ε υ μ α α α α τ ω ν Μ υ σ η η η ρ ι ι ι ι ο ο ν ξ ε
 ε ε ν ο ν ο ρ ω ω ω ω και αι πα α α ρ α α δ ο ο ο ξ ο ο ν υ ρ α ν ο ο ο ν
 τ ο ο ο σ π η η λ αι αι αι ο ν θ ρ ο ο ο ν Χ ε ρ υ υ υ β ι κ ο ν τ η ν π α α ρ
 θ ε ε ε ν ο ν τ η ν φ α α τ η ν χ ω ω ρ ι ι ι ο ν ε ν ω ω ω α ν ε κ λ η η η
 θ η ο ο α χ ω ρ η τ ο ο ς Χ ρ ι ς ο ο ο ο θ ε ο ς ο ν α ν υ μ ν η ν τ ε ς μ ε γ α α λ υ
 υ υ υ υ ν ο ο ο ο μ ε ν

E ε σ ω σε ε λ α α α ο ο ν θ α α α α υ μ α α τ ς υ ρ γ ω ω ν Δ ε ε σ π ο
 ο ο τ η ς υ γ ρ ο ν θ α λ α α α α α σ η ς κ υ υ υ μ α α χ ε ρ σω ω ω σα
 α α ς πα α α α α λ αι ε κ ω ν δε τε ε χ θ ει ει ς ε εκ κο ο ρ η ς τ ρ ι ι ι β ο
 ο ν β α α τ η η η η πο λ υ τ ι θ η σ ι ι ν η η η μ ι ι ν ο ν κ α α τ ς υ υ
 σ ι ι ι ι ι α ν ι ι ι ι ι ο ο ο ο ο ο ο ο ν τε Πα α τ ρ ι ι ι ι
 και β ρ ο τ ο ι ο ι ς δ ο ο ξ α α α α ζ ο ο ο ο μ ε ν

Σ τε ε ρ γ ει ν μ ε εν η η μ α α ς ω ω ς α α κ ι ι ν δ υ υ ν ο ο ν φ ο ο ο β ω
 ρ α ο ν σ ι ω ω π η η ν τ ω ω ω πο ο θ ω δε ε Πα α α ρ θ ε ε ε ε ε ν ε
 υ μ ν υ ς υ φ αι αι αι αι ν ει ει ν συ υ υ υ ν τ ο ο ν ω ς τε ε θ η η γ μ ε ε ε
 υ ς ε ρ γ ω ω ω ω δε ε ς ε ε ε ς ι ν α α α λ λ α α και μ η η τ η
 η η ρ σ θ ε ε ε ε ε ν ο ς ο ο ο ο σ η η η η η η η η πε φ υ υ κ ε ε ε ε

ε ε ε ε εν η η προ ο αι αι αι ρε ε σι ι ις δι ι ι ι ι δδ ς ς

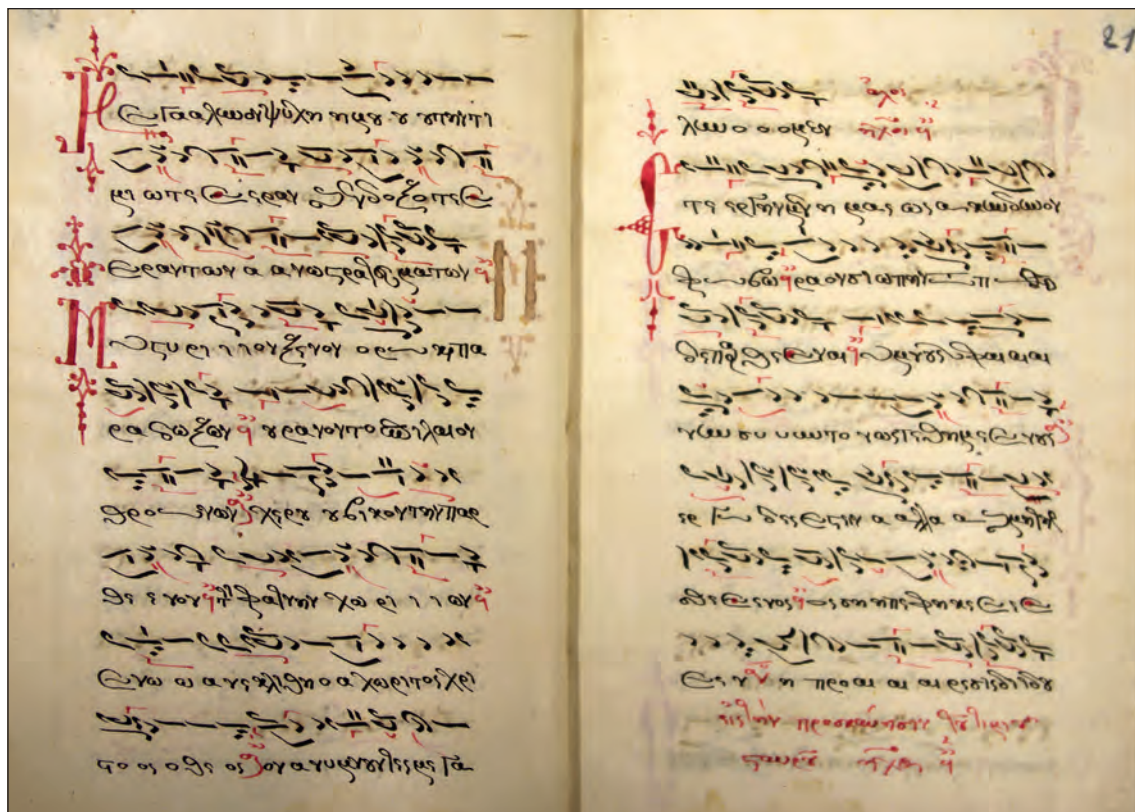
ⲛ

ⲛ

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αναζητήσουν στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις στις παραπάνω Καταβασίες.
- Θα διακρίνουν ενδεχόμενες διαφορές στις μελωδικές αναπτύξεις ανάμεσα στις πεζές και τις ιαμβικές καταβασίες.
- Προτείνεται να ισοκρατήσουν διαδοχικά τα εξεταζόμενα μέλη.

Διπλές καταβασίες (θ' ωδή) Χριστουγέννων

15ⁿ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Α΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΑΡΓΟ

ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΚΟ ΕΙΔΟΣ – Β

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Καταβασίες της Αναστάσεως του Κυρίου (ωδές α΄, δ΄, στ΄ και θ΄)

Οι καταβασίες του Πάσχα προέρχονται από τους ειρμούς του Αναστάσιμου κανόνα τον οποίο συνέταξε ο Ιωάννης Δαμασκηνός. Ψάλλονται από την Κυριακή του Πάσχα μέχρι το Σάββατο της ε΄ εβδομάδας (Τυφλού), εκτός της Μεσοπεντηκοστής και της μετέορτης περιόδου της, όπως και κατά την απόδοση του Πάσχα.

Η Ανάστασις,
Θεοφάνους του Κρητός,
1546

Ήχος α΄ Πα

Α να ζα α σε ως η με ε ρα λαμ πρυ υ υν θω ω ω ω με εν
 λα α α οι **Δ** Πα α α α σχα α Κυ ρι ι ς ς Πα α α σχα α **Δ** εκ γαρ
 θα να α α τς προς ζω ω ω η ην και εκ γης προ ος ς ς ρα νο ον Χρι ι
 ζο ο ο ο ος ο ο Θε ε ε ος **Π** η μα α α ας δι ι ε ε ε βι
 ι βα α α σεν **Δ** ε πι ι νι κι ι ο ον α α α α α δοο ο ον τας **Π**
Ε πι της θει ει ει ει α α ας φυ λα α κης **Δ** ο ο ο θε ε η γο ρο
 ος Α αβ βα α κς ς χμ **Δ** ζη τω με θη η μω ω ων και αι αι δει ει ει κνυ

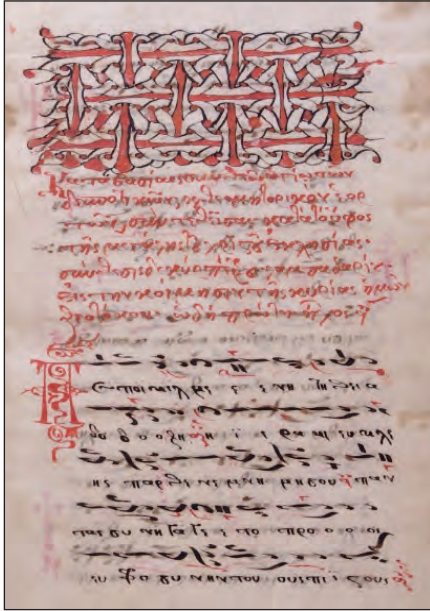
υ υ υ υ τω Δ φα ε σφο ο ρον Α αγ γε ε λον Δ δι α α α πρου υ σι ι
 ω ω ως λε ε γο ο ον τα α ρ ση η με ε ρον Δ σω ω τη η ρι ι ι α
 α α τω ω κο ο ο ο σμω Δ ο τι α α νε ε ε ση Χρι σο ος ως πα
 αν το ο δυ υ υ υ υ ναα α α μος π ρ

Κ α τη ηλ θες εν τοις κα τω τα α τοις τη ης γης και συ υ νε τρι ι φας μο ο
 χλ ς ς αι αι ω ω νι ι ι ς ς Δ κα το ο χς πε πε ε δη η
 με ε ε ε ε νω ων Χρι ι ι σε ρ και τρι η με ε ρος ρ ως εκ κη η τς
 Ι ω ω να α α α ας ε ε ε ξα α νε ε ε ε ση η ης τ ς ς τα
 α α α α φ ς π ρ

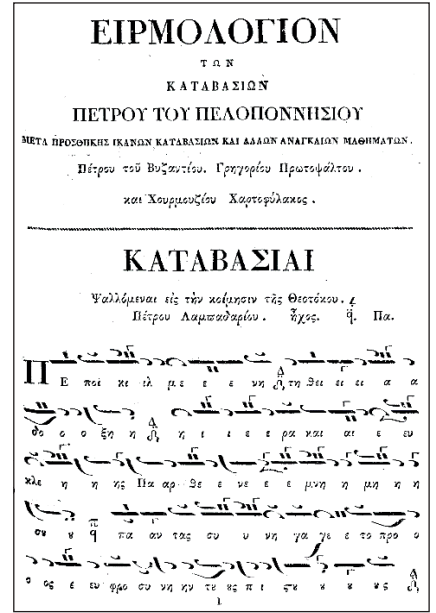
Ο Α αγ γε λο ος ε ε ε βο ο ο α α τη η Κε ε χα ρι ι τω
 ω με ε ε νη νη Δ Α α γνη η Παα θε ε νε ε χαι αι αι αι ρε ε και αι πα
 λι ιν ε ε ε ρω χαι αι αι ρε ε Δ ο σο ος Υι ο ος α νε ε ε ση
 η η τρι ι η η με ρο ο ος ε ε εκ τα α α α α φ ς ρ Φω τι ι ι ζ ς
 φω τι ι ι ζ ς ς Δ η νε ε ε α α Ι ι ε ε ε ρ ς ς σα α α λη ημ ρ
 η γα ρ δο ο ξα Κυ ρι ι ι ς ς ς ς ς ε ε πι ι σε ε α α α νε
 ε ε τει ει λε ε ρ χο ο ο ρε ευ ε ε νυ υ υ υν και αι α γα α α α α
 λ ς Σι ι ι ων Δ συ υ υ υ υ δε ε α α α γνη η η η τε ε ρ πα Θε
 ε ο ο το ο ο κε ε Δ εν τη η ε ε γε ρ σει τ ς ς το ο ο ο ο κ ς
 ς ς ς σ ς ς ς ς

Καταβασίες της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (α', δ', η', θ' ωδή)

Ο όρθρος της Θεομητορικής εορτής περιλαμβάνει δύο κανόνες. Ο πρώτος κανόνας είναι ποίημα του Κοσμά του Μελωδού, οι ειρμοί του οποίου αποτελούν τις αντίστοιχες καταβασίες της εορτής. Οι καταβασίες ψάλλονται από τη 15^η Αυγούστου έως την απόδοση της εορτής τη 23^η Αυγούστου.

Πρώτη σελίδα από χειρόγραφο αργό ειρμολόγιο του Πέτρου Πελοποννησίου 18^{ου} αι.

Αντίστοιχη σελίδα από το πρώτο έντυπο αργό ειρμολόγιο του Πέτρου Πελοποννησίου (1825)

Ήχος Ϡ Πα

Π ε ποι κι ιλ με ε ε νη δ τη θει ει ει α α δο ο ο ξη η δ η ι ι
ε ε ρα και αι ε ευ κλε η η ης Πα αρ θε ε νε ε ε μνη η η μη
η η σ Ϡ πα αν τας συ υ νη γα γε ε το προ ο ο ος ε ευ φρο συ νη ην
τ Ϡ δ Ϡ Ϡ Ϡ δ ε ε ε ξα αρ χ Ϡ Ϡ σης Μα ρι ι α αμ Ϡ με τα α
α α χο ο ρων και αι τυμ πα α ανων τω σω ω ω ω ω ω ω ω ω ω
ω ω ω ω Ϡ α α δον τα ας μο νο ο γε ε νει δ εν δο ο ξωως ο τι ι
δε ε δο ο ο ο ο ξα α α α ζαι

π
 Ϡ

Ρ η η η η η σεις Προ ο ο φη τω ω ων και αι νι ιγ μα α τα α την σα
 α αρ κω ω σι ιν υ υ υ πε ε ε φη η να αν την εκ Παρ θε ε ε
 ε νσ σ σ σα Χρι ι σε φεγγος α ζρα α πη η ης σσ σ εις φως ε ε ε θνω ω
 ων ε ε ξε ε ε λε ε ευ σε ε ε σθαι αι και φω νει ει σοι α α βυ υσ
 σο ο ος ε εν α γαλ λι ι α α α σει τη δυ να α μει ει σσ σ
 δο ξα α φι ι λα α α αν θρωω ω ω πε

Φ λο ο ο ο γα δρο σι ζσσαν ο ο σι ι ι σ σ σ σ σς δυ υσ σε βει
 ει εις δε ε κα α τα α α φλε ε ε γσ σ σ σα αν αγ γε ε λο ος Θε ε
 σ σ σ σ ο ο ο παν σθε ε νης ε δει ει ξε ε παι αι σι ι ι ζω α αρ
 χι κη η η η ην δε ε πη η η η γην ειρ γα α σα το ο ο ο την Θε ο
 ο ο το ο κον φθο ραν θα να α α α τσ σ σ και αι ζω ω ω η ην βλυ
 ζα α α νσ σ σα αν τοι οι οις με ε ελ πσ σ σ σι ι το ο ον δη
 μη σ σ ρο γον μο ο νο ο ο ο ον υ υ μνσ με ε ε εν οι οι λε λυ υ τρω
 ω με ε ε νοι οι και αι υ πε ρυ υ ψσ σ σ με ε εν ει εις πα
 αν τας τσ σ αι αι αι ω ω ω ω να α α ας

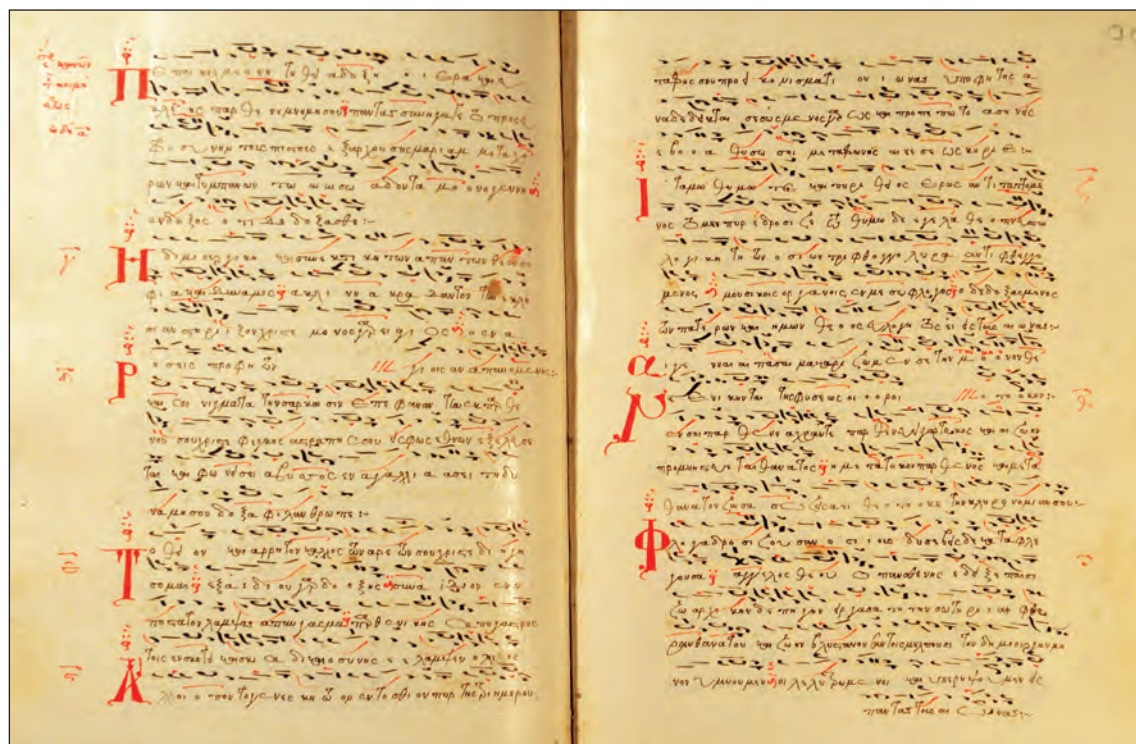
Α ι γε ναι αι αι πα α σαι αι αι αι μα α κα ρι ι ζο ο με ε εν σε
 τη ην μο ο νην Θε ε ε ο ο ο τοο ο ο κον Νε ε νι ι ι κη η η
 ην ται τη φυ υ σε ω ως οι ο ο ο ροι οι εν σοι οι οι Πα αρ θε ε
 νε ε ε α α χρα α αν τε ε πα α α αρ θε νευ ει ει γαρ το ο ο κο ος

π και ζω ω ην Δ προ μνη σε ε ε ευ ε ε ται αι αι θα α α να α α το ος π
 η με ε ε ε τα το κο ον Παρ θε ε ε ε νος Δ και με ε ε ε τα θα α
 να α το ον ζω σα α ρ σω ω ω ζει εις α α α ει Δ Θε ο ο το ο ο
 κε ε τη η ην κλη ρο ο νο ο μι ι ι ι α α α α σ ς ς ς ς

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες;

- Θα αναζητήσουν στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις στις παραπάνω Καταβασίες.
- Προτείνεται να ισοκρατήσουν διαδοχικά τα εξεταζόμενα μέλη.

Καταβασίες της Κοιμήσεως της Θεοτόκου 17ος αι.

16^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Α΄ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΑΡΓΟ ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΚΟ ΕΙΔΟΣ

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Καταβασίες της Αναλήψεως (ωδές α΄, γ΄, δ΄, ε΄, στ΄ και ζ΄)

Οι καταβασίες της Αναλήψεως είναι οι ειρμοί του πρώτου κανόνος του όρθρου της εορτής, τον οποίο συνέθεσε ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός. Ψάλλονται την Κυριακή του Τυφλού (έκτη Κυριακή από του Πάσχα), καθώς και τις δυο επόμενες ημέρες της εβδομάδος του Τυφλού (Δευτέρα και Τρίτη), σε περίπτωση που ορίζει το τυπικό. Την Τετάρτη του Τυφλού, λόγω της αποδόσεως της εορτής του Πάσχα ψάλλονται οι καταβασίες «Αναστάσεως ημέρα», ενώ την ημέρα της εορτής της Αναλήψεως αρχίζουν να ψάλλονται οι ιαμβικές καταβασίες της Πεντηκοστής «Θείω καλυφθείς» σε ήχο τέταρτο.

Ιωάννης
ο Δαμασκηνός

Ήχος π' α΄ —

Τ

Δ

ω σω τη ρι θε ε ω ω ⁹⁹τω ε ε εν θα λα ασ ση η λα α α ον ⁹πο

σιν α βο χοις ο δη γη η σα α αν τι ι ι ⁹⁹και Φα ρα ω πανσρα τι α α

α κα τα πον τι ι σα α αν τι ⁹αυ τω μο ο νω α σω ω μεν ⁹ο ο ο ο τι

δε δο ο ο ξα α α ζαι αι κ
9

υ να α α μει τθ Στα αυ ρθ σθ χρι ζε ε ⁹⁹ζε ρε ω σο ον μη την δι α

α νοι οι οι αν ρεις το υ μνειν και δο ξα ζει ει ν σα ρ την σω τη ρι ι ον Α να α

α λη η η ψι ι ν

Ε ι σα κη κο α α την α κο ο η η ν της δυ να α ζει ει ει ας τσ Σταυ

ρος ς ς ς σα ως Πα ρα δει σο ο ος η νοι γη δι ι α α αυ τσ και

ε ε ε βο η η σα δο ξα τη δυ να α α μει ει σα Κυ υ υ ρι ι ι ε ε

Ο ρ θρι ζον τες βο ω μεν σοι Κυ ρι ε σω ω σο ον η η μας συ υ

υ γαρ ει Θε ο ος η η η μων εκ τος σα α α α λ λο ον ς κοι οι οι

δα α α με εν

Ε κυ υ κλω σε με α α βυ υ υσ σος τα φη μοι το κη η τος ε γε ε

νε ε ε το ε γω ω ω δε ε βο η η σα προς σε ε τον φι λα αν θρω ω

ω πον και ε σω ω ω σε ε ε με ε η δε ξι ι α σα Κυ υ υ ρι ι ι ε ε

Ο εν κα μι νω πυ υ ρο ος τς υ υ υ μνο ο λο ο γς σω σας παι

αι αι δας ευ λο γη τος ο Θε ος ο ο των Πα τε ε ε ρων η μων

Το μέλος προτίμα να κινείται κατά τον Τροχό γι' αυτό και τίθεται μονίμως η φθορά του Πα στον στην αρχή του μέλους ή στην αρκτική μαρτυρία. Ανάλογη συμπεριφορά παρατηρήσαμε στα συλλαβικά μέλη του ήχου.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

- Οι μαθητές/τριες:
- Θα αναζητήσουν στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις στις παραπάνω Καταβασίες.
 - Προτείνεται να ισοκρατήσουν διαδοχικά τα εξεταζόμενα μέλη.

17^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΠΛ. Δ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΑΡΓΟ

ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΚΟ ΕΙΔΟΣ

Κοσμάς
ο Μελωδός

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Καταβασίες της Υψώσεως του τιμίου Σταυρού (ωδές α', γ' και θ' διπλή)
 Οι παρούσες καταβασίες είναι ποίημα του Κοσμά του Μελωδού.
 Οι καταβασίες της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού ψάλλονται την 1^η
 Αυγούστου, από την 6^η Αυγούστου (εορτή της Μεταμορφώσεως
 του Σωτήρος) έως την 13^η του ιδίου μηνός και από την 14^η Σεπτεμ-
 βρίου (εορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού) έως την απόδοση
 της εορτής την 21^η Σεπτεμβρίου.

Ἦχος π̣ λ̣ δ̣ Γα

Σ ταν ρον χα ρα α ξας Μω ση ης ε πευ θει ει ει ει α ας ρα α α βδω λτην
 ε ρυθρανδι ε τε ε με δ̣ τω Ι σρα η ηλ πε ζευσαν τι ι δ̣ την δε ε ε ε πι
 σρε πτι ι κως ^αΦα ρα ω τοι οισ αρ μα α σι κρο τη ησας η η νω ω σεν δ̣ ε πευ
 ρης δι α γρα α ψα α α ας το α ητ τη τον ο οπλονδι ο ο Χρι ζω ω α σω
 με εν τω Θε ω ημων ο ο ο τι δε δο ο ξα α ζαι Γ
Ε ι σα κη η κο α Κυ υ ρι ε δ̣ τη ης οι οι κο νο μι ι ι ι ας σα
 το μυ υ ση ρι ι ον λ̣ κα τε νο η σα α τα ερ γα σα ^α και ε δο ξα
 σα σα τη ην Θε ο ο τη τα

Ηχος λ ΔΉη

Ε εκ νο ον προσα αγ μα τυ ραν ν8 8 δυ σ σε ε ε β8 8ς Δ λα 8ς ε ε ε κλο νη
 η σε πνε ε ε ον α πει ει λης Δ και δυ σφημι ι ι α ας θε ο στυ γ8 8ς Δ ο μως
 τρεις Παι αι δας Δ 8 8κ ε ε δει ει μα α α τω ω ω σε Δ θυ μο ο ο ο
 ος 8 θη ρι ω ω δη ης 8 8 πυρ βρομαι ο ον Δ αλ λαν τη χ8 8 8 8ν τι Δ δρο
 σο βο ο λω ω πνε ευ μα α τι ι Δ πυ ρι ι συ νο ον τε ες ε ε ε ψα
 α α λ λον Δ ο υ πε ρυ μνη η το ος των Πα τε ε ρων και η η η μων Θε ε ος
 ε ευ λο γη η η το ο ο ος ει Δ

Μ υ ζι κος ει ει Θε ο το ο ο κε ε Πα ρα δει σο ος α γε ωρ γη η τως βλα
 ζη η η σα σα Χρι ι ζον Δ υ φ8 8 το τ8 8 Στα α αυ ρ8 Δ ζω η φο ο ρον
 ε εν γη Δ πε φυ υ τ8 8 8ρ γει ται αι αι δε ε ε εν δρον Δ δι 8 8 8
 νυ ν ψου με ε ε ε ε ν8 8 Δ προ σκυ ν8 8 8 8 8ν τε ε ες α αυ τον σε
 με γα λυ νοο με ε ε εν Δ

Ο δι α βρω ω σε ω ω ω ως τ8 ξυ υ υ λ8 8 Δ τω γε νει ει προ σγε
 νο ο ο με ε νος θα να το ος Δ δι α Στα αυ ρ8 κα τη η η η ρει ται αι ση με
 ε ρο ον Δ της γαρ προ μη η το ρο ο ος η πα γ γε ε νη η ης κα τα ρα α δι ι
 α α λε λυ ται Δ τω βλα α ζω της α γνη η η ης Θε ο ο μη το ο ρο ος Δ
 ην πα α σαι αι αι δυ υ ναα α α μεις Δ των 8 ρα νω ω ων με γα λυ υ ν8 8
 σι ι ι ι ν

Η α' και η γ' ωδή είναι τονισμένες στην τριφωνία του ήχου γ ενώ οι υπόλοιπες στη βάση παραγωγής του ήχου τον δ .

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αναζητήσουν στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις στις παραπάνω Καταβασίες.
- Προτείνεται να ισοκρατήσουν διαδοχικά τα εξεταζόμενα μέλη.

18^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Δ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΑΡΓΟ

ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΚΟ ΕΙΔΟΣ

Ιωάννης ο Δαμασκηνός

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Καταβασίες της Θεοτόκου (ωδές α', γ', ε', ζ' και θ' διπλή)

Ο κανόνας του Ευαγγελισμού και κατά συνέπεια και οι καταβασίες της εορτής είναι έργο του Ιωάννου του Δαμασκηνού. Γενικότερα οι καταβασίες αυτές είναι γνωστές ως Καταβασίες της Θεοτόκου και ψάλλονται κατά τις παρακάτω θεομητορικές εορτές ή εκκλησιαστικές περιόδους:

- Στις 14 Αυγούστου (παραμονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου).
- Από τις 22 Σεπτεμβρίου μέχρι τις 7 Νοεμβρίου.
- Από τις 8 έως τις 20 Νοεμβρίου (προεόρτια περίοδος των Εισοδίων).
- Από τις 10 Φεβρουαρίου μέχρι το Σάββατο προ της Κυριακής του Τελώνου και του Φαρισαίου.
- Την β', δ' και ε' Κυριακή των Νηστειών.
- Την 25^η Μαρτίου, ανήμερα της εορτής του Ευαγγελισμού.
- Από την Κυριακή των Αγίων Πάντων ως και τις 26 Ιουλίου.

Ήχος δ' ατος

A νοι ξω ω το σο ο μα α μ ε ς ς και πλη ρω θη η σε ε ται Πνευ μα
 το ος **λ** και λο ο γο ον ε ε ρε ευ ξο μαι αι τη βα α σι λι ι δι Μη η τρι ι
 ι **β** και ο φθη σο μαι αι **Δ** φαι δρω ω ω ως πα α νη η γυ υ ρι ζων και α α
 σω ω γη η θο ο με ε νος τα α α αυ τη ης την συλ λη ψι ιν **β**
λ

T ρς σϛ ϛ ϛ ϛς υ μνοο λο ο γϛς Θε ε ο ο τοο ο ο κε **Δ**ως ζω ω ω ω
 σαα και αι α α α φθο νος πη η γη η θι α σον συγ κρο τη η η σα α α
 αν τα πνευ μα τι ι κο ο ον ϛε ρε ε ε ωω ω ω σον **ϛ** καν τη σε ε
 πτη συλ λη ψει ει σϛ ϛ **Δ** ϛε φα α α α α α α α α αων δο ο ο ο
 ξη ης α ξι ω σο ον **β λ**

E ξε ϛη η τα συ υμ παν τα α **ϛ** εν τη σε ε πτη συλ λη η ψει ει σϛ
Δ συ υ υ γα α α αρ α πειει ρο γα α με Πα αρ θε ε ε νε ε **λ** ε σχεσεν
 μη η η η η τρα τον ε πι ι πα α αν τω ων Θε ε ε ον και τε ε ε
 τοο ο ο κας **Δ** α α χρο νον Υι ι ο ο ον πα α σι τοι οις υ μνϛ σι ι σε ε
 ε ε σω τη η ρι ι ι ι α αν βρα βε ευ ον τα α **β λ**

O υ κε λα α α τρε ε ε ευ σα αν τη κτι ι σει οι οι θε ο φρο ο νες
 πα α ρα τοον κτι ι σα α α αν τα α **λ** αλ λα α α α πυ ρο ος α πει ει λη
 ην αν δρει ει ω ως παα τη η σα αν τε ες χαι ρο ον τες ε ψαλ λο ον **λ** υ πε ρυ
 υ υ μνη η η τε ε **ϛ** ο τω ων Πα α τε ρω ων Κυ ρι ο ος **Δ** και Θε ος ε
 ευ λο γη η το ο ος ει ει **β λ**

A α πας γη γε νη η ης σκιϛ τα τω τω πνε ευ μα τι ι λα αμ πα α δϛ χϛ με
 ε νο ο ος πα νη η γυ υ υ ρι ζε ε ε τωω ω ω δε **ϛ** α υ λων Νο ο
 ο ο ω ων φυ υ σι ις γε ραι αι ρϛ ϛ σα α **λ** τα ι ε ρα α θαυ μα α σι ι

ι α της Θε ο ο ο μη η η η το ο ο ο ρο ο ος και αι βο α α α α
 τω δ̣ χαι αι ροιοις πα αμ μα κα ρι ι στε ε λ̣ Θε ο το ο κε α γνη η η η α ει
 πα αρ θε ε ε νε ε ε ε ε
Ω ς εμ ψυ υ χω Θε ε ϝ ϝ κι ι βω ω τω ω λ̣ ψαν ε ε τω μη δα α μως χει
 ειρ α μυ υ η η η των λ̣ χει ει ει λη δε πι ι ζω ω ων δ̣ τη Θε ο ο
 το κω ω α σι ι ι γη η η τω ως λ̣ φω νη η η ην τσ Αγ γε ε ε λσ
 α να μελ πον τα α λ̣ εν α α γα α α α λι α σει βο ο α τω ω ϝ ον τω σ α νω
 τε ε ρα πα α αντων υ υ πα αρ χεις Παρ θε ε νε α α γνη η η η η

Ειρμός της θ' ωδής του κανόνα

Ήχος δ̣ λ̣τος

Ω ς εμ ψω χω Θε ϝ κι βω τω λ̣ ψαν ε ε τω μη δα μως χειρ α μυ η των λ̣ χει λη
 δε πι ζων τη Θε ο το κω α σι γη τω ως λ̣ φω νη η η ην τσ Αγ γε λσ α α να μελ πον
 τα λ̣ εν α γα λ λι α σει βο ο α τω ω ϝ ον τω σ α νω τε ρα πα αντων υ παρ χεις Παρ θε
 νε α γνη

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αναζητήσουν στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις στις παραπάνω Καταβασίες.
- Θα διδαχθούν τον σύντομο ειρμό της θ' ωδής και θα τον προσομοιάσουν με τα αντίστοιχα τροπάρια, τα οποία θα αποδοθούν με τον ανάλογο στίχο, καταλήγοντας στην αργή καταβασία της εν λόγω ωδής. Προτείνεται να ψάλλουν τον κανόνα ατομικά, τη δε καταβασία ομαδικά.
- Προτείνεται να ισοκρατήσουν διαδοχικά τα εξεταζόμενα μέλη.

19^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

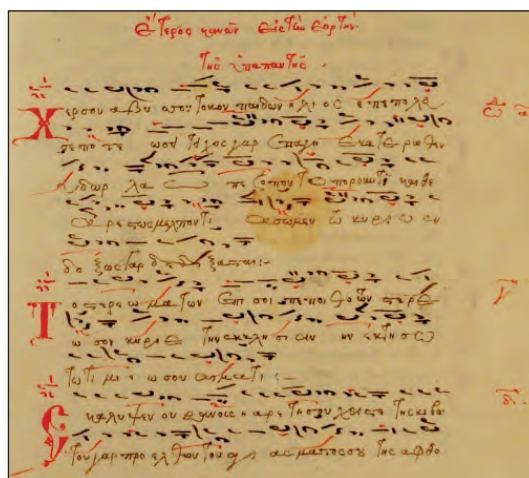
Ο Γ' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΑΡΓΟ

ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΚΟ ΕΙΔΟΣ

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Καταβασίες της Υπαπαντής του Σωτήρος Χριστού (ωδές α', γ', στ', η' και θ')

Οι παρούσες καταβασίες αποτελούν τους ειρμούς του κανόνος της ομώνυμης εορτής και είναι ποίημα του Κοσμά, επισκόπου Μαΐουμά. Ψάλλονται από τις 15 Ιανουαρίου έως και την απόδοση της εορτής στις 9 Φεβρουαρίου.

Δείγμα από ειρμολόγιο 17^{ου} αι.

Ηχος ᾠή Γα

Χερσον αβυυσσοτοοοοκονπεδονηηλιιιοςεε
 πεποολευσεεεποοοοτεεωσειτειχοοςγααρεπααα
 ααγηεεκατεεεερωωθενυυυδωωλαωπε
 ζοποντοοπορθυυεντικαιθεαρεεσωωμεελποοοοντιι
 ασωμενωωωκυυριιιωενδοοξωωγαρδεεδοοοο
 οοξααααζαιαιαι

Τοξεερεεεεωωμαααατωνεεπιισοιπεε
 εεποιοιθοοοτωνωωωσοονκυυριιεε

ε τη ην Ε εκ κλη σι ι ι α αν η η η ην ε ε κτη η η σω τω

τι μι ι ι ι ω σσ αι αι αι αι αι αι μα α α α τι ι ι

E βο ο ο ο η η σε ε ε σοι οι ι δω ω ω ων ο ο πρε ε ε σβυ υς

τοις ο φθαλ μοι οι οισ το ο σω τη η η ρι ι ι ο ον ο ο λα οι οι οι

οις ε ε πε ε ε ζη εκ Θε σ Χρι σε συ υ υ υ Θε ος μσ σ

A σε ε κτω πυ ρι ι ι ι ε ε νω θε ε ε εν τες οι οι θε ο σε

βει ει ει α προ ο ε ε ζω ω ω τε ες νε ε α νι ι ι ι αι αι τη

φλο γι ι δε μη η λω ω βη θε ε ε εν τες θει ει ον υ υ μνοον ε ε ε

με ε ελ πο ον ευ λο γει τε πα α αν τα α α τα α ε ε ερ γα Κυ ρι

ι σ το ον Κυ υ υ υ υ υ ρι ι ο ο ο ον

H ε ο το ο ο κε η η η η η η ε ελ πι ι ι ι ι ι ις

πα αν των τω ω ω ω ων Χρι σι ι ι α α νων σκε πε φρσ σ ρει ει

φυ υ υ υ υ υ λα ατ τε ε ε ε ε τσ ρς ελ πι ι ι ι ι ζον

τα α ας ει εις σε Εν νο ο μω σκι α α και γρα αμ μα α τι ι ι ι τυ υ υ πον

κα τι ι ι δω ω μεν οι οι οι πι ι ι ι σοι οι πα αν α αρ σεν το την μη τρα αν

δι ι α νοι οι οι οι γο ο ον α α γι ι ο ο ον Θε ε ε ε ω ω δι ο ο

πρω το ο ο ο το ο κον Λο ο ο ο γον Πα τρος α α α να αρ χσ σ

Υι υι υι ο ο ον πρω το το κσ με νο ον μη η η τρι α α α α πει ει ρα

α ανθρω ω με γα α λυ υ υ υ υ νο ο ο με ε ε εν

Μεγαλυνάριο της θ' ωδής

Ἦχος ᾠή Γα

A κα τα α λη πτο ον ε ε ςι ι ι ι ι ρρ το ο τε λβ ς με
 νο ον ε εν σοι ρρ και Αγ γε ε λοις και αι βρο ο τοι οι οι οι οις ρρ μη
 η τρο πα αρ θε νε ε α α γνη

- Ἀγκαλίζεται χερσίν, ὁ Πρεσβύτες Συμεών, τὸν τοῦ νόμου Ποιητὴν, καὶ Δεσπότην τοῦ παντός.
- Βουλευθεὶς ὁ Πλαστουργός, ἵνα σώσῃ τὸν Ἀδάμ, μήτραν ᾤκησε τὴν σὴν, τῆς Παρθένου καὶ ἀγνῆς.
- Γένος ἅπαν τῶν βροτῶν, μακαρίζει σε Ἄγνη, καὶ δοξάζει σε πιστῶς, ὡς Μητέρα τοῦ Θεοῦ.
- Δεῦτε, ἴδετε Χριστόν, τὸν Δεσπότην τοῦ παντός, ὃν βαστάζει Συμεών, σήμερον ἐν τῷ ναῷ.
- Ἐπιβλέπεις πρὸς τὴν γῆν, καὶ ποιεῖς τρέμειν αὐτήν, καὶ πῶς γέρων κεκμηκῶς, σὲ κατέχει ἐν χερσὶ;
- Ζήσας ἔτη Συμεών, ἕως εἶδε τὸν Χριστόν, καὶ ἐβόα πρὸς αὐτόν. Νῦν ἀπόλυσιν ζητῶ.
- Ἡ λαβὴς ἡ μυστικὴ, ἡ τὸν ἄνθρακα Χριστόν, συλλαβοῦσα ἐν γαστρὶ, σὺ ὑπάρχεις Μαριάμ.
- Θέλων ἐνηνθρώπησας, ὁ προάναρχος Θεός, καὶ ναῷ προσφέρουσαι, τεσσαρακονθήμερος.
- Κατελθόντ' ἐξ οὐρανοῦ, τὸν Δεσπότην τοῦ παντός, ὑπεδέξατο αὐτόν, Συμεών ὁ Ἱερεύς.
- Λάμπρυνόν μου τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ φῶς τὸ αἰσθητόν, ὅπως ἴδω καθαρῶς, καὶ κηρύξω σε Θεόν.
- Μητροπάρθενε ἀγνή, τί προσφέρεις τῷ ναῷ, νέον βρέφος ἀποδούς, ἐν ἀγκάλαις Συμεών;
- Νῦν ἀπόλυσιν ζητῶ, ἀπὸ σοῦ τοῦ Πλαστουργοῦ, ὅτι εἶδόν σε Χριστέ, τὸ σωτήριόν μου φῶς.
- Ὅν οἱ ἄνω λειτουργοί, τρόμφω λιτανεύουσι, κάτω νῦν ὁ Συμεών, ἀγκαλίζεται χερσὶ.
- Δόξα Πατρί. Ἡ τῇ φύσει μὲν Μονάς, τοῖς προσώποις δὲ Τριάς, φύλαττε τοὺς δούλους σου, τοὺς πιστεύοντας εἰς σέ.
- Καὶ νῦν. Θεοτόκε ἡ ἐλπίς, πάντων τῶν Χριστιανῶν, σκέπε φρούρει φύλαττε, τοὺς ἐλπίζοντας εἰς σέ.

Ενδεικτικὲς δραστηριότητες

Οἱ μαθητές/τριες:

- Προτείνεται νὰ ἀναζητήσουν στερεοτυπικὲς μελωδικὲς φράσεις στις παραπάνω Καταβασίεις.
- Θα ἐπισυνάψουν τὸ μεγαλυνάριο τῆς εορτῆς «Ἀκατάληπτον ἔστι», τὸ ὁποῖο καὶ θα προσομοιάσουν ἀπὸ στήθους στους ἀκόλουθους στίχους, ὥστε νὰ καταλήξουν στὴν ἀργὴ καταβασία τῆς ἐν λόγῳ ὠδῆς. Τα μεγαλυνάρια καὶ ὁ κανόνας τῆς θ' ὠδῆς προτείνεται νὰ ψαλοῦν ἀτομικὰ ἐνῶ ἡ καταβασία ὁμαδικὰ.
- Προτείνεται νὰ ἰσοκρατήσουν διαδοχικὰ τὰ ἐξεταζόμενα μέλη.

20^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΒΑΡΥΣ ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΑΡΓΟ

ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΚΟ ΕΙΔΟΣ

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Καταβασίες της Πεντηκοστής (ωδές α', γ', δ', στ', ζ' και θ')

Ο όρθρος της εορτής περιλαμβάνει δυο κανόνες και αντιστοίχως, διπλές καταβασίες. Ο πρώτος κανόνας ανήκει στον Κοσμά τον Μελωδό ενώ ο δεύτερος, Ιαμβικός, είναι έργο του Ιωάννου του Δαμασκηνού και είναι τονισμένος στον τέταρτο ήχο. Οι παρούσες καταβασίες ψάλλονται διπλές την Κυριακή της Πεντηκοστής και το Σάββατο προ της Κυριακής των αγίων Πάντων, ημέρα αποδόσεως της εορτής. Οι Ιαμβικές καταβασίες «Θείω καλυφθείς» ψάλλονται από την Πέμπτη της Αναλήψεως μέχρι την Κυριακή της ζ' εβδομάδος και από τη Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος μέχρι την Παρασκευή προ της Κυριακής των αγίων Πάντων.

Ηχος Γα

Π ο ον τω ε κα λυ υ ψε **Δ** Φα α ρα ω ω συν αρ μα σι ιν **Γ** ο συν τρι βωνπο
λε ε μς εν υ ψη λω ω βρα χι ο νι ι **Γ** α σω μεν α α αυ τω ο ο τι δε ε
δο ο ο ο ξα α α ςαι **Γ**

Τ ην εξ υ ψας δυ να α μι ιν τοις μα α θη ταις χρι ςε ε **Γ** ε ως αν ε εν δυ υ
ση η σθε ε ε ε φη η κα θι σα τε εν Ι ι ι ε ρθ σα α λημ **Δ** ε
γω ω δε ως ε με ε ε ε Πα α ρα κλη η τον α α αλ λο ον Πνε ευ μα
το ε μον τε και Πα τρο ος α πο ςε ε λω **Δ** ε νω ω ςε ρε ω ω θη η η
η σε ε ε σθε ε **Γ**

Κ α τα νο ω ων ο Προ φη η η η της **Δ** την ε πε σχα α των σθ ς Χρι ι

ζε ε ε ε ε λε ευ σιν α α νε βο ο ο α α⁹⁹ την ση ην ει σα κη
 κο ο α Κυ υ υ υ ρι ι ε δυ υ να ζει ει ει α αν⁹⁹ ο τι πα αν τας
 τσ ω ω σαι τς χρι ς ς ς ε ε λη η η η λυ υ υ θα ας ^Γ₉₉

Ο ι εν κα μι νω ω τς πυ υ ρος ^Δ εμ βλη θε ε ε εν τε ες Ο σι ι οι
 Παι αι αι δε ες⁹⁹ το πυρ εις δρο ο ο ο σο ον με τε βα λο ον⁹⁹ δι α της
 υ μνω δι ι ι ι ι α ας ς τω ω βο ω ω ων τε ες⁹⁹ ευ λο γη η τος
 ει ει Κυ ρι ι ε ο Θε ο ος ο των Παι τε ε ε ε ρω ων η η μων ^Γ₉₉

Ν αυ τι ων τα σα α λω των βι ω ω ω ω τι ι κων με ε λη μα α α
 τω ων⁹⁹ συμπλο ο ος πον τς ς με νο ον α α μαρ τι ι ι αις ^Δ και ψυ χο φθο ρω
 θη ρι ι ι ι προ ο ρι πτς με νο ος⁹⁹ ως ο Ι ω να ς Χρι ι ζε βο ω ω ω σοι
^Δ εκ θα να τη φο ρς με βυ θς α α να α α α γα α α γε ^Γ₉₉

Μ η της φθο ρα ας δι α πει ει ει ει ρα αν κυ ο ο φο ρη σα σα α⁹⁹ και παν
 τε χνη μο νι Λο ο γω σα αρ κα δα α νει ει ει ει σα α α σα α⁹⁹ μη τερ α πει ρα αν
 δρε Πα αρ θε ε νε Θε ε ο το ο ο κε ε⁹⁹ δο χει ει ει ον τς ς α
 ζε ε ε κτς χω ω ρι ο ον τς ς α πει ει ει ρς ς⁹⁹ πλα ς ς ς γς ς σε με γα
 α λυ υ υ υ νο ο ο με ε ε εν

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Θα αναζητήσουν στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις στις παραπάνω Καταβασίες.
- Προτείνεται να ισοκρατήσουν διαδοχικά τα εξεταζόμενα μέλη.

21^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Β' ΗΧΟΣ ΣΤΟ ΑΡΓΟ

ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΚΟ ΕΙΔΟΣ

Δείγμα από χειρόγραφο
ειρμολόγιο του 18^{ου} αι.

α) Μελέτη επιλεγμένου ρεπερτορίου

Ιαμβικές Καταβασίες της εορτής των Θεοφανείων (ωδές α', γ', στ', ζ' και θ')

Από την ακολουθία του όρθρου ξεχωρίζουν οι δυο κανόνες σε δεύτερο ήχο. Ο πρώτος κανόνας αποτελεί ποίημα του Κοσμά του Μελωδού και ο δεύτερος ο οποίος είναι ιαμβικός, είναι ποίημα του Ιωάννου του Δαμασκηνού. Όπως και στις εορτές των Χριστουγέννων και της Πεντηκοστής, έτσι και κατά τα Θεοφάνεια, ψάλλονται οι διπλές καταβασίες, οι ειρμοί δηλαδή, και των δυο κανόνων. Διπλές καταβασίες ψάλλονται την 1^η και την 6^η Ιανουαρίου, όπως και κατά την απόδοση της εορτής (14 Ιανουαρίου). Κατά το διάστημα 2 με 5 Ιανουαρίου ψάλλονται ως καταβασίες μόνον οι ειρμοί του πρώτου κανόνα «Βυθού ανεκάλυψε πυθμένα...» ενώ από τις 7 μέχρι τις 13 του μηνός μόνον οι Ιαμβικές «Στίβει θαλάσσης...».

Ήχος — Βου

Σ τι βειθα λα α ασ ση η η ης κυ υ υ μα α τς ς με ε ε νον σα α α α
α λο ον η η πει ει ροον α α αυ θι ι ι ις Ι ι σρα α η ηλ δε ε δει
ει ειγ με ε ε ε νον με ε λα ας δε πο ο ον το ο ο ο ο ος τρι ζα α τας
αι αι αι γυ υ πτι ι ι ι ι ω ων ε κρυ υ ψεεν α α αρ δη η η ην υ
υ δα α το ο ξρω ω το ος τα α α α α φος ρω ω μη η η η η
κρα ται αι α α α δε ξι ας τς ς ς ς ς Δε ε σπο ο ο τς

Ο σοι οι οι οι πα λαι αι ω ω ω ω ν ε ε εκ λε ε λυ υ με ε ε θα βρο ο
 ο ο ο χω ω ν βο ρω ω ω ν λε ε ο ο ο ν τω ω ω ν συν τε ε θλα α σμεε νω ω ω ν
 μυ υ υ υ υ υ λας α γαλ λι ω ω ω ω με ε ε ε ε ε εν και αι αι
 πλα α τυ υ νο ο ο μεν ζο ο ο ο ο μα α Λο ο γω ω πλε ε κο ο ο ν τε
 ες εκ λο ο ο γων με ε λω ω ω δι ι ι ι ι ι ι αν ω ω ω τω ω ω
 ω ν προς η η μα ασ η η δε ε ται δω ω ω ω ω ρη η μα α α των

Ι μερ το ο ο ν ε ε ξε φη νε ε συ υ υ ν πα α α νολ βι ι ι ω
 η η χω ω πα α α τηρ ον γα ζρο ος ε ξη η ρε ε ευ ξα α α α το
 ναι φη σιν ς ς το ο ο ο ο ο ος συ υ μ φυ υ ης γο νος πε ε ε ε
 ε λω ω ν φω ω ται γο ο ος ε ε ε ξω ρσ σε εν α α αν θρω ω ω πω ω ν
 γε ε ε νς Λο ο ο γο ο ο ος τε μ ς ς ζω ω ν και βρο τος προ
 ο ο ο ο μη η θει ει ει α

Ε φλε ξε ρει ει ει θρω ω ω ω τω ω ω ν δρα α κο ο ν τω ω ω ν τας κα α α α
 α ρα ασ ο της κα μι ι ι νς ς ς ς τη η η ν με ε ταρ σι ι ι ο ο ν φλο
 ο ο ο ο γα νε ε ς ς ς φε ρσ ς ς σα α α αν ε ε ευ σε ε βει εις
 κα α α τευ να α α α α σα ασ τη η ν δυ υ σκα α θε ε ε κτο ο ν α χλυ ν ε
 ξα α α μα αρ τι ι ι ι ι ι ι ασ ο ο ο λη η η η η ν πλυ υ νει ει
 ει δε ε ε τη η ρο σω τς πνε ε ε ευ μα α α το ος

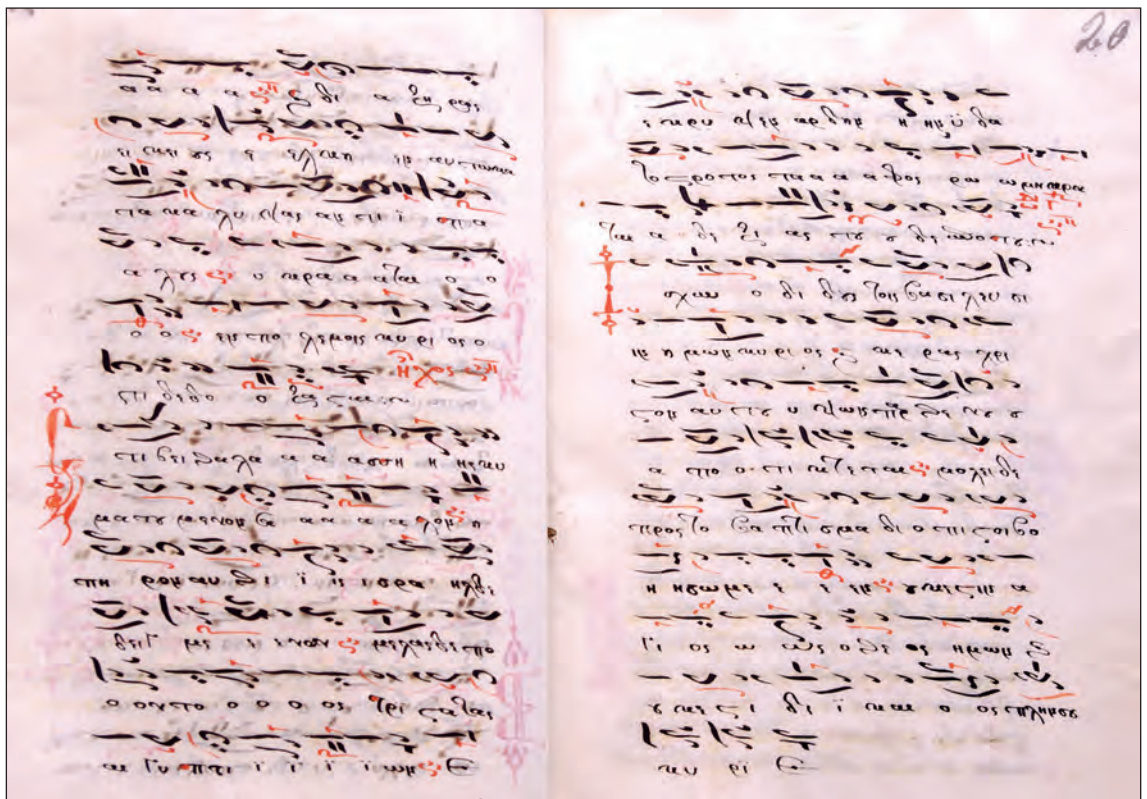
Ω τω ω ω ω ν υ υ υ πε ερ νς ς ς ς ν τς το κς σς ς ς θαν μα α α α

α τω ων Νυ υ υμ φη η πα α να α α γνε ε ε Μη τε ερ ευ λο ο
ο γη η με ε ε ε ε νη δι ης τυ χο ο ο ον τε ε ε ε ε ε ες πα
α αν τε ε λθ ρς σω ω ω τη ρι ι ι ι α ας ε ε πα ξι ον κρο ο τϑ
ϑ με εν ω ω ως ε ε ευ ε ερ γε ε ε την δω ω ω ω ρο ο οον φε
ε ρο ο ον τε ε ες υ υ μνοον ευ χα α α α ρι ι ϑι ι ι α α α
α α ας

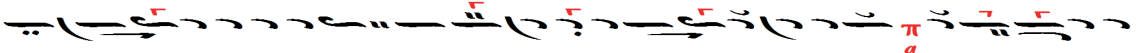
Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

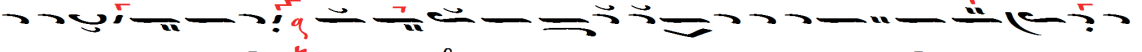
- θα αναζητήσουν, με τη βοήθεια του καθηγητή, στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις στις παραπάνω Καταβασίες.
- Προτείνεται να ισοκρατήσουν διαδοχικά τα εξεταζόμενα μέλη.

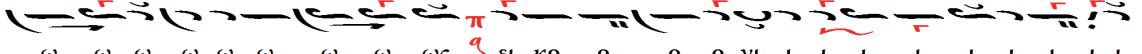
Διπλές καταβασίες (α΄ ωδή) Θεοφανίων

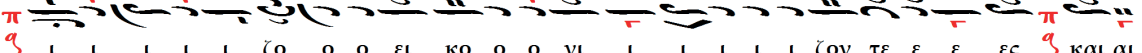
 ι ι ι ι ι ι ι Χε ε ρθ ς βι ι ι ι ι ι ι ι ι μ μ υ υ υ υ

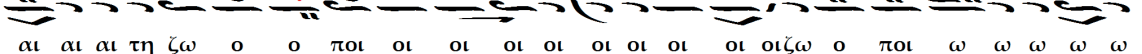
 υ υ υ υ υ υ ς ι ι κ ι ι η ι ι ι ι ι ι ι ι ι μ υ ς ι ι κ ω ω ω

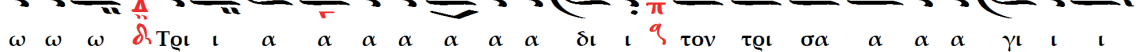
 ω ω ω ω ω ω ω ω ς ει κ ο ο ο ο ν ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι

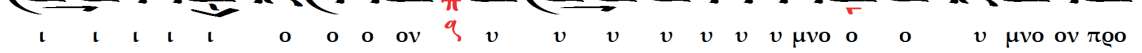
 ι ι ι ι ι ι ζ ο ο ο ει κ ο ο ο ν ι ι ι ι ι ι ι ζ ο ν τε ε ε ε ς και αι

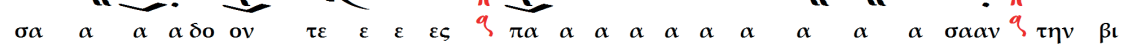
 αι αι αι τη ζ ω ο ο ποι οι οι οι οι οι οι οι οι οι ζ ω ο ποι ω ω ω ω ω

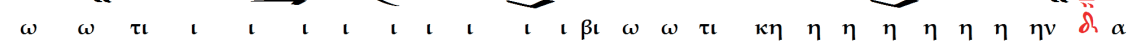
 ω ω ω Δ Τρι ι α α α α α α α δι ι τον τρι σα α α α γι ι ι

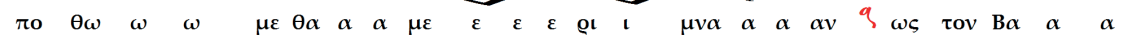
 ι ι ι ι ι ι ο ο ο ο ν υ υ υ υ υ υ υ μνο ο ο υ μνο ο ν προ

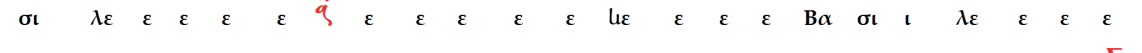
 σα α α α δο ο ν τε ε ε ε ς πα α α α α α α α α σα αν την βι

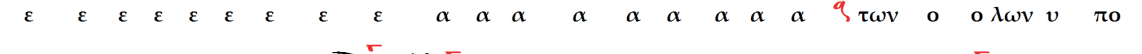
 ω ω τι ι ι ι ι ι ι ι ι ι βι ω ω τι κη η η η η η η η η η Δ

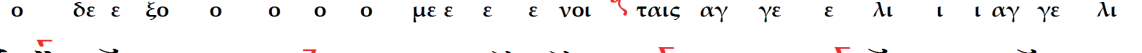
 πο θω ω ω με θα α α με ε ε ε ρι ι μνα α α αν ς ως τον Βα α α

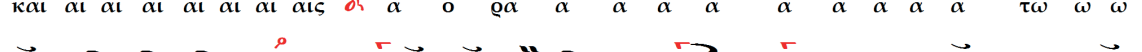
 σι λε Βα σι ι λε ε ε ε

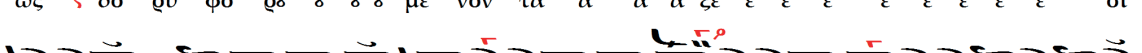
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε α α α α α α α α α α των ο ο λων υ πο

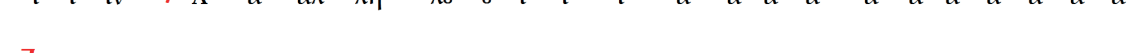
 ο δε ε ξο ο ο ο ο με ε ε ε νοι ται ς αγ γε ε λι ι ι αγ γε λι

 και αι αι αι αι αι αι αι ς α ο ρα α α α α α α α α α τω ω ω

 ως δο ρυ φο ρθ ς ς ς με νον τα α α α ξε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε σι

 ι ι ι ν Α α α λ λη λ ς ς ι ι ι α α α α α α α α α α α α

 α α

Όπως επισημάνθηκε και σε προηγούμενες Ενότητες η συνθετική παραγωγή των εκκλησιαστικών μελών στηρίζεται σε στερεοτυπικές μελωδικές φράσεις. Στην περίπτωση των παπαδικών μαθημάτων έχουμε ποικίλες φράσεις μέσω των οποίων προσδιορίζεται και το ηχοχρωματικό-διαστηματικό περιβάλλον στο οποίο κινείται το μέλος.

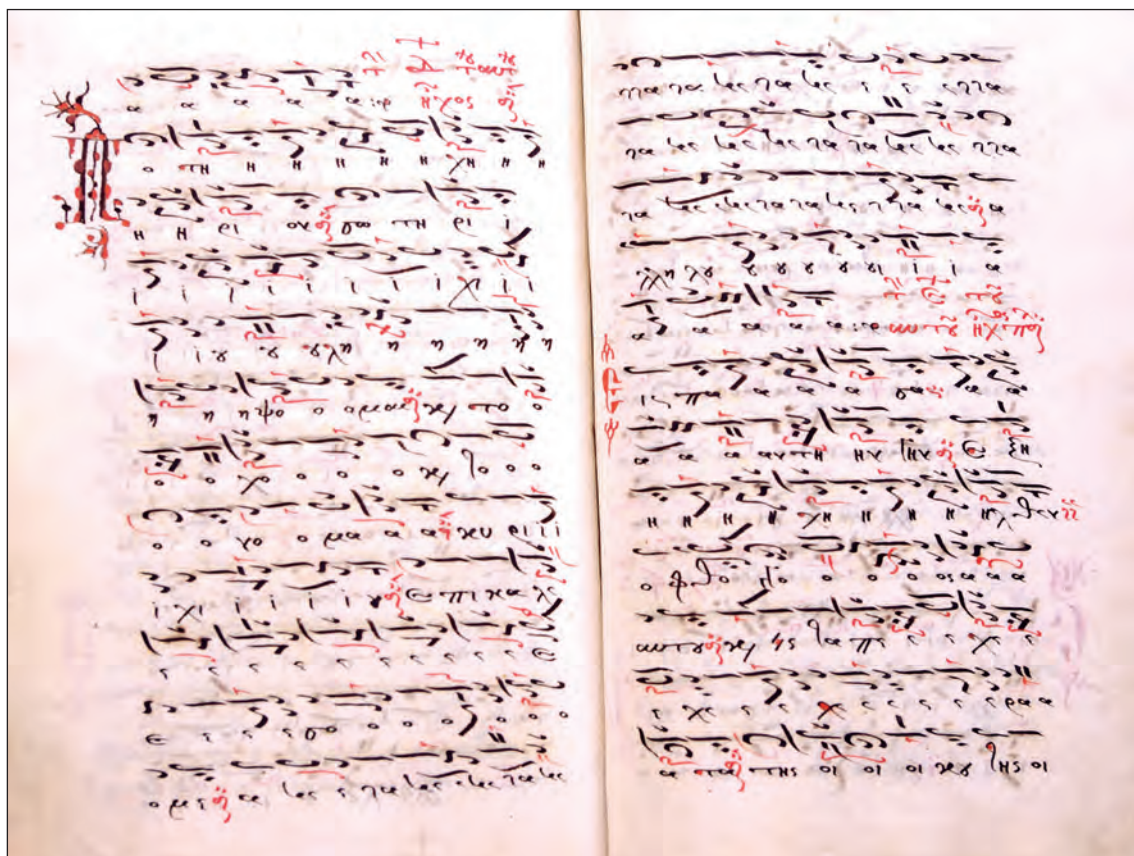
Στο τέλος των Κοινωνικών παρουσιάζεται ένα εμβόλιμο *Κράτημα*, με σκοπό, μεταξύ άλλων, την χρονική παράταση-επέκταση της σύνθεσης, μέσω της χρήσης ά-σημων συλλαβών (τοτο, τεριρεμ, τιτι, νενα, ενενα, κ.ά).

Ενδεικτικές δραστηριότητες

Οι μαθητές/τριες:

- Αφού μελετήσουν (παραλλαγή-μέλος) το σύντομο χερουβικό (της εβδομάδος) και το κοινωνικό της Κυριακής «Αίνεϊτε» του Πέτρου Πελοποννησίου, με τη βοήθεια του καθηγητή, θα χωρίσουν τα μέλη σε Ενότητες και θα αναζητήσουν τις στερεοτυπικές φράσεις (μικρές και μεγάλες).
- Θα ακροαστούν τα παραπάνω μέλη.

- Θα χωρίσουν, με τη βοήθεια του καθηγητή, τα προαναφερθέντα μέλη σε Ενότητες.
- Θα αναζητήσουν τις μικρές και μεγάλες θέσεις (στερεοτυπικές φράσεις).
- Θα αντιπαραβάλουν τις κοινές θέσεις με τα παπαδικά μαθήματα της προηγούμενης Ενότητας (Εν. 22^η).
- Θα ακροαστούν τα παραπάνω μέλη.

Κοινωνικά Θεομητορικών και Αποστολικών εορτών

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Τα «Δόξα Πατρὶ - Καὶ νῦν» του στιχηραρικού είδους σε όλους τους ήχους

Ἦχος ᾠ Πα

Δ ο ξα Πα τρι και Υι ω ω και Α γι ι ω Πνε ε ευ μαα α α τι π
α

Κ αι νυν και α ει και εις τους αι ω νας των αι ω νων α α α α μην

Ἦχος ᾠ Δι

Δ ο ο ξα Παα τρι και Υι ι ι ω και Α γι ι ω Πνε ε ευ μα τι Δ
α

Κ αι νυν και α ει και εις τους αι ω νας των αι ω νων α α μην

Ἦχος ᾠ Γα

Δ ο ξα α Πα τρι ι ι ι και Υι ι ω και αι Α γι ι ω ω Πνε ε ευ
μα α α τι ι π
α

Κ αι νυν και αι α ει ει και εις τους αι ω ω νας των αι ω ω νων α
μη ην

Ἦχος ᾠ Πα

Δ ο ξα α Πα τρι ι ι ι και αι Υι ι ι ω και Α γι ω ω Πνε ευ
μα α α τι π
α

Κ αι νυ υ υ νν και αι α α α ει και εις τους αι ω ω νας των αι ω νω ων
α α α α μην

Ἦχος λ ρ Πα

Δ ο ο ο ο ο ξα α Πα α τρι ι και Υι ι ι ω **Δ** και Α γι ι ι ω ω ω
 Πνε ευ μα α α τι π ρ

Κ αι νυν και α ει ει και εις τους αι ω ω ναστων αι ω ω ω νων α α α α μην

Ἦχος λ π ρ Πα

Δ ο ο ο ξα Πα α τρι και Υι ι ω και Α γι ι ω Πνε ευ μα α α τι π ρ

Κ αι νυν και α α ει και εις τους αι ω ω ναστων αι ω ω νων α α α α μην

Ἦχος ς Γα

Δ ο ξα Πα τρι ι και Υι ι ω ω και Α γι ι ω Πνευμα τι ι π ρ

Κ αι νυν και α ει ει ει ει και εις τους αι ω ω ναστων αι αι ω ω ω νων α α
 μην

Ἦχος λ ρ Νη

Δ ο ξα Πα α τρι και αι Υι ι ω **λ** και Α γι ω Πνε ε ε ευ μα α α α τι π ρ

Κ αι νυν και α α ει και εις τους αι ω ω ναστων αι ω ω ω νων α α α
 μην

Εκφωνητικά Λειτουργικά σε κλιτόν κατά το ύφος της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας σε καταγραφή του Ἀρχοντος Πρωτοψάλτου Λεωνίδα Αστέρη

Ἦχος ς Δι

Π α τε ρα Υι ον και α γι ον Πνε ευ μα ^{π ρ} Τρι α δα ο μο ς ς σι ον και

α χώ ω ω ω ρι ζον **Α** **Ε** λε ον ει ρη η νης θυ σι αν αι νε ε σε
 ως **Α** **Κ** αι με τα τϵ πνευ μα το ος σϵ **Ε** χο μεν προς τον
 Κυ υ ρι ον **Α** α ξι ον και δι ι ι και ον **Α** γι ος α
 γι ος α γι ος Κυ ρι ος Σα βα ωθ **Α** πλη η ρης ο ς ρα νος και η γη της
 δο ο ξης σϵ Ω σαν να εν τοις υ ψι ι σοι οι οις **Α** ευ λο γη με νος ο ερ
 χο ο με νος **Α** εν ο νο μα τι Κυ ρι ι ς ς ς **Α** Ω σαν να α εν τοις υ ψι
 ι ι ι σοις **Α** α μην **Α** μη η η η ην **Α** Σ ε υ
 μνϵ ς μεν **Α** σε ευ λο γϵ ς με ε εν **Α** σοι ευ χα ρι ς ς μεν Κυ υ ρι ε **Α** και
 δε ο με θα α σϵ ς ς ς ο Θε ο ο ο ο ο ο ο ο ος η μω ω ω
 ων

Ἄξιον ἐστί Γρηγορίου Πρωτοψάλτου σε α΄ ἦχο

Ἦχος ᾠ Πα

Α ξι ον ε ςι ιν ως α λη η η θω ως **Α** μα κα ρι ζει ει ν σε την Θε
 ο το ο ο ο ο ο κο ον **Α** την α ει μα κα α ρι ι ζον και πα να μω μη
 η η τον **Α** και μη τε ε ρα τϵ ς Θε ε ε ς ς ς η η η μω ων **Α** την τι
 μι ω τε ε ε ραν των Χε ρϵ ς ς βι μι **Α** και εν δο ξο τε ε ε ραν α συγ
 κρι ι ι τω ω ως τω ω ων Σε ε ρα α α φιμ **Α** την α δι α α φθο ο ο ο
 ρω ω ως **Α** Θε ο ο ο ο ον Λο ο γον τε ε κϵ ς ς σα αν **Α** την ο οντως Θε ο
 το ο κον σε με γα α λυ υ υ υ νοο ο ο με ε ε εν

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Σχεδιαγράμματα ακολουθιών εσπερινού, όρθρου και Θείας Λειτουργίας

Τα σχεδιαγράμματα της ακολουθίας του εσπερινού και του όρθρου είναι εξ ολοκλήρου βασισμένα σε:

Αλεξάνδρου Μαρία, Μορφολογία και ανάλυση της βυζαντινής και μεταβυζαντινής μουσικής, πανεπιστημιακές σημειώσεις του ομώνυμου μαθήματος, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή Καλών Τεχνών, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, ακαδημαϊκό έτος 2010-2011.

Πρβλ.: Φουντούλης Ιωάννης, Ακολουθία του νυχθημέρου, εκδ. Μέλισσα, Θεσσαλονίκη 1985.

Το σχεδιάγραμμα της Θείας Λειτουργίας είναι εξ ολοκλήρου βασισμένο σε:

Αλεξάνδρου Μαρία, Εισαγωγή στη Βυζαντινή Μουσική, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2016.

Με **έντονα** γράμματα σημειώνονται βασικά μέρη των ακολουθιών, ενώ από κάτω ορισμένες διευκρινιστικές πληροφορίες ή αρκτικά χαρακτηριστικών ευχών, αναγνωσμάτων ή ύμνων που διαβάζονται ή/και ψάλλονται από τον Ιερέα ή από τους ψαλτικούς χορούς.

Σχεδιάγραμμα εσπερινού

1. Έναρξη

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν...

2. Προοιμιακός ψαλμός 103

Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον... και 7 ευχές του λυχνικού (λέγονται μυστικώς). Σε πανηγυρικούς εσπερινούς, ἡ Αἰγυπνίες ψάλλονται οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ ψαλμοῦ 28β ἕως 35, τα λεγόμενα Ανοιξαντάρια.

3. Μεγάλη Συναπτή (ειρηνικά) - εκφώνηση

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν...

4. Στιχολογία του ψαλτηρίου: Οἱ τρεῖς στάσεις τοῦ α΄ καθίσματος

Σε πανηγυρικούς εσπερινούς ψάλλονται στίχοι τοῦ καθίσματος, γνωστό ως Μακάριος ἀνήρ....

5. Μικρὴ συναπτή

Ἐτι καὶ ἔτι, ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν...

6. Ψαλμοὶ τοῦ λυχνικού: Ψαλμοὶ 140, 141,

Ψαλμός 140: Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σέ... Στους 10 ἢ 8 ἢ 6 τελευταίους στίχους παρεμβάλλονται στιχηρά, τα οποία τελειώνουν με ἓνα ἢ δύο δοξαστικά. Οἱ στίχοι για τα στιχηρά 10 και 9 εἶναι ἀπὸ το τέλος τοῦ ψαλμοῦ 141, για τα στιχηρά 8 ἕως 3 εἶναι ἀπὸ τον ψαλμό 129,

ενώ για τα δύο τελευταία, 1 και 2, οι στίχοι είναι από τον ψαλμό 116.

7. Είσοδος - Η επιλύχνιος ευχαριστία:

Φῶς ἰλαρὸν...

8. Προκείμενο και αναγνώσματα

Προκείμενο (ψαλμικοί στίχοι) και αναγνώσματα (συνήθως από τους Προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης).

9. Μεγάλη εκτενής

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς...

10. Καταξίωση, Κύριε...

11. Πληρωτικά και αιτήσεις

Πληρώσωμεν τὴν ἑσπερινὴν δέησιν...

12. Κεφαλοκλισία

Εἰρήνη πᾶσι... Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν...

13. Απόστιχα

Στιχηρά των οποίων προηγούνται στίχοι. Ολοκληρώνονται με δοξαστικό.

14. Νῦν ἀπολύεις τον δοῦλόν σου...

Ωδή του Συμεών του θεοδόχου (Ευαγγέλιο Λουκά, κεφ. 2, στίχ. 29).

15. Τρισάγιον

Ἅγιος ὁ Θεός...

16. Απολυτικά

Της εορτής - ημέρας.

17. Απόλυση

Σχεδιάγραμμα ὀρθρου των Κυριακῶν

1. Ἐναρξη

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν...

2. Βασιλική ακολουθία

Ψαλμοί 19 και 20

3. Εξάψαλμος

Ψαλμοί 3, 37, 62, 102, 142. Επιπλέον, 12 εωθινές ευχές που αναγιγνώσκονται από τον ιερέα μυστικῶς.

4. Μεγάλη Συναπτή (ειρηνικά)

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν...

5. Θεὸς Κύριος και απολυτικά

Το Θεὸς Κύριος... προέρχεται από τον ψαλμό 117 και ψάλλεται στον ἦχο του αναστάσιμου απολυτικίου.

6. Στιχολογία του ψαλτηρίου

Η α' και β' στιχολογία αποτελείται εκάστη από 3 στάσεις καθισμάτων, τη μικρά συναπτή και ορισμένα τροπάρια - καθίσματα. Πολυέλεος: Ψαλμοί 134 και 135.

7. **Ευλογητάρια**
Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε...
8. **Υπακοή - Αναβαθμοί - Προκείμενα**
Υπακοή - Αναβαθμοί: το α΄ αντίφωνο του δ΄ ήχου και τα προκείμενα της εορτής.
9. **Εωθινό Ευαγγέλιο**
10. **Ο Ν΄ ψαλμός - Στιχηρό πεντηκοστάριον - Συναπτή**
Ἐλέησόν με, ὁ Θεός...
11. **Στιχολογία των ωδών - Κανόνες**
Ωδές α΄ έως γ΄ με καταβασίες, Μικρά συναπτή, Μεσώδια καθίσματα ή υπακοή.
Ωδές δ΄ έως στ΄ με καταβασίες, Μικρά συναπτή, Κοντάκιο και οίκος, Συναξάριο.
Ωδές ζ΄ έως θ΄ με καταβασίες.
12. **Εξαποστειλάριο**
Το εξαποστειλάριο με το θεοτοκίο αυτού.
13. **Αίνοι**
Ψαλμοί 148-150 (Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον...) με τα στιχηρά τους, τα οποία τελειώνουν με δοξαστικό.
14. **Μεγάλη δοξολογία**
Δόξα σοι τῷ δεῖξαντι τὸ φῶς...
15. **Απολυτίκιο**
16. **Εκτενής - Πληρωτικά - Αιτήσεις**
Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς... Πληρώσωμεν τὴν ἑωθινὴν δέησιν...
17. **Κεφαλοκλισία**
Εἰρήνη πᾶσι... Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν...
18. **Απόλυση**

Σχεδιάγραμμα Θείας Λειτουργίας Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου

1. **Ἐναρξη**
Εὐλογημένη ή Βασιλεία...
2. **Αντίφωνο Α΄**
Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου... ή Τυπικά: Εὐλόγει ή ψυχὴ μου τὸν Κύριον...
3. **Αντίφωνο Β΄**
Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ... ή Τυπικά: Αἶνει ή ψυχὴ μου τὸν Κύριον...
4. **Αντίφωνο Γ΄**
Ψαλμικοί στίχοι και Απολυτίκιο ή Μακαρισμοί.
5. **Μικρὴ Εἴσοδος (με το Ευαγγέλιο)**
Εισοδικόν, Απολυτίκια και Κοντάκιο.
6. **Τρισάγιον**
Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος Ἰσχυρός, Ἅγιος Ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς...

7. Αναγνώσματα

Προκείμενο, Απόστολος, Αλληλουϊάριο και Ευαγγέλιο.

8. Κήρυγμα

Ομιλία του Ιερέα.

9. Μεγάλη εκτενής

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς...

10. Δεήσεις υπέρ των κατηχουμένων

Εὔξασθε οἱ Κατηχούμενοι τῷ Κυρίῳ...

11. Δεήσεις των πιστών ή Η λειτουργία των πιστών

Ὅσοι πιστοί, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν... Χερουβικός ύμνος: Οἱ τὰ Χερουβείμ μυστικῶς εἰκονίζοντες...

12. Μεγάλη Εἴσοδος

Μεταφορά των Τιμίων Δώρων στην Αγία Τράπεζα.

13. Πληρωτικά - Αιτήσεις

Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ...

14. Ασπασμός - Σύμβολο της Πίστεως

Εἰρήνη πᾶσι... Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους... Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα... Ἀγαπήσω σε, Κύριε... Το σύμβολο της πίστεως: Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν...

15. Αγία Αναφορά

Στῶμεν καλῶς... Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ... Ἰδρυτικοί λόγοι: Λάβετε, φάγετε... Μνησμένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς... Σὲ ύμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν... Επίκληση του Αγίου Πνεύματος: Ἐτι προσφερομέν σοι... Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς...

16. Ετοιμασία για τη θεία κοινωνία

Πάντων τῶν ἀγίων μνημονεύσαντες... Κυριακή προσευχή: Πάτερ ἡμῶν...

17. Κεφαλοκλισία

Εἰρήνη πᾶσι... Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν...

18. Ὑψωση - Μελισμός - Ἐνωση - Μετάληψη

Πρόσχωμεν, τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις... Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος... Κοινωνικό: Το κείμενο σχετίζεται με τη μέρα ή την εορτή της τελέσεως, Μετάληψη της Θείας Κοινωνίας. Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν... Πληρωθήτω τὸ στόμα ἡμῶν...

19. Ευχαριστία

Ὅρθοί. Μεταλαβόντες...

20. Απόλυση

Ἐν εἰρήνῃ προσέλθωμεν... Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου... Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος αὐτοῦ... Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν...

Σχεδιάγραμμα εσπερινού (σχόλια για τις καθημερινές και τα Σάββατα)

1. Έναρξη

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν...

2. Προοιμιακός ψαλμός 103

Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον... και 7 ευχές του λυχνικού (λέγονται μυστικώς). Σε πανηγυρικούς εσπερινούς ψάλλονται οι τελευταίοι στίχοι του ψαλμού 28β έως 35, τα λεγόμενα Ανοιξαντάρια.

3. Μεγάλη Συναπτή (ειρηνικά) - εκφώνηση

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν...

4. Στιχολογία του ψαλτηρίου: Οι τρεις στάσεις του α' καθίσματος

Σε πανηγυρικούς εσπερινούς ψάλλονται ορισμένοι στίχοι του καθίσματος Μακάριος ἀνὴρ...

5. Μικρὴ συναπτὴ

Ἔτι καὶ ἔτι, ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν...

6. Ψαλμοὶ του λυχνικού: Ψαλμοὶ 140, 141,

Ψαλμός 140: Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σέ... Στους 10 ἢ 8 ἢ 6 τελευταίους στίχους παρεμβάλλονται στιχηρά (ἀπὸ τὴν Παρακλητικὴ ἢ/καὶ τὸ Μηναίον), τὰ ὁποῖα τελειώνουν με ἓνα ἢ δύο δοξαστικά. Οἱ στίχοι γιὰ τὰ στιχηρά 10 καὶ 9 εἶναι ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ψαλμοῦ 141, γιὰ τὰ στιχηρά 8 ἕως 3 εἶναι ἀπὸ τὸν ψαλμὸ 129, ἐνῶ γιὰ τὰ δύο τελευταία, 1 καὶ 2, οἱ στίχοι εἶναι ἀπὸ τὸν ψαλμὸ 116. Τελειώνουν με δοξαστικό.

7. Εἴσοδος - Ἡ ἐπιλύχνιος εὐχαριστία:

Φῶς ἰλαρὸν...

8. Προκείμενο

Προκείμενο (ψαλμικοί στίχοι) διαφορετικοί για κάθε ἡμέρα τῆς εβδομάδας. Τὰ Σάββατα ἢ μετὰ ἀπὸ Δεσποτικὴς εορτὴς, ψάλλονται τὰ Μεγάλια Προκείμενα με τοὺς ἀντίστοιχους στίχους τοὺς.

9. Μεγάλη εκτενής

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς...

10. Καταξίωσον, Κύριε...

11. Πληρωτικά και αιτήσεις

Πληρώσωμεν τὴν ἑσπερινὴν δέησιν...

12. Κεφαλοκλισία

Εἰρήνη πᾶσι... Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν...

13. Απόστιχα

Στιχηρά των ὁποίων προηγούνται στίχοι. Τελειώνουν με δοξαστικό. Τὸ Σάββατο ψάλλονται τὰ ἀναστάσιμα ἀπόστιχα ἀπὸ τὴν Παρακλητικὴ, ἐνῶ τὶς καθημερινὲς ψάλλονται κατὰ βάση τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἀγίου τῆς ἡμέρας ἀπὸ τὸ Μηναίον. Τὸ Δόξα... των ἀποστίχων τὸ Σάββατο εἶναι ἀπὸ τὴν εορτὴ τοῦ ἀγίου (ἀπὸ τὸ Μηναίον), ἐνῶ ὡς Καὶ νῦν... ψάλλεται τὸ ὁμόηχο θεοτοκίον. Τὶς καθημερινὲς τὸ Δόξα... ἀναφέρεται στὸν Ἅγιο τῆς ἡμέρας (ἀπὸ τὸ Μηναίον) ἢ -ἐάν δὲν ὑπάρχει Δόξα... τοῦ ἀγίου- ψάλλεται τὸ Δοξαστικὸ των ἀποστίχων ἀπὸ τὴν Παρακλητικὴ.

14. Νῦν ἀπολύεις τον δοῦλόν σου...

Ωδή του Συμεών του θεοδόχου (Ευαγγέλιο Λουκά, κεφ. 2, στίχ. 29).

15. Τρισάγιον

Ἅγιος ὁ Θεός...

16. Απολυτίκια

Της εορτής - ημέρας. Τις καθημερινές ψάλλεται το απολυτίκιο του Αγίου της ημέρας και ακολουθεί Δόξα - Και νυν..." το ομόηχο θεοτοκίο. Τα Απολυτίκια των καθημερινών είναι κατά ήχο και ημέρα της εβδομάδας.

17. Στερεώσαι, Κύριος ὁ Θεός...**18. Απόλυση****Σχεδιάγραμμα ὀρθρου των καθημερινών****1. Ἐναρξη**

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν,

2. Εξάψαλμος

Ψαλμοί 3, 37, 62, 102, 142. Επιπλέον, 12 εωθινές ευχές που αναγιγνώσκονται από τον ιερέα μυστικώς.

3. Μεγάλη Συναπτή (ειρηνικά)

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν...

4. Θεὸς Κύριος. και απολυτίκια

Το Θεὸς Κύριος... εἶναι ἀπὸ τον ψαλμὸ 117 και ψάλλεται στον ἴχο του απολυτικίου του Αγίου της ημέρας ἢ της ημέρας της εβδομάδας. Ψάλλεται και θεοτοκίο ἢ σταυροθεοτοκίο (Τετάρτη και Παρασκευή).

5. Στιχολογία του ψαλτηρίου

Η α' και β' στιχολογία αποτελείται εκάστη ἀπὸ 3 στάσεις καθισμάτων, τη μικρά συναπτή και ορισμένα τροπάρια - καθίσματα.

6. Ο Ν' ψαλμός

Ἐλέησόν με, ὁ Θεός... Αναγιγνώσκεται χύμα.

7. Στιχολογία των ωδών - Κανόνες

Ωδὲς α' ἕως γ' με καταβασίες. Μικρά συναπτή. Μεσώδια καθίσματα ἢ υπακοή.

Ωδὲς δ' ἕως στ' με καταβασίες. Μικρά συναπτή. Κοντάκιο και οἶκος. Συναξάριο.

Ωδὲς ζ' ἕως θ' με καταβασίες. Η θ' ωδή στιχολογείται τελειώνοντας με το μεγαλυνάριο της Θεοτόκου Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς... Μικρή συναπτή.

8. Τιμιωτέρα - Αιτήσεις - Εξαποστειλάριο

Το εξαποστειλάριο και το θεοτοκίο του Μηναιίου ἢ της ημέρας της εβδομάδας.

9. Αἶνοι

Ψαλμοί 148-150 (Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον...) με τα στιχηρά τους, τα οποία τελειώνουν με δοξαστικό. Εάν το Μηναίο δεν ἔχει στιχηρά και δοξαστικό, τότε αναγιγνώσκονται οι ψαλμοί των αἰνῶν χύμα.

10. Μικρή δοξολογία

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ...Αναγιγνώσκεται χύμα.

11. Πληρωτικά - Κεφαλοκλισία

Πληρώσωμεν τὴν ἔωθινὴν δέησιν... Εἰρήνη πᾶσι... Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν...

12. Απόστιχα της Οκτωήχου

Του δεύτερου και του τρίτου αποστίχου προηγείται στίχος.

13. Ἄγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι...**14. Τρισάγιον (Απόστολος - Ευαγγέλιο)****15. Απολυτίκιο και θεοτοκίο**

Το απολυτίκιο και το θεοτοκίο του Αγίου (του Μηναίου), ή της ημέρας της εβδομάδας, Ἐναρξη της Θείας Λειτουργίας.

16. Εάν δεν τελεσθεί Θεία Λειτουργία, διαβάζεται ο Απόστολος και το Ευαγγέλιο της ημέρας. Ακολουθούν: Εκτενής, Στερεώσαι Κύριος ὁ Θεός. και απόλυση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Αναγνώστης

Μέλος του χορού των αναλογίων με βασικό ρόλο την εμμελή ανάγνωση και εκφωνητική απαγγελία βιβλικών, λειτουργικών, υμνογραφικών κειμένων, κ.ά.

Αυτόμελο

Σύντομο μουσικό μέλος, το οποίο αποτελεί πρότυπο για άλλους ύμνους, οι οποίοι χαρακτηρίζονται για την ισοσυλλαβία και την ομοτονία τους σε σχέση με το πρότυπο.

Διάστημα

Η ηχητική απόσταση μεταξύ δύο επιμέρους βαθμίδων.

Δομέστικος:

Πατριαρχικό οφίκιο του βασικού βοηθού του Πρωτοψάλτου και του Λαμπαδαρίου αντίστοιχα. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο υφίσταται διαβάθμιση μεταξύ α' και β' Δομέστικου.

Δοξαστικό

Μέλος του οποίου προηγείται πάντοτε το *Δόξα Πατρι...*, αποτελώντας την κατάληξη μιας Ενότητας τροπαρίων (απόστιχα - δοξαστικό των αποστίχων, στιχηρά -δοξαστικό των στιχηρών, αίνοι -δοξαστικό των αίνων κτλ).

Έλξη

Η δυνατότητα αυξομείωσης του τονικού ύψους μιας βαθμίδας, ανάλογα με την πορεία της μελωδίας.

Εξήγηση

Η αναλυτικότερη σημειογραφική αποτύπωση ενός μελωδικού θέματος. Αναφορικά δε με τη σχέση παλαιάς και νέας γραφής, ο όρος χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει τη διαδικασία μεταφοράς ρεπερτορίου από το ένα σύστημα γραφής (παλιό-συνοπτικό) στο άλλο (νέο-αναλυτικό).

Θέση

Μουσική φράση η οποία σε επίπεδο σημειογράφησης προκύπτει μετά από την ένωση μιας ομάδας σημαδιών. Αποτελεί το βασικό δομικό υλικό της εκάστοτε συνθετικής απόπειρας.

Ιδιόμελο

Τροπάριο το οποίο φέρει αυτοτελές μελωδικό περιεχόμενο. Η διαφορά του με το αυτόμελο είναι πως το ιδιόμελο δεν αποτελεί πρότυπο για κανένα άλλο τροπάριο ή ύμνο.

Κανονάρχης

Βοηθός στα Πατριαρχικά αναλόγια, ο οποίος μεταξύ άλλων αναλαμβάνει συνήθως και την απόδοση του κανοναρχήματος.

Στιχηράριο

Το παλαιότερο χειρόγραφο μουσικό βιβλίο, το οποίο περιέχει τα στιχηρά των εορτών των δώδεκα μηνών του ενιαυτού, του Τριωδίου, του Πεντηκοσταρίου, καθώς και του εσπερινού και όρθρου των Κυριακών της Οκτωήχου.

Στιχηρό

Τροπάρια που ψάλλονται στην ακολουθία του εσπερινού και στους αίνους του όρθρου και των οποίων προηγείται στίχος από τους ψαλμούς του Δαβίδ.

Τετράχορδο

Η ηχητική απόσταση μεταξύ τεσσάρων βαθμίδων (χορδών). Οι δύο ακραίες βαθμίδες (βάση-κορυφή) θεωρούνται σταθερές. Στο συγκεκριμένο χώρο του τετραχόρδου εμπεριέχονται τρία ενδιάμεσα διαστήματα, οι μεταξύ αποστάσεις των οποίων ποικίλλουν ανά περίπτωση. Η ίδια ακριβώς συνθήκη ισχύει για τη διευρυμένη εκδοχή του τετραχόρδου που είναι το πεντάχορδο και την αντίστοιχη συρρικνωμένη που είναι το τρίχορδο.

Φθορά

Σημάδι το οποίο τίθεται για να υποδηλώσει τη μεταβολή του μελωδικού περιβάλλοντος. Η μεταβολή αυτή μπορεί να αφορά το γένος, τον τόνο ή συγχρόνως το γένος και τον τόνο (Παραχορδή). Το μέλος μετά την εμβόλιμη μετατροπή αποκαθίσταται στην αρχική του τροπική μορφή μέσω της χρήσης φθοράς η οποία το επαναφέρει στην αρχική του κατάσταση (λύση).

ΠΗΓΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Στιχολογία εσπερινού σε α΄ ήχο (Πηγή: Αναστασιματάριον Πέτρου Πελοποννησίου σε εξήγηση Γρηγορίου Πρωτοψάλτου από το χειρόγραφο Mingana)

Μουσικό χειρόγραφο 13ου αι. (Πηγή: Ιερά Μονή Αγίας Αικατερίνης, Σινά)

Ιωάννης Κουκουζέλης, Προσωπογραφία του από Αγιορειτικό χειρόγραφο του 1815 (Πηγή: Μανόλης Κ. Χατζηγιακουμής, Χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Μουσικής 1453-1820, έκδοση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1980)

Μανουήλ Δούκας Χρυσάφης, προσωπογραφία από Αγιορειτικό χειρόγραφο του 1815 (Πηγή: Μανόλης Κ. Χατζηγιακουμής, Χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Μουσικής 1453-1820, έκδοση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1980)

Χρυσάφης ο νέος, προσωπογραφία από Αγιορειτικό χειρόγραφο του 1815 (Πηγή: Μανόλης Κ. Χατζηγιακουμής, Χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Μουσικής 1453-1820, έκδοση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1980)

Γερμανός Νέων Πατρών, προσωπογραφία από Αγιορειτικό χειρόγραφο του 1815 (Πηγή: Μανόλης Κ. Χατζηγιακουμής, Χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Μουσικής 1453-1820, έκδοση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1980)

Μπαλάσιος ιερέυς και νομοφύλαξ (Πηγή: Κωνσταντίνος Α. Ψάχος, Η παρασημαντική της βυζαντινής μουσικής, εκδόσεις Διόνυσος, Αθήνα 1978)

Ιωάννης Πρωτοψάλτης ο Τραπεζούντιος (Πηγή: Κωνσταντίνος Α. Ψάχος, Η παρασημαντική της βυζαντινής μουσικής, εκδόσεις Διόνυσος, Αθήνα 1978)

Αυτόγραφο Ιωάννου Πρωτοψάλτου του 1769 (Πηγή: Μανόλης Κ. Χατζηγιακουμής, Χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Μουσικής 1453-1820, έκδοση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1980).

Ιάκωβος Πρωτοψάλτης (Πηγή: Κωνσταντίνος Α. Ψάχος, Η παρασημαντική της βυζαντινής μουσικής, εκδόσεις Διόνυσος, Αθήνα 1978)

Μέγα Θεωρητικό του Χρυσάνθου (Πηγή: anemi.lib.uoc.gr)

Δείγμα από χειρόγραφο του Γρηγορίου Πρωτοψάλτου (Πηγή: Μανόλης Κ. Χατζηγιακουμής, Χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Μουσικής 1453-1820, έκδοση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1980).

Αναστασιματάριο Πέτρου Πελοποννησίου του 1820 (Πηγή: anemi.lib.uoc.gr)

Γεώργιος Βιολάκης (Πηγή: rempitousia.gr)

- Ιάκωβος Ναυπλιώτης (Πηγή: athanasios-panagiotidis.blogspot.com)
- Κωνσταντίνος Πρίγγος (Πηγή: tzanakosvasileios.blogspot.com)
- Θρασύβουλος Στανίτσας (Πηγή: e-kere.gr)
- Λεωνίδας Αστέρης (Πηγή: ec-patr.net)
- Πέτρος ο Βυζάντιος (Πηγή: Κωνσταντίνος Α. Ψάχος, Η παρασημαντική της βυζαντινής μουσικής, εκδόσεις Διόνυσος, Αθήνα 1978)
- J.S. Bach, Σονάτα -adagio- για βιολί BWV 1001 αυτόγραφο του 1720 (Πηγή: en.wikipedia.org)
- Πέτρος Λαμπαδάριος, α΄ στάση τυπικών σε χειρόγραφο του 18ου αι. (Πηγή: Ιερά Σταυροπηγική Μονή Βλατάδων-Θεσσαλονίκη)
- Τροχός του Ιωάννου Μαΐστορος Κουκουζέλη (1336) (Πηγή: Εθνική Βιβλιοθήκη Ελλάδος)
- Ιωάννης ο Κουκουζέλης (Πηγή: el.wikipedia.org)
- Αναστασιματάριο Χουρμούζιου (1832) (Πηγή: Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας, Νέον Αναστασιματάριον, Κωνσταντινούπολη 1832)
- Δείγμα από το Αναστασιματάριο του Πέτρου Εφεσίου (1820) (Πηγή: Πέτρος Εφέσιος, Νέον Αναστασιματάριον, Βουκουρέστι 1820)
- Αργές και σύντομες τιμιωτέρες (Πηγή: Ιερά Σταυροπηγική Μονή Βλατάδων-Θεσσαλονίκη)
- Χειρόγραφο Τριώδιο Γεωργίου Ραιδεστηνου του Β΄ (Πηγή: Γεώργιος Ραιδεστηνός, Τριώδιο, Αλεξανδρούπολη 2018)
- Γεώργιος Ραιδεστηνός ο Β (Πηγή: orthodoxia.info)
- Αυτόμελο (αργό) σε α΄ ήχο (Πηγή: Πέτρος Πελοποννήσιος, Ειρμολόγιον των Καταβασιών, Κωνσταντινούπολη 1825)
- Προσόμοια σε α΄ ήχο από το Ειρμολόγιο του Ιωάννου (1903) (Πηγή: Ιωάννης Πρωτοψάλτης, Ειρμολόγιον των Καταβασιών, Κωνσταντινούπολη 1903)
- Απολυτίκιο Θεοφανίων σε καταγραφή Μανουήλ Πρωτοψάλτου (Πηγή: Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ, Συλλογή Ιδιομέλων και Απολυτικών, Κωνσταντινούπολη 1831)
- Αργό κεκραγάριο του α΄ ήχου σε χειρόγραφο του Αποστόλου Κώνστα Χίου, αρχές 19ου αι. (Πηγή: Βρετανική Βιβλιοθήκη)
- Δείγμα από Ευαγγέλιο με εκφωνητική σημειογραφία (Πηγή: Ψάχος Κωνσταντίνος, Η παρασημαντική της Βυζαντινής Μουσικής, Αθήνα 1978)
- Δαυίδ ο προφήτης (Πηγή: users.sch.gr)
- Πέτρος Λαμπαδάριος ο Πελοποννήσιος, προσωπογραφία από Αγιορειτικό χειρόγραφο του 1815 (Πηγή: Μανόλης Κ. Χατζηγιακουμής, Χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Μουσικής 1453-1820, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1980).

- Σύντομη δοξολογία Πέτρου Πελοποννησίου σε α΄ ήχο του 18ου αι. (Πηγή: Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Βλατάδων)
- Πέτρος Λαμπαδάριος ο Πελοποννήσιος (Πηγή: Κωνσταντίνος Α. Ψάχος, Η παρασημαντική της βυζαντινής μουσικής, εκδόσεις Διόνυσος, Αθήνα 1978)
- Σύντομο ειρμολόγιο Πέτρου Βυζαντίου (Πηγή: anemi.lib.uoc.gr)
- Κανόνιο από χειρόγραφο Δημητρίου Λώτου του 1767 (Πηγή: Ιερά Μονή Δοχειαρίου)
- Αργό ιδιόμελο της Μ. Τεσσαρακοστής σε μέλος Ιακώβου Πρωτοψάλτου (Πηγή: Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Βλατάδων-Θεσσαλονίκη)
- Προκείμενο των κατανυκτικών εσπερινών της Μ. Τεσσαρακοστής (Πηγή: Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου-Άγιον Όρος)
- Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης (Πηγή: Νέα Μονή Χίου)
- Δείγμα από το Ειρμολόγιο των Καταβασιών Πέτρου Πελοποννησίου (Πηγή: Πέτρος Πελοποννήσιος, Ειρμολόγιο των Καταβασιών, Κωνσταντινούπολη 1825)
- Δείγμα από την α΄ ωδή του μικρού παρακλητικού κανόνα σε καταγραφή Ιωάννου Πρωτοψάλτου (1905) (Πηγή: Ιωάννης Πρωτοψάλτης, Αναστασιματάριον νέον, αργόν και σύντομον, Κωνσταντινούπολη 1905)
- Δείγμα από χειρόγραφο δοξαστάριο (Πηγή: Ιερά Μονή Βατοπαιδίου-Άγιον Όρος)
- «Οίκοι τους Θεοτόκου» χειρόγραφο του 1742 (Πηγή: Ιερά Μονή Βατοπαιδίου-Άγιον Όρος)
- Δείγμα από την α΄ ωδή των Χαιρετισμών σε καταγραφή Ιωάννου Πρωτοψάλτου (1905) (Πηγή: Ιωάννης Πρωτοψάλτης, Αναστασιματάριον νέον, αργόν και σύντομον, Κωνσταντινούπολη 1905)
- Αργό μάθημα από την ακολουθία των Χαιρετισμών (Πηγή: Γεώργιος Πρωγάκης, Μουσική Συλλογή, τόμος Α΄, Κωνσταντινούπολη 1909)
- Δείγμα από τη β΄ στάση των τυπικών (Πηγή: Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Βλατάδων-Θεσσαλονίκη)
- Ιδιόμελα στιχηρά α΄ ήχου του 17ου αι. (Πηγή: Ιερά Μονή Ιβήρων-Άγιον Όρος)
- Αργό κεκραγάριο Μπαλασίου ιερέως σε α΄ ήχο (Πηγή: Ιωάννης Λαμπαδάριος-Στέφανος Α΄ Δομέστικος, Πανδέκτη της ιεράς εκκλησιαστικής υμνωδίας του όλου ενιαυτού, τόμος α΄, Κωνσταντινούπολη 1850)
- Α΄ εωθινό δοξαστικό, αυτόγραφο Χρυσάφη του νέου 1680 (Πηγή: Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος)
- Κανόνιο των οκτώ ήχων (Πηγή: Ιερά Μονή Προφήτου Ηλιού)
- Αργό πασαπνοάριο Ιακώβου Πρωτοψάλτου (Πηγή: Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, Ταμείον Ανθολογίας, τόμος α΄, Κωνσταντινούπολη 1834)

- Πασαπνοάριο σε καταγραφή Πέτρου Εφεσίου (1820) (Πηγή: Πέτρος Εφέσιος, Νέον Αναστασιματάριον, Βουκουρέστι 1820)
- Δοξαστικό των αίνων του Αγ. Νικολάου (Πηγή: Ιερά Μονή Βατοπαιδίου-Άγιον Όρος)
- Δείγμα από στιχηράριο του 1292 (Πηγή: Ιερά Μονή Βατοπαιδίου-Άγιον Όρος)
- Δοξαστικό σε καταγραφή Πέτρου Εφεσίου (1820) (Πηγή: Πέτρος Εφέσιος, Νέον Αναστασιματάριον, Βουκουρέστι 1820)
- «Αναστάσεως ημέρα», αργή καταβασία (Πηγή: Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Βλατάδων-Θεσσαλονίκη)
- Ο Τελώνης και ο Φαρισαίος (Φώτης Κόντογλου) (Πηγή: saint.gr)
- Δοξαστικά Λιτής και Αίνων του Αγίου Γεωργίου (Πηγή: Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Βατοπαιδίου-Άγιον Όρος)
- Αναστάσιμο στιχηρό σε β' ήχο, μέλος Γεωργίου του Κρητός (1815) (Πηγή: Ιωάννης Λαμπαδαρίου-Στέφανος Α' Δομέστικος, Πανδέκτη της ιεράς εκκλησιαστικής υμνωδίας του όλου ενιαίου, τόμος α', Κωνσταντινούπολη 1850)
- Η παραβολή του ασώτου (Φώτης Κόντογλου) (Πηγή: e-library.iep.edu.gr)
- Η Γέννησις, Θεοφάνους του Κρητός, 1546 (Πηγή: Ι. Μ. Σταυρονικήτα-Άγιον Όρος)
- Διπλές καταβασίες Χριστουγέννων (θ' ωδή) (Πηγή: Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Βλατάδων-Θεσσαλονίκη)
- Η Ανάστασις, Θεοφάνους του Κρητός, 1546 (Πηγή: Ι. Μ. Σταυρονικήτα-Άγιον Όρος)
- Πρώτη σελίδα από χειρόγραφο αργό ειρμολόγιο του Πέτρου Λαμπαδαρίου 18ου αι. (Πηγή: Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου-Άγιον Όρος)
- Αντίστοιχη σελίδα από το πρώτο έντυπο αργό ειρμολόγιο του Πέτρου Πελοποννησίου το 1825 (Πηγή: anemi.lib.uoc.gr)
- Καταβασίες της Κοιμήσεως της Θεοτόκου 17ος αι. (Πηγή: Ιερά Μονή Ιβήρων-Άγιον Όρος)
- Ιωάννης ο Δαμασκηνός, τοιχογραφία του Μανουήλ Πανσέληνου από το Πρωτάτο του Αγίου Όρους, (Πηγή: Αγιορειτική Εστία-Πολιτιστική Ολυμπιάδα 2001-2004, Υπουργείο Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη 2003)
- Κοσμάς ο Μελωδός, τοιχογραφία από τη Μονή Βαρλαάμ στα Μετέωρα (Πηγή: ime.gr)
- Διπλή καταβασία (θ' ωδή) στην εορτή του Σταυρού (Πηγή: Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Βλατάδων-Θεσσαλονίκη)
- Ιωάννης ο Δαμασκηνός, τοιχογραφία από τη Μονή Βαρλαάμ στα Μετέωρα (Πηγή: ime.gr)
- Δείγμα από ειρμολόγιο 17ου αι. (Πηγή: Ιερά Μονή Ιβήρων-Άγιον Όρος)

Δείγμα από χειρόγραφο ειρμολόγιο του 18ου αι. (Πηγή: Ιερά Μονή Βατοπαιδίου-Άγιον Όρος)

Διπλές καταβασίες (α΄ ωδή) Θεοφανίων (Πηγή: Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου-Άγιον Όρος)

Σύντομο Χερουβικό Πέτρου Πελοποννησίου σε α΄ ήχο (18ος αι.) (Πηγή: Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου-Άγιον Όρος)

Κοινωνικά Θεομητορικών και Αποστολικών εορτών (Πηγή: Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου-Άγιον Όρος)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ

Καινή Διαθήκη, μετά συντόμου ερμηνείας, Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας, έκδ. 41^η, εκδ. Ο Σωτήρ, Αθήνα 1997.

Το Ψαλτήριον, μετά συντόμου ερμηνείας, Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας, έκδ. 19^η, εκδ. Ο Σωτήρ, Αθήνα 2013.

ΕΝΤΥΠΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Γεώργιος Ραιδεστινός, *Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς*, εκδ. Σ. Ι. Βουτυράς, Κωνσταντινούπολη 1884.

Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, *Ταμείον Ανθολογίας*, τ. Α΄, Β΄, εκδ. Τυπογραφία Κάστρου, Κωνσταντινούπολη 1834.

Ιωάννης Λαμπαδάριος-Στέφανος Α΄ Δομέστικος, *Πανδέκτη της ιεράς εκκλησιαστικής υμνωδίας του όλου ενιαυτού*, τ. Α΄, Β΄, Δ΄, εκδ. Πατριαρχικό Τυπογραφείο, Κωνσταντινούπολη 1850 και 1851.

Ιωάννης Πρωτοψάλτης, *Αναστασιματάριον νέον, αργόν και σύντομον*, εκδ. Πατριαρχικό Τυπογραφείο, Κωνσταντινούπολη 1905.

Ιωάννης Πρωτοψάλτης, *Ειρμολόγιον των Καταβασιών*, εκδ. Πατριαρχικό Τυπογραφείο, Κωνσταντινούπολη 1903.

Μανουήλ Πρωτοψάλτης, *Συλλογή Ιδιομέλων και Απολυτικίων*, Τυπογραφία Ισαάκ δε Κάστρο και Υιοί, Κωνσταντινούπολη 1831.

Πέτρος Πελοποννήσιος, *Ειρμολόγιο των Καταβασιών*, Βρετανική Τυπογραφία Κάστρου, Κωνσταντινούπολη 1825.

Πέτρος Πελοποννήσιος, *Νέον Αναστασιματάριον*, Βουκουρέστι 1820.

Πέτρος Πελοποννήσιος, *Σύντομον Δοξαστάριον*, Βουκουρέστι 1820.

Πρωγάκης Γεώργιος, *Μουσική Συλλογή*, τ. Α΄, Β΄, Γ΄, εκδ. Πατριαρχικό Τυπογραφείο, Κωνσταντινούπολη 1909.

Στέφανος Λαμπαδάριος, *Μουσική Κυψέλη*, τ. Α΄, εκδ. Πατριαρχικό Τυπογραφείο, Κωνσταντινούπολη 1883.

Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας, *Ταμείον Ανθολογίας*, τ. Α΄, Β΄, Τυπογραφία Κάστρου, Κωνσταντινούπολη 1824.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Πέτρος Πελοποννήσιος, χειρόγραφο *Αναστασιματάριον* σύντομο, Βιβλιοθήκη Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Χάλκης, αρ. χειρ. 1.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ

Γιαννόπουλος Εμμανουήλ, "Περιγραφικός κατάλογος χειρογράφων κωδίκων Βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Βερροίας", *Γρηγόριος Παλαμάς*, τ. 77, 1994.

Στάθης Γρηγόριος, *Τα χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής - Άγιον Όρος - Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων Βυζαντινής Μουσικής των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των Ιερών Μονών και Σκητών του Αγίου Όρους*, εκδ. Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας, τ. Α' -Δ', Αθήνα 1975, 1976, 1993, 2015.

Χατζηγιακουμής Μανόλης, *Μουσικά χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1820)*, Αθήνα 1975.

ΜΟΥΣΙΚΕΣ - ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

Αλεξάνδρου Μαρία, "Απόπειρες ανάλυσης της Βυζαντινής Μουσικής", *Μελουργία. Μελέτες Ανατολικής Μουσικής*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 2008.

—, *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Μουσική*, Βιβλιοθήκη Μουσικολογίας -5- Δημήτριος Γιάννου, εκδ. University Press, Θεσσαλονίκη 2016.

—, *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής. Μουσικές & καλλιτεχνικές προσεγγίσεις*, [ηλεκτρ. βιβλ.], εκδ. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα 2017. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/6487>

Αποστολόπουλος Θωμάς, *Ο Απόστολος Κώνστας Χίος και η συμβολή του στην Θεωρία της μουσικής τέχνης – Μουσικολογική θεώρηση από άποψη ιστορική, κωδικογραφική, μελοποιητική και θεωρητική*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας -Μελέται 4-, εκδ. Γρ. Θ. Στάθης, Αθήνα 2002.

Ανατολικιώτης Διονυσίος, *Εγκόλπιον εκκλησιαστικής τάξεως 2015*, εκδ. Νεκτάριος Δ. Παναγόπουλος, Αθήνα 2014.

Ανδρικός Νίκος, *Η Εκκλησιαστική μουσική της Σμύρνης (1800-1922)*, εκδ. Τόπος, Αθήνα 2015.

Αϊντεμίρ Μουράτ, *Το Τουρκικό μακάμ*, εκδ. Fagotto, Αθήνα 2012.

Βιολάκης Γεώργιος, "Μελέτη συγκριτική της νυν εν χρήσει μουσικής υφής προς την του Πέτρου του Πελοποννησίου και προς την αρχαιότεραν γραφήν", *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας*, τεύχος 1, 1900, εκδ. ΤΕΡΤΙΟΣ, (φωτογραφική ανατύπωση - 1991).

—, *Τυπικόν κατά την τάξιν της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας*, εκδ. Πατριαρχικό Τυπογραφείο, Κωνσταντινούπολη 1888.

Γιαννέλος Δημήτρης, *Σύντομο Θεωρητικό Βυζαντινής Μουσικής*, εκδ. Επέκταση, Κατερίνη 2009.

Γιαννόπουλος Εμμανουήλ, *Η ψαλτική τέχνη. Λόγος και μέλος στη λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2004.

Δετοράκης Θεοχάρης, *Βυζαντινή θρησκευτική ποίηση και υμνογραφία*, Ηράκλειο 1977.

Καϊμάκης Δημήτρης, *Σύντομο υπόμνημα στους ψαλμούς*, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 2010.

Καραγκούνης Κωνσταντίνος, *Η παράδοση και εξήγηση του μέλους των χερουβικών της βυζαντινής και μεταβυζαντινής μελοποιίας*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας -Μελέται 7-, εκδ. Γρ. Θ. Στάθης, Αθήνα 2003.

- Καράς Σίμων, *Μέθοδος της ελληνικής μουσικής - Θεωρητικόν*, τ. Β', εκδ. Σύλλογος προς διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής, Αθήνα 1982.
- Κυρίλλου Μαρμαρινού, *Θεωρητικόν*, εκδ. Χ. Καρακατσάνη, Βυζαντινή Ποταμής 1α', Αθήνα 2004,
- Μαυροειδής Μάριος, *Οι μουσικοί τρόποι στην ανατολική Μεσόγειο, ο βυζαντινός ήχος, το αραβικό μακάμ, το τουρκικό μακάμ*, εκδ. Faggoto, Αθήνα 1999.
- Νικολάου Ουσπένσκου, *Ο Ορθόδοξος Εσπερινός. Λειτουργική Ιστορία*, μτφρ. Πρωτοπρεσβύτερος Δημήτριος Βακάρος, εκδ. ΑΝΔΡΟΝΑΚΗ, Θεσσαλονίκη 1998.
- Ομάδα Παλαιογραφίας της Βυζαντινής Μουσικής (Α.Π.Θ.), *Ο 'Μπετόβεν της Βυζαντινής Μουσικής', Πέτρος Πελοποννήσιος*, Επιστημονική Ημερίδα «Ludwig van Beethoven (1770-1827)», Τμήμα Μουσικών Σπουδών Α.Π.Θ., Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών Α.Π.Θ., 19.01.2012.
- , "Ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός και η εξελικτική πορεία της βυζαντινής οκταηχίας", *Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης*, σε: *Crossroads | Greece as an intercultural pole of musical thought and creativity*, συνδιοργάνωση Intenational Musicology Society & Α.Π.Θ., Τμήμα Μουσικών Σπουδών, 06.06.2011.
- Παπαγιάννης Κωνσταντίνος, *Σύστημα τυπικού των ιερών ακολουθιών του όλου ενιαυτού. Καταρτισθέν επί τη βάσει της τυπικής παραδόσεως της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2006.
- Παπαδόπουλος Γεώργιος, *Ιστορική Επισκόπησις της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής από των Αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1-1900 μ.Χ.)*, εκδ. ΤΕΡΤΙΟΣ, 1^η ανατύπωση, Κατερίνη 2002.-
- , *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής Μουσικής*, εκδ. Τυπογραφείον και Βιβλιοπωλείον Κουσουλίνου & Αθανασιάδου, Αθήνα 1890.
- Πάρης Νεκτάριος, *Θέματα Ιστορίας και Αισθητικής της Βυζαντινής Μουσικής*, εκδ. Αγία Ταϊσία, Λευκωσία 2016.
- , *Προθεωρία της Ψαλτικής*, εκδ. Αγία Ταϊσία, Λευκωσία 2016.
- Πρωτοψάλτης Κωνσταντίνος, *Τυπικόν Ἐκκλησιαστικόν*, κατά το ύφος της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, συλλεγέν και εκδοθέν παρά Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, εκδ. τυπογραφία των Αδελφών Ιγνατιάδων, Κωνσταντινούπολη 1838.
- Σαραντίδης Σταύρος, *Η ανάδειξη της κριτικής σκέψης στο μάθημα της εκκλησιαστικής μουσικής. Η διδασκαλία του Κοινωνικού της εορτής των Θεοφανείων, μέλος του Πέτρου Πελοποννησίου σε βαρύ ήχο, μέσα από ένα προτεινόμενο διδακτικό μοντέλο*, Ανακοίνωση στο 3^ο Διεθνές Μουσικολογικό Συνέδριο, Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών-Τομέας Ψαλτικής (υπό έκδοση), Βόλος 2018.
- , *Η διδακτική της νέας μεθόδου γραφής μέσα από το σύντομο Ειρμολόγιο: σκέψεις και προβληματισμοί στη μεθοδολογία της διδακτικής και άμεση ψαλτική πρακτική*, Ανακοίνωση σε Διεθνές Μουσικολογικό Συνέδριο (υπό έκδοση), Θεσσαλονίκη 2014.
- Σπανουδάκης Δημοσθένης, *Σύγχρονα μοντέλα ανάλυσης Βυζαντινής Μουσικής. Το φαινόμενο της μελισματικότητας στα κεκραγάρια*, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Σχολή Καλών Τεχνών, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2018.
- Σπυράκου Ευαγγελία, *Οι χοροί των ψαλτών κατά την βυζαντινή παράδοση*, εκδ. IBM, Αθήνα 2008.

Αντωνίου Σπυρίδων, *Το Ειρμολόγιον και η παράδοση του μέλους του*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας -Μελέται 8-, εκδ. Γρ. Θ. Στάθης, Αθήνα 2004.

—, *Θεωρία και πράξη της ψαλτικής τέχνης, θέματα λειτουργικής μουσικής*, εκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2005.

Στάθης Γρηγόριος, *Οι αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της βυζαντινής μελοποιίας*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας -Μελέται 3-, εκδ. Γρ. Θ. Στάθης, Αθήνα 1992.

—, "Πέτρος Λαμπαδάριος ὁ Πελοποννήσιος († 1778)· ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον του", *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 7, 1983.

Τσιαμούλης Χρήστος και Ερευνίδης Παύλος, *Ρωμηοί Συνθέτες της Πόλης*, εκδ. Δόμος, Αθήνα, 1998.

Φουντούλης Ιωάννης, *Λειτουργική Α΄, Εισαγωγή στη Θεία Λατρεία*, εκδ. Φουντούλης Ιωάννης, Θεσσαλονίκη 2000.

—, *Ακολουθία του Νυχθημέρου*, τεύχος α΄, Κείμενα Λειτουργικής, Θεσσαλονίκη 1985.

—, *Λειτουργική Α΄, Εισαγωγή στη Θεία Λατρεία*, εκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 1993.

Χαλδαιάκης Αχιλλέας, *Βυζαντινομουσικολογικά*, τ. Γ΄ - Μελοποιΐα, εκδ. Άθως, Αθήνα 2014.

—, *Ο Πολυέλεος στην βυζαντινή και μεταβυζαντινή μελοποιία*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας -Μελέται 5-, εκδ. Γρ. Θ. Στάθης, Αθήνα 2003.

Χατζηθεοδώρου Γεώργιος, *Βιβλιογραφία τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, περίοδος Α΄ (1820-1899)*, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών μελετών, Θεσσαλονίκη 1998.

Χρῦσανθος εκ Μαδύτων, *Θεωρητικόν Μέγα της Μουσικής*, εκδ. Μιχαήλ Βαΐς, Τεργέστη 1832.

Χατζηγιακουμής Μανόλης, *Η Εκκλησιαστική μουσική του Ελληνισμού μετά την Άλωση (1453 - 1820)*, τ. Α΄, εκδ. Κέντρο ερευνών και εκδόσεων, Αθήνα 1999.

—, *Μνημεία και Σύμμεικτα Εκκλησιαστικής Μουσικής. Εκδοτικές σειρές-Κείμενα και Σχολιασμοί (199-2010)*, εκδ. Κέντρον Ερευνών και Εκδόσεων, Αθήνα 2011.

Χατζόπουλος Αντώνιος, *Η εκκλησιαστική μουσική παιδεία στην Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα*, Αλεξανδρούπολη 2001.

Ψάχος Κωνσταντίνος, *Η παρασημαντική της Βυζαντινής Μουσικής*, εκδ. 2^η, εκδ. Διόνυσος, Αθήνα 1978.

—, *Το οκτάηχον σύστημα της βυζαντινής μουσικής*, εκδ. Πολυχρονάκης, Νεάπολη 1980.

Ξενόγλωσσες

Alexandru Maria, *Studie über die 'grossen Zeichen' der Byzantinischen musikalischen Notation unter besonderer Berücksichtigung der Periode vom Ende des 12. bis Anfang des 19. Jahrhunderts*, Διδακτορική διατριβή, τ. Α΄, Β΄, Γ΄, Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης 2000.

—, "Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ein emblematisches Sticheron zum hl. Kreuz. Ansätze zu einem multiprismatischen Analysemodell Aufgrund von J. Raasted's strukturierungsmethode byzantinischer Troparia", σε: *Études Byzantines et Post-Byzantines*, εκδ. Ακαδημία Ρουμανίας - Ρουμανική Εταιρεία Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Βουκουρέστι 2011.

- Chaldaiakis Achilleas, "The Story of a Composition: Or "Adventures" of Written Melodies during the Byzantine and Post-Byzantine Era", σε: Tradition and innovation in late and post-Byzantine liturgical chant, τ. Β', εκδ. Gerda Wolfram και Christian Troelsgård, Παρίσι 2013.
- Sarantidis Stavros, *Προποσάβαντο να Ιρμολογία να Καταβασίιτε να Πετър Πελοπονεσκι*, Μεταπτυχιακή Εργασία, Ακαδημία Μουσικής, Χορού και Εικαστικών Τεχνών, Φιλιππούπολη, 2017.
- , *Zur Ausbildungssituation der Kantoren in der griechisch-orthodoxen Kirche heute*, Πτυχιακή Εργασία, Ανωτάτη Σχολή Μουσική και Θεάτρου, Ανόβερο, 2004.
- Spanoudakis Dimosthenis, "Hidden modulations in the Old Sticherarion", σε: Musical Romania and the Neighbouring Cultures, εκδ. Peter Lang, Φρανκφούρτη, 2014.
- Strunk Oliver, "A First Look at Byzantine Psalmody", *BAMS*, 1948, τ. 11-13.
- Floros Constantin, *Universale Neumenkunde*, τ. Α', Β' & Γ', Auslieferung Bärenreiter-Antiquariat Kassel-Willmhöhe, Kasell - Αμβούργο, 1970.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

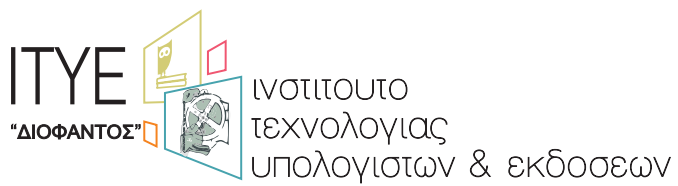
- Μάνος Κωνσταντίνος, *Γενική διδακτική*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2005.
- Ματσαγγούρας Ηλίας, *Εισαγωγή στις επιστήμες της παιδαγωγικής, Εναλλακτικές προσεγγίσεις, διδακτικές προεκτάσεις*, εκδ. Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός, Αθήνα 2009.
- , *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση, Εννοιοκεντρική αναπλαισίωση και σχέδια εργασίας*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2012.
- , *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας*, εκδ. Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός, Αθήνα 2011.
- Μπουζάκης Σήφης, *Συγκριτική παιδαγωγική II, Θεωρητικές προσεγγίσεις και ξένα εκπαιδευτικά συστήματα*, εκδ. Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός, Αθήνα 1990.
- Σέργη Λένια, *Θέματα μουσικής και μουσικής παιδαγωγικής*, εκδ. Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός, Αθήνα 1994.

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός Βιβλίου: 0-52-0010
ISBN 978-960-06-6225-2

(01) 000000 0 52 0010 8